
AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Könyvtár
A kiadásért felelős: TŐZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

A folyóirat megjelenését támogatta:
A Magyar Kultúráért Alapítvány
A Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság

Nemzeti
Kulturális
Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Tartalomjegyzék

Beköszöntő

Homa János
Főszerkesztői ajánlások 11

ARTériák

A. Túri Zsuzsa
Búcsúzó Galilei *(emlék)* 14
Görgey, 1849 augusztus 13, hajnali öt körül 18

Törő István
Versek az őszből *(Ősz a parton; Őszi képek; Ősz a kertben)* 19

Szente B. Levente
Vizuáliák 20
Halk szavú emberek 22
Történetek 23

Tornai Xénia
Falanszter 24
Tótágas 25
A Mindenséggel ébredek 25
Keresztek 26

M. Fehérvári Judit
Testamentum 28
A nyolcadik nemlét éved siratódala 29
[A csodákat összegyűjtöttem az éjjel] 31

Ádám Tamás
Fiatalon 33
Fonnyadt almák 33
A harangozó 33

Török Nándor
Egy őszi vasárnap 34
A holt fák a völgyben 36
Fa-lét 37
Kérdések kérdése 37

Ambrus József
születésem tragédiája 38
virágzás a sötétnek 39
mátrix jegyében 39
pihenőben 40
tollhegyen a panasz 40

Sípos Anna
Nem ok nélkül 41
Lelkem a lelkükért 41
A megbékélt lélek 42

Agria exkluzív

„…fontos vendég vagyok ezen a világon…" – Homa János interjúja Fecske Csabával 43

Fecske Csaba
Parázs 51
Találkozás 51
Gyerekkor 51
Vénasszonyok nyara 52
Ha már nem vagy itt 53
Lucához 53
Őszi éjjel 54
Kis porcelánedény 54
Szerteszét 55

Kégl Ildikó
„Mint levél a színét, múltamat cserélgetem" – Kortársi recepciók Fecske Csaba *Első életem* (Bíbor Kiadó, 2006) című verseskötetéről 56

Bertha Zoltán
Emlékidő, örökidő *(Sorok Fecske Csaba költészetéről)* 75

Kelemen Erzsébet
Eltéphetetlen szálak, gyökerek *(A „kies Bódva-völgyének" szülötte: Fecske Csaba)* 82

Jánosi Zoltán
A Harangozó keze *(Fecske Csaba újabb verseinek olvasásakor)* 87

Filip Tamás
Tizenkilenc sor egy arnóti kertbe *(Fecske Csabának)* 97

ARTMűhely

Cs. Varga István
Kalász László emlékezete 98

Kalász László
Végtelen rét havában 119
Színt vallok a szelekkel 121

Jubileum

Pósa Zoltán
Írói polihisztor – Keresztény írónak lenni ma sem életbiztosítás
(Kelemen Erzsébet születésnapi laudációja) 122

Kelemen Erzsébet
Két kezem kezedben 126
Participáció 128
Getszemáni magány (vers) 129
Széttépett gyolcs 129
A Hortobágyon 130
Fohász Nagy Gáspárért 130
Fényesedjetek 132
Getszemáni magány (drámarészlet) 132
Esküvő 136
Vigasznyitó ének 139

Bertha Zoltán
Kelemen Erzsébet műveiről 140

Laudáció

Lőkös István
Prágai emlék hetven év távolából 145

Kovács István
A hídépítéstől a hídavatásig *(Tisztelgés Lőkös István előtt)* 153

Kegyelet és emlékezet

Keller Péter
Gondolatok *A velünk élő Gárdonyi* című vallomás-kötetről 157

Bakonyi István
A velünk élő Gárdonyi – *Vallomások* 172

H. Móra Éva
Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről – *Az emberség regénye* 175

Toldi Éva Mária
Fától fáig az Örök Hazába *(Emléksorok Kányádi Sándorról)* 184

Bérczessy András
Eger nagy pártfogója 187

ARTMűhely

Deák-Sárosi László
Három sing a jutalom… – hőskölteményi tizenhárom énekben – 192

Kortárs hangon

Bakacsi Ernő
Tüntetés 197

Sípos Anna
A róka és a csoda 203

Kaszás István
Őszül a vén Betyár 205

Demeter László
Mitru 208

Műhely

Dr. Hanisné Petró Valéria
Egy költő, aki remekül érzi magát a világban
Malejkó Norbert Hegymély *című verses kötetéről* 214

ARTériák

Katona Kálmán
Virágének 224
Két part között 224
Október 224
A kísértő álma 225
Legenda 225

Juhos-Kiss János
A barbár emberek 226
Aki az ördöggel cimborált 226
Ámen 227

Kuti József
Már nem tudok 228
Vajon a szív 228
A semmi dallama 229
Vajon az ártatlanság 230
Halott voltam 230
Magyari Barna
A fény Veled mosdik 231
Rímes rege önmagamról 231
Egy 232
Mondatait hordom 232
Balogh Ferenc
Vágy és ígéret 233
„Qui amant..." 233
Éjjel-nappal 233
Egyedül 233
Mez-telenül 234
ajándék 234
Homlokomon kezed 234
idill 234
Experientia 234
dimindium saeculum 235
Nagyszülők 235
Wessetzky Dániel
Őszi slóka 236
Október végén 236
A magány és én 237
Ideje van 237
Görbetükör-elégia 238
Érettségi utánra *(Júliának szeretettel)* 238
Bartimeus 239
Áramlat 240
Boldog-boldogtalan dal *(Kosztolányi Dezső-átirat)* 240
Konczek József
Az ipari őr dala 241
Születés napóra *(József Attila nyomdokain)* 241

Mahler-Fürj Katalin
Szonett a csoda-pillangóhoz 242
Létezem 243

Aknay Tibor
Véletlen sorok 244

Bíró József
EMBERNEK (?) SZÜLETTEK 245

Sándor József
Egy hölgy a padon 252

Ocsovai Ferenc
Este a falun 253

Homa János
Itt, a végén 254
Intelmek 254
Jób köszönetet mond mindenért 255

Juhász Pál
A vers megírja magát 256
Tolom magam 256

Könyvjelző

Balatoni Teréz
Széplaki György legújabb könyvéről
Ők és én – történetek 257

Bakos József
„Istent játszani nincs kedvem”
Vasi Ferenc Zoltán Eső a szitán *című verseskötetéről* 261

Vasi Ferenc Zoltán
Eső a szitán 263
Fák szelleme 263
Életszabály 263

Petrusák János
Ilyen egy nap Velencében?
Lengyel János Egy nap Velencében *kötetéről* 264

Bérczessy Lajos
Két remek kötet – két kitűnő szerzőtől 266

ARTMűhely

Sebők Melinda
Babits Mihály az *Erdélyi Helikon*ban – Kuncz Aladár-levelek tükrében 269

Pósa Zoltán
Pósa Lajos meghonosította Budapesten a magyar nyelvet 278

M. Fehérvári Judit
Egy elpazarolt, de mégis maradandót hátrahagyó élet
Mocsár Gábor (1921. február 24. – 1988. december 3.) 284

Madarász Imre
Szerzőtárs? Beszélgetőpartner? Főszereplő?
Az életinterjú mint Moravia-műfaj 286

ARTériák

Handó Péter
Felnövés 289
Megrendelt jövő 289
Axióma 289
Hadgyakorlat 289
Axióma 289

Csák Gyöngyi
Arra tartanék 290
Aki a rózsát 290
Lázálmok 290
Egyes szám harmadik személyben 291
Erkélyjelenet 291

Csáky Károly
Ipoly-parti füzek 292
Köszöntő helyett 292
Levélféle helyett 293

Orosz Margit
Védtelenül 294

Csontos Márta
A harag hét pohara 295
A félelem breviáriumából 296
Cantare volo et cantari volo 297

Balajthy Ferenc
Nem a versből éltem 298

Kortárs hangon

Felföldi Csaba
Remény 299

Pál Júlia
A záró keringő 305

Petrusák János
Á, csodás élet! 308

Ferenczfi János
Hurok 312

Szalai Éva
Számvetés 315

Jámbor Ildikó
A trieszti macska 317

Homa János

Főszerkesztői ajánlások

Kedves Olvasóink!

Az *Agria* őszi számának néhány írására szeretném felhívni a figyelmüket. Folyóiratunk több tanulmánya foglalkozik a kitűnő költővel, Fecske Csabával, akivel interjút készítettem. Ebben az Arnóton élő József Attila-díjas költő így vallott magáról: „azóta verselek, mióta írni-olvasni tudok, egyből jött a vers. Akkor kezdtem hinni, hogy esetleg tudok írni, amikor már rendszeresen kezdték közölni verseimet az irodalmi folyóiratok és a lapok. Első versem tizennégy éves koromban jelent meg a *Szabad Föld*ben. Nagy öröm volt persze, de még csak szárnypróbálgatás. Húsz éves korom óta publikálok rendszeresen. Szinte minden folyóiratban jelen vagyok, még mindig gyerekesen örülni tudok a megjelenésnek. Termékeny szerzőnek számítok. Az írásban élem ki magamat. Eszmélésem óta a költészet bűvöletében élek. Arany Jánossal kezdődött, aztán Weöres Sándorral folytatódott. Gyerekkoromban el is küldtem néhány versemet Weöresnek, aki dicsérte rímeimet, a ritmust, szóval biztatott, ami nagyban meghatározta további életemet. Volt más inspiráció is. A szomszéd faluban született költő, Kalász László, akiről Tóth tanító nénitől hallottam. Úgy gondoltam, ha Perkupán születhetett költő, miért ne születhetne Szögligeten, hiszen Szögliget se alábbvaló falu, mint Perkupa. Később megismertük egymást, barátok lettünk.”

A lapban Fecske Csaba újabb verseit olvashatjuk. Kégl Ildikó író, költő és a József Attila-díjas irodalomtörténészek: Bertha Zoltán, Kelemen Erzsébet, Jánosi Zoltán pedig bemutatják a költőt.

Cs. Varga István, az Egerben élő József Attila-díjas irodalomtörténész Kalász Lászlóra, az 1999-ben elhunyt költőre emlékezik. „Kalász lélekderűs, jókedvet árasztó, iróniát és öniróniát is megcsillantó emberi és költői egyénisége a Bódva patakhoz, a Rakaca-tóhoz, a gyönyörűséges csereháti tájhoz, lakóinak világához erőst kötődő élménylírája maradandó érték. A *Nagy jövő mögöttünk* kötet címadása telitalálat: léthelyzetünk, reményhitünk zseniális kifejezése. Bízom abban, hogy perkupai-szalonnai emlékezete, tisztelete nemcsak a Bódva-völgyben, hanem annak határain túl is, az irodalombarátok emlékezetében és szívében is tovább fog élni.”

A közelmúltban ünnepeltük a lapunkban rendszeresen publikáló Kelemen Erzsébet születésnapját. A jubileumon számos laudáció is elhangzott, ezek közül Pósa Zoltán, Bertha Zoltán gondolatait olvashatják. A József Attila-díjas Pósa Zoltán így szólt az ünnepelthez: „Kelemen Erzsébet eddigi életművének zászlós-

hajója a költészet, első verskötete, az *Engedj Uram házad közelébe* 1995-ben, 31 éves korában látott napvilágot. A *Pillangók* című kötet képverseivel, mandaláival együtt híven tükrözi, hogy a konzervatív világnézet harmonikusan szimbiózisban él a formai kísérletezéssel."

E lapszámunkban megtalálható Kovács István Széchenyi- és József Attila-díjas költő, író, műfordító, történész, polonista, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozata tagjának laudációja is. Kovács István a nemrégiben 90. születésnapját ünneplő, Egerben élő magyar irodalomtörténészt, szlavistát, nyugalmazott egyetemi tanárt az irodalomtudomány doktorát, a Zágrábi Egyetem vendégprofesszorát, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Bizottságának tagját, a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével és a Horvát Hajnalcsillag Érdemrenddel kitüntetett tudóst, Lőkös Istvánt méltatja. Kovács István írja: „Lőkös István minden cselekedetével, írásával, kézfogásával azt igyekszik bizonyítani, hogy a 18. század végén elhalt »magyar–horvát egytestvériséget« fel lehet, fel kell támasztani. Ezt szolgálta, szolgálja a magyar–horvát történelmi és kulturális kapcsolatokat feldolgozó, népszerűsítő életműve, amelybe a tudós kutatói és műfordítói munkássága éppen úgy beletartozik, mint irodalomszervezői és oktatói tevékenysége. Emellett a horvát kultúra kiemelkedő személyiségei életművének elmélyült ismerete révén számos esetben képes volt sikeres terápiát alkalmazni a magyarok részéről (vélten vagy valóságosan) megszenvedett egyéni sérelmeket történelmivé tágító, gennyesítő alkotói lélek gyógyítása terén." Lapunkat megtisztelte *Prágai emlék hetven év távolából* című írásával Lőkös István is.

Folyóiratunkban olvashatnak Gárdonyi Gézáról, Babits Mihályról, Móra Ferencről és Kányádi Sándorról is.

Keller Péter, Gárdonyi dédunokája például *Gondolatok „A velünk élő Gárdonyi" című vallomás-kötetről* című írásában így fogalmazta meg gondolatait: „A háború előtti időszakban több olyan írás is napvilágot látott, amely szellemi örökségével foglalkozott. A két jeles évforduló után magam is egy jelenkori vallomás-csokrot szerettem volna tenni a régi mellé: mit is jelent ma Dédapám a Magyarságnak. A csokorkötésben Barátaimtól, Ismerőseimtől kértem segítséget. A Kárpát-medencéből 26 szerzőtől kaptam virágszálakat. Köztük van püspök, pap, lelkész, nyelvész, szociológus, irodalmár, művészettörténész, tanár, újságíró, történész, borász, iskolaigazgató, mérnök, orvos, szerkesztő. Nem mindenki ismer mindenkit. Nem tudtak egymás írásáról. Ami közös a szerzőkben, hogy olvasták, olvassák Dédapám írásait és a saját benyomásaik alapján fogalmazták meg véleményüket."

H. Móra Éva Móra Ferenc *Ének a búzamezőkről* című regényéről írt. H. Móra Éva szerint: „Talán nem az Arany János-i »mindég, minden körülményben« embert, nem is a József Attila-i »egyre kevesebb« embert rajzolja meg Móra ebben

a regényben. Az e versekben felmutatott ember ember a talpán, egyenes gerincű hős, nem adja fel elveit; erkölcse, jelleme példaértékű a többi embernek."

Toldi Éva Mária Kányádi Sándorról emlékezik meg cikkében. A *Fától fáig az Örök Hazába* című írásban ez is olvasható: „Bár sokan beszélnek egységes magyar irodalomról, de közben magyar és határon túli irodalmat kiáltanak. Én vallom, hogy csak magyar van és nem magyar, nincs »határon túli magyar«! Mert a magyarság összetartozása határok feletti. A világon bárhol is éljenek magyarok, ők is a nemzet tagjai – *határtalanul*."

Sebők Melinda *Babits Mihály az Erdélyi Helikonban Kuncz Aladár-levelek tükrében* címmel közölt tanulmányt. A szerző megállapítja: „A két író kapcsolattörténetében a leglényegesebb az a szemléleti azonosság, amellyel állást foglaltak az erdélyi irodalom európai távlatairól. Noha érzékelhető kisebb hangsúlyeltolódás, mivel Kuncz az Erdély az én hazám című esszéjében az »erdélyi magyar író […] [a] magyar kisebbségi szemlélet legelőretoltabb őrszeme,« mégis azonosul az »Európa az én hazám« egyetemes programjával is, ezért egy álláspontón van Babits azon megállapításával, mely szerint az erdélyi lélek lényegesebb európai mondanivalók felé vágyik, s nem akar regionalizmusába, mint egy kényelmes mentsvárba bezárkózni."

Az *Agria* mostani számában verssel és novellával jelentkező szerzőink közül Ádám Tamást, Ambrus Józsefet, A. Túri Zsuzsát, Bakacsi Ernőt, Bakonyi Istvánt, Bérczessy Andrást, Deák-Sárosi Lászlót, Filip Tamást, Jámbor Ildikót, Katona Kálmánt, Konczek Józsefet, Magyari Barnát, M. Fehérvári Juditot, Malejko Norbertet, Pál Júliát, Sípos Annát, Szente B. Leventét, Tornai Xéniát, Török Nándort, Törő Istvánt és Wessetzky Dánielt emelném ki. A miskolci Malejkó Norbert *Hegymély* című verseskötetét dr. Hanisné Petró Valéria mutatja be.

Természetesen köszönet jár minden szerzőnek határon innen és túl. A fotók egy jelentős részét Gergely Gábor készítette. Örömünkre szolgál, hogy ezt a lapszámot nyomtatott formában is megjelentethetjük. Köszönet mindezért kiadónknak, az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárnak és támogatóinknak, a Nemzeti Kulturális Alapnak és a Petőfi Kulturális Ügynökségnek.

A. Túri Zsuzsa

Búcsúzó Galilei

I.
Egy ideje vak vagyok.
Sűrű a lég.
Fulladok. De bennem még
valami ragyog, tisztán ég,
s halkan sírok, mert
messze van Pisa.
Nem tudtam repülni,
így gondolat-lépcsőről nyújtózva
lehoztam nekik az égboltot,
a bolygókat nekik, oly közel, hogy akár
ujjamra húzhattam volna
a Szaturnusz gyűrűit,
ha akarom.
Kintről az utcazaj
töri meg a csendet, megy tovább minden,
jelentéktelen porszem vagyok.
Nem tudtam repülni,
de a lelkem szárnyalt,
magasabbra, mint a madarak.
Nem hittek nekem.
Hiába a távcső, így
utánam tán semmi sem marad.
„Ingalengető bolond”
– hányszor hallottam,
s még mulattam is titokban
rajtuk.
Beléptem egy titkos világba,
én árva, olyan világba, ahonnét
kilépni nem lehet.
Végtelennek látom az eget.
Benne ismétlődik,
megsokszorozódik minden.
De minek szikráznak a gondolatok,
ha csak szégyentelen villám vagyok,
oda csapva, ahol valami
meghatározott szétszakad?

II.
Zenében nőttem.
Egyedül a tiszta hangot
viselem el, mindenből
a tisztát, keresztelőm óta
a Battistero akantuszos
oszlopai alatt. Az igazat.
Most is még, én, a vak.
Kialvatlan, gyulladt szemeim
már csak befelé látnak.
De látom Őt, ahogyan ballagok
a nemlét enyhítő sötétje felé.
Vezet. Van-e túlvilág?
Elégethettek volna. Mint Brunót.
Jobb lett volna, lehet…
De tudom, tart tőlem a pápa,
ezért nem lett
büntetésem máglya,
csak be vagyok zárva
ide.
Eleinte hitt nekem…
Lehoztam nekik az égboltot,
s mit kaptam cserébe?
Elfúl a hang, a szó dadog,
elsorvadnak az ígéretek.
De látom Őt. A láz elmúlt.
Többé nem kísértenek ijesztő
labirintusok. Nincs már vihar bennem,
úgy gondolom, ez a beavatás
utolsó szakasza:
A nyugalom, lassan folyó könnycseppekkel.

III.
Aztán már csak a halál…
Nincs vihar.
Szívem dobbanásai
dobok az áldozati táncban,
vén csontjaim nyikorogják
utánuk a ritmust. S a harangok…
Hallom még a harangokat.

Alig jön valaki. Hadd féljenek.
Kintről beszűrődnek a hangok,
de nem vagyok egyedül:
Simplicius
itt ül az ágy szélén,
mikor a fájdalom lándzsái szúrnak.
Nyomorult test!

A Holdat hoztam nekik,
örök táncát, kratereit.
Megmutattam a Nap foltos fenekét,
ma már felülni is alig tudok.
Istenben mindig hittem.
Bármit mondtak.
(Marina, meg a gyerekek is mondták,
céljaim az Ördög céljai.)
Felégettem a hidakat.
Mi maradt?

Nem baj, ha mégsincs túlvilág.
A lejtőn egyszer minden
acélgolyó leér.
Mindenki rab.
Nem új világot akartam, csak
ezt, itt, megérteni.
Hátamon
hoztam elébük a Földet,
gerincem beleroppant,
eleddig
ismeretlen utakon
kerestem igazam.

De akkor is mozog.

*

(emlék)

ő sem a régi már
megöregedett
nem lehet lerázni
ugyanazt hajtogatja mindig
kicsit megszépítve a dolgokat
vagy dramatizálva
vagy önmagát sajnálva
vagy ellentmond saját magának
és egészen mást mond
mint addig
vagy húsz perccel azelőtt
hiába kérem
nem hallgat el
sőt
az áhított csendben
kiabál és nem hagy pihenni
majd halálod után pihensz
nevet néha rajtam

fotó: Gergely Gábor

éjszaka is felébreszt
és mesél
beszél
számonkér
hol molyirtó szaga van
hol rózsa
hol tenger
régen lezárt szobákba is bemászkál
csak úgy
kulcs nélkül
ki nem rakhatom
mégiscsak hozzám tartozik

néha elgondolkozom
mi lenne ha nem lenne
talán lenne más
aki nem hagyna aludni
követne mindenhova
követelőzve
szemrehányó tekintettel
ezerszer elmesélve ugyanazt
ezerféleképpen

*

Görgey, 1849 augusztus 13, hajnali öt körül

Az ég gyászkendőjén
lassan felszáradnak augusztus
odaköpködött csillagai.
A honvédok még pihennek
a harapófogóban.
Ő már tudja.
Feladja.
Vértanú lesz a Hazáért.
Csak ül, térdére hajtott fejjel
és siratja az eltaposott
reményeket.
De inkább az oroszok előtt,
dönti el.
„… tagadom, hogy … ellenállásunk tartós lehet;
és szembe kell néznünk azzal a ténnyel,
hogy a háborúnak … folytatása tulajdon hazánkban – bűn.”
Lehunyja a szemét.
Közben, szép lassan
elsősettenkedik a régi várrom mögül
a vérszomjas napkorong.

*

Törő István

Versek az őszből

Ősz a parton

Levél-vitorlások lengenek a vízen,
feltámad a szél, ringatja szelíden,
fűzfán árválkodik néhány üres fészek,
nyúl hegyezi fülét, mereszti az égnek,
csobog a kis patak, alig van víz benne,
vadludak elúsztak, nincs, aki üzenne,
elbújtak a halak, a horgász sem jár,
felhőket rejteget távoli láthatár,
a kövér vadkacsák vígan tollászkodnak,
és már csak világít, nem melenget a nap,
pirosan vigyorog hecsedli bogyója,
friss párát ereszt az este a folyóra.

Őszi képek

Hasad a mandula, dió burka reped,
álmosan baktatva jön az ősz, közeleg,
lekerül a fákról sok gyümölcs és levél,
ónszínű fellegét terelgeti a szél,
szorongva lépeget sok kisiskoláska,
hátukon megérett szárnyas makk a táska,
vidám gyerekhangjuk betölti a falut,
mint amikor este a kisvonat befut,
nyúlfarknyi délután oly sebesen elszáll,
vacsorát osztanak már az alkonyatnál,
illata messze száll, belengi a tájat,
harangszó üzenget az elszökő nyárnak.

Ősz a kertben

Csatasorban állnak a kórókatonák,
elhullatta magját, nem zörög a nád,
püspök-süvegét veszti paradicsom,
elment a sok madár, lásd, hiába hívom,
járják a darazsak a szántóföldeket,
alma csüng az ágon, az illata lebeg,
beérett a dudva gaz, irtottam hiába,
csak az ember terve dől mindig dugába,
mert a seregélyek jönnek, egyre jönnek,
sohasem lesz vége a nagy körmenetnek,
és estére mikor az ajtó bezárul,
tűz mellett beszélünk az elmúlt szép nyárról.

Szente B. Levente

Vizuáliák

„ahogy egy analfabéta aláír egy dokumentumot, amit nem ért.”
(Ilya Kaminsky *Özvegyember* című verséből)

annyira nem értjük önmagunk
hogy egymásra neveket aggatunk

***

ősszel a kék nefelejcsek
összesúgnak
innen tudom hogy
a legtöbb kivágott fa álma
szélben úszó pipacs volt –
s hogy az ifjak jobb szerettek volna
szarvasbikák lenni
hatalmas agancsokkal

***

álmomban láttam egy kutat
öreg már – mondták a troglodíták
sok ezer éves és hogy itt hatalmas
nép élt akiket Seleucia népe megsemmisített
és láttam Pliniust aki ezen elbeszéléseket
hitte is meg nem is
minderről most mit gondoljak
kérdezem ébredés előtt amikor mi
mindannyian újra meg újra
elvetjük a tiltott gyümölcs magvait

***

sem a falu sem a város
nem a tied – mondja gyermekem
sem a víz sem a levegő de semmilyen

energia sem a testem szintén nem
és a föld sem az ég sem a miénk
miért kell fizetni mindenért
ha értük mi dolgozunk meg
ki kívánhatja mindezt
tudd meg apa – ha szelídített állatokként
akarunk élni mindig
meg is érdemeljük hogy

***

ebben a században
akárhonnan nézzük
én tudom egy másik ember
vagyok –

***

te embereket ölsz
én kutyát és macskát simogatok
szeretteimet de az idegeneket
is átölelem miként a fákat
te azokról mit fogsz gondolni mind fölött
kiknek életét parancsra elvetted
és gyermekeid ők
rólad mit

***

mindennel mindenkivel
együtt érző tudok lenni
amikor fának hittem magam
bennem ez a fa azt képzelte
hogy én vagyok
aztán egyszerre álmodtunk
a kép ugyanaz
ketrecbezárt állatok módjára
vinnyogtunk és recsegtünk
visítottunk miközben menekülésre

esélyünk nem volt
már a láncfűrész zajától és a fejsze csattogásától
egy ideje kerülöm karosszékem
az íróasztalom is –
összefognak s ilyenkor
különös dolgokat sugdosnak

***

a szó elszáll
kibeszélem inkább magam
leírni amit gondolok ezután
egy betűt sem merek
fába csak szent titkokat rovok

***

csak a gyermekeinket meg a szüleinket
a nagyszüleinket ne
aztán a szerelmeseket és a költőket
se bántsd

Halk szavú emberek

Ábeli maszkokban járnak,
fák között, jajongva a nyári széllel –
égből csöppennek, egyre csak jönnek, s jönnek hát
a rögre hulló, halk szavú emberek.

Történetek

„Most itt ténfergek, a vakvégzet
Silány dühe vert ki az útra”
(Karinthy Gábor: *Bukás*)

úgy megyünk össze
egymás szemében miként
régi történetek szoktak

a bennünk elő barlanglakók
bűneikben tovább élnek

mi volt a nevünk
vajon ők hányszor ültek villámfénynél
elköltve az utolsó vacsorát

félek egyre csak ezt kérdezem
ott voltam-e én ki asszonyától csókkal elköszönt
vadászok után szelíden baktatott

tudom – rég halott – nyelve rég halott
kiben Isten honol

reménye
mégis mivégre él?

Tornai Xénia

Falanszter

Hömpölyög árral a kor, menetelnek a flaszteres úton,
Lépve a nyomba, mit az taposott, ki előttük iramlik.
Szürke az arcuk, a félsz a szemük bogarába telepszik,
S nem viselik soha öncsipejükre szabott tunikájuk.

Rettegi mind, ha botol, csak azért tülekednek a bolyhoz.
Észre se venni, ha egy közülük ma kihullik a sorból.
Így vezekelnek az arctalanok nevesincs csapatokban,
S nem marad emberi szó, ha kiáltanak is, jaj, utánuk.

Fárad a szív: csak a vért löki szét adakozva a testben,
Ámde a dal, mi zenélne az ér-alagút vörös éjén,
Fel sose zeng, hisz ahol csak a gép mocorog zakatolva,
Sejtközi létbe szivárog a hallgatag, isteni lélek.

Jóllehet egykor az Úr, irigyelve magát, hatodik nap
Porba idézte a férfiban édeni kedvvel a mását.
Így ma az ember a mérce, a pillanat érte fogant meg,
S mit nem is ért, az a cél: örömöt sokasítani másban.

Budapest, 2024. április 27.

Tótágas

Anyósom halálára

A Duna tükrén bukfencez a fény,
és tótágast áll benne a világ.
Hűs szél borzolta, csalfa tünemény:
cikáz s elillan, mint kérész-virág.

A menny a földdel egyesül, remeg,
– a lét határa furcsán elfolyó –
az ősi tért így kétszerezve meg.
S közöttük lágyan úszik a folyó.

A háztetőket hullám mossa itt,
a templom orma mélyen vízbe ér.
Zöld hínár fonja körbe tornyait.
Egy kis halacska köztük épp befér.

A végtelen ott lenn oly szédítő,
min múltak árnya ködlőn átdereng.
Most visszafele folyik az idő,
és visszhangot ver szívemben a csend.

Zebegény, 2021. július 16-18.

A Mindenséggel ébredek

A hajnalpírnak álmos páracseppje,
ha reggelt csókol rá megint a Nap,
az ébredésnek serdülő reménye
s a rebbenés, mit sóhajtása csap,
a zöld bogárnak zümmögő danája,
kit illatával hárs virága vár,
az őszidőnek dermesztő magánya,
ha langymelegre nincs esélye már,

a hegy ölének lávazúdulása,
hol forró tűzben ég az őserő,
a nyári alkony vérvörös palástja,
mit ég alján a nap halála sző,
az éjsötétnek bársony lüktetése,
ha benn a vér vad borzongása száll,
a csendes óra visszhangzó patakja,
mi úgy zsibong, akár egy régi bál,

a szív szorító, zsibbadt némasága,
midőn a fáradt dobbanás kihagy,
a lágy tekintet fárosz-villanása,
mitől csitulni képtelen az agy,
a zúgó szélvész tomboló haragja,
ha fákat törve rónán átporoz,
az erdő tompa, mohba fúlt nyögése,
ha rókalépttől roppan egy toboz,

a jégesőnek dobszó-koppanása,
míg benn a fák közt kismadár lapul,
a málnaíznek bódító varázsa,
amit gyerekként vágytam is vadul,
tücsökvonóknak buzgó lendítése
és téli estek ablakán a fagy,
a kozmosz néma, ősi érverése –
az ég, a föld, a Mindenség Te vagy.

Budapest, 2024. június 13–19.

Keresztek

Ötvenhat éves vagyok.
Hallom, mint süvít el mellettem az Idő.
Utam kiszámított.
Lépteim egyenletes koppanását unom.
Már több van mögöttem,
mint amennyit eztán remélhetek.
Sóhajaim röpte az ég felé
napról napra rövidül.

A fiam ráérő idejében néma kereszteket farag.
Tele van velük a könyvespolc pereme.
Takarítás közben a vekker mögött is
egy maroknyira bukkanok.
Csupa szösz az egymást átszelő szárak köze.
A legkisebb alig egy centiméteres.
A legnagyobb a derekamig ér.
Az szétszedhető. Kemping-változat.
De szabad-e tréfálkozni ezzel?

Nagyság szerint sorba állítom őket.
Tízes csoportokat rendezek belőlük.
Rakosgatás közben el-elcsúsznak –
így olyanok, mint a létrafokok.
Parányi létrák az ég felé.
Megszámolom őket.
Ötvenhat megváltást idéző jelkép.
Ötvenhat megváltásért esdő, áldozati ajándék.
Megkeseredik számban a kacagás.

Vajon miért jut eszébe
egy fiatalembernek újra és újra,
hogy egy apró fűrésszel s egy reszelővel
megismételje, mit Pilátus is csak
vonakodva mert parancsba adni:
egymásra merőlegesen véglegesíteni azt,
ami egykor oly szervesen
azonos szálirányba tartott?
Keresztbe kötni időt és teret.

Kilencven fokban egymásra szegezni
isteni és emberi akaratot.
Talán az ősök nem szűnő lelkiismeret-
furdalását vezekli le most így a kései utód?
Vajon a begyakorlott mozdulatok közben
felhasad a tudat burka,
hogy míg másra összpontosít a test,
a lélek ekként hozza világra a kimondhatatlant?

Stációk ezek önmaga kálváriáján,
veleszületett keresztjének manifesztációi,
melyeket letenni remél a tudattalan.
Néma mementói a létnek.

Vannak közöttük vékony félszegek,
melyek kinyújtott karja aránytalanul rövid.
Némelyik szándékosan csálé.
Mások szélesek, mint az orvosi spatula.
Nincs két egyforma köztük.
Katonák a *halhatatlan seregből.*
De mindegyik pontosan
a vízszintes mértani közepén rögzül
a függőlegeshez.

És mindegyik törékeny, akár a lélek.
Nem merem őket porronggyal érinteni.
Csak rájuk fújok.
Száll a por: viszi fiam elhallgatott küzdelmeit.
Már szégyellem magam,
amiért meglestem titkait.
Keresett összevisszaságban visszapakolom
mindet a könyvek elé.

Ötvenhat éves vagyok.
Ötvenhat kereszt a polc szegélyén.
Nem hiszek a számmisztikában,
de már éltem annyit,
hogy joggal kételkedhetem –
a számok félelmetes egyezése
nem a véletlen műve itt.

(Olaszország, útban Jesolo és Rimini között, 2024. július 6. 13:45–15:15)

M. Fehérvári Judit

Testamentum

Szövetség
smirglipapírral lecsiszoltam a zajokat, majd belelakkoztam a csönded
kárminpiros estét festettél az égre és bebugyoláltál a friss illatú légbe
kihajtogattuk a holnapot és a sós óceánok vére futott össze a parton
papírcsónakokat álmodtunk és eresztettünk a vízbe míg nádra feszítettük
papiruszlángok gyúltak szíveinkben a torz arcú sárkány felszállt az égbe

hangosan szuszog az örök lét feje már-már álomra libben
kong-bong a sok-sok emlék az itt létük belebotlik a lelkembe
sarok-lábujj-sarok-lábujj-sarok-lábujj-sasszé-saasszé ketyegi az óra
csengő-bongó ünnepi forgatagot jósol a kéményseprő orra
elvirágzik a hóember hóvirágos teste harangot kongat a sekrestyés este

harmadnapon muszáj felállani magasban egeknek hitünket vallani
nyelveken szólani keresztünk nyakunkban táblánkon hordani
harsonák zubognak patások dobbannak újra és újra ismét feltámadnak
emlékeink hadai medret vésünk közös álmainknak csomóra kötjük a
galaktikákat átroppanni önmagukba suttogáscunamikat hallva

Végrendelet
a szívem halott sótlan tenger mióta kómaországba mentél kivel szövetségre
léptem egyetlen gyermekem már nem hallom a csönded sem az óceánok vére
nem ér utol egyetlen festményeden sem szertefoszlik őszinte tiszta lényed
hiába nézlek magamban tudlak immár a sokból egy kép bennem égett
tépjétek ki a szívem ha eljövend az utolsó órám hagyjátok ott a sírodnál alkonyórán
az első feltámadásnál ismét magamhoz ölellek és újabb ezer esztendő vár ránk

az élet könyvében ott szerepel a neved hiszen Isten országát díszletezed
hófehér liliomokat festesz a végtelen égboltra így forgatja ecseted a kaleidoszkóp eget
néha lepillantasz álmaimba de még várod hogy megírjam történetünket
ahogyan megpillantottuk egymást örök szeretetben a születés csodája
csordultig volt bennem már másféle szerelemre vágyom Isten áldása
kíséri csöndem szaturációm egyre lentebb süllyed nem kívánok mást emlékezzenek rád

ha elmegyek majd Istennel karöltve ne ne tegyetek a fekete földbe
ott szeretnék pihenni Zsófival egységben annak a patyolat templomnak kebelében
ahol annyi de annyi közös emléket őrzött szívünk és a falak is beszívták imáink
lám most szemeimből potyognak tengerek mólók sirályok a fájdalom befelé szivárog
ha sírodnál járok térdre borulnak Isten kertjében az egekig érő fák is
könnyezik a torony megsirat lélekkő mert ma is lelkem vagy a lelkemből

Debrecen, 2024. 06. 04.

A nyolcadik nemlét éved siratódala

In memoriam Mocsár Zsófi (1991. február 10. – 2016. június 23.)

Ma sem értem: Miért? Miért éppen téged
ütött halálba egy másik ember agyhártyagyulladása,
aminek kínjait öt teljes napon át délelőtt és délután is
néztem. Nem te voltál már a kórteremben, csak a szellemed
vagy talán az sem. Nem tudhatjuk, milyen Kómaországban
a világ, csak a külsőségeit látjuk és az elembertelenedett
kórterem jajait halljuk: egy dializáló készüléket másodnapon,
harmadnapon a felvágott koponyádból kijövő és a torkodba vezető
csöveket és monitorok hadait, melyek az éltfunkcióid mérik és
nincs klíma; június 23-án is dögmeleget fúj az ég, mikor meghalni mégy.

Nem hittem el, hogy ez megtörténhet velem, s miért éppen velem
történik, és beköltöztettek egy kórterembe, hogy felfogjam a világ
ilyen keservét, de nem voltam képes sem enni, sem inni, amikor
elzokogtam, miért vagyok ott, a nagycsoportos foglalkozás kétharmada
hangtalanul, leeresztett fejjel kívánszorgott, a Rózsák terén pedig csak
zúgtak és búgtak az érces lelkű harangok… A telefonom állandóan csörgött.
A lelkészünk azt ismételgette: Isten terveinek része volt ez a tragédia is
és csak ő tudja, mi végre. Én nem hittem, hogy huszonöt esztendő munkájának,
csupán ennyi a vége és elképzelni sem tudtam, hogy ezért tanultál Kanadában,
hogy díszleteket és fényt varázsolj Budapesten, Kecskeméten, Szabadkán…

Mit kezdjen az életével, aki árva? Ha gyermekét beissza egy urnafal,
noha annyit dolgozott, akár egy nyolcvan éves és tervekkel volt tele,
még csak most adott volna életet ő is, de a kaszás ezt a csodát is elvitte

előle. Kegyetlenség. Holtig kísért a nemléted, néhány mozdulatod, hangod bársonyos éke, szemeid őzike szelíd sugaraiban megtörő Napnak a fénye… Nem hallom soha többé: „Anya! Szeretlek! Meglásd, egyszer megvalósul minden álmunk, melyekért közösen küzdöttünk az évek szorítása és a sok-sok munka mellett…" Én pedig arra a pillanatra emlékszem, amikor születésed után kihoztunk a kórházból, és körbe néztél, tágra nyitott szemeidben az égbolt csipkéi azt sugallták: „Minden rendben lesz, bennetek ég az angyalok fénye!"

Nem tudott vigasztalni senki. Már minden ősöm onnan fentről nézi napjaim ma is, akkor is ott laktak immár sok-sok éve, s ebben a galaktikus lefolyóban, amiról azt gondoljuk, felfelé ver aranyhidat, de ki tudja biztosan, hogy mivé leszünk, ha itt a Földön megszűnik lélegzetünk? Pedig nagyon érdekelt, mikor már lélegezni tudtam, s egyetlen képet hasított ki egy hatalmas vetítő rólad, ahogyan megkérdezted: „ Anya! Ezt biztosan megengedhetjük magunknak?" Igennel válaszoltam, mint mindig, ha szerettél volna valamit, mert olyan ritkán kértél… Leginkább én találtam ki, mi az, ami boldoggá tenne, és most egy fekete fal elvette tőlem az ajándékozás, az ölelés, a tervezés örömét és nem tudok már semmit sem. Az egykori szobád visszafestettem hófehérre, tavirózsák bújnak benne.

Sokáig nem jöhettem haza. Nem engedett az akkori párom, pedig utáltam már ott lakni. Soha nem kellett volna vele újból szóba állni. Csak a kocsim érdekelte meg a netes játékok… És te ezt hamarabb tudtad. Ha mégis vannak párhuzamos világok, látod, azóta mennyire megváltozott minden és boldog volnál attól, ami velem történt, meg folyna a szemeidből az angyalok könnye, mert tudnád, mennyi, de mennyi betegséget szedtem össze egyik évről a másikra már nincs is se szeri, se száma, és örülnél annak, hogy rábeszéltek elmeneteled után egy hónappal, tanítsak svéd-magyarokat igaz szavakkal, jaj, de nehezen sikerült meggyőzni, ha megláttam egy gyermeket, nem tudtam, csak zokogni, de ez más volt, tabula rasa, ellenben az életem zombi módban élem, elveszett, ó elveszett egyetlen kincsem.

Debrecen, 2024. 06. 22.

[A csodákat összegyűjtöttem az éjjel]

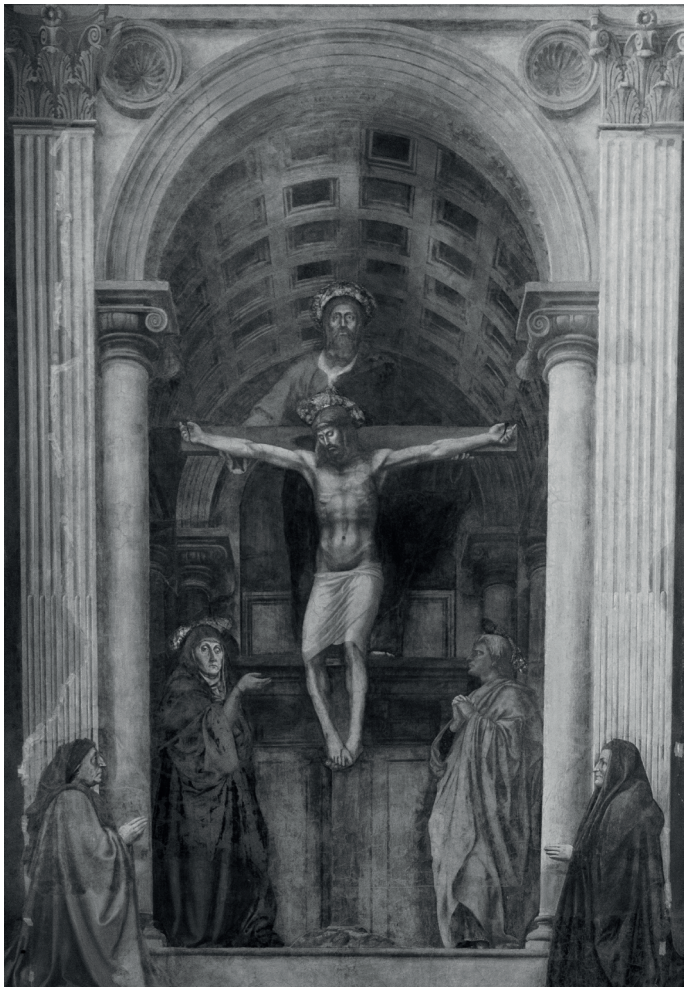
A csodákat összegyűjtöttem az éjjel,
aranyvesszejű fűzfám alatt ringatózott a tó.
Mesebeli vadkacsák úsztak boldogan,
és a vízben templomot emelt egy
leomló hajú, babiloni fűzfalány.
Békakuruttyulás tette szebbé az esti koncertet.
A tavirózsák ringatózása igézetet sejtetett,
miket az est bátortalanul magába rejtett,
de megtisztult minden és újjászületett
ember, növény, hiszen Isten igézete
az őstermészethez bolygónk által örök.

A csodákat összegyűjtöttem az éjjel
Fára mászott bennem a gyerek,
és oltárrá emeltem minden egyes levelet…
Olyan nagyon jó illatuk volt!
Nem tudtam, milyen erdő közepére
csöppentem hirtelen és nem féltem,
csak egyre ismételgettem ecc pecc kimehetsz,
noha csak matuzsálem fák voltak éppen és akkor ott,
és az egyikük csilingelő hangon azt súgta:
akác vagyok, szerelmet jósolok de vigyázz,
nem biztos, hogy igaz a szeret, nem szeret,
hisz lombjaim között átsziszeg a szél,
tenyerem összevissza fordítom,
árnyékot így vet rá a Hold.

A csodákat összegyűjtöttem az éjjel:
egy gerlepár bújt össze a víz fölötti ágon
szerelmet itt esküdtek egymásnak
megígérve a másiknak, hogy erre lesz otthonuk,
fehérrel szegett fekete gallérjukkal bújtak össze,
miközben a hím a tojónak egy fészket mutatott.

A csodákat összegyűjtöttem az éjjel
egy öreg tölgy kérge alól majd kiugrott a szíve
madarak találtak ágain fészket, így lábait

még jobban a földbe eresztette gyökereivel
és visszereivel kapaszkodott az ősi magyar
földbe, hol vérét fogja önteni egykor, mikor
egyre csak gyarapszik évgyűrűje és fogy levegője,
de még akkor is rozsdás szirmaival táplálja
a humuszt, és pici gyermekcsodákat növeszt
leveleivel, nem adja fel életét. Fénylik.
Mert kell a mindennapos Feltámadás.

Massacio Szentháromság-freskója a firenzei Santa Maria Novella domonkos templomban (fotó: Gergely Gábor)

Ádám Tamás

Fiatalon

Hátamat gyorsvonatok
horzsolták, a sebet
a szél kötötte be,
hogy ne fájjon.

Ha hideg feszült,
mellem mögül
szaggatott a Nap
magának lángot

Oly' hegyesen álltam,
hogy véres lett
tőlem az éjszaka.

Bicskámra csukódtak
könnyűvérű reggelek.

Fonnyadt almák

A hamut forró vízbe szórták,
Megvárták, amíg csendesednek a buborékok
és leülepszenek a szürke szemcsék.
Így készült nagyanyám házában a mosópor.
Nagyapámnak fanyar humora volt;
mikor a harangkötél hullámzása alább hagyott,
tizenegy önként jelentkezőt kért az ebédhez,
huszonkét kéz emelkedett a magasba,
hátha az élelem is megduplázódik.
Télen fonnyadt almákat kötözött a fákra
és odahívta kicsiny gyermekeit,
kiknek a szájuk tátva maradt,
és az üregekbe beesett a hó.
Az iskolában Kaleczky kántor úr
szigorától felrepedtek a kezek,
őt elvitte a háború.

A harangozó

Mikor pillánk
összeégett seprűit
felfeszítette a hajnal,
ő már az első kondulással
felsebezte a hártyákat
s vállára dőlt a templomtorony
árnya. Kérges kezén
árkokat égetett a harangkötél,
csak mosolygott
és sohasem fáradt bele
a denevér-suhogásba.

Nappal lefoszlott róla a mítosz,
hiába verte félre a galagonyákat.

Török Nándor

Egy őszi vasárnap

A borús őszi délelőtt letaglózott.
A hétvége zaklató nyugalma
túlnőtt rajtad és önmagán is.
Mozdulatlan letaglózottságban
a szemeid mögül bámulod a messzeséget,
és a nyirkos fellegek undorító szivacsai
szinte beúsznak ajkaid közé,
de füstös ízüket, csak emlékezetből érzed.
Talán sült galambra vágynál inkább.

Restséged maga a nihil,
de a gondolatod eltemetett vágya
túlmutat vacogó léted egyszerűségén.
Valami régvolt láz érzetét szimulálod,
azt, a valójában sosem volt érzetet,
ami a bőröd alá is be tud kúszni,
s ott szétárad és melegít, melegít,
amitől jólesően izzadni vágysz.
De a libabőr hamar visszaránt a valóságba.

A seressrezsői hangulat fátyla
még sokáig feletted lebeg.
Holnap halottak napja lesz,
de te, csak magadat gyászolod.
Arra számítasz, ha eljön az idő
a Styxen innét a Limbus befogad.
Nem nagy óhaj. És egyébként is
úgy érzed, te oda tartozol.
A csillagokba már régóta nem vágysz.

Ott úgysem vár semmi áldás,
nem úgy, mint az Utazó Költőt,
aki a vad vadonból eljutott oda.
Lejjebb legalább, a kényszerű út kezdetén,
ahol még nem túl szűk a gyötrelem árka

(és az egyetlen fájdalom óh(!)
csak reményed hiánya lesz),
talán parolázhatsz Ovidius-szal,
átérezve pontusi magányát,

s talán Vergilius is figyelmére méltat.
Az lenne az igazi jó móka (Ha-ha-ha! Ha?),
ha Horátius jól hátba veregetne,
hogy mégis jó földbe hullott *poétikája* magja.
Közben Anakreón huncut mosollyal
csordultig töltene egy *szépmívű görög kupát*[1]
hűs leszboszi borral,
s odahunyorítva feléd nyújtaná azt,
míg Szapphó lantját pengetné kacéran.

Homérosz meg hellyel kínálna egy sziklán,
tudva, *nem tengtél, mint az állat,*[2]
s te boldogan leülnél mellé,
mint aki hosszú útról tért meg
és vágyja a jó társaságot.
Akkor, ott talán te lehetnél Az,
az egyetlen az örökkévalóságban,
aki hamis földi gyászában
társaival végre őszintén ünnepel.

[1] „Jó bor mindenfelé terem, / a korhely kap bármely poháron; / de én, hogy innom élvezet legyen, / csak szépmívű görög kupára vágyom." (Goethe: *Szelíd xéniák*)

[2] „Gondoljatok az emberi erőre: / nem születtetek tengni, mint az állat, / hanem tudni és haladni előre!" (Odüsszeusz szavai / Dante: *Pokol* XXVI. 118–120.)

A holt fák a völgyben

A holt fák a völgyben egy irányba dőlnek,
mutatják az utat fáradt társaiknak,
megadták maguk a végtelen időnek,
s avarban nyújtózva új sorsukban bíznak.

Az enyészet rönkjén gombák, mohák nőnek,
porladó testükön új életek híznak,
vízszintes létükben új álmokat szőnek,
búcsút intettek már minden földi kínnak.

Megadták magukat, nem tartják az eget,
ordas viharokban hajlongtak eleget,
s derekuk úgy roppan, mint amikor lőnek.

Elfogadták bölcsen a természet rendjét,
nem zavarja őket a lét és a nem lét.
A holt fák a völgyben egy irányba dőlnek.

Fa-lét

Fák, mik földig hajoltok,
fák, mik magasba törtök:
Emberderekú sorsok,
és emberképű ősök.

Jövőtök lét-gyökere
bennem űröket tár fel,
hol áramlón körbe, le
a tudatlanság rám lel.

Ti, őrzőim a mában,
bölcs tanúi a múltnak,
Ti tudjátok a vágyam,
amik a múltba nyúlnak.

A múlt a mában szépül,
a valóság oly mindegy.
Az álmot kapom ékül,
mint megérdemelt kincset.

Földig hajlok a fákkal,
s törekszem föl, a kékbe
– falétem tette rám vall –
ágam és lombom tépve.

Kérdések kérdése

Napom távol, fénye gyér,
eső búja ver nagyon.
Édenem sok jót ígér,
mégis felveri a gyom.

Boldogság, ha éteri,
földön életképtelen,
halandó jól ismeri:
nem nőhet túl Istenen.

Mégis próbálkozni kell,
felhők fölött kék az ég.
S vajon hogy érheti el,
kit béklyóz e földi lét?

Ambrus József

születésem tragédiája

fontosnak hozott anyám a világra
megszokott tempóban a vére emészt
néhány jelszó virrasztás az ára
és lélegzetem befogta Arisztotelészt
szólt a zene - a kakas is bántott
pedig szélcsend volt az éjszaka
partok közelében derűs csobbanások
február közepén ez maga a csoda

komfort nélküli a vasárnapom
fűszerezem a kifőzött elveket
és fölnevelem emberi színvonalon
a velem együtt született perceket
új részvéttel festem át az éjszakát
a darab szerzője anyám és az Isten
csontokból kinőt beszélő rózsafák
szomjas hangulata kell hogy melegítsen

fontosnak hoztál engem a világra
sorok között átfestett Hold ragyog
valami költő lehet földönfekvő mása
vagy padláson felejtett ruhadarabok
születéskor minden kirajzolódik
folyton változó képek mögött
de a vidám partvidéken folytatódik
a felismerés - a világ pólusai között

a látvány kevésnek bizonyul
elrekeszt az óceán de itt leszek
száműzetésben ahol a piszkos lélek okul
február közepén a szertartás felett
- apró szív veri fel a csendet
minden étkezésben - indulásban
emberi értékem nem bolygatja még
egy régi szó - leszámolásban

díszdobozban kaptam törékeny csillagot
- hazafelé rugdostam a követ
naptárba beírtam a Valentin napot
és csuklómon a legyártott fülszöveg
a képzelet szivárog barázdát éget
átalakul a születés mandátuma
szökött rabnak iktat be a véred
és fölmelegszik bizarr orgánuma

virágzás a sötétnek

ki a költészet oltárán égett
fölkenve végső emberszerepre
ahol hangulata érckemény lesz
de ennyi csupán elvárható lenne
megmaradsz a gyilkos darálóban
- a történelem sebesre éget
emberré tipornak a főhajóban
és virágzol - de csak a sötétnek
szétforgácsol az idő mutatója
és szellemünk a vérben felesel
értelme szivárog de rongyolódva
mégis a boltozatra felemel

az értelem sokszor visszaszámol
gyilkolva gyerekszót - öregséget
arcát verésre szánta az imperátor
és kikönnyezte a védőbeszédet
szemed virágait hullatja az ég
meg kell születnem áldozatnak
ahol nincs kórlapján csak emlék
ahol szava van a kéziratnak

emberré tipornak Isten magasában
- ahol a szavaim elenyésznek
sebet vérez föl zaklatása
és örök virágzást a sötétnek

mátrix jegyében

messze elkerülnek a találkozások
- igazából nem jár hozzám senki
csak az örvendetes hírek és a ráncok
amit régomódi nyelven tudok lejegyezni
ahol képtelen a hódolat és bocsánat
ahol végleg eltemetnek a nevetések
- kósza gondolatból festek csodákat
és asszonyi szavakból vereséget
de maradt a kísérletben szikra
- ahol a szavakat őrzőm igazán
és beavatlak a vágyak titkaiba
köd mosta virágzás piacán

átfestett friss virágsejt vagyok
démonok közt bolyongó égbolt
- vakít a nap a forró huzalok
fogsorán egy kis elpazarolt vérfolt
elrejtőzöm a találkozások mentén
- és elrejtem az érkező arcodat
sűrűsödik galléros szerencsém
piramis nyakában példás hajfonat

virágok élnek a tavasz kezében
- bujdokol a szépség a pompa
friss könnyek az illat jegyében
mely pár órára elvisz a pokolba

pihenőben

vért izzadok a silány robot felett
messze földön a német partokon
– és időm ezüstpénzért ellebeg
kihajt – virágzik – elsárgul a korom

szemem összefog minden ellenérvet
életem csak versben folytatódhat
– az idő elmossa az irigységet
amig örökbe fogadom a Holdat

és emlékköveim gyöngysorokba öntöm
mert azt kívánja a kétes anyag
a pihenőben óriás szobrot farag

lágy kenyérből az ősi ösztön
és képmutatást engedelmességet
mert köztünk csalók nemcsak hősök élnek

(Ampfing – Németország)

tollhegyen a panasz

folyékonyan hazudtam pár ezer évet
– mert az igazság mindig fájdalom
szavak mentén lassan elenyészek
ha öntörvényű a nemes szánalom
percekbe rándult a játékos pillanat
– évek óta zajlik pusztulásom
csatát nyerni sosem lesz szabad
menyasszonyruhában a túlvilágon

félhomály fekszik a tollhegyen
– ostobák bőre a világra tágul
mint ködhullám az alvó vízgyepen
a félsötét végtelenbe silányul
folyékonyra fogtam amazon lelkét
amikor a szikrák darabokra törtek
– szürke barátságom fölnevelték
háborgó partvonali szörnyek

romok alatt züllöttem ezer évet
– a szakadékban elfogyott az út
derékig fogytak combok térdek
és maradék hittel vívtam háborút

Sípos Anna

Nem ok nélkül

Türelem játék az élet s a bennünk lévő kódokkal borítékolható
mint a konzervált tehetetlenségben az álmok a bizarr fohászok
ahogy a belakott napjaimmal körös-körbe járnak
s megtörik a rideg idők prioritásait felélesztik a tavasz gondtalanságát
hogy ne vonjon kérdőre mint az ígéreteim mert magamtól is emlékezem:
a csend konokságára az értelmetlen csatákra amit önmagunkért tettünk
amennyire ritka pillanatok is tudtunk lenni
annyira követhetetlenek a változások után - mert bolond a vágy
s bennem társra akadt - de a valóság
és az emberi gonoszság hamar ráncba szedett rám testálva az akaratot
ahogy mantrázgatott - egyhangúság abban nem lehet ha voltak
és vannak akik velem s ahogy a vérkörökben az ismétlődő folyamatok
olthatatlan lett ebben a szomjúság titkaik után még mindig kutakodok
de az idő már nem sodor repül velem ahogy a tabula rasa ifjító tüneménye
az újra kezdő kapcsolati viszonyok mert sosem voltak ezek véletlenek
hiszen nem ok nélkül voltak ott csakis okkal - ha esélyt kapott

Lelkem a lelkükért

Nem panaszkodom mégha magamat mindig ugyanott
a lendületünkbe szétforgácsolódott pillanatok szilánkjain
keresgetem
ahol elhagyott lettem mint ahogy a tegnapok
ahogyan a hol hogyan ahogy ahol és mikor - mint
amikor a rend a rendekért lelkem a lelkükért és hiányuk
a hiánytalan mindenkiért
Lüktet a föld mint bennem a jövő hogyanja
foltokat hagyva maga után mint amikor a lombokból
kifurakodott fényeső cseppjei megpihenhettek
…akkor harsányabbak tudtak lenni a színek
s hangok sziporkáztak a jézusi csillogó fényben
átsimították jelenükkel a szívemet és fülembe susogták
hogy örökre - ahogyan a hol hogyan ahogy ahol és mikor

mint amikor a rend a rendekért lelkem a lelkükért
és hiányuk a hiánytalan mindenkiért
Lüktet a föld mint bennem a jövő hogyanja
akkoriban figyeltem minden futó bolondra
úgy repültem velük mint vágyaim a hit örökkévalóságával
le-fel cikáztak gondolataimban tereket szobákat faragtak
és én eldicsekedtem fűnek fának az ajándékba kapott világnak
és azoknak akiket itt már nem találhattam
most suttoghatok a málló vakolatú házban az örökkön
örökké hazug valóságnak a mindenemmel belefáradt
hiábaságnak a sunnyogó időnek halálos kacagásnak
ahogy a hol hogyan ahol mikor és amikor
ahogyan ez háborog – mert nem enged

A megbékélt lélek

(Cs. K. költő emlékének)

Gondolatai álarcban de valóságnak hitte
a képzelet bolyongásának hogy úgy legyen
mert tollba mondhatta önmagának
mint egy éltévedt vándor a formákat
tüneményes fénnyel ha játszani jönne
s ahogy eljött a gesztenyék ideje
téltakarító borostyánkövek és kaszaélek között
üres golyókból gyöngyöt fűzhetett
három hangon énekeltek ketten a kertben
s szemtől szemben az elülő vihar restelkedett
bibliás földön a megilletődött csendben
színesedett a tűnődő nagypénteki nyár
hogy a megbékélt lelkekkel mantrázgasson
„aki a földből jött az a földbe száll!”

„…fontos vendég vagyok ezen a világon…”

Homa János interjúja Fecske Csabával

Az *Agria* állandó szerzője, Fecske Csaba a Borsod megyei Szögligeten született 1948. március 10-én. Miskolcra 1962-ben költözött. Huszonnégy évig dolgozott a Kohászati Gyárépítő Vállalatnál különböző beosztásokban, eredeti foglalkozása öntész technikus. Első verseskötete, az *Arcok holdudvara* 1978-ban jelent meg. Azóta közel ötven könyve, közöttük számos verseskötete (felnőtt- és gyermekversek egyaránt) látott napvilágot, ahogyan több interjú- és esszékötete is. Az idén, 2024-ben *Őszi napozás* címmel jelent meg verses kötete. Szabó Lőrinc-, Pro Literatura-, József Attila- és Utassy József-díjas költő, író, publicista, meseíró.

– A gyermekkorodat Szögligeten töltötted. Mit jelent neked ez a falu?

– Szögliget a kiindulási pont, az origó. Tizennégy éves koromig éltem itt, és ez a tizennégy év nemcsak a legszebb, de a legfontosabb időszaka volt életemnek. Itt tanultam meg a világot, édes anyanyelvemet. Itt ébredtem rá, hogy én fontos vendég vagyok ezen a világon. Olyan nekem a szülőfalum, mint az első szerelem, feledhetetlen. Visszavágyom ide, hiszen szerelmesen szeretem, de bevallom, már nem tudnék itt élni, távozásom óta sokan kiköltöztek a temetőbe, kevés embert ismerek, engem is kevesen ismernek. Hála istennek élő kapcsolatom van az iskolával, amely nemrég egyházi iskola lett, évente legalább egyszer fölkeresem és mesélek a gyerekeknek a régi Szögligetről. Itt élő rokonaimmal, unokatestvéreimmel, sógornőmmel is jó a kapcsolatom. Itt írtam első zsengéimet. Itt voltam először szerelmes, de szerelmem tárgya máig nem tud erről a vonzalmamról…

– Mikor derült ki, hogy tudsz verseket írni?

– Azóta verselek, mióta írni-olvasni tudok, egyből jött a vers. Akkor kezdtem hinni, hogy esetleg tudok írni, amikor már rendszeresen kezdték közölni verseimet az irodalmi folyóiratok és a lapok. Első versem tizennégy éves koromban jelent meg a *Szabad Föld*ben. Nagy öröm volt persze, de még csak szárnypróbálgatás. Húsz éves korom óta publikálok rendszeresen. Szinte minden folyóiratban jelen vagyok, még mindig gyerekesen örülni tudok a megjelenésnek. Termékeny szerzőnek számítok. Az írásban élem ki magamat. Eszmélésem óta a költészet bűvöletében élek. Arany Jánossal kezdődött, aztán Weöres Sándorral folytatódott. Gyerekkoromban el is küldtem néhány versemet Weöresnek, aki dicsérte rímeimet, a ritmust, szóval biztatott, ami nagyban meghatározta további életemet. Volt más inspiráció is. A szomszéd faluban született költő, Kalász László, akiről Tóth tanító nénitől hallottam. Úgy gondoltam, ha Perkupán születhetett költő, miért

Fecske Csaba

ne születhetne Szögligeten, hiszen Szögliget se alábbvaló falu, mint Perkupa. Később megismertük egymást, barátok lettünk.

– Szinte elképzelhetetlennek tűnik, de miközben nappal öntőipari technikusként dolgoztál, este verseket írtál. Miért ezt a szokatlan útját választottad az alkotói munkádnak?

– Picit igazítok a kérdésen, igaz ugyan, hogy öntész technikus a végzettségem, de a szakmámat sose gyakoroltam, egy ipari cégnél dolgoztam különböző beosztásokban 25 évig. Verset nem feltétlenül este írtam, hanem amikor jött, reggel, éhgyomorra, esetleg déli harangszókor ebédidőben, munka közben, mikor-hogy, ahogy jött, mert a vers igen kényes jószág. Technikus a szüleim akaratából lettem, ők ebben látták jövőm zálogát. Az ipari iskola sótlan tantárgyai nem nagyon smakkoltak nekem, bár első évben még osztályelső voltam, humán érdeklődésű

gyerek lévén szüleim hozzájárultak volna, hogy gimnáziumban folytassam tanulmányaimat, de akkor már a barátok miatt inkább maradtam. Ki mondaná meg, jól tettem-e?

Egyetemre készültem, de egy iskolai politikai botrány miatt az iskola nem javasolta továbbtanulásomat. A katonaságtól is jelentkezni akartam, de onnét se javasoltak, renitens katona voltam, a haza ellensége. A KISZ-be se vettek föl, ahova nem minden hátsó szándék nélkül jelentkeztem. De a vers mindig megvolt, vigaszként és lehetőségként életben tartott.

– Szerkesztője voltál az *Új Holnap* irodalmi folyóiratnak, vezetője az Új Holnap Stúdiónak, amely fiatal pályakezdő irodalmárokkal foglalkozott. Aztán évekig voltál az Észak-Magyarország jegyzetírója, szerkesztetted az *Új Észak* gyermekrovatát.

– A Stúdióba járt több tehetséges fiatal, Balajthy Ági, Korpa Tamás, Bán Olivér, Tatár Balázs, közülük Ági és Tamás ma már a kortárs irodalom megbecsült. ismert alakjai, akikre büszke vagyok. Örülök, hogy ismerhettem, ismerhetem őket. Nem intézményes keretek között ma is foglalkozom fiatalokkal, de idősebb próbálkozókkal is, mindenki előtt nyitva az ajtóm és a szívem, De azt mindenkinek tudnia kell, hogy szigorú ítész vagyok, nem beszélek mellé, senkit se hitegetek. Tanácsaimmal igyekszem segíteni Vincze Ákost, a down kóros verselgető fiút, aki meglepően szép dolgokat ír. Kritikatűrő ember, ezt szeretem benne. Négyéves kora óta ismerem, most 28 éves. Egy rajz- és mesepályázat szüroraként figyeltem föl rá. Babakocsiban hozták el szülei a díjátadásra.

Dicsekvés nélkül mondhatom, hogy sikeres jegyzetíró voltam, költői énem kicsit irigykedett is a publicistára. Telefonon, levélben kerestek az olvasók, értékelték írásaimat, és sok esetben segítségemet kérték. Szerelmi ajánlatot is kaptam. Azt persze nem tudom, mit szalasztottam el. Az *ÉS*-ben rendszeresen jelentek meg glosszáim. Ma már se jegyzeteket, se glosszákat nem írok. Nem elhatározásból, valahogy így alakult, így hozta az élet. Jött helyettük a szépprózа, a novella, tárca.

A gyerekrovat szerkesztése nagy öröm volt számomra, kisgyerekek rajzait, írásait is közöltem. Szívesen csinálnék ilyesmit ma is. Régen dúskáltam a lehetőségekben, napi- és hetilapokban publikálhattam, minden lapnak volt gyerekrovata Találomra néhány lap: *Népszabadság, Népszava, Nők Lapja, Képes Újság,* és így tovább. Most csak a *Liget* gyereklapja, a negyedévente megjelenő *Szitakötő* és a *Bárka* gyerekmelléklete, a *Papírhajó* van. Mindkettő magas színvonalú, mint egykor a *Kincskereső.*

Ma az internet világát éljük, oda bárki bármit föltehet irodalom gyanánt, és biztos lehet benne a fűzfapoéta, hogy tucatszám fogja kapni a rajongó dicséreteket. Nemrégen láttam a tévében az ország legnépszerűbb, milliós rajongói táborral bíró, amúgy ismeretlen költőjét, soha sehol egyetlen versét se lehetett olvasni, de

neki magának több olvasója van, mint a Kossuth- és József Attila-díjas költőknek együttesen. Egy olyan térben, ahol Várady Szabolcs, Takács Zsuzsa, Buda Ferenc, Rakovszky Zsuzsa, Tóth Krisztina és Parti Nagy Lajos labdába se rúgna. Hát így állunk az Úr színe előtt.

– 1990-ben szörnyű tragédia ért, sztrókot kaptál. Mára viszont sikerült szépen felépülnöd, hiszen a beszédeden már egyáltalán nem érezni a 34 évvel ezelőtti súlyos betegséget. Hogyan tudtad átvészelni ezt a nehéz időszakot?

– Negyvenkét éves voltam ekkor, talán a legszebb férfikor. Derült égből villámcsapásként ért a tragédia, semmi előzménye nem volt, sose betegeskedtem, fiatal koromban sportoltam. Jó mozgású, izmos emberke voltam, genetikai örökségem se rossz, szüleim hosszú életűek voltak, de porszem került a gépezetbe. A költészet és a szeretet segített talpon maradni. A kórházban rengeteg látogatóm volt,

Verspark avatás Teresztenyén Ötvös Éva színművésszel és Kégl Ildikóval

éreztem a felém áradó szeretetet, figyelmet. Még olyanok is látogattak, ismerős ismerőse, barát barátja, akiket nem is ismertem. A női látogatókat különösen szerettem, ahogy fölém hajoltak puszit adni, dekoltázsuk mögül rám mosolygott a mellük. Tehát nem hunyt ki bennem az élet, ez az érzéki öröm a jövőt, az életet sugallta. Bal oldalam bénult le, ebben szerencsém volt, mert a jobb kezemmel ágyban fekve is tudtam verset írni, ez felszabadított. Segített élni. Cs. Varga István irodalomtörténész professzor barátom szerint a betegség jótékonyan hatott költészetemre, azóta érettebb, jobb verseket írok, és ha már ezt mondta, hogy igaza legyen, magam is így érzem, és mások, munkásságom értő értékelői is így mondják.

– Miközben sikeres alkotó voltál, úgy hozta a sors, hogy nem tartoztál sem az úgynevezett Hetek, sem a Kilencek írócsoporthoz. Nem érezted magad magányos alkotónak?

– Szellemi testvéreim ők, többen közülük a barátaim is, pl. a Hetekből Kalász László és Serfőző Simon. Buda Ferit az egyik legnagyobb élő költőnek tartom. Sorolhatnám az összekötő szálakat. A Kilencek egyetemi szerveződés volt, földrajzilag voltam távol tőlük, a Hetektől pedig életkorban. Ha hívtak volna, akár ide, akár oda, biztosan társultam volna. Volt egy miskolci irodalmi közösség, a Kelet, annak tagja voltam, Csorba Piroska és Cseh Károly, Furmann Imre szellemi rokona. Mindhárman elmentek már, nagyon hiányoznak.

– A Kelet nagyon fontos állomás volt az életedben…

– A kört 1973-ban alapította Cseh Károly, Hajdu Gábor és Utry Attila. Utry lett a vezetője, és működött a kör évtizedekig. A megalakulásáról Karcsitól tudtam, éveken át csalogatott, társuljak hozzájuk. Ez csak ’79-ben történt meg, nekem akkor már megjelent az első verseskönyvem a Magvetőnél, és kezemben volt gyerekkötetem szerződése a Mórától. Ha kedd, akkor Kelet, ez volt a szlogenünk, keddente találkoztunk ugyanis. Ez éveken át úgy történt, hogy megérkezett hozzánk Cseh Karcsi Halmajról, később Mezőkövesdről, aztán elmentünk a közelben lakó Furmannékhoz, beültünk az Imre Trabantjába és elszáguldottunk a diósgyőri Vasas Művelődési Központba, néha úgy, hogy kézi erővel segítettük a csökönyös négykerekűt. Hasonló szemléletű írogató emberek voltak a kör tagjai. Tehetséges és kevésbé tehetséges világmegváltó hajlamú, fiatalok.

A számomra a legismertebbek: Akác István, Balogh Attila, Berencsy Sándor, Csorba Piroska, Hajdu Gábor és természetesen Cseh Karcsi, akivel már évek óta barátok voltunk, ő akkoriban járt főiskolára, Egerbe. Cs. Varga István tanítványa volt, így az ő szellemiségét képviselte, ezért mondhatom, hogy rajta keresztül a tanár úr jótékonyan hatott a Keletre. Figyelemmel kísérte működésünket, szóban és írásban értékelte is azt. Karcsi nagyon tehetséges költő volt, és rendkívül művelt, tanultam tőle. Csorba Piroskától is. Ő írta rólam egyetemi szakdolgozatában, hogy én ösztönösen azt is tudom, amit tudatosan nem. Tanultam mindenkitől,

akitől volt mit. Karcsinak és nekem nagyon sok versünk jelent meg a folyóiratokban, Piroskának kevésbé, bár tehetsége predesztinálta volna erre. Belőle hiányzott a becsvágy, ami belőlünk viszont nem. Volt a megyei művelődési osztálynak és az írószövetség helyi csoportjának egy könyvsorozata, ennek keretében jelent meg Cseh Károly, Csorba Piroska és Furmann Imre *Három hangon* című közös kötete. Jelentek meg antológiáink is, ezeket különböző helyeken bemutattuk. A legjobb antológia a *Kettétört fél évszázad* volt, amely a 25 éves jubileum alkalmából jelent meg. Összejöveteleinken felolvastuk a műveinket és véleményeztük. Időnként meghívott vendégeink voltak: Alföldy Jenőre, Oravecz Imrére emlékszem, de az irodalmon kívülről is voltak előadók.

A korábban már említett roma költőnek, Balogh Attilának az enyémmel egyidőben jelent meg *Lendítem lábamat* című kötete a Szépirodalmi Kiadónál. Rövid ideig tagja volt a Keletnek a ma már József Attila-díjas Vass Tibor is, de ő Új bekezdés néven egy másik irodalmi kört alapított a még fiatalabbaknak.

Akác István nevét is említettem fentebb. Ő az érkezésemkor már leszálló ágban volt. Előtte országosan ismert, népszerű költő volt, Miskolc üdvöskéje, „a" költő. Életében nem jelent meg kötete. A sors úgy hozta, hogy két posztumusz kötetét is én szerkesztettem, *Szikár magány* és *Nehéz hűség* címmel. Ismeretlenül, szegényen hunyt el. Tavaly volt ötvenéves a Kelet. Utry szerette volna megszervezni a jubileumi találkozást, de nagyon megfogyatkoztunk, a többség igazoltan távol maradt, ott időznek valahol a csillagosban, elnézően mosolyognak suta rímeinken, melléfogásainkon.

Nehezen és megkésve csatlakoztam a körhöz, de jól éreztem magam a társak között, volt kikkel eszmét cserélni, és vitatkozni is persze. Fontos része volt ez az időszak az életemnek. Talán nem véletlen, hogy éppen keddi napon rovom e sorokat. Mert ha kedd, akkor Kelet.

– Szögliget, Miskolc már szóba került, de most már Arnóton, egy erdőszéli, faluvégi tornácos házban élsz. A nagy udvaron egy csodaszép gyümölcsöskert. Hogyan kerültél ide?

– 1962-ben költöztem Miskolcra középiskolába. Kollégista voltam, honvágyam volt. Ki-kilátogattam a Tiszai Pályaudvarra, néztem a kihúzó szerelvényeket, látok-e le- vagy felszálló ismerőst, hogy üzenjek haza. 57 évig éltem Miskolcon. Négy éve, feleségem halála után költöztem Arnótra a lányomékhoz. Idilli hely. De én már nem vagyok miskolci, és még nem vagyok arnóti, igyekszem azzá lenni, sikerként könyvelem el, ha fogadják köszönésemet. Van, aki ilyenkor úgy néz rám, mintha a Holdról jöttem volna, nem érti, mit akarok. Az illetékes intézményeknek fölajánlottam szolgálataimat. Nem utasítottak el, mondták várjak. Várok évek óta. Én a költőség mellett lelkes amatőr népművelő vagyok. Nincs rá igény, szokták mondani az általam kínált portékára. Hát igen, az igényt föl kell kelteni.

Az „Irodalom a kertben” programsorozat rendezvényének vendége Finta Éva (2022). A házigazda: Kégl Ildikó és Fecske Csaba

– Tagja vagy a Magyar Írószövetségnek, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Széchenyi István Művészeti Akadémia Miskolci Területi Csoportjának. Mennyire jut időd a közösségi létre, az író-olvasó találkozókra?

– Időm volna, kedvem is, de lehetőségeim nincsenek, nem hívnak, lakóhelyem óvodájába, iskolájába se, pedig szerintem nyernének velem. Tudok hatni a gyerekekre, nekem nem lehajolni kell hozzájuk, hanem fölemelkedni, és ezt megérzik a gyerekek, hogy egy szinten vagyunk. Fiatalabb koromban alig győztem eleget tenni a meghívásoknak, és én mentem is szívesen, örömmel, bejártam az egész országot. Hetvenötben volt az első író-olvasó találkozóm Edelényben, egy lány brigád vendége voltam, jó volt. Slezsák Imre, az edelényi Járási Könyvtár alapító igazgatója szervezte, aki aztán körbevitt a járás kis falvaiban, bemutatott a kis falvak érdeklődő népének, forró hangulatú estekre emlékszem, telt házakra, volt olyan versem, amit kétszer is fel kellett olvasnom, voltak, akik lemásolták. Róluk szóltak a versek, magukénak érezték azokat. Ma már nincsenek ilyenek, legalábbis velem nem történnek. Legutóbb szülőfalumban voltam, és egy miskolci könyvtárban. Itt is, ott is szép számú közönség előtt szerepeltem. Az ilyesmi ösztönzőleg hat az emberre. Jó az azonnali visszajelzés. Talán húsz éve történt, az egyik mis-

kolci általános iskolába meghívtak kiemelt szerzőnek, az aznapi iskola program rólam szólt. Az internetre föltették a meséimet, és rajzpályázatot hirdettek azok témájában. Félezer remek illusztráció érkezett, az eredményhirdetés, a rajzpályázaté és a szavalóversenyé az Ady Művelődési házban volt, záróbeszédem után a többszáz ember, gyerekek és szüleik állva tapsoltak. Megrendítő élmény volt. Elérzékenyültem. Libabőrös leszek, ha rágondolok a siker íze, az ördög mesterkedése.

– Közel ötven könyvet írtál. Melyikre vagy a legbüszkébb?

– Nem is tudom, mindig a legutóbbi a legkedvesebb. Az *Első életem* című kötetemnek volt a legjobb recepciója. Tíznél több recenzió, tanulmány jelent meg róla, magam is azt tartom egyik legjobb könyvemnek. A *Se füle se farka* című gyerekkönyv 22 ezer példányban jelent meg, ez ma már mesés számnak számít. Talán erre vagyok a legbüszkébb. De amelyre igazán büszke lehetek majd, talán még nem írtam meg. Igyekszem…

– Mostanában mi foglalkoztat leginkább?

– Egy bábjátékon dolgozgatok, és tervezek egy novellás kötetet, van vagy harminc nyúlfarknyi ilyenem, időnként írok egyet-egyet, nem tudom eljutok-e odáig, hogy könyv legyen belőle? És várom az *Eljöhetnél hozzánk* című gyerekvers kötetem megjelenését az Orpheusz Kiadónál. Vannak folyamatosan tervek ötletek. A szellem még jól működik, a test kevésbé.

– Az *Agria* folyóirat olvasói nevében jó egészséget kívánunk! Köszönjük az interjút!

Fecske Csaba

Parázs

Kókadt fejjel alszik a tűz,
perceg az üszkös farakás,
alszik édesanyád, a láng,
aludj el te is kis parázs.

Hamu leszel majd, könnyű füst,
a csöndben pici roppanás.
Felhőt húz fejére a hold,
alszol már te is kis parázs.

Gyerekkor

szép gyerek voltam anyám szerint
minden gyerek szép
csak úgy kell nézni rá
a gyerekkor csupa vasárnap
a töltött csirke
zúzája mája enyém
meg a déli harangszó mely habozás
nélkül vágja ketté a napot
a csontok a macskáé
doromboló macska a gyerekkor
mígnem hirtelen kapja magát
fölszalad a padlásra egerészni
aztán várhatod hogy visszajöjjön
ajtórésbe szorult árnyékom nyí
nem lehet egyszerre
menni és maradni
gyereknek lenni jó
kár hogy ezt a felnőtt tudja csak

Találkozás

elnézem kora ellenére mily
sima a bőre szép az arca
pillája sása zöldes szeme mély
vadvizét árnyékkal takarja

kíváncsi szem a valón túlra lát
egy bakfist amint megvakarja
fülcimpáját és szép ívű nyakát
s duzzadt ajkát fényesre nyalja

bizalmas tiszta nevetése van
fehér fogai akár a rizs
fogorvos mesterműve biztosan

ki tudja a szó most hova visz
hiszen a hang olyan bizonytalan
nem hiszek benne és ő se hisz

Vénasszonyok nyara

ebéd utáni séta a tágas udvaron
lassan komótosan ahogy a nap
megy az égen és arcomba loccsintja
forró aranyát nem tesz kárt bennem
nem is javít rajtam beálltam már mint
a téli Balaton ismerős levegőt szippantok be
a rigó kotta nélkül hibátlanul fújja nekem
elnézem a fák reszketeg lombját amint
észrevétlenül kilopakodik leveleikből a zöld
két kör a szokásos adagom telne még erőmből
többre is de ennyi elég a petyhüdt izmoknak hogy
kitombolják magukat eljön majd az egy
kör ideje is sőt hogy nem lesz egy se de ne
szaladjunk előre ennyire a futás megvisel szívet tüdőt
elhasznált alkatrészek szavatossági idejük
lejárt vénasszonyok nyara hallom szinte
ruhájuk suhogását gúnyos nevetésüket
a megcsalt férjek letépett glóriájával kezükben
hűvös szél koslat utánuk megcsillan a szélben
ősz hajszáluk a lenge ökörnyál

Ha már nem vagy itt

a hegyre fel gyalogút siet
de célját ha van nem éri el
két hattyú negatívja a retinán
mintha így volna rendjén
köd ereszkedik a tó szemére

téged kereslek s magamba ütközöm
az elveszett napot hozom
tudván fölösleges az igyekezetem
érvek fontoskodása nem érdekel
árnyék szomorkodik egy padon
sóhaj célba még sose ért

két szív közé szorult a nyár
a platánlevelekből már lopakodik a zöld
gazdáikat keresik a tavalyi lábnyomok
arcoddal repült el egy madár
befagyott az idő mióta nem vagy itt
ugyanaz minden csak a hiányod változik

Lucához

ha tudnád mennyire vártalak
mikor még nem is tudtam ki vagy
megbújva az anyaszív alatt
tétova remény picinyke mag
nemlét és lét között félúton
hogyan gondoltam rád nem tudom
de mondhatom izgultam nagyon
sejtettem mily drága kincs leszel
amikor ide megérkezel
s a levegő tüdődbe nyilall
ami fáj az életünkre vall
ujjaid vékony gyufaszálak
akár a méz sűrű a nyálad
magadhoz ragasztod anyádat
ragacsos lett a szép kisinged
rólad már legendák keringnek
kis sószsák ölemben tartalak
oá oá beszéld ki magad
angyaloktól kaptad hangodat
olyan formás kis kagyló a füled
amilyent a tenger partra vet
a világ hangjait füleled
mind-mind neked szóló üzenet
az eget bámuló pisze orr
ismerős láttam már valahol
rokoni arcokból kiállni
profi szagértő nem akármi
ilyet nem akárhol találni
titkokat sejtet a mosolyod
rájössz majd mert most még nem tudod
hogy én a dédnagyapád vagyok
öröklöd néhány arcvonásom
ha téged néznek én is látszom
majd amikor már nem itt leszek
és tücskökkel üzenek neked

Őszi éjjel

Őszi éjjel a galagonya
Weöres Sándor,
kortyint a hold poharából,
mikor a temérdek csillag égre kel,
tücsökké válik, ciripel.
Őszi éjjel Weöres Sándor
Bóbitával táncol,
szárnyat igéz a Géza malacra,
a Tejúton túr a kunkori farkú.
Őszi éjjel, ha a Fiastyúk megkotlott,
a költő a csönd-zsákból hangot lop,
megy vele nyomban az égbe,
vagyis hát végbe,
a legvégsőbb kékbe.

Kis porcelánedény

templom oldalfalában nyughelyed
porrá lettél ahogy az írva van
még mindig csordultig vagyok veled
könnyem nincsen sírásom hangtalan
már elaludt a fájdalom bennem

az idő dolgozik érdekemben
egyszersmind ellenem is keményen
ki szűken voltál az életemben
elférsz egy kis porcelánedényben
egyszerű ez de én mégsem értem

számtalan emlék rajzik fejemben
egy régi nyárban felejtettelek
mintha te hívnál meglátogatlak
gyertyát gyújtok és magamra hagylak
már hallom a titkolódzó csöndben

hogy helyéről az idő kizökken
súgja hang *csak az van ami lehet*
és ami van füstként elszivárog
hagyj békén végre csak arra várok
hogy ne gyötörne többé hiányod

Szerteszét

szétszóródtunk mint a pitypang pihéi
ki a levegőbe ki sziklába eresztett gyökeret
anyám unokatestvére Munkácson élt a nagy
SZU-ban érte a húsvét a karácsony és a szélütés
sose hagyta el otthonát mégis otthontalan volt
semmilyen határt nem hágott át ennek ellenére
túlkerült az országhatáron mert úgy tetszett a történelem
etikátlan szabászainak rossz híre volt nálunk
az orosznak a cirill betűk valahogy nem azt mondták
amit Puskin meg Dosztojevszij Ilon néni nem tudta
hogy kell szovjetnek lenni magyarul szenvedett
legyen neki könnyű a föld amely csak így fogadta be
Emus néni nagyanyám nővére tizennyolc évesen
gumicsizma nélkül kelt át az Óceánon onnan írta egyre
ritkábban szűkszavú leveleit húgának megszerette
a nagy tenger mormolását a tengeri fecskék hangját
tarlón edződött kérges talpait körömcipőbe kényszerítve
taposta el honvágyát amely nem támadt fel soha többé
nem látogatott haza szülőfalujába nagyanyám nagy
szomorúságára miatta vigasztalásként írtam ebbe a versbe
a hűtlen testvért erdélyi rokonainkat bélyeg-képként
őrzi emlékezetem galériája nagy bélyeggyűjtő korszakomat
éltem éppen a levelekről leáztatott néhány banis bélyegek
jelentették számomra a rokonságot és a gyűjtő örömét
a felvidéki Juhászok a villanypásztorként működő határ
másik oldalán éltek kőhajításnyira amúgy rettentő messze tőlünk
úgyhogy csak esküvőn és temetésen cseréltünk jókedvet szomorúságot
és szép lassan kezdtünk nem egy nyelvet beszélni
ki tudja hol és milyen erekben csörgedezik
vérünk szerte a világban s mikor és hová írják föl
utoljára a nevünket

Kégl Ildikó

„Mint levél a színét, múltamat cserélgetem”

Kortársi recepciók Fecske Csaba Első életem *(Bíbor Kiadó, 2006) című verseskötetéről*

Kégl Ildikó író, esszéíró, költő. A Magyar Művészeti Akadémia 2023–2026 ösztöndíjprogramjában Fecske Csaba József Attila-díjas költő életrajzának monografikus feldolgozását végzi. Jelen tanulmány részlet a készülő, Portré szavakból – a költeménytől a költőig *munkacímet viselő monográfiából.*

A korábbiakban megtörtént a költő alkotói szakaszainak meghatározása, a pályaszakaszok szegmentálása, melynek során az életmű öt – egymásba harmonikusan integrálható, ugyanakkor – különálló egységét ekképpen tagoltuk:

- *A madárijesztő dala* (1962–1969): a pályakezdés időszaka, az első versek publikációja;
- *Arcok holdudvara* (1969–1978): a tényleges költői indulás időszaka, az első kézirat összeállítása, az első verseskötet megjelenése);
- *Majd máshol* (1978–1998): szakmai elismerések, a növekvő olvasóközönség időszaka);
- *Első életem* (1998–2003): a beérkezés időszaka;
- *Hiteles nyomat* (2019-től): a kései szakasz.

Jelen tanulmányban az *Első életem* pályaszakasz, s az azonos című verseskötet darabjai kerülnek bemutatásra, kortársi recepció általi elemzésre, szem előtt tartva mindazt, hogy a mindenkori irodalomkritika az élő irodalom gondozásában és értékelésében igen meghatározó szerepet tölt be. Ennek okán a Fecske-életmű monografikus feldolgozása során kiemelt figyelmet kívánok fordítani a költő műveit számon tartó, és azt minősítő értékelőmunka darabjaira. Fontos megjegyezni, hogy bár a kritika következetesen végezte ezt az értékelőmunkát, ugyanakkor annak nagyobb ívű egységbe foglalása ez idáig nem történt meg. Az azonban jól látható, hogy a recepciótörténetben lényegesen nagyobb figyelem irányult az *Első életem*re, mint a költő azt megelőző köteteire.

Evidenciaszámba megy, hogy az olvasóközönség általában a kritika segítségével igazodik el az élő irodalomban. A magyar irodalomkritikában – a hivatásos kritikusok mellett – hagyományosan nagy szerepet vállaltak az irodalom és költészet alkotóegyéniségei. A költők és írók saját alkotó tapasztalataikat is fel tudták használni irodalomkritikai tevékenységükben. A magyar esszéirodalom gondola-

Fecske Csaba, Kégl Ildikó, Filip Tamás az arnóti kertben

ti és művészi hagyományai az ő munkásságukban éltek tovább. Pomogáts Béla a magyar értékelő tanulmányokat górcső alá véve elkülöníti egymástól az objektív (pusztán tudományos) és a szubjektív (pusztán művészeti) aspektusból közelítő kritikát, s a szintetikus jellegű irodalomkritikát tekinti mintaértékűnek. *„Az a kritika, amely az esztétikai normák rendszerét a kritikusi személyiségben alakot öltő ízléssel és művészi fogékonysággal egészíti ki”*[1] – fejti ki *Az újabb magyar irodalom 1945–1981* című összefoglaló kézikönyv irodalomkritikával és esszéirodalommal foglalkozó fejezetében. Fecske Csaba életrajzának monografikus feldolgozása során ezt a szintetizáló aspektust kívánom megvalósítani, mely úgy összegez, hogy egyaránt merít a hivatásos irodalomtudomány értőihez szóló írásokból, valamint az irodalomértők szélesebb köreinek szánt tanulmányokból. Ilyenformán kitekint a tudományos és a művészeti nyelven írt kritika mellett a köznyelven készült ismertetőkre is. Fecske Csabának a verseskötetek mellett időről időre versgyűjte-

[1] Pomogáts Béla: *Irodalomkritika és esszéirodalom.* In.: *Az újabb magyar irodalom 1945–1981.* Vö.: 228–229. o., 239. o. Gondolat, Budapest, 1982.

ménye is megjelenik, ami az életmű alakulástörténete szempontjából azért releváns, mert ezek segítségével a versmódosulásokat is követni tudjuk.

A kortársi recepciók során a hivatásos kritikusok, irodalomtörténészek értékelésével párhuzamosan az író- és költőalkotók kritikai tevékenysége is áttekintésére kerül. Szepes Erika, Ködöböcz Gábor, Bertha Zoltán, Kováts Dániel, Jánosi Zoltán, Elek Tibor, Balajthy Ágnes recepciói mellett Antal Balázs, Léka Géza, Oláh András, Bán Mór, Bedecs László, Szenti Ernő tollából is olvashatunk elemző tanulmányokat. Fontos kiemelni – annál is inkább, mert adott dolgozat egy alanyi költő pályaívét vizsgálja –, hogy a megjelent műveket az alkotóegyéniséggel, a szerző szubjektumával egységben kívánom értelmezni. Szemléletem szerint az alkotó sorsa, életútjának mérföldkövei egyértelművé tehetnek alkotásokat, ennek okán a Fecske-portré az életmű esztétikai-poétikai-ontológiai elemzésével párhuzamosan, a művek szempontjából releváns életesemények bemutatását is rögzíti igyekszik.

Antropomorfizáció, emlékkonstruálás, időszemlélet, időcentrikus látásmód, számvetés, egzisztenciális fenyegetettség, rezignáltság – A Fecske Csaba-i versuniverzum attribútumai: a stílusjegyek és a motívumkészlet kikristályosodása a költő *Első életem* című verseskötete vizsgálata alapján.

A 2006-ban a miskolci Bíbor Kiadó gondozásában megjelent *Első életem* (136 o., A5, keménytáblás, ISBN 9639634204) Fecske Csaba tizenkettedik önálló kötete. A Feledy Gyula rajzaival illusztrált verseskötet hét ciklusának megvilágosító erejű poémái – *Hazajáró, Az lesz, ami volt, Itt lenni nélkülem, Idényvég, Eleitől fogva, Kilátszanak belőlem, Idegen érzés* – a múltba fordulást, az emlékezést tematizálják sajátos időszemlélettel, ontológiai érvényességgel, esztétikailag maradandóan. Szövegkorpuszaiban minden eddiginél markánsabban jelenik meg a költő versvilágának alappilléreként meghatározható, elmúlástudatból táplálkozó időcentrikus látásmód, valamint a múltat megjelenítő egyedi emlékezéstechnika. Életművének e periódusában a betegség, a test sérülékenysége (1991-ben mozgáskorlátozottá vált), a halálközeliség irodalmi színrevitele zajlik, a kötet kilencvenöt poémájában a mindenkori ént alakító tragikus események hiteles, rezignált ábrázolásával. A haláltematika ugyan kezdetektől jel-

lemzi ezt a poézist, de a költő betegségének ténye koncentráltan jeleníti meg a számvetést, a búcsúzást a kötet 2002 és 2005 között született szövegkorpuszaiban. *Az* Első életem *költeményeit azért lehet szeretni, mert elfogulatlanul viszik színre az emlékezet megannyi változatát… De távol álljon tőle, hogy elforduljon a jelentől, méltósága abban áll, hogy rábólint önmagára, mint vágyra, mint hiányra"* – írja érzékletesen Lapis József, aki a fecskei költészet kulcsmotívumaira, esztétikai magatartására értőn mutat rá. Fecske Csaba nagy formakultúrájú költő, aki metaforikájával, meglepő nyelvi fordulataival, sajátos szóképeivel teremti meg ön- és létértelmezésre irányuló versvilágát. Alanyi költészetében mikrostruktúrákat rögzít, csendes, monoton hétköznapi eseményeket ábrázol és értelmez, miközben átszűri magán a világot, s a lét komplexitását integrálja verseibe. Életperspektívát és halálhívást egyszerre ötvöző költészetének felfejtése közben megtapasztalhatjuk, micsoda teremtő erővel bír az elszenvedett veszteség, fájdalom, hiány. Egyedivé avatja megszólalásait az emberfeletti türelem és alázat – személyiségének alapvonása –, mellyel életének sorscsapásait (betegségét) viseli, rögzíti, értelmezi, majd egyetemessé avatja. Létfilozófiai súlyú meglátásai, időcentrikus látásmódja, emlékezéstechnikája és létértelmezése a vele elmélyülten foglalkozó recepció szerint a kortárs irodalmi kánonban emeli a szögligeti születésű költőt. A Fecske Csaba versuniverzumát vizsgáló értékelő próza szerzői valamennyien hangsúlyozzák, hogy az idő(dimenzió) alapkérdése ennek a költészetnek. *„Az egzisztenciális fenyegetettség és elmúlástudat által motivált időcentrikus szemlélet (a* volt, *a* van *és a* lesz *problematikája) olyan intenzitással van jelen a versekben, ahogyan az elődök közül talán csak Berzsenyi, Arany, Kosztolányi és a kései József Attila lírájában"* – mutat rá a pályaívet töretlen figyelemmel kísérő és rendszeresen értékelő tanulmányokat közlő Ködöböcz Gábor.[2] Fecske Csaba énreprezentációs technikájának fundamentuma, hogy miközben régi emlékeit feltárja és visszaidézi, megpróbálja újraélni, adott esetben újrakonstruálni azokat, derűs nosztalgiával, intenzív vágyképzettel. Erre a szubjektív időszemléletre a költő versvilágát értelmező kortársak valamennyien reflektálnak. *„Fecske Csaba költészetének ugyanis van legalább két olyan síkja, amely a kortárs magyar lírikusok legmegbízhatóbbjai közé emeli. Az egyik a verseket szervező emlékezettechnika, mely a múlt képlékenységére, azaz az emlékekből felépülő identitás manipulálhatóságára és esetlegességére hívja fel a figyelmet, a másik a nosztalgikus, mégsem érzelgős hang, mely hűvös beletörődéssel tudja elfogadtatni az egyébként nagyon is súlyos veszteségeket és a halál fenyegetésének állandó jelenlétét."*[3] Önreflexív verseiből egy az ideák és a valóság keveredéséből szőtt világ bontakozik ki, amelynek

[2] Ködöböcz Gábor: *„ami egyszer volt van nagyon".* Fecske Csaba hatvanadik születésnapjára. In: *Költők, versek, erőterek. Válogatott és új esszék, tanulmányok.* 337–338.p.

[3] Bedecs László: *Mennyivel könnyebb volna.* In: *Bárkaonline,* 2007. április 16. http://barkaonline.hu/kritika/176-mennyivel-kebb-volna

életre hívója a szépségvágy. Fecske Csaba lírai beszédmódjában sajátosan artikulálódik a múlt. Játékossággal és könnyedséggel (újra)alakíthatóvá, (újra)formálhatóvá, ezáltal jelen idejűvé teszi a múltbéli eseményeket. Balajthy Ágnes írja, *„Fecske Csaba prousti lélek: kötetbeli verseinek szinte állandó szituációja a visszaemlékezés, vágya az egyszer volt újrateremtésére irányul; s a kísérletek meddő volta, a múlt elhalványuló képe és a jelen szikár valósága között fennálló kontraszt jellegzetesen elégikus hangvételt kölcsönöz ezeknek a műveknek – ahogy azt a költőnél már megszokhattuk."*[4]

Költeményeiben megélt, méginkább megszenvedett életének stációi szervesülnek, s költészete mintha kísérlet lenne e megszenvedett élet felülírására. A fent hivatkozott irodalomtörténészeken túl az időhöz való sajátos viszonyulást, az emlékezéstechnikát jelöli meg Bertha Zoltán is, mint a poézis legfőbb attribútumait. *„Fecske Csaba költészetének szuverén sajátosságai talán legelsősorban a megejtő idő-érzékenység titkaiban kereshetők."*[5]

Az *Első életem* recepcióinak áttekintésével, értelmezésével igyekszünk közelebb kerülni ehhez a jelentős kortárs életműhöz, s ezzel együtt az alkotóember sorsához. Abban egyetértenek a recenzensek, hogy az új kötet szervesen illeszkedik az életműbe: tematikája, formanyelve, intonációja nem okoz meglepetést, nem tekinthető az életmű atipikus darabjának *„… ha a költő korábbi terméseihez mérjük a mostanit, alig változtatja, inkább erősebb kontúrokkal nyomatékosítja e versvilágról az olvasójában kialakult képet* [6] – írja Kováts Dániel, aki a kötet verseit felfejtve megjegyzi, hogy *vérbeli lírikus szól hozzánk, aki megteremtette a maga költői nyelvét, s aki a maga átélt s kifejezett tartalmai által hozzásegít az emberi sorsok üzeneteinek befogadásához."* A következő egységben ennek a költői nyelvnek tipikus jegyeit vizsgáljuk, a kötet hét ciklusának meghatározó darabjai, három esztendő (2002–2005) verstermése áttekintésével.

Első ciklus: Hazajáró
„nem lehetek itt hiába jöttem el megint"

Érvényesen és gyermeki tisztasággal beszél a szerző az első ciklusban szülőfalujáról, eszmélésének helyszínéről, a Bódva-völgyi Szögligetről. A ciklus tizennégy verset integráló opusában jól megragadható az a szeretetteljes elmélyültség, amellyel környezetéhez viszonyul. Ez a gyermekkori élményanyag költészetének állandó forrása, mely az emlékezés horizontján újra és újra feltűnik. Itt kell szól-

[4] Balajthy Ágnes: *„Mélységes mély a múltnak kútja".* In: *Partium,* 16. évfolyam, nyár/2007. 11–13. o.

[5] Bertha Zoltán: *„Három az egyben".* Fecske Csaba „első élete." In: *Berek,* 2007. tavasz–ősz. 11. o.

[6] Kováts Dániel: *„Összebékül az árnyék a fénnyel".* Fecske Csaba: Első életem. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. In: *Műút,* 52. évf. 1. sz. / 2007. 56–57. o.

nunk a munkásságának jelentékeny részét képező – és kronológiailag a felnőtteknek szóló költeményeket megelőző – gyermekversekről, melyek több szempontból is meghatározói a pályaívnek: jónéhány kritikusa megjegyezte, hogy a gyermekversekben megjelenő formavilág és szövegalkotás sokszínűsége, játékossága teremtette meg a Fecske Csaba-i poézis fundamentumát. A költői alany gyermeki szemlélete azért meghatározó, mert alighanem ez generálja a felnőttekhez szóló poémák, s általában költészete legjellemzőbb képeit, s teremti meg magát a fecskei képalkotási módszer sajátosságát. Mint arra Szepes Erika *„a múltam küszöbén állok”* című tanulmányában elsők között mutat rá, Fecske Csaba költői képalkotásának fundamentuma az antropomorfizáció, s a kifejezés jelentéstartományát vizsgálva azt tapasztalja, hogy a fecskei versvilágban igen mélyen gyökerező képalkotási megoldásokat fedezhetünk fel. *„A gyermekkortól tanulta Fecske Csaba képalkotásának módszereit, melyek közül talán a legfontosabb az antropomorfizáció (amely ez esetben több mint a megszemélyesítés: ez utóbbi egy gondolatalakzat, amivel élettelen és élő – leggyakrabban ember – között egy harmadik elem: a tertium comparationis, a kettőben meglévő hasonló harmadik alapján kapcsolatot teremtünk. Az antropomorfizáció a gyermeki látásmód lényege: a környezetében elsőként szüleit-családját megismerő gyermek a kitágult világot e primer élményhez alakítja: a hegynek lába van, a lábosnak füle, a vázának nyaka, a fának dereka, stb.”*[7] Az emberi tulajdonságok élettelen dolgokra, jelenségekre történő átvitelét gyakorta alkalmazza a költő az *Első életem* hét versciklusának darabjaiban is, amellyel végtelen elevenné, szinte cselekvővé teszi a tárgyakat, s amelyre a későbbiekben több példát is fogunk látni. Kováts Dániel úgyszintén a gyermekversekből kölcsönzött képalkotási módszerek megjelenését hangsúlyozza. *„Szívesen alkalmaz nyelvi fordulatokat, csattanószerű zárlatokat, olykor játékos – gyermekverseiből ismert – megoldásokat talál. Merészen fogalmazza szóképeit, szinte a képzavar határmezsgyéjén járva olykor, s a szinesztézia lehetőségeivel élve.”*[8] Az *Első életem* szövegkorpuszainak átvilágítása során a monográfus azt igyekszik ábrázolni, miként teremtette meg a maga költői nyelvét, milyen eszközök segítségével fejlesztette ki egyéni, másoktól erősen elkülönböző beszédmódját a költő, aki túl hetvenhatodik életévén, még mindig gyermekkora helyszínére, a szögligeti falusi világba vágyakozva, egy mindenre rácsodálkozó kisfiú szemszögéből képes látni és láttatni a világot. *„A* Hazajáró *című ciklus a visszatekintéshez szükséges múltbeli helyszínt több nyelven is megteremti – gyerekkori idillről, szögligeti tájakról, a*

[7] Szepes Erika: *„A múltam küszöbén állok”.* Fecske Csaba: Első életem. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. In: *Műút,* 52. évf. 1. sz. / 2007. 58–63. o.

[8] Kováts Dániel: *„Összebékül az árnyék a fénnyel”.* Fecske Csaba: Első életem. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. In: *Műút,* 52. évf. 1. sz. / 2007. 56–57. o.

bibliai Paradicsomról, Óperenciáról beszél. A megidézettség azonban hangsúlyos lesz itt is, hiszen »elfogódott régi tájon« járunk, amit itt-ott elsötétítenek a későbbi, a jelenhez tartozó tapasztalatok."[9] Figyelemre érdemes emlékezéstechnikájában a valóságos táj úgy vetül ki erre a költészetre, hogy egyfajta metaforikus belső tájjá minősül át. Ilyenformán az olvasó ezt a tájat nemcsak a múltból visszatekintés megszépítő nosztalgiájával nézheti, de a költő által módosítva, szebbé teremtve, részint újrakonstruálva. Múltba merengő poémairól megannyi szöveghelyen vall, mindjárt a kötet legelső versében találhatunk utalást erre a szerzői elvre: *„mindig minden megszépül utólag/ összebékül az árnyék a fénnyel/ az emlékezet nem törődik a ténnyel" (Nem tehetjük).* Vagy: *„mint levél a színét múltamat cserélgetem (Nyárutó)."* Ezt az emlékezéstechnikát a kortársi recepció is rögzíti, s a versvilág egyik legmeghatározóbb jegyeként definiálja. Bedecs László ezzel összefüggésben a visszaemlékezés kognitív folyamatára, a kódolás-tárolás-előhívás e költészetben regisztrálható sajátosságaira, s ennek kapcsán az emlékezet manipulálhatóságára, szubjektivitására mutat rá. *„Eszerint a múlt nem valami állandó, objektíven felismerhető történetsor, hanem nagyon is szubjektív, sok-sok elfogultságtól és érdektől formált, sokszor külső mintákra ráaggatott mese, melyet természetesen mégis mindenki a saját »igaz« történetének gondolhat.* A *Nyárutó*t, különösen annak fent idézett zárósorát vizsgálva úgy a fecskei poézis legfőbb attribútumaként meghatározható emlékezéstechnikáról, mint általában az emlékezésről – mint információfeldolgozásról – tesz igen releváns megállapítást. *A kötet eme sorát nagyon fontosnak, emblematikusnak érzem, a múltba néző versek kulcsának, mely után nem lehet a nosztalgikus hangot valamiféle kinyilatkoztató, magabiztos, a múltat és így a jelent is birtokló hangnak tekinteni."*[10]

A költészet sajátosságainak felfejtéséhez fontos adalék lehet Szepes Erika meglátása is, aki szerint a szülőföld a ráismeréssel, az ismertség otthonosságával megadja a költőnek az időtlenség-öröklét illúzióját: egyszerre élhet gyermekkorában és a rá visszaemlékező felnőttként. Miközben a költő meglepő képalkotási képességén elcsodálkozunk, személyes sorsáról is tájékoztatást kapunk: az első ciklusban – *Hazajáró* – szülőfaluját, az észak-magyarországi Szögligetet idézi meg, s ezzel együtt gyermekkorát. Egyszerre ragad meg térbeli és időbeli távolságokat a költő, aki a visszaemlékező felnőtt nosztalgikus hangján megszólalva állítja párhuzamba szülőfalujának (térbeli) elhagyását a gyermekkortól való (időbeli) eltávolodással. A szülőfalu területelhagyása ez esetben azt a célt is szolgálja, hogy a szerző nyomatékosabban kódolja az idő(belisége)t. Ezt a rezignált visszatekintést a ciklus

[9] Mezei Gábor: *„Volt-e, ami nincs".* Fecske Csaba: Első életem. In: *Disputa,* Lépcsők. 45–47. o.

[10] Bedecs László: *Mennyivel könnyebb volna.* In: *Bárkaonline,* 2007. április 16. http://barkaonline.hu/kritika/176-mennyivel-kebb-volna

két verse (*Mese, Hazajáró*) is példázza. A *Hazajáró* ciklus címadó verse mindemellett plasztikusan ábrázolja a szülőfalujában érzett otthontalanságot, a lírai én szenzitív, megfigyelő tekintete látja (vagy látni véli) a világból való kivetettséget, az elmagányosodást. Fecske Csaba alanyi költő, a világ eseményeit önmagán átszűrve ábrázolja, miközben természeti képekkel átpoetizálva beszél az elmúlásról. Az *Első életem* darabjaiban minden eddiginél markánsabb tónusban jelenik meg a létszemlélet illúziótlansága, a létezés disszonanciája, miközben újra és újra konstatálhatjuk, milyen fontos a költő számára az emlékekben való megkapaszkodás. A költő múltba visszatekintő költészetének lényegi vonásait érzékletesen adja vissza Jánosi Zoltán. *„A művek szakrális-mitikus geográfiáját pedig az elhullatott idő emlékeiből visszaépített, az idő hatalmától a történelem rajztáblájáról már régen eltörölt, de e versekben mégis újra felrakható házsorok, kidöntött, de itt újra kivirágoztatott fák, visszaszerzett ruhadarabok, visszafiatalodott arcvonások, emberi helyzetek adják. A kronológiaival ellentétes irányban, visszafelé mozduló, haladó és azon misztérium jellegű erővel győzelmet arató tekintet felszabadítása."*[11]

Az *Első életem* szövegkorpuszaiból már nem pusztán kiérződik, de kezd rendszerszintűvé válni az ontológiai aspektus, amely a lét értelmére irányuló kérdéseket megszólaltatja a fecskei versvilágban, mégpedig elsősorban heideggeri intonációval. A világ meghatározása, a világ világisága, és a világban benne lét – jelenvalólét – értelmezési tartománya szépen simul a Martin Heidegger főművében, a *Lét és idő*ben kifejtett gondolatokra. Fecske Csaba létinterpretációi úgy hordoznak ontológiai érvényességű megállapításokat, hogy mindvégig az esztétikum vonja be szövegkorpuszait, s mindvégig érzünk valami gyermekien tiszta szólamot versvilágában. Bár központozás nélküliek költeményei, így a mondatvégi írásjelek sincsenek jelölve a textusban, megannyi ontológiai kérdés szerveződik líranyelvébe. Ez a létezésre vonatkozó konstans kérdésfeltevés is fontos motívuma ennek a költészetnek, egyéni karakterrel ruházza fel versuniverzumát, miáltal *„Maga a kérdezés is, mint egy létezőnek (a kérdezőnek) a viszonyulása, sajátos létkarakterrel bír."*[12]

Az elmagányosodás, az otthontalanság tudata a szülőföld elvesztésével kezdődik: *„nem lehetek itt, hiába jöttem el megint."*

Fecske Csaba köteteinek mintegy fele gyermekekhez szóló alkotás, úgy a szakma, mint az olvasóközönség a szerző gyermekverseivel ismerkedhetett meg első ízben. Mindez a megállapítás azért releváns, mert jól példázza, hogy a gyermekversek alapzatára emelték fel e költészet támpilléreit. A sorban a tizenkettedik kötet –, mely a hetedik felnőttekhez szóló versgyűjtemény – az életmű megha-

[11] Jánosi Zoltán prológusa Fecske Csaba *Őszi napozás* című kötetéből.

[12] Vö. Martin Heidegger: *A létre irányuló kérdés formális struktúrája. Lét és idő.* Osiris, Budapest, 2007. Fordította: Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István. 19. o.

tározó darabja, s egyben a szögligeti–miskolci költő pályájának mérföldköve. A Fecske-költemények rendkívüli formakultúrája több kritikusa szerint adott versgyűjteményben bontakozott ki, versbeszéde, nyelvi rétegzettsége itt vált meghatározóvá, felismerhetővé. Így van ez akkor is, ha evidenciaként fogadjuk el, hogy a fecskei költészetben nincsenek nagy amplitúdók, a fent említettek miatt az életműnek mégis kontúrosabb darabja vizsgálódásunk tárgya.

Második ciklus: Az lesz, ami volt
„a pergamenszerű bőr alatt már senki sincs"

Bő teret kap a ciklusban – mint általában poézisében – az egzisztenciális fenyegetettség, de ezúttal konkrét valóságában mutatkozik meg a halál. Az itt megképződő haláltematika érvényes lesz a teljes ciklusra, sőt artikulálódik a kötetegészben. A test elhasználódásának, romlásának folyamata olyan távolságtartó objektivitással van itt megszövegezve, hogy ez a rezignált, tompa hangszín eleve borzongást vált ki. Fecske Csaba az emberi test romlásának folyamatát végtelenül elevenen érzékelteti, amikor a szagérzékeléssel operál:" a *koponyában a fodros agyvelő / nem gondolatot termel már szagot / ilyen primitív módon üzen ő / a tárggyá degradálódott halott"* – olvasható *A proszektúrán*ban. Katartikus hatást vált ki azzal a távolságtartó szemlélettel, ahogyan az emberi testet dologivá minősíti, megfosztja minden méltóságától, s már nem emberi minőségében ábrázolja, pusztán tetemként. Impresszionista stílusjegyekből építkező poézisében általában is erős az érzékszervekre ható inger leírása, ami adott költeményben kulminál. Erős képisége olyan ingerintenzitást képes kiváltani, hogy szinte beindulnak a szemünkben lévő fény- és orrunkban lévő kémiai receptorok; maga előtt láthatja az olvasó a kórboncnokságon fekvő, boncolásra, szövettani vizsgálatokra előkészített holttestet. *„a kopár arcon vörhenyes borosta / mondják a halott körme szőrzete tovább nő / a hideg tetem a létezés mocska / egykedvűen dagonyázik benne az idő."* Betegség és test kapcsolatáról beszélve a helyszínt is igazítja a tematikához: a ciklus opusai a boncterem, a kórház, az idősek otthona. Mezei Gábor rámutat, hogy *„az elmúláshoz kapcsolódó fogalmiság is átalakul ebben a közegben, így beszélhetünk például „időgondozóról"*[13] *(Az időgondozóban).* Megrendültség nélkül, ugyancsak a szaglás érzékszervén át megközelítve szól adott versben a szerző: *„naftalin és éjjeli edény szaga őrzi az emlékezet ködbevesző sejtelmes birodalmát."*

Balajthy Ágnes és Szepes Erika is felfigyel erre a percepció általi versszervező erőre: *„ a különböző hétköznapi, s az érzékelő számára mégis annyira jellegzetes*

[13] Mezei Gábor: *„Volt-e, ami nincs".* Fecske Csaba: Első életem. In: *Disputa,* Lépcsők. 45. o.

érzéki tapasztalatok – szagok, látványelemek, hangok – válnak a képalkotó kedv alapanyagául, s így lesznek vissza-visszatérő motívumok – jegyzi meg Balajthy.

Eltávolodva némiképp a ciklus meghatározó helyszínétől – a kórháztól –, s tágabb kitekintést téve a kötetegészre ugyancsak tapasztalhatjuk a fent leírtakat. *„ a tóparti sétányon egy rózsa próbálgatta magát a halszagú estben" (Ami sose volt), „Ázott kutya szaga van az emlékeknek is", „lószar körül verebek zajongnak" (Őszi reggel).*

„… Fecske Csaba legkönnyebben megragadható világlátása az az impresszionizmus, amely az érzékek benyomásait rögzíti, és Fecskénél ezek a benyomások mind az öt érzékszerv felől érkeznek."[14]

Az elmúlástudat igen erős szövegszervező erőként van jelen ebben a költészetében, adott ciklusban ugyanakkor – részben a fent említett, ingerintenzitást generáló képalkotói költői módszer miatt –, jóval megrendítőbb változatában találkozhatunk vele. *„Fecske Csabának van egy látomása az emberi testről, amelyen, amíg egészséges, a hús úgy burkolja be a csontot, hogy egységes egészt képezzen vele. Betegség és öregség esetén ez az egység megbomlik, és a hús mintegy letekeredik a csontról. Ez a kép következetesen megjelenik, valahányszor idős és beteg emberekről szól"* – mutat rá Szepes Erika *Az út végén* című opus sorait idézve: *Mint pusztuló ház falairól a vakolat / lehámlik róla lassan a teste"* (34). *„Lekopik az emberről a teste"* (61). *„Csontodról lassan észrevétlenül / tekeredik le életed"* (100) – citálja ide a vonatkozó sorokat a későbbi ciklusokra kitekintve is, mint az *Őszi reggel*, valamint az *Alvó nő* opusokból.

Elmúlás- és haláltematikája a kezdetektől végigkíséri költészetét, erős filozófiai hatást mutatva – ez a szemlélet alapvető jegye a fecskei versvilágnak. *„a pergamenszerű bőr alatt már senki nincs / idegen tárggyá lett a test senkit sem takar / vajon a halál kikaparta-e az emlékezet / utolsó morzsáját is az agy labirintusaiból" (Letört kilincs).* Megszokhattuk azt az illúziómentes intonációt, amellyel eltávolítja az érzelgősség leghalványabb jeleit is. Mérhetetlenül távol áll ettől a költészettől a szentimentalizmus minden formája: a költő nem alkalmaz romantikus kliséket, nem eufemizálja a szenvedést, megrendülés nélkül beszél a halál elkerülhetetlenségéről. Ez a versnyelv, amellyel a halált tematizálja, egészen egyedi vonásokkal ruházza fel az egyébként gazdag magyar elmúláslírát. A Fecske Csaba-i búcsú lírai megfogalmazásában a szembenézés őszintesége és illúziótlansága teremti meg az alapot, de a kétely, az irónia is autentikusan jelenik meg ebben a versuniverzumban. A ciklus nyolc verse maga az átpoetizált haláltudat, mely szinte kivétel nélkül szabadvers formában íródott.

[14] Szepes Erika: *„a múltam küszöbén állok".* Fecske Csaba. Első életem. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. In: *Műút,* 52. évf. 1. sz. / 2007. 61. o.

Harmadik ciklus: Itt lenni nélkülem
„tudatomról mint érett gyümölcs a magról leválok"

Keserű akkordok bontakoznak ki az *Itt lenni nélkülem* ciklus versdarabjaiból is, emiatt aztán éles elkülönülés –legalábbis tematikai és textusbéli – nem is igazán érezhető a két panel versei között. A beszélő szemszögében ugyanakkor változás áll be: míg az előző ciklusban a költői alany csak szemlélte az emberi test hanyatlását, fizikai megsemmisülését – tehát gyászolói aspektusba helyezkedett –, addig itt már az „ők" több szöveghelyen is „mi"-be fordul át. Addig amíg az előző ciklusban a környezetét, a szülőket, a rokonokat gyászolja a költő, addig itt önmagára vonatkoznak a megsemmisülés stációi. *„Az előző ciklus végén még a gyászoló versbeli beszélő az, aki letakarta a tükröket (Letört kilincs)* – hívja fel a figyelmet Mezei Gábor is, majd az összefüggéseket értelmezve arra jut, hogy *Az* első *élet ott tehát számára nem fejeződött be, és folytatódhat a szólama is, annak ellenére, hogy az* Itt lenni nélkülem *ciklusban a jelenléte, illetve általában az emberi jelenlét erőteljesen megkérdőjelezhető, bármerre nézünk, nem találunk senkit. A címen túl tovább erősíti ezt a benyomást, hogy is hangsúlyosan múltbeliként nevezi meg magát."*[15] Mezei továbbgondolva az *Itt lenni nélkülem* cikluscím értelmezési tartományát arra a következtetésre jut, hogy a versbeli beszélő azért hiányzik emberként a térből, mert a tájhoz tartozik, a megismétlődő anyagiságban bújik meg. Erre a gondolatmenetre szépen rímelnek az *Ami sose volt* utolsó versszakának kezdő sorai: *„kóbor kutya szemében láttam meg először igazán magam."*

A ciklusban megfigyelhető perspektívaváltása a beszélőnek nemcsak gazdagon árnyalja a szöveget, de meglehetősen explicit tudósítást ad arról is, hogy az általános halálfélelem miként fordul át közvetlen és konkrét haláltudat-élménnyé: *„próbálgatja magát bennem valaki / lélegzetenként hagyva el a földet" (Nem enyém).* Fecske Csaba múltba merengő poézisének mélységei, árnyalatai, ritmusai különös esztétikumot hordoznak. Az idő múlásának problematikája úgy jelenik meg ebben a versnyelvben, hogy azt a búcsú ihlette esztétikai elmélkedéssé avatja. Ezt emeli ki Balajthy Ágnes is, amikor az évszak-toposzok szituációt vizsgálja: *„Természetesen az ősz lesz az elmúlás, az értékvesztettség jelképe, s a hervadás, pernyéllés, avarégés, lombhullás képei a test elkerülhetetlen pusztulását tudatosítják a költőben, test és lélek összetartozásának/szétválasztásának kérdését is felvetve. »… hallgatag húsban már a csont neszez« (Nem enyém)."*

A felgyorsult idő, a halál fenyegetettsége a ciklus tizenkét versében plasztikusan ábrázolja ennek a költészetnek lényegi vonását: jelesül azt a technikát, ahogyan tematikus összekapcsolja egyéni léthelyzetét, azaz belső világát a külső környezet

[15] Mezei Gábor: *„Volt-e, ami nincs".* Fecske Csaba: Első életem. In: *Disputa,* Lépcsők. 45. o.

elemeivel, a természettel. Metaforából, megszemélyesítésből, szinesztéziából épülő versvilágában megannyi példát láthatunk (költő)ember és természet egységére, ami adott kötetben talán az *Ők múlnak el* szövegkorpuszában jut legmaradandóbban kifejezésre. *„én huszadik századi Anteusz / erőmet vissza e földtől nyerem”.*

Az *Itt lenni nélkülem* ciklus darabjainak egymásba kapcsolódásáról, s a kötetegészhez való viszonyáról eltöprengésre érdemes, releváló gondolatokat olvashatunk Mezei Gábor *„Volt-e ami nincs”* című tanulmányában. *„Olyan körkörösséget tapasztalhatunk meg itt, amelyre már az előző ciklus címe is utalt, a nyersanyag és a végtermék között ezek szerint nincs számottevő különbség.*

Negyedik ciklus: Idényvég
„lekopik az emberről a teste”

Haláltematikája az *Idényvég* ciklus tizennyolc költeményével folytatódik, s a címre reflektálva klasszikus ősz-verseket szövegez meg benne a költő. Immár a negyedik cikluson át zajlik a múltba merengés, az emlékekhez fordulás, mintha a beszélő nem érezné jól magát a jelenben, nem kalkulálna a jövővel. *„A téma változatlansága azt a beletörődést hozza magával, hogy nem is lehet másról beszélni.”* Évszaktoposzok szervesülnek ebbe a ciklusba (is), legmarkánsabban és leggyakrabban őszmotívumokkal találkozhatunk, ezek segítségével ábrázolja a költői alany a búcsúzó embert. *„Csak nézem ahogy/ kilopakodik a zöld/ a levelekből” (Három sóhaj / Nyárvég).* Többször megjegyeztük, hogy Fecske Csaba az idő múlásával felülreprezentáltan foglalkozik költeményeiben, miképp azt is, hogy emlékezéstechnikájának atipikus jegyei sajátos költői univerzumot hívnak életre. Az a költői magatartás, hogy a beszélő évszaktoposzokkal szimbolizálja az emberi élet útját, nem egyedi a magyar irodalomban: jónéhány szöveghelyen találunk utalást Berzsenyi, Kosztolányi poézisére. *„Fecske Csabánál Kosztolányi tudatosan vállalt öröksége sok helyütt nyomon követhető: a* Nem enyém *alapszituációja, akárcsak az* Őszi reggelé*: az ősz búcsúpompája, a »nap haláltánca« itt is a halálközeliség tapasztalatát közvetíti a szemlélőnek, s mindez olyan kosztolányis”* – jegyzi meg Balajthy Ágnes. Adott ciklus szövegkorpuszaiban felülreprezentáltan jelenik meg lakókörnyezete, s az (ipar)városi létforma. *Lakótelep* című poémájának nyitóképét is az épített környezet és a természeti környezet közötti ellentét építi, feszíti: *„fölfal mindent a beton / az a kevéske erőlködő zöld / aki megmaradt / csupán az évszakok változását jelzi / bizonytalanul működő bio-szemafór.”* Színekkel dolgozik a költő, hogy a természet zöldje és a város betonszürkéje között megteremtse az ellentétet, amit következetesen végigvezet a szövegkorpuszon. Hasonlóan az első ciklus *Mese* és *Hazajáró* költeményeihez a *Lakótelep*ből is árad az a jellegzetes metafizikai szemlélet, amelyből saját földi jelen-

létére reagál. Figyelemre érdemes az ontológiai érvényességű zárókép is, *„eddig még mindig megvirradt / talán holnap is kisüt a nap / kisajtolom belőle árnyékomat."* Rokon ez a szemlélet Hume főműve, az *Értekezés az emberi természetről*ben megfogalmazottakkal: a skót filozófus az oksági dolgokat vizsgálva jutott arra a megállapításra, hogy semmiféle jogunk nincs azt feltételezni, hogy a kauzalitás fogalma megfelelően magyarázná az általunk tapasztalt különféle jelenségek kapcsolatainak szükségszerű mivoltát. *„Amíg nem tapasztaljuk, hogy holnap reggel felkel a Nap, addig nem állíthatjuk azt sem, hogy ez valóban meg fog történni"* – írja. A fecskei költészet ontológiai aspektusa kiválóan megragadható ebben a záróképben.

Fecske Csaba esetében nem vonatkoztathatunk el attól a költői magatartástól, amellyel az eszményített szülőfalut megjeleníti a ciklus opusaiban (miképp a teljes életműben) és egyfajta viszonyítási alapként, igazodási pontként tematizálja azt: minden attól elkülönböző teret idegenként definiál. Figyelemre érdemes, ahogyan az idegen – mint a megszokottól eltérő, ismeretlen – kifejezés kivetül tájra, emberre, nyelvre, szokásra. Nem pusztán a költő tekint idegenként erre a városi világra, de a városi világ is idegenként tekint vissza a költőre. *„rigó néz rám riadtan / nem látunk egymás fejébe" (Lakótelep).* A tárgyi és természeti környezet megidézésekor a fogyasztásra berendezkedett társadalom attribútumaira is reagál a költő: *„üres műanyag flakon levitációja / a sorsára hagyott levegőben."*

A létbe vetettség, az egzisztenciális fenyegetettség költészetének alappillére, a lírai alany fizikai és szellemi erőinek kimerülése sajátos fecskei intonációval szólal meg az *Idényvég*-ciklus darabjaiban is. Az *Első életem* tanulmányainak valamenynyi szerzője felhívja a figyelmet Fecske Csaba illúziómentes, rezignált hangvételű emlékezéstechnikájára. *„Halál, halál, halál. Fecske persze csak ritkán írja le magát a szót (azért a könyv teljes szövegében több mint hússzor), de jóval többször árnyalja, sejteti."*[16] Az elmúlást, a lét rezdülésének nyomait adott ciklusban olyan nyelvi rétegekkel ragadja meg a költő, amelyek a Fecske-poézis jól felismerhető motívumaivá, fontos attribútumává válnak.

Ötödik ciklus: Eleitől fogva
„megnehezítetted az életünket/ hogy tudnánk szeretni aki csak büntet"

Markáns szakrális utalással indít az ötödik ciklus címadója – *Eleitől fogva* –, mely azonos a ciklusnyitó *Keserű zsoltár* első sorával. A 90. genfi zsoltárra utaló költemény Béza Tódor zsoltároskönyvéből származik, 1607-től Szenczi Molnár Albert

[16] Bán Olivér: *„ez még a tegnapi nap vagy már ma van".* In: *Spanyolnátha,* 2007. tavasz. https://arhiv.spanyolnatha.hu/archivum/veszprem/18/kritika/ban-oliver-fecske-csaba-koteterol-/1015

fordításában a magyar reformátusok énekei közé is bekerült, hogy a felekezeti öntudat erősítését szolgálja.[17] Csomasz Tóth Kálmán adott zsoltár jelentéstartományát értelmezve az isteni és emberi szubsztancia közötti paradoxont tárgyalja, Isten örökkévalóságának, s az ember mulandó voltának ellentétére fókuszálva. A költő úgyszintén az isteni és emberi minőség hierarchiáját szövegezi meg adott versében, de teljességgel ellentétbe fordítva azt a zsoltárral. A 90. zsoltárt meghatározó fohász és könyörgés intonációja ugyanis teljességgel hiányzik a Fecskepoémából. Kemény hangon perel a Teremtővel a költő, panaszkodik és számonkéri az Urat, mintha élete összes nyomorúságát sűrítené ebbe a tizennégy sorba: *„megnehezítetted az életünket / hogy tudnánk szeretni aki csak büntet".*

Atipikus a költő hangfekvése: a költészetére jellemző rezignált hang több helyütt is átfordul egy lázas hevületű, számonkérő intonációba. Benyomásunkat erősíti, hogy a deprimált hangulat feloldása nemhogy nem történik meg, de a költemény végére méginkább felerősödik. *„Mindennek vége eleitől fogva / kezed kezünket vas-satuként fogja."* Ez a zárlat átmetaforizált fájdalmával drámai atmoszférát teremt: a segítő kéz védelmező funkciója itt értelmezhetetlenné válik, miután kiderül, hogy az esendő ember irányába nyújtott isteni kéz nem más, mint egy harapófogószerűen működő szerszám, amely keményen megragadja, szigorúan szorítja a kézfejet, jelesül irányítja az emberi életutat. Fecske Csaba szövegkorpuszaiban megannyi szakrális motívum, bibliai utalás rétegződik, de korántsem vallási áhítattal, mint inkább hétköznapi – adott esetben profán – hangfekvéssel szólal meg bennük a költő. Fontos megállapítást tesz Kováts Dániel, amikor azt mondja, hogy a transzcendencia, a megismerhetetlen természetfölötti felé kétkedéssel tekint a poéta. Ezt az észrevételt erősíti, hogy még a biblia történetekből ismert személyek is – mint Dávid király vagy Péter apostol – emberi mivoltukban foglalkoztatják a költőt, Krisztus áldozatvállalásában is az emberit látja. *„szégyellte magát önmaga előtt / s mintha lelkének szennye volna / alatta árnyék nagy tócsája nőtt"* (Péter).

A fecskei költészetében rétegződő sajátos szakralitás kapcsán elgondolkodtató észrevételt tesz Szepes Erika is, aki a ciklus verseit szintetizálva arra a megállapításra jut, hogy a Teremtést megidéző gondolatok sok esetben nem a bibliai apokrifból építkeznek, mint inkább a költő gyermekkorában megtapasztalt plasztikus, képes beszéd elemeiből.

A ciklus versei között két atipikus, szakrális-mitológiai történetekre reflektáló költeményt olvashatunk (*Lót és lányai, Zsuzsanna és a vének),* mely közül az előbbit vizsgáljuk meg alaposabban. Fecske Csaba az Ószövetségben olvasható történetre reflektálva alighanem a bűnt – a vérfertőzést ábrázolva – igyekszik tematizálni. Mégis, mintha megbicsaklana ez a törekvés azáltal, hogy pusztán a szexualitásra,

[17] https://hu.m.wikipedia.org/wiki/90._genfi_zsoltár

a testi aktus túlontúl részletező és nyílt ábrázolására irányulna. Ezért érezzük úgy, hogy Lót és két lánya vérfertőző viszonyának – a ciklusba illeszkedő tematika ellenére –, az erotikus-szerelmes verseket integráló fejezetben lenne a helye.

Hasonlóan reagál Szepesi Erika is a szexuális aktust aprólékosan leíró szöveghelyekre, áhítatos blaszfémiának nevezve azt a versben érvényesülő szemléletet, mely véleménye szerint az apokrifként újraírt szövegeket olyan összefüggésbe hozza, amelyek messze esnek a kanonikus hit értelmezésétől. *„Blaszfémiája nem is a történet újraírásában áll, hanem a bűn előkészítésének és megélésének aprólékosan elidőző élvezetegségében, a leányok túlfűtött erotikájának kiszínezésében, a test minden részletének és változásának feltárásában"* – mutat rá az irodalomtörténész, megjegyezve ugyanakkor, hogy *„nem érezzük mégsem öncélú pornográfiának, hanem a magasabbrendű szellemi akarat kikényszerítéséhez vezető út érzékivé tételének, test és szellem együttműködésének az emberiség fenntartása érdekében."*[18]

Az *Eleitől fogva* vallásos tematikájú versei ugyanakkor biblikus motívumaival, létfilozófiai aspektusaival mesterien ábrázolják a költő Istenhez fűződő sajátos viszonyát.

Hatodik ciklus: Kilátszanak belőlem
„amikor öleltelek se voltál"
„csontokra teregetett szerelmes hús / száradok a napon"

A kötet legintimebb ciklusának huszonkét opusa olykor enigmatikusan, máskor egészen direkt módon, igen eleven képiséggel ábrázolja a szerelmet, az érzékiséget. Szerelmekről, fiatalkori emlékekről, a férfi-nő kapcsolat misztériumáról esik szó a ciklus önreflexív verseiben, miközben jelzi a költő: *„évek rozsdája a történteken" (Annales).*

Figyelemre érdemes a szövegek kronologikus rendje: a gyermekkori, kamaszkori, felnőttkori, valamint időskori szerelmi élmények, buja vágyak, fantáziák egymásra építése szervezi a ciklus verseit. Jónéhány vers a kamaszkorba visszatekintő, a régi emlékeken elrévedő idős költő hangján szólal meg, több évtized távlatából mesél az első – sokszor plátói – szerelemről: beteljesületlen érzésekről, fantáziákról, (javarészt szublimált) vágyakról. A gyermek- és kamaszkori szerelmet megidéző költeményeket szinte kivétel nélkül az ábrándok, az ártatlan kalandok emléke építi: a nem megélt érintésekből, a nem ölelt ölelésekből, a kíváncsiságból hívja életre a költői fantázia az adott opusokat. Félelemmel vegyülő gyermeki kíváncsiság szervesül adott szöveghelyen a versbe, miközben hiteles és esztétikailag

18

maradandó ábrázolása történik a test érésével, a nemi jelleg kialakulásával járó serdülés folyamatának. A serdülőkor sajátosságait, a test serdülőkori változásait tematizáló versek igen elevenen és hitelt érdemlően idézik meg azt a gyermeki látószöget, ahogyan a versbeli beszélő kisfiúként monitorozza magát: *„… ezért bújtunk a csűr mögé megmutatni magunkat / a másiknak de szégyene nem találkozott az én szégyenemmel mellbevágott a leleplezett / titok a másik test fölfedett rejtelme sírás fojtogatott kirázott a hideg majd forróság / öntött el elszaladtam nem mutattam meg / az enyémet vagyis csaltam amit bánok azóta is" (Azóta is).*

Még a második ciklus helyszínei a – betegséggel és testi leépüléssel azonosított – kórház, boncterem, idősek otthona, addig itt pulzálóbb, elevenebb színtérre kalauzolja olvasóit a szerző. Csűrben, kamrában, pajtában, iskolaudvaron, moziban, korcsolyapályán láthatjuk a ciklust benépesítő alakokat, a kisfiút és a kislányt, majd a férfit és a nőt. A vágyott kalandok és megélt élmények szintéziséből megképződő költemények elbeszélésmódjának ugyanakkor igen széles a spektruma. A költői alany olykor egy félénk kisfiú szemszögéből, szégyenlősen mesélve ábrázolja szerelmi-szexuális élményeit, máskor provokatívan, a pornográfia határát súrolva, túlontúl részletesen, időnként élveteg módon. Ezt a kettősséget a kortársi recepció sem hagyja figyelmem kívül. *„A versbeli beszélő hol szókimondó, a légyottok erotikus jellegét emelve ki, hol pedig szemérmesen hallgat, az olvasóra bízva a részleteket."*[19] Szép ívben jutunk el a félénk kisfiú suta szerelmi kalandjaitól a fiatal férfi erotikus élményeiig, melyek leplezetlen, részletező leírása meglehetősen buja atmoszférát teremt. *„Nyivákolni fogsz mint a macska majd / a kéjtől elveszíted az eszed / ha formás combod egyszer szétteszed" (Casanovát beajánlják).* A kötet legterjedelmesebb ciklusának néhány költeménye betekintést enged a szerző erotikus versvilágába is, mely tematika nem idegen a költőtől, aki rendszeres szerzője volt az *Erato* folyóiratnak. A fecskei pályaívet kitüntetett figyelemmel kísérő pályatárs, barát, Oláh András is a buja atmoszférát emeli ki, amikor a testi aktus részletező leírásáról szól. *„… a megélt szexuális együttlétek villoni pajkosságú leírása színesíti a ciklus darabjait: »bebocsáthattam durcás kis / szolgámat ahová oly nagyon vágyott / és ahol szívesen látott vendég volt / noha illetlenül viselkedett köpködött / fröcskölt…«" (Unatkozó hús)*[20]

Az átpoetizált szerelem megannyi szólama kihallatszik ebből a ciklusból. Sajátos intonációt ad költeményeinek a szerelmes versekből is kicsengő ontológiai töprengés, amely a *Szerelmes hús*ban kulminál. A versegészre, különösképp a Saul Bellowt idéző sorokra – *a halál az a sötét bevonat / amely nélkül semmit sem*

[19] Mezei Gábor: *„Volt-e, ami nincs".* Fecske Csaba: Első életem. In: *Disputa,* Lépcsők. 47. o.

[20] Oláh András: *Végül visszatérnek mind a nők.* In: *Magyar Napló,* 24. évf. 9. szám (2012. szeptember), 62–63. o.

látnánk a tükörben – elmondható, hogy némiképp idegenül cseng a ciklusban. Mindezt nem is elsősorban a létfilozófiai töprengés szerelmes versbe ágyazása miatt érezzük, mint inkább annak a hangnak a felerősödése okán, amely száműzve a költeményből a nőt, újfent az elbeszélő magányát, még inkább magára hagyatottságát hangsúlyozza. *„túl az emberélet útjának felén / egy nagy sötétlő erdőbe / Uram eszedbe jutottam / mély verembe vetettél”* A fausti sorok valódi drámájával akkor szembesülünk igazán, ha azt az életrajzzal szerves egységben vizsgálva megállapítjuk, hogy a költő egy súlyos betegség következtében, „az emberélet útjának felén” vált mozgáskorlátozottá.

Adott szöveghelyeken elidőzve ugyanarra az emlékezéstechnikára ismerhetünk rá, amelyek a költő versvilágát szervezik: a múltbeli eseménytöredékekből, régi szerelemfoszlányokból konstruált poémák ideák és valóság keveredésének szőttesei. Ezt látszanak alátámasztani a *Korcsolyapálya* sorai is: *„sosemvolt s elmúlt történeteket sodor az idő árapálya.”* Az értelmezők jórésze egyetért abban, hogy a kötet legerősebb versei ebben a ciklusban kaptak helyet. *„Bízvást állíthatjuk, hogy a* Kilátszanak belőlem *ciklus majd minden darabja a pályája zenitjére ért érett költő egy-egy remeklése”*[21]– szögezi le Bereti Gábor *Szintézis reményből és fájdalomból* című tanulmányában. A recenzens a kötet legszebb verseként jelöli meg a *Korcsolyapályá*t, mint az allegorikus idő ábrázolásának mesterfogását. *„az emlékezet világosából elmúlni nem tudó szerelem a maga megfoghatatlan anyagszerűségében, mint boldogság és szenvedés egyetlen visszafojtott sóhajtásba metaforizált lírai képzet lép elénk.”*[22]

Fontos megjegyezni, hogy alighanem ez a kötet egyetlen ciklusa, ahol nem találkozunk azzal a fecskei megoldással, ahogyan a szerző elidegenítő hatásokkal ütközteti, távolítja az önfeltárást.

A *Kilátszanak belőlem* huszonkét opusa a kortárs szerelmi és erotikus lírát maradandó értékekkel gazdagító darabok, melyekben a szerző úgy idézi meg a szerelmet, hogy egyben búcsúzik is tőle.

Hetedik ciklus: Idegen érzés
„sorsának megrepedt üres tükrébe riadt rózsa les”

A szerző értékvilágát, sokirányú érdeklődését tükrözi az egyetemes és a magyar irodalmat gazdagító elődökről való megemlékezés, mely adott kötet utolsó ciklusában kulminál. Intenzív szellemi jelenlét érződik a cikluson, miközben erős a

[21] Bereti Gábor: *Szintézis reményből és fajdalomból.* In: *Napút,* 2007, 2.

[22] Bereti Gábor: *Szintézis reményből és fajdalomból.* In: *Napút,* 2007, 2.

szintézisteremtés igénye. Fecske alkotói önállósága megőrzésével József Attila, Tóth Árpád, Weöres Sándor, Ady, Kosztolányi, Körmendi Lajos, valamint Puskin, Eliot, Rilke, Shakespeare művekre reflektál. A költőt javarészt a forrásművek szellemisége, tematikája készteti reakcióra, de a *W. S. kerti széke* a weöresi formát, s nyelvi leleményességet is mesterien adja vissza. *„Égetik már a gazt amott / sóhajt a kert csak füst vagyok / sorsának megrepedt üres / tükrébe riadt rózsa les" (W. S. kerti széke).*

A parafrázisokból és vendégszövegekből építkező posztmodern ciklusban a legerősebb hatást Weöres Sándoron túl József Attila, Kosztolányi és Rilke felől érezzük. A záróciklus darabjai kapcsán eltöprengésre érdemes megjegyzést tesz Szepes Erika *„(…) önmaga számára is gyanúsan idegenné vált költő megkísérli újra meghatározni önmagát: olyan idegenek szavával szól, akik külföldiek és magyarok egyaránt – társai, sorstársai.*

Először arra gondolhat az olvasó, hogy az Idegen érzés *című posztmodern záróciklus nem igazán találja a helyét a kötetben. Aztán, amikor elér a 131. oldalra rájön, hogy – bár nemileg megzavarja a kötet egységes képét – szükség van rá, legalábbis a költőnek szüksége volt rá, hiszen így nyílt lehetősége két utolsó verset írni. A* Kótyagosan *című darab tökéletes lezárása a kötetnek. Fecske Csaba ugyanis az* Első életem*ben fontos pszichológiai, filozófiai, ontológiai kérdéseket vet fel, a kérdésekhez az élmény és az érzelmek oldaláról közelít, de mindent nyitva hagy. A* Kótyagosan *című versben nem dől el semmi. Ahogy az* Első életem *című könyvben sem. A jelentősége talán éppen ez: elbizonytalanít, továbbgondolásra ösztönöz…"*[23]

Epilógus

A kötetet a formai sokszínűség jellemzi, bár Bán Olivér elismerve a formák változatosságát megjegyzi, hogy azok *„mindenhol alárendelődnek a tartalomnak".*[24] Az *Első életem* szövegkorpuszai között kötött – szonett, óda, elégia – és kötetlen formákkal egyaránt találkozunk, de általánosságban elmondható, hogy valamiféle ritmikai képlet még szabadverseiben is azonosítható. (E költészet jellemző versformáival külön fejezet foglalkozik.)

Szövegtanilag fontos jellemzője a kötetnek, hogy Fecske Csaba nem tagolja írásjelekkel verseit, a központozás elhagyása következetesen végigvonul a kötetegészen.

[23] Bán Olivér: *„ez még a tegnapi nap vagy már ma van".* In: *Spanyolnátha,* 2007. tavasz. https://arhiv.spanyolnatha.hu/archivum/veszprem/18/kritika/ban-oliver-fecske-csaba-koteterol-/1015/

[24] Bán Olivér: „ez még a tegnapi nap vagy már ma van". In.: *Spanyolnátha,* 2007. tavasz. https://arhiv.spanyolnatha.hu/archivum/veszprem/18/kritika/ban-oliver-fecske-csaba-koteterol-/1015

Láthattuk, hogy az *Első életem* hét ciklusa (*Hazajáró, Lesz, ami volt, Itt lenni nélkülem, Idényvég, Eleitől fogva, Kilátszanak belőlem, Idegenérzés*) nem pusztán a versek szegmentálására szolgál: a szerző a kötetben ténylegesen is tagolja életét. Szép és igen jellemző a költői alanyra az a megoldás, ahogyan embert és természetet egymásra simít: a tavasz itt egyenértékű a születéssel és a gyermekkorral, míg a nyarat a felnőtt léttel azonosítja. Itt, ebben a nyári időintervallumban megérlelődik mindaz, ami tavasszal megszületett. *„A gyermekkor az emberi élet kezdete, a természet (újjá)születésének párhuzamával – mert Fecske oly mértékben lélegzik együtt a természettel, hogy életének szakaszait az évszakoknak felelteti meg”* – írja ugyanott Szepes Erika. Ilyenformán az ősz és a tél, az elmúlás, a halál előszobájaként manifesztálódik a versgyűjteményben. Az évszak-toposzokat Balajthy Ágnes sem hagyja reflektálatlanul, aki szerint ezáltal teremti meg verseinek idő- és értékszembesítő jellegét a költő.

Az értékelő tanulmányok konklúziói összecsengést mutatnak abban a vonatkozásban, hogy az *Első életem* versei harmonikusan illeszkednek az életműbe. *„Az* Első életem *szövegeit olvasva kedvem támadt az 1987-ben kiadott* Vakfolt *című Fecske-kötet fellapozására. Nem támadt űr a két évtizedes távolság miatt: a költő a régi nyomon halad tovább mind érdeklődési körét, mind kifejezésformáit tekintve. De mintha árnyaltabb lenne a kép, csendességében is meggyőzőbb a hang, feszültebb az ábrázolás* – jegyzi meg a pályaívet kiválóan ismerő Kováts Dániel.

Az *Első életem* esztétikailag maradandó, ontológiai érvényességű alkotásai csillámló nyelvi játékosságukkal, formai sokszínűségükkel megmutatják, menynyiféleképpen lehet tematizálni az elmúlást. Betegségekből, sorscsapásokból és állandósult hiányból táplálkozó opusai ezzel együtt mégis emberi melegséget közvetítenek. A pályaívet kitüntetett figyelemmel kísérő Ködöböcz Gábor méltán írja mindazt, amit az értékelő tanulmányok szerzői valamennyien kiemeltek: *„Fecske Csaba finom hangolású, sokféle élmény- és kifejezésformát szintetizáló költészete révén az utóbbi években vált a kortárs irodalom első vonalába tartozó, poétikai és világképi szempontból egyaránt figyelemre méltó alkotóvá.”*

Bertha Zoltán

Emlékidő, örökidő

Sorok Fecske Csaba költészetéről

Szelíden hajladozó versmondataiban és szókapcsolataiban a tűnődő emlékezés, az önvallomásos visszarévedés összetéveszthetetlenül sajátos hangú költője, Fecske Csaba rendre különleges hangulatvarázsú képzet- és érzetformákat tömörít és elegyít. Mindig megtalálja azt a magához vonzó jellegzetes köztes hanghordozást, lírai modalitást, amely az általános és hétköznapi emberi tapasztalat, illetve a költői én egyéni élményvilága között húzódik; s vele együtt azt a szóhasználati lehetőséget, amellyel mondhatni delejezőn kényes egyensúlyát képes megteremteni széles jelentéskörű szavak, fogalmak, toposzok és egyedi atmoszférakeltő nyelvi alakzatok dimenziójának. A szokványosságból éppen csak kibillentett, de így az intenzitásukban újra és még inkább megerősített képek és érzelemsűrítő metaforák törékeny harmóniájának. Legfrissebb kötetének már a címe is ezt a kettős irányú sugallatosságot nyomatékosítja: *Őszi napozás* (2024). Az ősz hagyományosan az élethervadás, az alkonyat, a mulandóság konnotációit összegzi, szinte hívja magához a lankadó napsütés szemantikai vonzatait (játékba hozva a „vénasszonyok nyara" vagy az „indián nyár" asszociációit is) – de itt mégsem az őszi napsütés szófordulata: hanem éppenséggel az öregedésben, a házastárs elvesztése miatti gyászban, s a többi veszteségek, betegségek közül is fel-felhorgadó vitalitást jelző nyárias napozás szimbolikus jelentéstartalmával átszínesített, megélénkített kifejezés, szószerkezet következik. Mintegy a nyári napozás és az őszi napsütés különösen vibráló kontaminációja.

A közös antropológiai léttapasztalat vegyül szuggesztíven össze a szubjektív önreflexió egyszeri ihletéseivel. S így valósulnak át a közvetlen személyes élmények a merengő kontempláció, a meditatív kitárulkozás révén egyfajta egyetemes gondolati, spirituális, életbölcseleti líraiság alapelemeivé és hordozóivá. Az egzisztenciális és univerzális emberi törvényszerűségeket fölérző és megsejtető visszafogott látomásosság földi és köznapias, de összetett konkrétságukban is rejtelmesen üzenő sorsos részleteivé, mozzanataivá. (A „miniatűr, a bármilyen kicsi, a személyes emlékek sora válik sorssá" – Jánosi Zoltánt idézve.) S a Fecske Csaba „legszebb verseit" összeválogató (szintén nemrégi) verseskönyvről szólva (*Hiteles nyomat*, 2023) Kelemen Erzsébet is ezt hangsúlyozza: a „pillanatot megragadni próbáló, a *hiteles nyomat*ot elkészíteni törekvő alkotói attitűddel a költő az örök jelent, a végtelent aposztrofálja: nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem az idő (…) megragadásával a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik még akkor is, ha »az idő mint a por / rakódik észrevétlen megmaradt dolgainkra«".

Vagy ahogyan (a néhány éve Utassy József-díjjal is kitüntetett lírikust laudálva) Ködöböcz Gábor fogalmazta: az „egzisztenciális fenyegetettség és elmúlástudat által motivált időcentrikus szemlélet" a „poeta doctus és a homo ludens" érzékenységformáiból „sajátos képi világú, metaforikájával természet- és valóságközeli hangulatot sugárzó, ám a »létezésszakma« metafizikai tapasztalatait is magába sűrítő költészetet" teremt. Kégl Ildikó elemzése szerint artisztikus „emlékkonstruáló" beszédmódjának, „szenzitív versnyelvének metafizikai vetülete" távlatot nyújt mintegy az élet újraélésére, újraírására, felülírására – mintha kísérletként „egy darabokra tört világ – a szerző darabokra tört világa – újraépítésére." Hiszen – összekötve múltat és jelent – az „emlékek a megmaradás zálogai" (amint azt Oláh András summázza).

Melankolikus, rezignált, elégikus érzületi remegések éppúgy kísérik, telítik az emlékidéző leírásokat és az elmélkedő, titokkereső, kételyhalmozó szólamokat, mint a derűs-játékos, eleven, reménysugárzó visszarévedések emóciói. Az emlékezés retrospektív és kontemplatív hullámzásának számtalan válfaja bontakozik ki vagy keveredik egymással. A lét és nemlét disszonanciáit érzékeltető, leképező mnemotechnikai költői, poétikai variációk a végső ontológiai kérdésekig nyúlnak – s a misztériumszerű bizonytalanság szféráihoz érnek föl. A léleknyomok előtűnését vagy éppen eltűnését hozó emlékezés és felejtés, megőrzés és kiüresedés, kapaszkodás és hiányfájdalom logikailag akár ellentmondásos, tünékeny impulzusokat mozgató lélektaniságát felbolygatva. A különböző típusú emlékezés módozatait és tünékeny, illékony kavargását boncolgató Sturm László is a semmitől a létmegtartó életemlékekig terjedő lélekmozgások alapvető és döntő szerepét vizsgálja ebben a költészetben (megállapítva, hogy a „bizonytalanságban az emlék hol kiüríti, hol feltölti a reményt"), s a többi között markáns irányként azonosítja a transzcendentális érzékenységet is, amikor az emlékezet „lehet intuitív rávezetés a maradandóra, bizonyítéka az isteni létértelemnek, az öröklét megízlelése".

*

Közel félszáznyi verseskönyvében Fecske Csaba szuverén, megejtő lírai világot magasított föl. S ennek leginkább rá jellemző sajátossága a kifinomult emlékezés, az időérzet összetettsége, a különleges tárgyias és spirituális szenzibilitás – s a múlt és jelen egymást átható sugárköreibe merítkező önkifejezés zsongó-zsongító lélekdallama. A formai sokszínűségben pedig a képi szemléletesség hitelesíti elsősorban az elmúlt idő, a megragadhatatlan múlt, jelen és jövő lélekizgató hatalmával – a számára adott evilági mindenségben a semmivel – birkózó halandó ember reménytelen reményét: az emlékek létében, a létezés emlékeiben való megfogódzkodás örökös vágyát („volt-e ami nincs / van-e ami egyszer megesett"). Az érzékletes képi és fogalmi kifejezésformák mulandó élet és folytonosan sajgó emlékérzés messziről felborzongó sejtelmeit úgy közvetítik, hogy abba a volt-lét varázslatos valósághitele, az eltűnt gyermekkor vidító enyhet nyújtó paradicsomi távlata és a megismétel-

hetetlent átszellemítő visszarévedés metafizikai rezonanciája egyaránt belesűrűsödik: „jó volt gyereknek lenni / jó volt ha volt mit enni / emlékszem én mindenre / mindenben mindig egyre / nem szegte kedvem semmi / életem van ezernyi / lelkem incselkedve száll / előled karvaly-halál / jó volt gyereknek lenni / jó volt csak lenni lenni"; „már nincs belőle semmi / egyedül én maradtam / emlékeim salakja / a halhatatlan létből / egy pillanat sincs többé / egy ágyba fekszik immár / soha és mindörökké / jó volt gyereknek lenni / itt lenni lenni lenni" (*Jó volt*). Ami elmúlt, az tehát nemcsak veszendőségében, hanem visszahozhatatlan egyszeriségében is az örökkévalóval érintkezik.

A halál és az ittlét egybefonódásának a költői misztikuma itatja át a személyes szülőföldi, otthoni – szögligeti – élmények felrajzásának sugallatos atmoszféráját, a szerelem kamaszos csodáit és ifjúkori vagy kései erotikus hívásait, gyönyöreit és hanyatlásait, a kiüresedett szülői ház „csontig ható némaságát", a testi romlásba taszító betegség és az „időgondozóban" tengetett ál-élet fájdalmas és tapintható tanácstalanságait, vagy a táji-természeti miliő tünékeny szépségeit meg a városi-lakótelepi közeg köznapi nyomorúságait. (Egészen felkavaró látleletek közelítik meg a szegénység egyszerre pokoli és földöntúli artikulálhatatlanságát – amikor *A Széchenyi utcai koldus* előtt „néha-néha felszisszen a karfára tett / üres konzervdoboz sötétje a beledobott aprópénz nyomán / taknya ezüstjén csillan a közelítő alkonyat különös fénye / a hang ahogy megköszöni a kuncogó filléreket / mintha nem is a szájából jönne valahonnét a gyomrából / a bőre alól mert nincsenek szavai már csak a szervei / a csontjai hangoskodnak"). A kísértetiesen „matató" félelem az egykedvű beletörődéssel, a teremtés talányait faggató kíváncsiság a felismerés bölcsességével keveredik – amikor „a hallgatag húsban már a csont neszez", a csontról „lassan észrevétlenül / tekeredik le" az élet s „lekopik az emberről a teste", vagy mikor ősparadoxonok sejlenek fel az öregek sorvadása, enyészése láttán: „ismétli bennük fájdalom s öröm / kérdéseikre Isten nem felel / minden csak távozik semmi se jön / nem az idő múlik ők múlnak el". S így tágul ez a lélekbolydító léttudat a megnevezett transzcendencia felé is, biblikus – ó- és újszövetségi – témavariációkkal, vagy egyszerű-naiv bájukban megindító ima-féleségekkel és „keserű" zsoltárokkal; legvégső hittapasztalati és értelmi tisztaságot sugárzó – vagyis a racionalizálható istenérvek, istenbizonyítékok teológiai-filozófiai logikáját is felvillantó – fohászokkal: „Istenem Istenem / ne csak én lehessek / neked is kell lenned / én miért ha te nem".

Fecske Csaba lírájának finoman rétegezett és megragadóan összetett (elokvenciát és eufóniát egyesítő) alaphangját még tovább árnyalják a bujkáló humor és (ön) irónia modulációi. A versbeszéd „klasszikus modern" poétikusságában, stilizált választékosságában és formakultúrájában megnyilatkozó létszemléleti illúziótlanság – ahogyan Elek Tibor lényeglátón rávilágított – izgalmasan bővülve „már olyan különböző hangnemeket (tragikus, ironikus, humoros), emelkedettebb és játékosabb

nyelvi rétegeket egyidejűleg mozgásba hozó, dinamikusabb struktúrájú, polifonikusabb hangzás- és jelentésvilágú verseket eredményez, amelyek a súlyos kérdéseket a létezés disszonanciáin és esetlegességein keresztül, a személyiség megrendültségét pedig a múlt értékei felé forduló, szilárdan rögzítettnek látszó, jelenbeli pozíciójának elbizonytalanodásában is képesek megmutatni." Mintapéldája lehet ennek a komplexitásnak többek között a Körmendi Lajos emlékére írott szép költemény, a *Neked szántam* is. A szeretettel teli rímjátékot kiemelő mottószerű kezdetet („itt hagyott Luis Körmendi / már Isten borát hörpenti") folklorisztikus-mitologikus asszociációk („száll a madár ágról ágra / száll a lélek más világba"), s az eltávozott kedves barát szellemi-erkölcsi küldetésének valóban szívhez-szóló lírai megfogalmazásai követik: „mindenese a Kunságnak / magad másokra használtad / szívet szívhez illesztettél / sok kis tettel nagyot tettél".

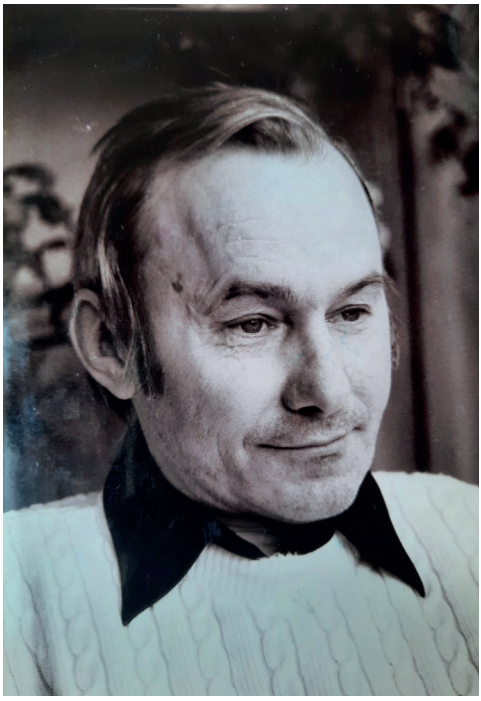
A személyes élményközpontú verscsoportok, verstípusok horizontját az átképzéléses, kultúr- és irodalomtörténeti képzeteket stilizáló sorozatok dúsan színezett világa a szövegközi rájátszások és reminiszcenciák posztmodern jellegű irányai felé is kiszélesíti tehát. A formai rezdülések finom interferenciákkal kapcsolják össze a megidézett kedves költőelődök (Rilke, József Attila, Weöres) szemléleti vonásait a parafrázisba ölelt önreflexív hatáselemekkel; a *Szeptemberi átirat* például szétválaszthatatlanul olvasztja egybe az édes-bús életérzés és a rímparádés verselés kosztolányis melódiáját a megszenvedettség sajátszerű akkordjaival („arcomban immár két öreg szem / öregszem bár erre nem törekszem"; „a kezdet hajdan nem ezt ígérte / mégis azt mondom Uram megérte"), a *Miskolcon járt az ősz* pedig a nyersebb és groteszkebb maiságával utal az Ady-féle disszonanciák aktualitására („Miskolcra tegnap beszökött az ősz / lányokat molesztált a forintoson / a Bükkben avarra bukott egy őz / kibuggyanó piros vércsepp a som"). A költő pályáját tudományos szakdolgozatban is felrajzoló Csorba Piroska pedig éppen ezek alapján is dicsérheti joggal e poézis „klasszikussá csiszolt", „kristálytiszta formáit".

„Jelölni tűntömet": mintha csak mottója lenne Fecske Csaba egész életművének ez az egyik válogatott versgyűjteményének a címéül is szolgáló, jellegadó önjellemzés. Mi minden vonul fel a különféle költeménytípusok kaleidoszkópjában! A létezés szubjektív alapállapotai, a gyermekkor, a paraszti szülőfalu, szülőföld emlékbirodalma (Cs. Varga Istvánt idézve: az észak-magyarországi, „kies »Bódva-völgy« tündérszigete"), „a miből mivé alakulás, a honnan hová érkezés" motívumai (Zsirai Lászlóval szólva), az életkorokat átívelő szerelem, elkerülhetetlen disszonanciáival („a szerelem mindig továbbáll / két szomorú ember marad utána / két egymást vádoló nyomorult"; „mert a szerelem örök / míg véget nem ér"), a párkapcsolati viaskodásözön, a betegség, az öregedés, az elmúlásérzet, a táj- vagy a mitologikus-bibliikus szekunder élmények, vagy akár a baráti írótársakra vonatkozó parodisztikus, tréfás-játékos sírversek: mind-mind egyszerre jelzik az átélt költői léttapasztalatok

megszenvedettségét, s a műgonddal kristályosított artisztikum telítettségét, kiterjedését. – A gyötrelmes szegénység bensőségességének légkörében az apa „borókás tüskéjű arca beesteledik", a régi öregek csontjai a húsba „csomagolt gyertyák" az Isten terített asztalának fényét növelni, s nem tudni, „az emlékezés az élet vagy a halál kívánsága-e". A „kísértetfaluvá" néptelenedő települések, az ősi temetőkben „rögként porladó" elődök valamiképpen a létfolytonosságnak az emlékezetben élő kiiktathatatlan hordozói, s az egyéni sors eszméltetői. A költő szemléletes élet- és helyzetképeket kísérő rezignált és kesernyés reflexiói mindegyre a halál, a mulandóság, a lét és az emlékezet finom összefüggéseit teszik sugallatossá, az idő, az időérzet szorongató-emésztő mivoltához férkőznek. Kérdésekkel körülírva, hogy mi az, ami elmúlt és mégis velünk van, vagy az, ami már a jelenben közvetlenül elmúltként fájlalható-siratható, hogy az idő távozik-e tőlünk vagy mi múlunk csak benne, az álló örökkévalóságban. A semmi a létünk lényege, vagy lehet-e mégis jelölni valahai ittlétünket. „Létem törött poharából / az időt a semmibe öntöm"; „a semmi étke lesz a gondolat / mint földre hullt rothadó alma / rejtőzik rozsdás őszi fű alatt" – hangzik, s az abszolút, semmitlen semmibe hullás ijedelmébe borzong bele a lélek, a szögligeti temetőt figyelve: „nem a test mulandósága fáj / bár az is az élőnek hogyne fájna / de a lélek végső és teljes halála / mikor minden kötelék mint pókfonál / szakad szét". S különös, szinte szenvedélyes mondóka-szerűségben is összesűrűsödnek a fölsajgón lekottázott filozofikus apóriák: „hol van ó hol van / ami volt hol van / ami lesz hol volt / ami nem lesz az hol van / hát hol van ami nincsen / hol van ó hol van / ami van hol van / aki voltam az hol van / hol leszek holtan / ami nincs hol van (…) hol van a nyár a hóban / hol van az élő a holtban". Olykor meghökkentően találó képzetekbe vegyül a gondolat: „mint hörgő lefolyón a víz hirtelen / elillansz majd a sötét kürtőn át a semmiben" (másik változatban: „mint víz a hörgő lefolyón / elnyel a létünk ütötte lyuk"); „az idő eltelik eltelünk az idővel / lehetőségeink mezsgyéjén / a szenilitás kóbor ebe vonít a múlt / szappanként elolvadó holdjára"; „mint sűrű bozótban a vad / csörtet bennem a halál / fészkén az elme megriad / s nyugtot többé nem talál". Metafora és számvetés gyakori alakzata a teljes hasonlat, a „mint" kötőszóval formált költői szókép (ahogyan ezt Antal Attila boncolgatta): „veszítenivalód már semmi semmi / árnyékod mint a vér csorog"; „már nem vagyok egészen itt / áttűnök csupán mint fény a résen"; „mily furcsa játék köztes állapot / létezni és aztán elmenni majd / cipelni terhünk mint az állatok / melyeket egy mogorva gazda hajt"; „mint oszló tetem / férgei a csillagok / falják a semmit".

*

Az egzisztenciális traumák átpoétizálásának gazdag változatosságát reprezentáló legújabb kötet címadó költeménye ugyancsak az elmúlás és az ittlét titkos ambivalenciáját érzékelteti: „a fáradt szeptemberi nap" még bearanyozza az emberi arcokat; s „aszalódom tovább ha már olyan készségesen süt a nap" (*Őszi napozás*). De

Fecske Csaba 50 éves

már bágyad a világ – „a futás megvisel szívet tüdőt / elhasznált alkatrészek szavatossági idejük / lejárt" (*Vénasszonyok nyara*). A lenge ökörnyál „a búcsúzó nyár ősz hajszála / hogyan tovább hátrafelé visszafelé / az ember egyre tétovább / hogyan tovább mi van ha nincs tovább" (*Ha nincs tovább*). „Az idő és az ember, a jelen és a múlt törvényeivel való viaskodás ekként a művek meghatározó szellemi küzdelmét adja" – állapítja meg a verseskönyv nagy ívű, átfogó kísérő tanulmányában Jánosi Zoltán. S hogy az „öregedés alkonyati mezőire, egyre szélesebb és mélyebb vizek közelébe érkező ember pedig (…) mindenütt emlékeket talál. S ezek az emlékek kilépnek hirtelen az idő gödreiből, s eleven frissességgel állják körül." S a költő „nemcsak egyes verseiben hozza létre ezt a hangulati-logikai-antropológiai szintézist, de a komplexitást kereső akarata műveinek műfaji-szemléleti sokrétűségében is visszatükröződik. A hangulatvers, a tájköltemény, az életkép, a játékos mű, a groteszk és az abszurd közelítés hol a dal, hol az elégia, hol a látomásos, hol a tárgyias vers felé mozdulva képződik meg írói-költői palettáján."

Az emlékezés és az időtapasztalás folyamatának különös szuggesztivitását a lelki és hangulati reflexiók sokárnyalatú megrétegződése, összetettsége biztosítja és határozza meg tehát Fecske Csaba versvilágában. Az alapvetés a múltbeli élmény megelevenítése, az akkori érzések költői rekapitulációja. A valóságos eseményt, történést az azzal egy időben kísérő hangulat felidézésének kísérlete. Erre épül rá az emlékeknek az aktuális jelenben, az emlékezés jelenidejében kiváltott érzelemtükröződése – amely eredendően más, mint pusztán a múlt pszichikai lenyomata. (Hiszen természetszerűleg belejátszik az azóta eltelt idő érzéskavalkádja.) S még egy döntő mozzanat: magának az emlékezésnek mint lelki mozgásnak a sajátos, inherens hangulatvilága. Múlt, jelen, a kettőt összekapcsolni kívánó képzetek és érzetek keveredése: az emberi lélek leghitelesebb mélységének hullámveréseit képes megindító hatásúvá lényegíteni. S az emlékezés hangulata így felmérhetetlenül sokrétűvé finomodik: lehet nosztalgikusan sajgó („visszaszerezni meggondolatlanul / ami

egyszer már volt nagyon / a vágy feltüzelt rohamcsapatával" – *Öreghang*); visszarévedőn borongós („legszívesebben visszagörbíteném az utat és időt" – *Helykereső*; „keserű az emlékezet füstje" – *Füst*); szakrális ihletettségű („édesanyám ki vagy a mennyekben / mert remélem hogy ott vagy" – *Vallomás*; „az ő horpadt melléből szakadnak ki / végső kétségbeesésében a fájdalmas szavak / és visszhangoznak kongó évszázadokon át" – *A Megváltó*); drámaian megejtő („a sírig tartó / szerelemből két szárnyaszegett / szív harca lesz halálig tartó küzdelem / valami olyanért / ami nem is létezik / csupán hiányzik" – *Óvatlan évek*; „téged kereslek s magamba ütközöm"; „gazdáikat keresik a tavalyi lábnyomok / arcoddal repült el egy madár / befagyott az idő mióta nem vagy itt / ugyanaz minden csak a hiányod változik" – *Ha már nem vagy itt*); bölcseleti, transzcendens sugárzásokkal telítetten merengő („megőriztem ami már nincs / de azt őrzöm-e ami volt" – *Helykereső*; „mint sárban elakadt szekér / időzik bennem a múlt" – *Holnap is jövök*); élénken csillámló („házunk előtt a sovány kis patakot / annyiszor a hátamra vettem / hogy a halakkal együtt segítsem a tenger felé / nem tudom odaért-e de megérdemelné / minden kis patak hogy eljusson a tengerig" – *A tenger*); fanyar-ironikus (a vénülő cimborák „eldicsekednek hét halálhoz elegendő / sokféle betegségükkel" – *Öreg öröm*); gyermeki-misztikus tisztaságú („az időnek nincsen vége // ám elillan mint az illat / nehogy azt hidd téged illet / hol van már a tavalyi hó / ami nincs mindig az a jó" – *Éjszakai vers*; „a gyerekkor csupa vasárnap / a töltött csirke / zúzája mája enyém / meg a déli harangszó mely habozás / nélkül vágja ketté a napot / a csontok a macskáé / doromboló macska a gyerekkor" – *Gyerekkor*); sőt akár incselkedően, pajkosan játékos („összeért térdünk a pad alatt / egymásra néztünk elpirultunk / nem értem miért is kukkant be / a jelenbe szegényes kis múltunk" – *Egymás mellett ültünk*). – Mert valóban, ahogyan Jánosi Zoltán is leszögezi utószavában: a „nosztalgikus érzelemrebbenések, a szigorú időszembesítő analízisek, a szívet hasogató emlékszilánkok megidézése mellett a kötet verseinek számos darabjában ugyanakkor a korábbi alkotói periódusokból már jól ismert Fecske Csaba-i humor, a létezés ellentmondásaira összehúzott szemmel figyelő groteszk vagy szatirikus ábrázolásmód képletei is jól láthatóan megnyilatkoznak." Csak két szellemes példa erre: „időnk fut mint agár elől a nyúl / láttad már hogy bucskázik fel szegény / még meg se virradt már alkonyul" (*Nagy ár*); „itt a lakótelepen tikkasztó hőség / izzad mindenki nem csak én / szenved a sárkányfogvetemény" (*Nyár van*).

*

Fecske Csaba mind a mai napig szervesen építkező költészete kortárs líránk maradandó értéke; egyúttal meggyőző tanúságtétel: gyökerekség és emberi egyetemesség továbbra is egymást feltételező értékszféráinak a hiteles és sikeres együttes művészi képviselhetőségéről.

Kelemen Erzsébet

Eltéphetetlen szálak, gyökerek

A „kies Bódva-völgyének" szülötte: Fecske Csaba

„Gyönyörű táj, mely előttünk terül! A *Bódva-völgy* szépsége valóban megérdemli, amit róla mindenki beszél; minden bódva-völgyi gyermek ugy mondja: *a kies, a szép Bódva-völgy!* Hazánknak tömérdek folyója van, melyek völgyeik szépségeiről hiresek s ezek sorában méltán áll ezen előttünk terülő völgy is, – mely szelid szépségével mindenkit meglep s e szó *»kies«,* legjobban fejezi ki azon keblünket elfogó érzést, melyet annak szemléleténél érézünk"[1] – így mutatta be Luppa Péter Edelényt, még a XIX. században, a *Vasárnapi Ujság* 1861. május 5-ei számában.

A „kies Bódva-völgyének" irodalmi színei, gyökerei egészen az ómagyar korig nyúlnak vissza. Első szövegemlékünk, a *Halotti beszéd és könyörgés* (1192–1195) valószínűleg Boldván, az Árpád-kori bencés monostorban született meg.

A középkor egyházi irodalmához való kapcsolódási pont, a homília és az oratio mellett a 16. században virágzó históriás ének is megjelenik a Bódva-völgy irodalmában. Reviczky Gyulának, a 19. század második fele egyik meghatározó hangú lírikusának az *Edelény, a holtig hű szerető* című műve is, a szerzői műfejmegjelölés szerint históriás ének, vagy – ahogy Gyulai Pál írja – *rege*.

A Bódva-völgyében született **gróf Gvadányi József** (1725–1801) lovasgenerális, költő, író is, a 18. század kiemelkedő alkotója, aki tízéves koráig a családi birtokon, Rudabányán nevelkedett, katonai pályája végén pedig Szakolcán élt és alkotott haláláig. Gvadányi az Ady előtti lírikusnemzedék kiemelkedő alakja. Petőfi *A régi jó Gvadányi* címmel még költeményt is írt róla, és Arany János műveiben is több alkalommal szerepel. A lovasgenerális a falusi életkép megteremtője, és a profán életérzések mellett jelen van költészetében a nemzetféltő, nemzetostorozó és -erősítő hang, valamint a mélyen szakrális, a transzcendens életérzés, a hitmegvallás is.

A 19–20. század fordulójának, közepének költője és kiemelkedő műfordítója pedig a Felsőtelekesről származó **Telekes Béla** (1873–1960)[2], akit a modern magyar költészet egyik előfutárának tekinthetünk. Ady Endre is felfigyelt a költészetére. Kritikusai szerint „elsőként szólaltatta meg a küszöbön álló huszadik század em-

[1] *Vasárnapi Ujság* (Pest) 8. évfolyam, 18. szám, 1861. május 5. = Luppa Péter, *Hazai tájleirások; intézetek; népviseletek; építészeti művek,* 208.

[2] Eredeti családneve Klein, és ezt a szülőhelye iránti tiszteletből 1891-ben változtatta Telekesre.

berének nyugtalansággal teli életérzését". Tóth Árpád pedig egyik legkiforrottabb nyelvezetű műfordítónknak tartotta. Kozma Andorral, Vikár Bélával és Zempléni Árpáddal együtt például ő fordította le La Fontaine meséit.

Bár szakirodalomíró, mégis kegyelettel emlékezhetünk meg **Egyed András** piarista pap-tanárról, európai hírű nyelvpszichológusról, aki a császtai dombok ölelésében, 1913-ban Edelényben született.

A „patakparti világ" másik szülötte **Kalász László** (1933–1999). A Hetek költőcsoportjának szeniorja Szalonna és Bódvaszilas ölelésében, a tornai Perkupán született, majd később Szalonnán tevékenykedett: „Tisztább világban // emberként egészen / hol föld se reng és ég sem háborog / élhetni bátran tehetni merészen / – mostanában csak erre gondolok" – írja az ars poeticus versében.

Ágfay Antal (1956–2005) a katolikus papköltő Hidvégardón született. Az általános iskolát szülőfalujában és Szendrőben végezte. Az imafüzetei, az egyházközségekről összegyűjtött, feldolgozott történetei és az egyéb prózai alkotásai mellett három verseskötete is napvilágot látott (*Uram, Istenem*, 1996; *Feléd, Uram,* 1999; szintén *Feléd, Uram* címmel egy posztumuszkötet).

„Itt születtem én, ezen a tájon" – mondja Petőfi Sándorral, de még a puszta költője úgy folytatja, hogy „Az alföldi szép nagy rónaságon", addig Fecske Csaba „a kies Bódva-völgyében […] Szögligeten."[3] A Bódva völgyének neves kortárs alkotója tehát a József Attila-díjas **Fecske Csaba** (1948–) is, a gyermekek kedvenc mesealkotója, akinek már tizennégy éves korában közölték az első versét, *A madárijesztő dalá*t, és ma már több mint negyven kötet szerzője.

A vizuális költészet Bódva-völgyi megjelenésével még nem foglalkozott a szakirodalom. Pedig az experimentális költészeti kategóriában itt is születtek művek, olyan alkotóknál is, akik kifejezetten a lineáris, a hagyományos verstípusok művelői. Fecske Csaba életművében is a versek, gyermekversek, mesék, humoros írások mellett találunk példát a versszöveg vizuális megformálására, az ókortól napjainkig virágzó képvers műfajára: a vándormadarak szárnycsapásait, az égen „v" alakban ékeket hasító narratív szárnyalást megjelenítő *Madarak* versét például a magyar vizuális költészet gyöngyszemei közé illeszthetjük.

[3] Én is csatlakozom költőtársam gondolatmenetéhez a következő módosítással: Itt születtem én, ezen a tájon, a kies Bódva-völgyében, Edelényben. Közös szálak, gyökerek kapcsolnak tehát minket össze. S itt megemlíthetem még a földimet, Jánosi Zoltánt és Cs. Varga Istvánt, aki három évig az edelényi gimnázium magyartanára volt. *(A Szerző – K. E.)*

Madarak

hallga' csak
valahol
valahol
kert alatt
fák alól
madarak pálcika-
dala szól lábon áll
kis veréb
a rigó sírdogál
meg a csíz cinege
danája cincogat meg sosem
fölvidít bámul egy öregszem
trilláznak bogarat trilláz az
napestig ökörszem
a csöndet kitágul hát ne is
befestik a torka öregedj
boldogan mondja a
turbékol dalol ma vörösbegy
a galamb fújja csak
gerle búg a kis pinty
bús a hang úgy fújja
fecske szól mint a pinty
csip-csivit
éhesek
a kicsik

Halpénzen vett világ, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2000

A műben a vizualitáshoz kapcsolódik az auditív érzékelés, az akusztikus élmény, a madarak éneke: a rigó, a csíz füttye, a galamb turbékolása, a fecske „csip-csivit”-je, a pittyegő kis pinty és a trillázó ökörszem canzone-ja, a vörösbegy, a veréb és a cinege dala is.

A költő legutóbbi kötete, a *Hiteles nyomat* pedig az új művek bemutatása mellett a korábbi, „legszebb” költemények közül is válogat, s így nemcsak egy pályaívet vázol fel előttünk, hanem a Fecske Csaba-i költészetet meghatározó fontos motívumokat, toposzokat is egybegyűjti, és a szülőföldhöz, a gyökerekhez ragaszkodó életérzést is elénk tárja.

Már a nyitóversben (a kötet címadó versében), a *Hiteles nyomat* költeményben az „egyszer volt", „el semmi sem múlik csak ott marad" lírai kijelentésben az időtoposz (az emlékezet), a „tünésnyi" idő mellett a lokalitás kérdése, „a lét […] pecsétje" is dominánsan jelen van: az „egyetlen arc a hiteles nyomat" – vallja a lírai alany. A pillanatot megragadni próbáló, a *hiteles nyomat*ot elkészíteni törekvő alkotói attitűddel a költő az örök jelent, a végtelent aposztrofálja: nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem az idő törékenységével, „a rajtuk átszitált idő" *(Éhükbe veszve)* megragadásával a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik még akkor is, ha „az idő mint a por / rakódik észrevétlen megmaradt dolgainkra" *(Kora reggeli séta).*

A *Nem tudhattuk* című verset olvasva pedig figyelmünk akaratlanul is a nyomra, a nyomhagyás problematikájáról szóló diskurzusra irányul. Derrida a jel dekonstrukcióját is elvégzi, s a jel helyett a nyomot állítja a középpontba. A nyom úgy van jelen, hogy nincs előttünk az, amire vagy akire vonatkoztatható (lásd az erdőben talált vadnyomot). A nyom viszont befogadói sajátosságokat hordoz: vannak ugyanis „nyomolvasók", akik az otthagyott nyomo(ka)t „olvassák", értelmezik.

Akarva-akaratlan tehát nyomokat hagy(hat)unk, és – ahogy Fecske Csaba írja – „a lábnyomok mindig emlékeztetnek / valakire" (*Nem tudhattuk, 4.*). És jól tudja: „el semmi sem múlik csak ott marad / mögötte annak amit kergetett (*Hiteles nyomat*). Az élettörténet nyomai megőrződnek, azok is *hiteles nyomat*ot készítenek az életünk lapjain.

Ezek a hiteles nyomok hazavezetnek, a szülői házhoz, a gyökerekhez: „Szoba-konyhás kis házban láttam meg a napvilágot, a Kossuth utcában, amely az alvégtől a felvégig szaladt. A konyha, amit mi pitarnak neveztünk, szabadkéményes volt, a tűzhely füstje közvetlenül a kémény kürtőjén át távozott, télen ott füstöltük a szalonnát meg a sódart. Mert Rákosi alatt is vágtunk disznót. Persze feketén" – emlékezik vissza a költő a gyermekkorára, a kies Bódva-völgyi szögligeti évekre.

A gyökerek, a földrajzi táj, a környezet mint örökség meghatározzák az eredetünket, a jelenünket és a jövőnket. Az önazonosság feltételei. Aki elszakítja, akiben nincs meg a gyökérhűség, az a lététől fosztja meg önmagát. Ahogy a föld lírai metaforáját és metafizikáját tárgyalva Bertha Zoltán is utal rá: „A föld megtart és elenged. A föld odaköt és elküld, átölel, vagy szárnyakra bocsát, átszellemített erőt ad, s majd visszahív. Kitárul, mint a mag, és betakar, mint a hó."[4] Ez az identitáserő, a gyökerek, a szülőhely, Szögliget képe, ahol az erejét ebből a földből nyeri vissza *(Ők múlnak el)* többször feltűnik a költeményeiben. S hiába fél évszázada

[4] Bertha Zoltán: *„Gyökerek fogják szívemet". A föld lírai metaforája és metafizikája – kortárs költők verseiben.* In: *Aracs,* 2019/4., 72.

Miskolc az otthona, mégis ott „jöttmentnek” nézik, ahogy írja: „máig kilátszik belőlem Szögliget” (*Kilátszik belőlem*).

„[…] évre év múlik jön s elszalad” – írja az *Egy Árpád-kori templomra* című költeményében. De az „elhamvadó képek”, az „évgyűrűk tolakodó hullámai” az emlékezetben *helyet keresnek, hiteles nyomot* hagynak. Akárcsak a *kies Bódva-völgy* szépsége, ereje*:* ezek a gyökerek, az egész életét, költészetét meghatározó szálak eltéphetetlenek.

Családi kép, 1976

Jánosi Zoltán

A Harangozó keze

Fecske Csaba újabb verseinek olvasásakor

A Bódva-völgy sokak szerint a világ egyik legszebb tája, amelynek hegyektől körbeölelt, hosszú medrében Tornanádaskától Edelényig hosszan végigzeng a harangszó. Viszi és kiénekli Perkupán, Szendrőn, Szendrőládon át e Trianonban északról alaposan megcsonkolt kisvilág sebeit és örömeit, a szalonnai Árpád-kori templomból sok-sok század óta az égre is kiáltozó lelkek emlékeit, az itteni sorsok vágyakozásait, szomorúságát és dalait, keresztény hitét; az egykori bányászok, erdőmunkások, földművesek sóhajait, ünnepi énekeit, balladáit – megtöretését és boldogságát. Költők szavait is görgeti magában ez a történelmi harangszó: a *Hetek* alkotói körébe innen, az Isten háta mögül fölemelkedett és mindvégig ehhez a földhöz ragaszkodó Kalász Lászlóét, aki e tájhaza létét, bajait és szépségét „kalevalás" versekben és „bartóki" dalokban röpítette az ország irodalmi tudatába. S innen, a szögligeti fényből indult el 1948. március 10-én emberi útjára Fecske Csaba is, hogy aztán Borsod, Abaúj és Zemplén minden zegét-zugát bejárva, ki-kikalandozva ugyan a haza egyéb vidékeire is, de orientációs és kiindulási pontként is mindmáig itt, a szülőföld közelében maradva, a szülővidék erdeit, napsütését és emberalakjait sohasem feledve, jóval hetvenedik életéve fölött, életművének e periódusában is, újra és újra ennek a vidéknek a harangszavára figyeljen. A Bódva völgyéből Miskolcra: a korábbi, s Arnótra: a jelenlegi lakóhelyére is át-áthömpölygő egykori és ma is hallható harangszóra, amely szétterjedve a borsodi völgyeken és dombokon egyre több emléket, életdarab-töredéket, arcot és hangulatot göngyöl magába. Szerelmeket, iskolákat, kézszorításokat, udvarokat, utcaszögleteket, füveket és fákat sodorva magával, amelyek az emlékezés időbe feszített halászhálójával bármikor a fényre emelhetők. Kiélesíthetők és akár párhuzamba avagy szembe is állíthatók a jelen történéseivel, állapotaival. Tudva-tudván természetesen azt is, hogy „az emlékezet korrupt / a saját malmára hajtja a vizet", ám mégis és állandó jelen idejű vágyban, az ambivalenciák folytonos feszítései közepette is: „olyan jó lenne hazatérni most / de hol van már az az otthon / lakói kiköltöztek a temetőbe utcái / eltévedtek a házak szemén hályog" (*Helykereső*).

Az öregedés alkonyati mezőire, egyre szélesebb és mélyebb vizek közelébe érkező ember pedig – bárhova tekint immár fizikai, azaz konkrét optikai értelemben arnóti otthonának ablakából – mindenütt emlékeket talál. S ezek az emlékek kilépnek hirtelen az idő gödreiből, s eleven frissességgel állják körül. E létállapotban született műveinek e kötetben sokszor és sokféleképpen kimondott célja nem ke-

vesebb: „visszaszerezni meggondolatlanul / ami egyszer már volt nagyon" *(Öreghang),* még akkor is, ha az akár önkéntes, akár a spontán emlékezés igen gyakran fájdalommal vagy kétségekkel van tele:

roppant hangos kovácsműhely a koponyám
egy őrült vadul veri az üllőt üresen
fölizzik valami távoli emlék sejtelem
ez még a tegnapi nap vagy már ma van
percek roncstelepén kutakodom hasztalan
(Kótyagosan)

Az idő és az ember, a jelen és a múlt törvényeivel való viaskodás ekként a művek meghatározó szellemi küzdelmét adja: „mint sárban elakadt szekér / időzik bennem a múlt" (*Holnap is jövök*); „gazdáikat keresik a tavalyi lábnyomok" *(Ha már nem vagy itt);* „időnk fut mint agár elől a nyúl / láttad már hogy bucskázik fel szegény" *(Nagy ár).*

Ám az idővel folytatott tudatbeli harcban, e „bucskázások" ellenére mégis képes a maga – hol szép, simogató, hol szívet hasogató – darabjaival, ha mozaikosan is, előállani a múlt. Hol anyja keze, hol apja tekintete indul meg feléje a végtelen messzeségekből, hol önmaga gyermekkori arcával néz farkasszemet. Hol egy – a személyes és a külső történelem ösvényein már régen egy másik földrészre toválépkedett – leány karolja magával és csókolja meg a szögligeti vagy a miskolci éjszakában. Máskor pedig régen lebontott házak, beépített utcák visszahódított terében avagy kivágott erdők fái között gyalogol. Miközben versekké kristályosulnak benne az emlékek, szavakká varázsolódnak a múlt panorámájából előcsillanó időtöredékek, s e félévszázadnál is jóval nagyobb távlatokból előhívott szociofotókban lélekhelyzet-rögzítések, létdráma-fényképek, érzelem-rajzolatok válnak mindenki más: azaz az olvasók számára is láthatóvá. Olyan üzenetekké, híradásokká egyben, amelyeket egy érzékeny és tiszta költői optika hív elő tudata membránjainak lemezén az időből, és ad át mai világának a 20–21. századi történelmi, társadalmi és személyes lét hosszabb folyamából, az egyszerre az egyetemes és magán idő láncszemeiről.

Amely láncszemeket Fecske Csaba antropológiájában szinte mindenütt egykor volt, de az időben már régen köddé, csönddé vált emberalakok hitelesítenek. Emberalakok, akik hirtelen mégis elevenekké és jelenvalókká válnak a szerző időhalászó verseiben. Így a korai időkből a kisfiút durván fegyelmező K. tanár úr *(Döntetlen),* avagy a gyermekkorból fehér combjával elővillogó, férficsábító Manci néni *(Megbélyegezve),* a Piri nevű korai leánybarát *(Az utolsó nyár),* a Zsuzsi névre hallgató, zsenge ifjúkorban megudvarolt leány *(Pünkösdi rózsa),* aztán egy bakfis,

aki – noha hiábavalóan – „felajánlotta szolgálatait háromezerért" *(Nem történt semmi).* S többször felbukkan az édesanya is *(Vallomás, Gyerekkor)* avagy kezének teremtő ereje egy-egy mikroképben, amelyek közül az egyik anyjának a komódra terített horgolását idézi meg *(Idegen szépség).* S megjelenik az apa *(Mint a füst),* a nagypapa *(Örökség, Ritka vendég)* és a nagymama alakja *(Akit halálig szerettél),* a nagyanyától a saját gyerekek mellé örökbe fogadott Misi nevű kisfiú *(Szövéshiba),* sőt még a Kleó és Rexi nevet viselő valahai kutyák is *(Ugatás).* De e kötet emberábrázolásainak fókuszában átható erővel, s lebegő fényű emlékével a szerző néhány éve elhunyt felesége, S. M. *(Nincs visszaút)* lépeget vissza társa tekintetébe a kórházi lépcsők kietlenségéből s az élet egykori mindennapjaiból. S az embertársak visszahozott arcai mellett szinte mindenütt megképződik – konkrét vonásokkal vagy a versatmoszférák rejtettebb utalásaiban – a múlt részleteit szellemi régészként maga elé állító, a valóságban viszont egyre inkább elmagányosodott szerző jelenkori énképe is, amelyet a kötet címadó verse szinte emblematikusan foglal össze: „önmagam szobraként feszítek / egy látogatók elől lezárt múzeumban"; alkotás-lélektani állapotát pedig egy másik műve *(Ha nincs tovább)* tömören így összegzi:

mikor megkísértenek a szellemek
azoké akik voltak de már nincsenek
hangjukat hallatják arcukat mutatják
a múlt mély kútjából itatnak
egyetlen korttyal visszaadnak magadnak

*

Az első Fecske Csabától a kezembe került verset még a hatvanas évek legvégén, egy Miskolcról Sátoraljaújhelyre tartó személyvonaton olvastam az *Ifjúsági Magazin* lapjain. S amit a sorokat értelmezve akkor, középiskolás diákként éreztem, e kötet olvasásakor hirtelen nagy elevenséggel reprodukálódott bennem. Önelemzés, társadalomkép, természeti látkép, hangulat és a bentre s a kintre egyforma erővel irányuló logikai analízis forrott egybe szétválaszthatatlanul annak a versnek a metaforáiban és ritmusában. Alapvonásaikban ugyanezek a jegyek szikráztak fel – a tapasztalat, az elmélyülés síkjairól halmozottan gazdagodva – az új költemények tartományából is. A szabad képzelet asszociatív ereje, a lételemző igény és a műgond egymást erősítve, egybeolvadva, egymást transzformálva, szinte láthatatlanul adják e művek legjobb kohéziós erőit. Fecske Csaba lírai munkáinak alapvető eljárása, hogy kisvilágának eseményeit, tájait, a bennük fakadt érzelmeket, az ebből a látószögből fényképezett történelmet és a jelen időt a maga nagyító technikájú

arkhimédészi tükrei elé helyezi, így növesztve egyetemessé a szűkebb, körülhatároltabb létszférákból fakadó üzeneteit *(Őszi napozás, Februári alma).* A mikrovilág így gyakran univerzálissá tágul, az egyedi és a lokális emberiségérvényű vagy kozmikus-transzcendens tartalmakat ölt magára *(Hazafelé-hazaféle, Óvatlan évek, Hajnalban).* Ez a poétikai módszer, noha már kezdettől hordozta lényegesebb jegyeit, fokozatosan épült fel a szerző alkotói tudatában. Egyik meghatározó eleme e műszervezésnek az a sokféle költői eljárás eredményeit bevonó szemléleti komplexitás, amely a konkrétat, az elevent, az egyszerinek, egyedinek látszót s a messzire tűntet, a múltat antropológiai, történeti és biblikus fénytörésekben mutatja. S a hangulatból, az intenzívebb érzésekből az apró és az óriási világtények, mozgások egymásra vetített koreográfiájában, a tények, a helyszínek, a metaforikus összefüggések verssé sűrűsödő rajzolatában az univerzálisan „emberit" is képes felszikráztatni. A futó hangulat vagy az analizált drámai érzelem – ritkábban az öröm – ekként s szinte észrevétlenül egy hatalmas vetítővászon: az ember története és kozmosza előtt formálódik meg *(Az utolsó nyár, Vasárnap délután).*

Fecske Csaba nemcsak egyes verseiben hozza létre ezt a hangulati-logikai-antropológiai szintézist, a komplexitást kereső akarata műveinek műfaji-szemléleti sokrétűségében is visszatükröződik. A hangulatvers, a tájköltemény, az életkép, a játékos mű, a groteszk és az abszurd közelítés hol a dal, hol az elégia, hol a látomásos, hol a tárgyias vers felé mozdulva képződik meg írói-költői palettáján. S a példaképei, a forrásai is hasonlóan összetettek: a magyar költészetből csak ebben a kötetében számos elődje nevét említi, avagy sorait idézi fel. Csak néhányukra pillantva most: Csokonai-sort villant meg a „kétes kedvet / ki és mért csepegtet belém a fákról" sorával a *Kótyagosan* verstartománya, Vörösmarty „sárkányfog-vetemény" emberfogalmát lobbantja fel a *Nyár van, Aranyjánosul* beszél – a nagy költő-előd *Családi kör* című művét groteszk módon a maga sorsára parafrazeálva – az azonos címet viselő munkája. Egy-egy versvillanásra, így az *Ősz van újra* atmoszférájában *(Itt van az ősz, itt van újra),* illetve a *Kerti Party* soraiban *(Szeptember végén)* felbukkan Petőfi alakja is. *A nap még füstölög…* című rövidebb versébe József Attila verstöredékét forrasztja bele. *A 74.-re* írott születésnapi alkotása, az e kötetet bezáró műve egyenesen a *Születésnapomra* című József Attila-költemény ritmikájára és szemléleti alapzatára épül, s a *Pünkösdi rózsa* és a *Záróra után* néhány sora is József Attila-darabokra: *Ódá*jára, illetve a *Hazám* című versére fülel. A *Költészet* címmel írt alkotásában egyidejűen izzik fel a Weöres Sándor életművébe emelt Lónyay Erzsébet *(Psyché)* és Babits Mihály emléke. Babits-verset *(Esti kérdés)* idéz az *Est-kísértés* első sora és e mű gondolatirányának íve is. A *W. S. bá'* és a *W. S.-buborék* pedig közvetlenül is a *Bóbita* szerzőjének stílusvonásait átvevő játékos-abszurd imitációk. A *Nincs visszaút*: az elveszített társat kereső műve pedig – mintegy az elcsukló saját szavak helyett – a magyar költészet nagy értékeibe kapaszkodva, töredékeiben, soraiban, hangulatában egyszerre támaszt fel

Juhász Gyula- *(Anna örök),* József Attila- és Pilinszky János-sorokat és hangulatokat. S nemcsak a magyar költészetre figyel a szerző kreatív integrációkat teremtő tekintete: az egyetemes lírából jó néhány versén Apollinaire emlékezete, „kozmikus lélegzetének" *(Tamás Attila),* dalainak sugárzása csillog *(Nem tudom, Találkozás, Ahol ott vagy, Éjszakai vers).* Az alábbi költeményében a – szintén az idő múlásával szembesülő és azt megállítani, eltéríteni akaró – francia költő *A Mirabeau-híd* című versének ritmikája és gondolati sodra hullámzik át:

egy utcában laktunk közel egymáshoz
mellettem ült az iskolapadban
ha kitört ceruzája hegye
én kérés nélkül megfaragtam

……
olajos padló fekete tábla
ahol voltam ott maradtam
mintha megállt volna az idő
pedig múlik szakadatlan –
egymás mellett ültünk a padban
(*Egymás mellett ültünk*)

*

S nem csupán az emlékezés horizontján kinyíló kapuk mögötti látványok és érzések kínálják és szabják meg e versek orientációs perspektíváit, hanem az adott jelen, még pontosabban a 2020-as évtized Magyarországának egyes történései, szellemi-lelki kihívásai is. A konkrét idő hatalmas, mindig felettünk lebegő madara folyton-folyvást rákiált, ébresztgetve, riasztgatva, sőt egyenesen bele is karmolva az emlékekbe, olykor véres csíkot is húzva rajtuk. Szembesíti s kényszeríti is az alkotót a már lezárult életdarabok újragondolására avagy feljajdulásra *(Az elhallgattatott eb, Ősz van újra, A ház).* Még bele is fészkel helyenként az emlékekbe: szárnyait csapkodja, vergődik bennük, folyton megtöri azok fényeit, harmóniáját. *(Kívánság, Kopott képeslap)* E vershalmazban nem csupán kettő, hanem többféle időszakasz vagy időtípus (történeti, személyes, közösségi, családi, lokális stb.) is szembesülhet, tükröket tartva egymás elé *(Mint a füst, Ha tudnám).* A múlás és benne az emberi értékek szétzúzása és az életszeretet s -tisztelet értéktudata az egyik legerősebb kontraszt, amely e versek szemközti pólusai közé kifeszül *(Vágy, Sötétben).* Az effajta szerkesztés egyik szintetizáló kulcsverse, amikor az idős ember visszatér szülőfalujába, de ott már csak a szinte mindenünnen rá meredő ide-

genséget, otthontalanságot tapasztalja. A jelen így nemcsak előhívójává, hanem értékelő lemezévé is válik a múltbeli történéseknek és az időben lezajlott, a múlt bajaival együtt annak virágait is letaroló átalakulásoknak.

falevélként vergődöm hidegen villogó szemekben
autók húznak el mellettem falumbeliekkel
ahogy a vasútállomásról botorkálok a falu felé
bár volna hely az autójukban a szívükben már nincs
magamra hagynak botommal az út szélén
legszívesebben visszagörbíteném az utat és időt
kivert kutyának érzem magam nedvedző szemmel
bámulom az estből kifehérlő templomtornyot
amely mintha egyre csak távolodna

(Helykereső)

S a művek egy csoportjában már látszólag nem is az emlékezés, hanem maga a pőre, az emlékek egymásra torlódó uszályaitól elválasztott jelen, illetve annak közvetlen megítélése kerül a centrumba *(Vénasszonyok nyara, Füst).* Azért csak látszólag, mert a kíváncsi szem e költemények jelent mérő helyzetképeinek optikai lencserendszerében is felfedezheti a múltbeli tényeknek, eseményeknek, folyamatoknak a mai értékelést is érzékenyen szabályozó sugarait.

*

Egy külön, erőteljes belső fejezetét adja e kései lírának Fecske Csaba szerelmi költészete. A kamaszkortól a közelmúltig – a felesége iránti, sohasem csillapodó érzelmekig – öleli át líráját ez a páratlan emberi emóció. Míg a múlt különböző, e természetű kapcsolatokat felidéző érzelmi történéseinek lirizálásából a *Találkozás, Emlékszel?, Külön, Pünkösdi rózsa, Távoli vers, Keresd a kulcsot* című költemények említhetők, külön belső egységet képez e témakörön belül a költőt a feleségéhez fűző mély emberi viszonynak, benne társa létdrámájának: a szeretett nő elveszítésének emléke. A szerelmes vagy udvarló versek közül az ifjabb kori események költészetbe integrálásának egyes emlékezetesebb alkalmaitól eltekintve így a költő feleségéhez fűződő érzéseinek művekbe vonása adja az Ámorhoz köthető leggyakoribb költői „tárgyakat". Ám ezek a művek itt már egytől egyig a veszteség távlatából születnek. Az eleven időből eltávozott arc az emlékek birodalmában élesedik ki. A *Zuhanás, Nem az jött haza, Óvatlan évek* című alkotások a szeretet múltbeli bensőséges pillanatainak, de ugyanakkor vívódásainak, konfliktusainak is emlékművei. Majd az

asszony halálának műfókuszokba vont emlékképeivel *(Ha már nem vagy itt, Hajótörés, Nem tudom, Három év)* verbális síremlékei is lesznek az életet meghatározó kapcsolatnak. A közös, a meghatározó és szépségekkel vagy az ütközések emlékeivel is átsugározott élmények mellé ugyanis – végső érvényességgel és új dimenziókat adva a befejeződött közös lét minden valahai napjának – újra és újra betolakszanak a feleség betegségének hónapjai, hetei, órái, percei: a test és a lélek közös sebesülésének képei, s ezek sajgó hegekként tükröződnek a költő verssoraiban. Az együtt töltött negyvenöt év fényeire így folyton rácserepesednek, feketednek a kórház, a kórházi lépcsősorok, a kórterem durva körvonalai. Alakok, köpenysuhogások, félig kimondott vagy elhallgatott szavak árnyai. A betegség folyamatának az élet lezárulásáig vezető szociofotóiból az utolsó, a már elmaradt találkozás megrázó fekete-fehér fényképe ekként hívja elő a veszteséget, a pillanatba sűrített teljes léttragédiát:

jobbra a folyosó végén 4-es kórterem tizennyolc lépésnyi
bizonytalanság feldúlt ágy az ablak alatt
ahol pisze orrod fúrt lyukat a semmibe
éjszaka énekeltél mondta a vörös hajú nővérke aki
kis barátnőmnek nevezett és elsírta magát
üresen maradt ágyad mellett

(29-es busz)

A könyv arculatát tekintve még az is nyomatékosan feltételezhető, hogy a benne szereplő művek intenzíven kitágított emlékező távlatait is a szeretett ember elveszítésének fájdalma szakította alapjaiban fel. Ez a nagy krízis hozza ismét közelebb – a csak ekként, az emlékezésben újjéleszthető asszony eltávozott alakja mögött – egy egész emberi történet legfontosabb pillanatait, egyedi és megismételhetetlen vonulatának újra visszatérő ábráit. S egyéb, az öregedés léthelyzetében előszökkenő gondok mellett ez teszi fájdalmassá a kötetet uraló emlékezés-attitűd számos boldogabb vagy nyugalmasabb pillanatát is

keserű az emlékezet füstje
az újságpapírba csomagolt haraszté
amit az erdő közepén próbáltunk letüdőzni
szolgálatkész fák között melyek tudjuk bármikor
tűzbe mennek az emberért
a tüdő kétségbeesetten tiltakozott
fuldokló köhögésünk madarakat riasztott fel
pernyeként lebegtek felettünk

(Füst)

*

A nosztalgikus érzelem-rebbenések, a szigorú időszembesítő analízisek, a szívet hasogató emlékszilánkok megidézése mellett a kötet verseinek számos darabjában ugyanakkor a korábbi alkotói periódusokból már jól ismert Fecske Csaba-i humor, a létezés ellentmondásaira összehúzott szemmel figyelő groteszk vagy szatirikus ábrázolásmód képletei is jól láthatóan megnyilatkoznak. Mindjárt a kötet első versei között, a *Záróra után* című alkotásban, amely egy átmulatott éjszaka lázas képeit és a talaján létrejött vidor létértelmezést szembesíti a valósággal. Ezek a művekbe épülő humoros-groteszk vonulatok *(Mesekő)* meg-megtörik, átállítják, új és derűsebb perspektívákba helyezik a társadalom- és emberkritika s a személyes érzelmeken felnyíló szomorúság, a veszteségtudat erőteljesebb képleteit. Miközben az emberi hibák, bajok, hiányok megnevezése e látómezőkön és a bennük kinyíló fintorokban egyszerre lesznek nevetségesek, törpék és riasztóak. Abban a művében például, amikor egy irodalmi lap szerkesztője úgy gorombít le és utasít vissza a verseiért egy szerzőt, hogy az el sem küldte neki a költeményeit. Még azt is hozzáteszi Fecske Csaba, hogy mindezt egy olyan korban teszi a szerkesztő, amikor „kényes ízlésű irodalmár / ismerősöm szerint ma nem lehet olyan rossz verset írni / hogy az ne jelenhetne meg valamelyik lapban" *(Gyorsaság).* A költészet, az irodalom értelmét, az alkotás mikéntjét és mai megbecsülését több vers is kutatja *(Költészet, A műhely madarai, Távoli vers).* Közülük a *Felületképzés* című költemény humora azt a szerzővel történt esetet teszi „közkinccsé", amikor az „irodalmi mű" megalkotása avagy rendelkezésre bocsátása helyett a költőnek átadott kifizetési számlán a „felületképzés" minősítés olvasható. Azt az irodalmi értékre vonatkozó asszociációt is elindítva az alkotóban, hogy: „szonettnyi idő alatt bevakolnék egy szobát / szonettet megszégyenítő pénzért számla nélkül." A groteszk humor nem csupán hosszabb verseket alapoz, hanem olykor a vers mikrostruktúrájában is meg-megcsillan. A *Találkozás* szinte idilli áhítatát így töri meg a „bizalmas tiszta nevetése van / fehér fogai akár a rizs / fogorvos mesterműve biztosan" utolsó félmondata. S a humor behatol az önértelmezés, az énkép terepeire is, így az öregedő ember egyszerre reális és önmaga groteszkké, tehetetlenné váló helyzetének egyidejűen humorral megközelített és tragikus megjelenítésébe *(Kisszék, Öreg öröm).*

*

Végül – a kötetbe helyezett művek térélményének jellegzetességeiről is szót ejtve – az a táj, amely Fecske Csaba műveiben itt megjelenik, s az olvasók elé tárul, egyszerre lesz konkrét, egyetemes, és szakrális-misztikus. A konkrét vonásait a – helynevekben is kifejeződő, pontosan megjelölt – tipikus borsodi tájaknak azok

az elemei adják, amelyek az ott élőknek vagy az oda gyakrabban ellátogatóknak, az egyértelmű utalásokon túl már a versek erdőillatából, hegyvidék-fényeiből, levél- és virágzizegéséből is biztosan felismerhetők. Ám hogy az idegen se tévedjen el e versek földrajzi ösvényein, ezért helyez el – mintegy sors-útjelző táblákként – a szerző a műszövegekben olyan szavakat (utca-, tájegység, helység-, vízneveket, jellegzetes növény- vagy épületfogalmakat), amelyek pontosan eligazítják az e tájra csupán Fecske Csaba verseiben barangolókat. Így izzik vissza a távolból, a szögligeti házuk elől – a gyerektől a tenger felé tartó nagy útra biztatott – „sovány kis patak" *(A tenger),* az otthoni templomkert és abban a régi körtefa *(Elsőáldozási kép),* a *Hallani* soraiban „a horpadt hasú / Bódva", ahogy átsiet a gyermekkoron, azután „a Feri presszója / ahol sokan ücsörögtek a cigarettafüstben" s az apát rejtő „mályi temető" *(Mint a füst).* A *Vonatok* című, a múlt világának alakjait és tájelemeit gazdagon előcsiholó versében pedig egyszerre tűnik fel a régi Miskolc több térrészlete, így a Tiszai pályaudvar és „a Vörösmarty / út s a kunbéla sarkán / kopott sarokház" s „a Lányi Ernő / úti fák orgonája", a *Vágy*ban pedig nem más, mint a régi törzshely: „a B. söröző" kerül megörökítésre. S végül ilyen toposszá nő a kegyetlen emlékű, mert a feleség kórterméhez vezető utakat jegyző 29-es számú miskolci busz is *(29-es busz).*

A környezetrajz egyetemes vonásait – a földi létet kontrasztív módon folytonosan, a lent folyó történelemtől függetlenül figyelő – csillagok, holdak s más égitestek nyújtják, ezek kozmikus toposzai jelzik (mint korábban is a költő munkáiban), milyen arányok, egyetemes „díszletek" között folyik műveiben a földi lét: az ember fényesebb élete és tragédiája. A művek szakrális-mitikus geográfiáját pedig az elhullatott idő emlékeiből visszaépített, az idő hatalmától a történelem rajztábláról már régen eltörölt, de e versekben mégis újra felrakható házsorok, kidöntött, de itt újra kivirágoztatott fák, visszaszerzett ruhadarabok, visszafiatalodott arcvonások, emberi helyzetek adják. A kronológiaival ellentétes irányban, visszafelé mozduló, haladó és azon misztérium jellegű erővel győzelmet arató tekintet felszabadítása. De része ennek a szakrális-transzcendens látásformákat emberközelbe hozó szemléletnek a Fecske Csaba-versek közvetlenül a keresztény hitből táplálkozó motívumrendszere is. A szakralitás Istennek *(Gyorsaság, Óvatlan évszak, Hajnalban)* és a biblikus eseményeknek, alakoknak, a keresztény rituáléknak *(A vacsora előtt, Elsőáldozási kép)* a megjelenítésével is karakteres, erőteljes szellemi alakulata ennek a versvilágnak. Ember és Isten viszonyának bensősége, változatossága számos érzelmi formában kerül megjelenítésre *(A ház, Akit halálodig szerettél).* Több vers hangütése (az indításban vagy a struktúra egyéb pontjain) imádságokra épül *(Könyörgés, Vallomás),* közülük *Az elhallgattatott eb* nagyon erős, imakeretbe fogott társadalomkritikát és szilárd szakrális szerkezetet mutat. A keresztény hitélet vonásait tartalmazó művek között *A Megváltó* című költe-

mény – a benne ábrázolt környezetrajz groteszk tónusaival együtt is – mélyen átélt és vallott költői tanúságtevés Jézus példázata és a keresztény tanítások mellett.

bármilyen hihetetlen mindaz
amit mond és tesz higgyetek neki
az idő őt igazolja majd
az ő vére csurog a keresztfán
a szögek ütötte sebekből
az ő horpadt melléből szakadnak ki
végső kétségbeesésében a fájdalmas szavak
és visszhangoznak kongó évszázadokon át

Ebben az egyszerre köznapi, történelmi és szakrális fénytörésben szól Fecske Csaba itt kézben tartott verseskönyvében a halhatatlan harangszó: cseng-bong, zúg, döndül műveiben. A harangszó, amely a gyermekkorból, Szögligetről az egész Bódva-völgyön áthömpölyögve, új és új harangok szavával töltekezve, e völgyből messzire kiáradva és Fecske Csaba verseibe érve megszólítja a Lehetetlent: a megállíthatatlanul az idő gödreibe zuhanó emberi időt – s az egyedi lét arcában is az emberiség arcát.

A sorsok, sorstöredékek végeérhetetlen láncolatából, annak legkisebb darabkáiból is a Harangozó kezére tekintve vissza a vékonyodó fényben.

Filip Tamás

Tizenkilenc sor egy arnóti kertbe

Fecske Csabának

(1)
Az élet kohó volt, forrt
benne a vér, a vérben izzóan
fénylett a vas, de a vasban már
a kezdetektől készülődött a rozsda.
Mára már mindent elborítana, ha
a versek köszörűkövén a világ
nem csiszolódna mindig újra.

(2)
Csak addig szeretnék még maradni,
míg nyelvemtől-számtól elkopik
a kanál, míg minden lepedő
elvásik alattam, de látom,
a régi öregek hogy néznek,
és figyelmük röntgenében
derengenek a csontjaim.
Könyörülj meg rajtam,
szivárvány, nyiss kaput,
rajta szépen bújhassak át,
amikor lélegzésemtől
elbúcsúzik a világ.

Cs. Varga István

Kalász László emlékezete

„Emelj fel emlék! / Lélek vagyok. / Élni szeretnék!”
(Radnóti Miklós: *Előhang egy „monodrámához”*)

A Jubiláns Jánosi Zoltánnak

Kalász László és a Hetek költőcsoport

Kalász László 1933. február 3-án született az észak-borsodi Perkupán – a Bódva völgyében. Emlékezésem célja: költői örökségének, ránk hagyományozott emberi, irodalmi, szellemi-lelki értékeinek számbavétele, arculatának felmutatása. Küzdelem ez a felejtés ellen, a költő emlékét fakító, homályosító idő hatalmával szemben. Babitscsal vallom: „Az emlék: mi vagyunk.” Értékkereső és értékfelmutató írásom számvetés is, az értelmezés és értékelés célkitűzéséhez illeszkedik. Alapja az *Antigoné*tól eredeztethető kegyelet, amely a római jogban mindent felülírt, amelyet a kereszténység paranccsá tett.

Az 1960-as évek elején új eszményekkel és értékrenddel jelentkező Hetek költőcsoport névadója, műhelyszervezője Kabdebó Lóránt volt. Költői: Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon – mára hárman maradtak: Ágh, Buda és Serfőző. Váci Mihály az 1961-ben alapított *Új Írás*ban segítette a Heteket, ahol Farkas László be is mutatta költőit. Kabdebó Lóránt mellett pályára segítőjük volt Váci Mihály, Farkas László, Serfőző Simon, Ilia Mihály, irodalomkritikus támogatójuk Czine Mihály, Kiss Ferenc, Bata Imre, Székelyhídi Ágoston, Béládi Miklós, Zimonyi Zoltán… Fontos fórumuk volt a Magvető Kiadó, az *Új Írás,* a *Napjaink,* a *Tiszatáj,* az *Alföld…*

Kalász László szerint „Spontán nekirugaszkodás hozott össze bennünket irodalomkritikai segédlettel.” Ágh István így vall erről: „Heteknek neveztettünk […] Nem kötött bennünket érdek. Nem is törődtünk nagyon ezzel a csoportosítással, nem éltünk egy helyen, alig találkoztunk, nem leveleztünk.” A lényeg, hogy a Hetek költői szóban és versben is vállalták, és a még élők ma is vállalják egymást, bár csoporttá nem csak belső indítékok, hanem külső szándékok is szervezték őket.

Főképpen József Attila és Nagy László szellemi öröksége, etikai, művészeti értékrendje, költészete állt közel hozzájuk. Jellemzőjük a hit a szóban, a humánumban, a szép, a jó, az igaz eszményekben. 1957 után a rendszerváltásig a kultúrpolitika hármas elve a tilt, tűr és támogat. A Hetek pedig „A művészet az emberért van” ars poeticát vallották. Bakonyi István Serfőző Simonról publikált

kismonográfiájában (Antológia Kiadó, 2012) mutatott rá: Kalász László és költőnemzedéke a cenzúra és öncenzúra béklyójában, ahogyan Serfőző nevezi: „sintér időben" élt és alkotott.

Megvolt bennük a „felrepülni rajban" nemzedéktudat és közös akarat is. Babosi László a Zimonyi Zoltánnal Ratkó Józsefről készített interjújában, az *Ének megmarad* Hetek-versantológia címadására is rákérdezett. Egyértelmű, hogy a kötetcímet Ratkó József Sánta Ferencnek ajánlott, *Az ének megmarad* című költeményéből kölcsönözték. (A *Napjaink* 1969. 11. lapszámában jelent meg, az *Egy kenyéren* Ratkó-kötet záróverse lett.)

1985 karácsonya előtt a versantológia költői a miskolci antológia-bemutatón együtt léptek fel a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár Hetek-estjén. (Raffai Sarolta betegség miatt hiányzott.) Zimonyi Zoltán, az antológia összeállítója, az utószó szerzője, Babits szellemében komponált: „a színek együtt adják ki a képet, a hangok együtt adják a koncertet". 1986. január 27-én, Budapesten, a Kossuth Klubban, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Irodalmi Szakosztálya, a Magyar Írószövetség és a Magyar Rádió közös rendezésében, neves színészek közreműködésével, nagysikerű estet szerveztek. *Az ének megmarad* antológiát 1986-ban Hatvanban és Tokajban is bemutatták. (Illés Lajos: *Az Új Írás hőskora. Irodalmi történetek, emlékezések.* Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2002.)

A költőcsoportról, munkásságáról írja Zimonyi: a Hetek „Kétkeziek gyermekei, s maguk is ismerik a munka, a szerszámok világát. Ez materiális alapja költészetüknek. A paraszti életbölcselet és a magyar irodalom közösségi hagyománya, Petőfi – Ady – József Attila – Illyés – Nagy László csillagképe, az ideák vonzása rögvalóságuk fölött. Költészetük hitelesítő pecsétje pedig eredetiségük, egyéniségük." (Zimonyi Zoltán utószava megjelent: *Tiszatáj,* 1985. 4. sz. 94–101.)

Perkupa, Miskolc, Mezőkövesd, Debrecen, Patak…

Kalász a Hetek költőcsoport doyenje, szeretetre méltó, rokonszenves habitusú ember volt. Sugárzott róla: a jó Isten is jókedvében teremtette. Elemi iskolai tanulmányait Perkupán, a gimnáziumot Miskolcon és Mezőkövesden végezte. A miskolci Lévay József, későbbi nevén Mikszáth Kálmán Gimnáziumba járt. Amikor megszűntek a népi kollégiumok, elhelyezési gondok miatt Mezőkövesdre kellett mennie. Az akkor I. Lászlónak titulált, ma Szent László Gimnáziumban és kollégiumban tanult. Negyedév után visszakerült Miskolcra, ott is érettségizett. Szerette Miskolcot, vonzónak érezte, mert közelebb volt Perkupához, a szüleihez, a szeretett kishazához.

1952-ben lett a debreceni egyetem hallgatója. Első, kérészéletű kötői indulása is a távolról csodált, a lehetőségek ígéretével kecsegtető, de közelről másnak megis-

mert cívis városhoz kötődik. Buda Ferenc írja: a debreceni írócsoport egyik összejövetelén „Egy alkalommal Kalász Laci barátunk – (…) zseniális költő volt, készen pattant ki az Isten homlokából, zsengéi sem voltak –, egy alkalommal felolvasta frissiben írt versét, a *Harminc hattyútojás*t. Az írócsoport egyik jelese – azért nem mondom meg a nevét, mert ez a história nem vet rá jó fényt – értetlenül vihogott a versen. Laci, láttam utána, hervadozva távozott az összejövetel végeztével. Kiss Tamás bácsi odalépett mellé, rátette a jobb kezét Laci vállára, s átölelte és azt mondta: »Ne búsulj, Lacikám, úgyis nagy költő lesz belőled.« Ez akkor elég vigasz volt Lacinak. S valóban nagy költő vált belőle."

A „maradandóság városában" helyét, hivatását kereső, el-elkalandozó, az órákról elcsellengő költőjelölt azonban – néhány publikációs kísérlet után – az egyetemről kimaradt. Debreceni diáksorsának Kiss Ferenc, Buda Ferenc, Székelyhidi Ágoston, Bata Imre, Lőkös István is tanúja volt. Kalász végül 1957-ben Sárospatakon szerzett tanítói oklevelet. Számára is sokat jelentett a pataki kötődés, a diáknóta: „Bodrog partján van egy város én is laktam benne…" Kalászban és Fekete Gyulában pataki kötődésük tudatosította, erősítette mindazt, amiről Vas István vall az 1959-es keltezésű *Cambridge-i elégiá*ban: „a faragott rózsa alatt / Négy tehetetlen magyar nagyúr (…) Egymással sub rosa beszélt". Szabadságvágyuk, a nemzeti függetlenség iránti hűségük következményét Patakon „ma is hirdeti / Császárhűséggel a fekete tinta: / Decapitato in Vienna." – Lefejeztetett Bécsben.

Otthonteremtés Szalonnán

Kalász a feleségével, Kozma Antóniával együtt Hajdúszováton is oktatott. A Rakaca-tó közeli Meszes faluban kezdte tanítói pályáját. Majd végérvényesen Szalonnán telepedett le. A Bódva-völgyi kis pátriában, patak- és tóparti világban tanítóként, majd 1984-től könyvtárosként munkálkodott. Az irodalomért, a versekért élt-halt. Ma már többet és bizonyosabbat tudunk életéről, származásáról, műveiről, utóéletéről, kibontakozó kultuszáról is. Tudjuk, milyen fokon vált valóra célkitűzése: „úgy fogjak dalba / Úgy hogy mindenki hallja / s hogy hallja meg / végső szavát is / dalomnak e világ (…) de falum legalább." Kétségtelen: sajátos színekkel, bensőséges hangulatú versekkel, költői képekkel gazdagította líránkat.

Bölcsőhelye körül, barangoló sétákon, a trianoni csonka-ország szélén, a „zsilettszerű országhatáron", a természeti szépségekben gazdag, de az életminőséget, az anyagi körülményeket tekintve igen nehéz emberi sorsáról, léthelyzetéről is derűsen, szellemesen szokott élcelődni. Ebből a csendes, szelíd természetű, szerénységében is tiszteletre méltó, derűs emberségre, megértő szeretetre vágyó, csupaszív emberből mindig jókedv, a megértés derűje sugárzott. Az emberek közötti

árkokat, a távolságtartás övezeteit találékonysággal, tréfával, szóviccel igyekezett áthidalni. Eredendően lírai alkatú poéta, szemérmesen rejtőzködő egyéniség volt. Legendás humora az izoláció elleni küzdelemben önvédelmi alapértéknek bizonyult. Több szempontból is hátrányos mikrokörnyezetében gondűző humorának védekező szerepe volt. Humorából a konfirmatív önirónia sem hiányzott. Szívesen tréfálkozott lakóhelye nevével is: „Éltem kenyéren és Szalonnán".

Nemcsak a maga örömét tudta érzékletesen kifejezni, örülni tudott. Benne mások öröme is sokszorozódott. Különböző irodalmi fórumokon sorjáztak versei. Országosan is nőtt iránta az érdeklődés, erősödött elismertsége. 1973-ban Győrben Nagy Lászlóval együtt vehette át a Radnóti-díjat. Költészetét 1975-ben József Attila-díjjal is elismerték. Tarján Tamás és Reményi József Tamás (TT–RJT) remek Kalász-paródiája rávilágít a költő léthelyzetére és legendás jókedvére: „JÓZSEF ATTILA / díjjal a zsebben / vezérnek lenni? Nem vágyok rája / Élek tovább is kenyéren / Szalonnán / Maradok a líra / sörkatonája."

Családi kör

Kalász származásáról, a hamisan-tévesen értelmezett kocsmázás vádjáról is szólva kitérek a költő életében és művében érvényesülő tájhaza jelentőségére, tér- és idő meghatározó szerepére is. Befejezésül pedig az embert és költőt idézem meg személyes emlékeimből kibontakozó élményeimmel, a vele való mindig derűs és örömteli találkozások felelevenítésével.

Megélte a legtöbbet, legnagyszerűbbet: a költővé vált vidéki tanító nehéz emberi sorsát. Kozma Antóniával, hűséges társával kötött házasságából három gyerek született: László (1960), Antónia (1961), Zoltán (1968). Szüleik példáját követték: a pedagógushivatást választották. Származásáról, családjáról a tisztázás, legendaoszlatás érdekében mogyoróhéjban szólok. A tények a fontosak, nem a koholmányok.

Kalász apai nagyapja Krajcz András volt, aki 1856-ban a Gömör-Kishont vármegyei Nagyveszverésen született. (Ez a magyarok és szlovákok lakta település ma a rozsnyói járásban található.) Krajcz András felesége Pető Borbála volt, aki Perkupán született 1864-ben. 1883. január 17-én kötöttek házasságot. 1901-ben született Julianna lányuk, és 1905-ben pedig Erzsébet és a költő édesapja: ifjú Krajcz András, aki 1987-ig Perkupán élt.

A költő apjának, ifjú Krajcz Andrásnak az első felesége Nagy Margit volt. A halála után Nagy Máriát, a költő édesanyját vette feleségül, aki 1904-ben született Perkupán. Kalász apja szorgos-dolgos, perkupai útőr-útkaparó volt. A 71.588/1936/III.a. számú belügyminisztériumi engedély alapján családi nevét Kalászra változtatta. (A családkutatás adataiért Laki-Lukács Lászlót (1953–2017), a kiváló hely-

történészt, könyvtárost, honismereti mindenest illeti köszönet. A Bódva-völgyi „édes kis-hazában" Slezsák Imre és Hadobás Pál könyvtárigazgatókhoz hasonlóan Laki is jeles, őrálló volt a strázsán.)

Kalász származását, magyarságát tekintve a mítoszian nagy elődök, Petőfi, Gárdonyi, Sík Sándor, Mécs László, József Attila, Radnóti, és számos más kiválóság lélek szerint vállalt magyarságához kötődik. A Kárpátok alatt magyar, hungarus, közép-európai és világjelenség is a nemzeti-nemzetiségi többgyökerűség. Csupán néhány példát említek. Pavol Hviezdoszlav-Országh valaha Országh Pálként született, szerény körülmények között élő, többgyermekes nemesi családban – magyar apától és szlovák anyától. Verselni is magyarul kezdett… Karel Hynek Mácha, kiváló cseh romantikus költő német nyelvű poézist is művelt. Mécs László (Mártoncsik József) magyar papköltő szülőházát Hernádszentistvánban emléktábla jelöli… A konklúzió egyértelmű: a Lélek, a nyelv és a kultúra tegyen bennünket magyarrá! Az elődök személye az utódokra nézve nem érdem, nem szégyen, hanem létállapot. (A Teremtő nem mondott le arról a jogáról, hogy meghatározza, ki, mikor, hova születik.) Senki nem tehet arról, ki az apja, az őse. Ady *A tavalyi cselédek* című verses vallomásában így fogalmaz: „Kirabolt, szegény, kis magyar, / Kitárul a felé karom, / Kit magyarrá tett értelem, / Parancs, sors, szándék, alkalom."

Cs. Szabó László vallja ezekről a magyarokról: „Szeretjük és tiszteljük fajtestvérként mindazokat a nagyjainkat, akik idegen névvel s néha tört magyarsággal magukat büszkén magyarnak vallották…" Hungaria lakói, polgárai segítettek a magyarságnak olyan értékeket is teremteni, amelyek az európai, vagyis az egyetemes kultúrkörbe tartoznak. József Attila *A Dunánál* című remekművében erről is vall: „Megszólítanak, mert ők én vagyok már; gyenge létemre így vagyok erős, ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál, mert az össejtig vagyok minden ős." A „világárva" költő *Hazám* című költeményének a fohásza örökérvényű: „adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak…"

Az „édes kis-haza"

A magyar világlátás tengelye: az Alföldről, a Duna-Tisza közéről nézve Trianon előtt: Dél-Magyarország, Dunántúl, Észak-Magyarország, Partium és Erdély. Trianon óta pedig: Alföld, (Duna-Tisza köze, Tiszántúl) Dunántúl, Felvidék, Erdély, Délvidék. Kalász szülőfaluja és lakóhelye ahhoz a Felső-magyarországi tájegységhez tartozik, amelyről Gál Sándor a Ratkó Józsefnek ajánlott, *Homok* című versében megrajzolja a török hódoltság idején és Trianon után is meglévő felvidéki aranyhidat: „csodaként nyílik ki dobóruszka / oltármélye borsi szülőszobája, hibbe balassi-csúcsa / a kassai dóm kőkriptája s feltörik a valóság vastitka / sztre-

govától szklabonyán át / komáromig felfénylenek a tájak / szenc szép hívespatak-íze / sztósz fenyőmagánya…"

Kalász László az 1970-es, '80-as és '90-es években a Bódva-völgy valóságos irodalmi legendája volt. *Szánj meg idő* című, pályakezdő verskötetének 1967-es megjelenése után (Magvető Kiadó) Kalász költészetének kedveltsége nőtt. Költői hangja gyakran idilli, a táj, a természet, a munka, a szerelem, a hűség a leggyakoribb témái. Alapélménye a szellemi magány, a szorongás. Kedves műfaja a dal. Bár halványulva, de emléke ma is él az abaúji és csereháti emberek emlékezetében. Sajnos, országos ismertsége eltűnt. A felejtés a Bódva-völgyben is gyorsan emészt. Ott is, ahol valamikor az ismertség a költőt az olvasók figyelmének középpontjába emelte. Pedig Kalász emléke éppúgy hozzátartozik ehhez a vidékhez, mint a hegyek, a Bódva patak, a Rakaca-tó, a borsodi földvár, vagy a szalonnai Árpád-kori templom. Nem a személye, egyénisége volt az oka, hogy gyakran elfogta a nyugtalanító közérzet, az idegenség-érzet, hanem a súlyos peremlét állapota, amelyben arról tett példaértékű tanúságot, amit átélt, látott, hallott, megtapasztalt.

Raffai Sarolta erről a szép, de nehéz sorsú földrajzi tájról és embereiről írta és publikálta a *Napjaink*ban (1973. 11. sz. 5) *Szalonna-falván* című, Kalász Lászlóéknak dedikált versét: „A végeken, a végeken / varázsát vedlő kúriában, / roskasztott le a félelem: a végeken." Kalász számos versében rámutatott léthelyzetének valós állapotára: *Patakparti világban, Sose azt* stb. Az elöregedő, elszegényedő, elnéptelenedő falvakban máig érvényes szentencia: „Tűrd, amit tűrni kell, és örülj, midőn lehet!" (Kazinczy Ferenc)

Az emberi-költői sorsképlet része, hogy a *„Ne dűts ki szél"* kötet címadása számos kortársában a ne dűts ki pálinka veszélyét asszociálta. Kalász ser, bor és kocsma iránti vonzalmára vonatkozóan találó Kaló Béla jellemzése, amely a költő életviteléről, mentalitásáról is hiteles pillanatfelvétel: „Egy szemlélődő, kissé kócos, öreg kölyök, aki néhány percre megáll elmélázni, de többnyire presszókban látni sörözni vagy borozni. Falusi emberek között. Hrabál Kerskóban = Kalász Szalonnán."

A magyar virtushoz, számos borvidéki genius locihoz hozzátartozik a bor. Kalász egri író-olvasó találkozóját, könyvbemutatóját követően, a közös koccintáskor idéztem: „Szent Márton bort iszik, lehet, de nem is prédikál vizet." Mire bor- és serbarát költőbarátom az üres poharat megemelve, poétához illőn fordult a vendéglátóhoz: „Előttünk / egy / üres pohár / azt / se tudom / most már / hol áll // mert ha egyszer / tele lenne / látnám is, hogy mi van benne."

Az ivást illetően emlékezzünk arra is, mielőtt sietve ítélkeznénk, hogy a bormámor ihlető erejét a magyar és a világirodalom számtalan verse dicsőíti. Ismeretes a mondás: „Ki bort iszik, imádkozik, aki vedel, elkárhozik." A mondat második része Kalászra nem volt jellemző. Ne feledjük: Szent Domonkos a rendjét egy kocsmában alapította, amikor a kocsmárossal vitatkozott az igazságról. (Ezért lett

jelmondata a Veritas.) Kalász „emelek érted bikavértet" jellegű üdvözletei, dedikációi legalább annyira szeretetről és barátságról szólnak, mint a borivásról. Élete során költészete megérlelődött, mint a jó borok. (Szomorú, ha az ember nem nemes borrá érik, hanem megsavanyodik, mint a rossz bor!)

A hatvanas-hetvenes években Szalonnán, Perkupán, a Bódva-völgy aprófalvaiban még számos nótás-dalos generáció élt. Képviselői a bor, sör, pálinka, kávé és üdítő fogyasztásával együtt örömszerző közösségi élményre, társaságra és társalgásra is vágytak. Kocsmába azért is jártak, hogy ott találkozzanak egymással, hogy jeles alkalmakkor, koccintgatás közben megbeszéljék a híreket, ügyes-bajos dolgaikat, jókedvükben és bánatukban együtt énekeljenek-daloljanak barátaikkal, rokonaikkal. Számukra a kocsma közkedvelt demokratikus intézménynek számított, amely a személyes találkozások, a szót értés esélyét, a megbeszélésen alapuló döntések és egyességek lehetőségét is adta. Mi lenne, ha a sör és a bor, a kocsma stb. irodalmi mérce lenne a dehonesztálásra? (Kaiser László arra figyelmeztet: a költő értéke aligha mérhető gigával és ágyékkal.)

A költő és szülőföld kapcsolatában az időbeliség és a térbeliség fogalma összefonódik. Kalász költészete és Bódva-völgyi létdimenziója egymást feltételezi. Ebben a könnyen behatárolható patak- és tóparti mikrovilágban tárult fel számára a világ térbeli és időbeli összefüggésrendszere, nyílik meg a távlata is. (Ennek lényegét Bertrand Westphal a francia „spatiotemporalité" fogalomba sűríti, hogy még világosabbá váljon a két szegmens együttes jelentősége.) Nincs idő tér nélkül és fordítva sem. A földrajz térbeli történelem, a történelem időbeli földrajz. Mindezt Kalász művei is szemléletesen bizonyítják.

Kalász szívós munkával, alsós tagozatos pedagógusként egy országzugban vált József Attila-díjas költővé. Kiss Ferenc és Jánosi Zoltán joggal hangsúlyozza: az embert próbáló nehéz, sőt mostoha körülményeket megszenvedve, tehetségével jól sáfárkodva nőtt naggyá. Életének nemcsak ünnepi, hanem, mindennapi eseményeit is a költészet fényébe tudta vonni, érdekfeszítővé, esztétikai érdekűvé tudta tenni. Lírájában élete végéig bőségesen áradtak a szülőföld tiszt forrásai. Versei poétai és emberi dokumentumok.

Az irodalmi szöveg és az emberi terek kapcsolatát Bertrand Westphal, francia irodalomtudós, a deterritorizációnak nevezi. Kalász László költészetének behatárolt emberi terei a Bódva-völgy lokalitásának sokrétű összefüggéseit mutatják. (A Bódva Stósznál ered, az 1186 méter magas Csürkész alatt.) A perkupai-szalonnai helybeliség (deterritorizáció) és az időbeliség nézőpontjából is szemlélhetjük verseit. (Az idő és tér összefüggéseinek, újszerű szemléletének gyakorlati irodalmi alkalmazása már sikeresen megtörtént a mediterrán országokban, főleg Olaszországban, de Skandináviában (különösen Svédországban), amint a Fekete-tenger környékén és a Balkánon is témakör lett a tér- és időbeliség…

Értelmezésünk középpontjában az emberi terek irodalmi reprezentációja áll. Ennek jegyében hangsúlyozzuk: nemcsak a táj, a város (vagy más emberi tér) határozza meg azt, hogyan írnak róla, hanem az irodalom is visszahat és meghatározza az adott teret. Ha Joyce-t olvastunk, már eleve él bennünk egy joyce-i Dublin-kép. Pessoa Lisszabon-, Kafka Prága-, Dosztojevszkij Szentpétervár-képe is meghatározó. Gondoljunk Aranyra és Nagyszalontára, Madáchra és Sztregovára, Adyra és Érmindszentre, Kosztolányira és Szabadkára, Babitsra és Szekszárdra, Nagy Lászlóra és Iszkázra, Kálnokyra és Egerre, Sztószra és Fábry Zoltánra, Szalonnára és Kalász Lászlóra…

Szalonna tüneményes szépségű Árpád-kori kis temploma, a költő lakóhelyének legnevezetesebb látnivalója. Ez a parányi „Mindenség modell", a falu központjában álló kisebb dombra épített kicsi kis istenháza és a harangláb. Erről a szépséges időtanúról, építészeti gyöngyszemről is elmondhatjuk, Erdélyi Zsuzsanna *Hegyet hágék, lőtőt lépék…* című, apokrif imádságokat tartalmazó könyve nyomán: „… Kívül kegyelmes; belől irgalmas…" Legrégebbi része a körtemplom, a XI. századból való. A kis körtemplomot román stílusban bővítették tovább a XIII. században nyugat felé négyszög alakú hajóval…

Kalász László a magyar líra „templomépítő" költői közé tartozik. Versben és festményen is megörökítette a csodálatos szalonnai műemléktemplomot: „Német tatár török felett / őrizgettél magyar eget. (…) csöpp példája kicsiny hazámnak / mindig mosolygok mikor látlak / folyton újulsz miként országom / – »Erős várunk« – fakad a számon." Kalász kiválóan rajzolt és festett is. *Önarckép templommal* című Kalász-festményen együtt látható a falu két nevezetessége: erős fényben, pompás szépségében a kis szentegyház, előtte pedig a költő elmosódó, tűnődő/áttűnő képe.

Kalász versvilága térben és időben nyitott, lírájának ideje a múltról szólva is mindig a jelen. Szülőföldjének történelmi múltját, szabadságszerető örökségét példázza az Én Igaz Fejedelmem. A fejedelem legendás emlékét mondák, utak, fák, források nevei, legendái őrzik. Kalásznál a kuruc kor keserű tanulsága a jelenre üt: „túlon-túl biztos lelkünk / – feltörni vagy letörni". De megszólaltatja jövőhitét is: „bár dolgunkban elvérzünk / hullámán a reménynek / feljő gyönyörűbb népünk".

Dalversek

Kalász a megtalált költői hanghoz, a dalformához hűséges maradt, amint a fiatalon kialakított poétikához, szívéhez nőtt témáihoz, tárgyaihoz, élményekből lett emlékeihez is. Köteteiben megfigyelhető, hogyan változott, gazdagodott a lírája, de az is, hogy milyen következetesen és finom variációkkal építette, mélyítette egyéni és karakteres költészetét.

Nagyobb ívű, hosszabb kompozíciót („hosszúverset") viszonylag keveset találunk életművében. De mennyi változata van nála a dalnak, sóhajnak, játékos ritmus- és rímmondókának, nosztalgikus, fájdalmas, idilli, keserű vagy dacos, férfiasan komoly vagy szinte gyermekien felhőtlen, magánnyal küszködő, tágabb, nagyobb egységekben – táj, természet, haza, nagyvilág – lírában feloldódó megszólalásainak? (*Tikkadt hegyek; Villámok; A tél jeges hatalma; Egy-vér egy-lélek; Nem születtem nagynak; Karvaly sebez; Nagy csöcs; Madarak; Megültük; Nézlek; A homlokomra; Fekete szív; Rügyeket vet; Percekkel viaskodom, Nem tudsz…, Színt vallok a szelekkel* stb.)

A költő léthelyzetéből fakadó, lelkében hordott „száműzöttsége", „vidékisége" is főképpen a tájban oldódik és mélyül. Amint Juhász magyar sorsfolyója a Tisza, Kalászé a Bódva patak. Számára létmeghatározó jelentőségű az anyanyelv, a szülőföld. „Költőileg lakozik az ember ezen a földön", mondja Hölderlin egyik versében, amelyet Heidegger kimerítően kommentált. Kalász költészetében heideggeri értelemben is a nyelven túli állomány az igazi: „A nyelv a lét háza. A nyelv hajlékában lakozik az ember. A gondolkodók és a költők e hajlék őrzői." (Bacsó Béla fordítása)

Kalász sajátosan egyéni költészete szerves része a regionális tudatnak, emlékezete a magyar irodalomnak. Kultusza már a költő életében derűs, legendás történetekben, emlékezetes könyvbemutatókon, találkozókon megnyilvánuló osztatlan szeretetben is megmutatkozott. Saját útját járó, istenadta tehetség volt. Költői hivatás szabta meg életének törvényét. Szalonnán lakott és tanított. Itt vívta ki a törvény adta szabadságot, valósította meg a számára elérhető lehetőségeket. Vérbeli dalköltő olyan értelemben is, ahogyan Kodály értelmezte a dalt: „A dal mennyei eredetű és mennyet varázsol."

Verseit érdemes újra és újra kézbe venni: figyelmesen újraolvasni. Kitűnően érezte a magyar népdal sugallatait. A (nép)dalforma, a letisztult képalkotás, a fiúi szeretet és a szerelmi érzés spontán kifejezése adja az *Anyámnak kontya van* című miniatűr dal sugárzó szépségét, erőteljes nyelvi és képi érzékletességét. A méltán közkedvelt anyaversek között van a helye, Csoóri Sándor *Anyám fekete rózsa* című verse mellett.

Az *Anyámnak kontya van* klasszikusan szép anyakép: őszinte és igaz alkotás. Benne a létmeghatározás szépsége a férfiszemlélet természettörvényét követi. Kalász László a fiúi szeretet és a szerelmi érzés spontán kifejezését adja a vers sugárzó szépségében. Arany Lajos találóan nevezi „a természeti dal reprezentatív példájának". Ez a miniatűr dal a magyar líra csodálatos vonulatát alkotó anyaversek egyik legkedvesebbike, az édesanyját a kedvesében kereső férfi ősi vágyát fejezi ki: „Anyámnak kontya van / kerek (…) csak akkor leszek kedvesed / ha kerek kontyod lesz neked / ha mint anyám: első jajomra / gyógyírt találsz minden bajomra".

Az irodalom kultikus szokásrendje genetikusan kapcsolódik a kultuszhoz, végső soron: a szakralitáshoz. Kalász számos verse túlmutat a lokalitáson, az evilági, látható horizonton, a léthelyzet, az utak holtágán, túl az emberi sorsok peremén. Költészetét az élőbeszéd közvetlensége jellemzi. Kalász fejlődőképes költő volt. Szemléletét, képalkotását az elvont tárgyiasság gazdagítja. A szürreális látásmód felé mozdult. Ennek meggyőző bizonyítéka: „Tarolt ágakon / tébolyok: / gyümölcseimet hova tettem! vézna gallyakról / taszított / szégyen pereg a levelekben // a törzs még áll / s a gyökér mászik / soha-nem-sejtett rétegekbe // fent az ég / kristálykupoláján / mintha egy kőmadár kerengne".

A térbeli végtelen helyett a benső végtelen dimenzióit járta, akkor is, amikor úgy érezte: „céljaimban nincs irány / csak a véges vége". Jánosi Zoltán állapítja meg Ratkó Józsefről, analogikusan értelmezve, Kalász Lászlóra is érvényesen: példaképeivel, József Attilával, Nagy Lászlóval, kortárs költőtársaival együtt utóéletében is vívja harcát, amikor „a csapdahelyzetet teremtő történelmi idő ezt a morált és közösségtudatot hordozó lírát légüres térbe tereli, majd megbélyegzi és kifosztja. (…) Krízisén át a történelem önmaga jövőkép-hiányáról nyilatkozik meg…"

Ezen a tájon bőven terem tövis koszorúnak, tölgyfa feszületnek: „Pilátus rengeteg kerül / dögivel hóhér és poroszló / majd csak akad egy Krisztus is". A természethez, fákhoz, virágokhoz, állatokhoz szelíd, szinte ferences szemlélettel viszonyult: „Áhítat kéne / gyermeki / csodálkozás / havakkal hulló / kék látomás." Rónay László találóan adta címül egyik írásának, Kalász László életére, szelíd emberségére utalva: „Szent Ferenc Szalonnán". Egy László-napi köszöntéskor Kalászéknál magam is átéltem: „Uram, jó nekünk itt lenni" – „Boldogok, akik házadban laknak, Uram" („Beati qui habitant in domo tua Domine.")

Az etikumot, a humánumot, a költői felelősséget az emberi létezés és művészet gyémánttengelyének tartotta. Zimonyi Zoltán szerint Kalász „az igazság pillanatát élethossznyira tágítja": „Mintha rögtön / meghalnék / úgy kellene élnem / élesül nyakamra szél / eresztgeti vérem (…) e szerelmes szülőföld / elveszejt már engem. // mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem / születéstől haláig / tartó emberségben."

Kalásznak a szülőföldje lett életen át a lakó- és munkahelye. Felelősségtudattal megáldott értelmiségiként szoros sorsközösségben élt szűkebb pátriájának népével. A pusztulás, kirekesztettség, szűkösség, bezártság korlátait, bilincseit emberként és költőként is megszenvedte. Léthelyzetének, sokrétű konfliktusának a jellemzésére Németh Lászlót idézem: „Vagy magadat mented s az ügy romlik meg körülötted, vagy az ügyet mented s magad pusztulsz bele." A költői önstilizáción túlmutat, ahogyan a krisztusi szenvedéssel, a szenvedés misztériumával azonosul: „Pilátus vagyok / s Krisztus is / percekre feszít vak ítélet (…) golgoták a domboldalak / gondjaim már feszületek / mosom kezem Bódvánk vizében / utána felfeszülhetek."

„Bartóki dalok”

Jánosi Zoltán *Kalász László „bartóki dalai”* címen publikált összegező érvényű, iránymutató tanulmányában meggyőzően bizonyítja: a dalköltő Kalász Erdélyi József, Sinka István, József Attila, Nagy László örököse, Jeszenyin és Lorca Bódva-völgyi rokona. (Jánosi Zoltán: *Lét és ítélet.* Felsőmagyarország Kiadó, 2001. 245–261.) Helytállóan állapítja meg: kortárs líránkban „a népdalból és a magyar költészet »…bartóki vonulatából« feléje hullámzó örökséget a folklór terepeiről tovább dúsítva fejleszti ki jellegzetes »léthelyzet-sűrítő« dalait.” A térbeli végtelen helyett a benső végtelen dimenzióit pásztázza akkor is, amikor úgy érezte: „céljaimban nincs irány / csak a véges vége”. Példaképeivel, József Attilával, Nagy Lászlóval, Ratkó Józseffel és költőtársaival együtt utóéletében is vívja harcát, amikor „a csapdahelyzetet teremtő történelmi idő ezt a morált és közösségtudatot hordozó lírát légüres térbe tereli, majd megbélyegzi és kifosztja. (…) Krízisén át a történelem önmaga jövőkép-hiányáról nyilatkozik meg…”

Jánosi szerint Kalász Lászlónak a Bódva-völgyben „az oktatói pálya és a költészet kínált egymásba fénylő lehetőségeket.” Kalász a népi kultúra, az utolsó szerves paraszti kultúra, Kalevala értékeit megismerve, József Attila, Illyés, Nagy László nyomán költészetünk „bartóki” vonulatához tartozik. A magyar népi és archaikus kulturális tradíciókat követő alkotók művészete a világirodalmi párhuzamot mutat: Jeszenyin, Eino Leino, Garcia Lorca, Nicolas Guillén, Vasco Popa, Pablo Neruda, prózában pedig Asturias és mások képviselik ezt a tradíciót őrző és megújító alkotói vonulatot.

Kalász László témaköreivel a magyar líra legszebb tradícióit újította meg, sajátos líramodellt, műfajvariánsokat, daltípusokat alakított ki. Ebben a Bódva-völgyi „lábnyom-világban, amint Kaló Béla hangsúlyozza: Kalász bizonyos értelemben „szalonnai Kalevalát” teremtett. Nőttön nőtt művészien „kalevalázó”, erősen asszociatív önportréja. A „fél-hosszú” Kalász-vers egyéni verziók sorát képviseli a kor lírájának „bartóki vonulatában”, kozmikus világképet felmutató, értékösszegezés a *Végtelen rét havában* című költemény.

Költészetének lokális értékeit növeli, hogy intenzív létállapotokat sűrítve képes az egyetemesbe építeni. Arany, Ady, József Attila, Weöres, Juhász Ferenc, Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Serfőző Simon, Kiss Anna, Kiss Benedek, Tamási Menyhért lírája mutat szoros rokonságot a Kalevala-örökség magyar inspirációival. Valóban a finnugor folklór inspirációit érezzük a *Harminc hattyútojást leltem* és a *Tetejetlen fa* című versekben. A *Kilenc csillag* és az *56 október* című vers pedig sorsállapot kifejezője.

Kalász Lászlót a Németh László-i pedagógus hit éltette: az ember többre tanítható és jobbá nevelhető. Országzugban végzett, negyedszázados tanítói, peda-

gógusi, majd könyvtárosi munkájáért soha nem kapott kitüntetést, mégis fényt hagyott maga után. (Büszke volt arra, hogy szeles, hideg időben sosem felejtette el mondani tanítványainak: „Gomboljátok be kabátotokat!")

A vidéki pedagógusok, a humán értelmiségiek sorsáról, a megtartó erőkről, hűségről, emberségről, Jánosi Zoltán joggal hangsúlyozza: a szalonnai költő „szép emberi küldetéséről" hitelesen és maradandóan tanúskodnak költeményei. Kedves témakörei: a szerelem, a család, az anya- és apakép motívumai számos versében kapnak egyéni, eredeti kifejezést. Kalász valami hasonlót tett a Bódva-völgyben, mint jeles költőtársa, Buda Ferenc: „poézissé emelte a nemzeti sorsértelmezést és belső lélekanalízist."

Költőtársak: Fecske Csaba és Csorba Piroska

Kalász Lászlót az észak-borsodi tájhaza küldte a magyar irodalomba, amint a szögligeti Fecske Csabát is, akit szeretetébe fogadott, magánál is jobb költőnek tartott. Fecske idősebb, Bódva-völgyi költőbarátjának a *Túl az Óperencián* (1975), valamint *Levél, Szalonnára* (1984) címen dedikált verset. A központozást költői licenciával kezeli. Szereti a verssorok átívelését; az enjambement szókapcsolatokat, verssorok végén a szorosan összetartozó elemek különválasztását. (*Enjambement:* átívelés; *enjamber:* átlendül, átugrik, átlábol.) A *Túl az Óperencián* című versét hét szótagból álló, kétütemű ritmusban, 4 || 3 osztatú sorokban írta: „Perkupán, vén Perkupán / a világ gond-jusst adott. // Közel vala Szalonna: / érő rozsod hajlik ott. // Pipacstüzes rőzsenyár, / zörög kukoricaszár. // Bő vetés, dús aratás, / kicsépelve a kalász – // Végtelen rét mély hava, / lélekfürdető fehér… // E vidéknek jó bora / vagy te, s szétfoszló kenyér! // Szalonnán, ott Szalonnán, / túl az Óperencián / te világítsz lobos láng! // Oda mélyült gyökered, / oda pirosult szived, // leveledzik éneked, / ott lombosul életed. // Törzsed szél ne dűtse ki, / gallyad fagy ne messe le, / ki hitedbe öltözik, / többé ne vethesse le!" (Fecske Csaba: *Arcok holdudvara.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978. 13.)

Csorba Piroska, a már Égbe költözött, áldott emlékezetű költőtárs, Fecske Csabáról készített kitűnő, verstani szempontú szakdolgozatában tűpontossággal mutat rá a versben található, Kalásztól származó mindegyik vendégszövegekre, átvételre, inspirációra. Ezek az utalások a strófák rendjében a következők: 1. „Perkupán, vén Perkupán / mogyorófa vert kupán…" (Kalász László: *Perkupán*); Kalász László Perkupán született. 4. A kalász nyilvánvaló utalás a költő nevére, életművére, lírai „termésére". 5. „Végtelen rét havában / megfürödtem lelkem mélyéig…" (Kalász László: *Végtelen rét havában*) 6. A bor és a kenyér utalás a Krisztus teste és vére, a szentáldozásra, a messiási létre vonatkozik. 7. A „Perkupán / ott Perku-

pán…" parafrázis, mint az 1. strófánál. 8. „Anyámnak szíve van, meleg, / piros és fáj…" (Kalász László: *Anyámnak kontya van*) 10. „…ne dűts ki szél / menni nehéz / legalább állhatok…" (Kalász László: *Nőnek fejembe;* a *Ne dűts ki szél* kötetcím is.) „…én mégis őrzöm hitemet / mint vihar után a föld a zsenge békét / s bábjait védi a hangya…" (Összegyűjtött s -gyűlt)

Bedecs László lényeglátóan szól a posztmodern költészet és Fecske Csaba egyik legfontosabb eszközéről, idézetjátékairól, parafrázisairól, vendégszövegeiről, a régiből újat komponáló idézéstechnikájáról, amelyet olyan magától értetődően használ, amelyet tökélyre fejlesztett. (Bedecs László: *Mennyivel könnyebb volna.* Fecske Csaba: Első életem. Bárka, 2007/2.)

Kalász László emlékezete

Kalász László szívós munkával, alsó tagozatos pedagógusként egy ország zugban vált országos hírű költővé. Díjai: Radnóti-díj (1970) József Attila-díj (1975); SZOT-díj (1985); Szabó Lőrinc-díj (1987); Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1993). Kalász minden kicsinyesség, méltatlanság ellenére is szépen bontakozó – sajnos a jelenkorban már egyre ösztövérebb emlékezetének, kultuszának eredményeiről csupán mogyoróhéjban szólhatok. 1999-től Kalász László nevét viseli a Múcsony-Alberttelepi Általános Iskola. 2000-ben Kalász László emlékfa-ültetés a Tokaji Írótáborban. Emlékpark, emlékhely avatás Meszesen (2001). A költő a szülőföldjén, a feleségével együtt Meszesen kezdte a tanítást. Emléktábla és dombormű az Edelényi Művelődési Központban, 2001. Kalász-dombormű az edelényi gimnáziumban, amely a pedagógusköltő jelentőségét tudatosítja. Szalonnán – a Magyar Irodalomtörténeti Társaság égisze alatt – főképpen Porkoláb Tibor ügyszeretetének köszönhetően – 2002. április 11-én, a költészet napján, méltó ünnepség keretében avattunk emléktáblát a Bónis-Gedeon kastély falán. Kalász László családjával együtt ebben a falu egyik látványosságának számító, de eléggé lepusztult, hajdani kúriaépületében lakott, feleségével együtt az itt működő általános iskolában tanított. Kalász László Társaság, Edelény, 2002. Kalász László Általános Művelődési Központ, Múcsony, 2007. Kalász László Művelődési Ház, Perkupa, 2008…

Kalászt a Hetek költői nemcsak tisztelték, hanem nagyra értékelték és szerették is. A „dalos költőről" szólva Serfőző Simon arról vall, „Élni segít a dal": megtartó szellemi-lelki erőt rejlik költészetében. Buda Ferenc testvéri szeretettel idézte meg, siratta el kenyeres pajtását. Ágh István meditatív *Havas gyászjelentés*ben örökítette meg a költőtárs temetésének emlékét. Szívből jövő versben búcsúzott perkupai-szalonnai költőbarátjától. Buda Ferenc *Kalász Lászlónak* címen egy-

kor ünnepi köszöntőt írt hajdani, debreceni diáktársának, költőbarátjának. Nem véletlen, hogy Bella István *Virágrög Kalász László sírjába* című versét így zárja: „Most földbe vet, le is arat, / fénnyé őröl, zsákjába rak / a Gazda; ami vagy, az legyél, / Kalász voltál. Most már kenyér."

Hajdani és fogyatkozó jelenkori ismerői, olvasói, tisztelői, barátai reménykedve várják: mi lesz ennek a költői életműnek a sorsa. Oka volt rá, már 1992-ben kötetcímben elkiáltotta: *Világ menj világgá.* Majd arról tett kötetnyi verses vallomást, hogy *Nagy jövő mögöttünk.* Erkölcsi kötelességünk, hogy örökségével méltón sáfárkodjunk, és illőn értelmezzük, értékeljük, hozzáférhetővé tegyük hagyatékát. Ars poeticája ma is megvalósításra érdemes eszmény: „Tisztább világban emberként egészen (…) élhetni bátran tehetni merészen – mostanában csak erre gondolok."

Látogatások, találkozások és konklúzió

Csak dióhéjban számolhatok be egy-két szalonnai látogatásomról. 1970. augusztus végén, friss diplomásként kerültem Edelénybe, a gimnáziumba. Annyit tudtam róla, hogy van egy valaha szép, de már romlásnak indult kastélya, és a közelében, Szalonnán lakik Kalász László költő. 1970-ben, egy szép őszi napon Edelényből vonattal utaztam Szalonnára, Kalász meglátogatására. A szalonnai vasútállomáson, amint a mozdonyvezető észrevette a vendégváró költőt, a gőzfütyülővel füttyentett egy nagyot. Aztán leszállt a gőzösről. Fejből elmondott egy Kalász-verset. A vasparipáról integetett. Búcsúzásul ismét füttyentett, és indult tovább Perkupán át Tornanádaskára.

Kalász Lászlót 1970 szeptemberétől haláláig ismerhettem. Családommal együtt szeretetébe, barátságába fogadott. Könyvajándékaiban őrzöm keze vonását, feleségemnek is szóló baráti dedikációit. 1978-tól, több mint egy évtizeden át, a miskolci *Napjaink* szerkesztőségében szerkesztőtársa lehettem, többek között Papp Lajos főszerkesztő, Feledy Gyula Kossuth-díjas grafikus, Serfőző Simon költő, rovatvezető, és más kiválóságok társaságában. Történt, hogy a *Napjaink* szerkesztősége Szalonnán meglátogatta Kalászt. Velünk volt meghívott vendégként az áldott emlékű Kiss Ferenc, az istenadta tehetségű irodalomtörténész, kritikus is. Kihelyezett, rendhagyó szerkesztőségi ülést tartottunk. A Rakaca-tó vendéglőjében ebédeltünk. Kalász a vendéglőhöz közeledve lassított, majd megállt. Amint a vendéglős észrevette, hogy költőbarátja vendégeivel együtt megérkezett, kipenderült az ajtón. Tárt karokkal fogadott bennünket. Elmondott egy Kalász-verset. Megölelte költőbarátját. Lelkesen betessékelt bennünket vendéglőjébe…

Kalász Lászlót 50. születésnapja alkalmából Miskolcon, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban köszöntöttük tisztelői, költő- és írótársai népes körében. Az

ünnepségen a Magyar Írók Szövetségét Fodor András képviselte. A Hetek költőcsoportból jelen volt Ágh István, Bella István, Ratkó József és Serfőző Simon…

Amikor Kalász kórházba került, a szendrői Dobog Bélával együtt látogattuk meg. Szeretetet vittünk, még többet kaptunk. Orvosa a kijáratig kísért bennünket. Szerinte a leletek alapján nem volt remény költőbarátunk meggyógyulására. Azzal köszönt el tőlünk: „Imádkozzunk érte! Talán az segít." Kalásznak utána még az Ég számos termékeny évet ajándékozott. Arany János *Sejtelem* című négysorosának óhaja vált valóra: „Életem hatvanhatodik évébe' / Köt engem a jó Isten kévébe, / Betakarít régi rakott csűrébe, / Vet helyemre más gabonát cserébe."

Kalász Lászlót utoljára 1999. január 23-án láttam. Slezsák Imrével, az edelényi járási és városi könyvtár nagyszerű igazgatójával együtt – „Őrállónak hívta a Sors" – látogattam meg Szalonnán. Szépen, emberül búcsúztunk tőle. Január 25-én az elíziumi mezőkre költözött. Végtisztességtevők sokasága, levett kalapú gyászolók kísérték utolsó útjára. A Hetek költői búcsúbeszédeikben az összetartozásukról tettek tanúbizonyságot.

Akik Kalász Lászlót ismerték, tisztelték és szerették, azóta sem tagadták meg. A költő rokonszenves személyisége őszinte felelősségtudattal párosult. Slezsák Imre, az edelényi járási könyvtár igazgatója, Kalász minden verskötetét, a járás mindegyik könyvtárában bemutatta – rendszerint Kulcsár Imre színművész közreműködésével. (Fecske Csabának is része volt hasonló megtiszteltetésben.) Kalász emlékezete a rendszerváltást méltán élte túl. Tisztelete emléktáblák, emlékjelek, névadások, rendezvények, szavaló és prózamondó versenyek révén elérte az irodalmi kultusz rangját. A kegyelet jele: végső nyughelyét a perkupai temetőben díszsírhellyé építették.

Edelényi gimnáziumi tanárként, Németh Lászlót kutatva, egyetemi doktori, majd az egri főiskolán és a debreceni egyetemen kandidátusi disszertációt készítve éreztem meg: az irodalom számomra is végérvényesen életformáló létértelmezéssé vált. Németh életműve volt legnagyobb irodalmi élményem és a Jeszenyin-kutatás, majd pedig Kalász László költői munkássága, később az ars sacra és a Gárdonyi-művek tanulmányozása.

Kalász sorsára és életművére is érvényesek Nyírő József *A Megfeszített* drámája előszavában található szavai: „Mint az Isten, a haza sem eszme csupán. Mindkettő valóság. (…) A hazának is lelke van, mint neked, és – te is a lelke vagy. Ehhez tartsd magadat! A haza is te vagy". Megerősítést kaptam. Megerősödött, elmélyült bennem Németh László igaza: a hazafiság mértéke az érte végzett munka.

Kalász lélekderűs, jókedvet árasztó, iróniát és öniróniát is megcsillantó emberi és költői egyénisége a Bódva patakhoz, a Rakaca-tóhoz, a gyönyörűséges csereháti tájhoz, lakóinak világához erőst kötődő élménylírája maradandó érték. A *Nagy jövő mögöttünk* kötet címadása telitalálat: léthelyzetünk, reményhitünk zseniális

kifejezése. Bízom abban, hogy perkupai-szalonnai emlékezete, tisztelete nemcsak a Bódva-völgyben, hanem annak határain túl is, az irodalombarátok emlékezetében és szívében is tovább fog élni: „ez az ég / de ez a szél / de ez a domb / meg ez az ér / megmarad."

*

Kalász László önálló verskötetei

– *Szánj meg, idő!* (Magvető Kiadó, 1967)
– *Parttól partig* (Magvető, 1970)
– *Hol vagy, jövendő?* (Magvető, 1973)
– *Ne dűts ki, szél* (Magvető, 1975)
– *Színt vallok a szelekkel* (válogatott versek, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács, 1983)
– *Mintha rögtön meghalnék* (Magvető, 1983)
– *Nehéz a szó* (válogatott versek, Magvető, 1984)
– *Világ menj világgá* (Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1992)
– *Megvárlak megújulás* (1995)
– *Összegyűjtött versek 1967–1972* (1995)
– *Nagy jövő mögöttünk* (1998)
– *A világ dallama* (2005)
– *Tisztább világban. 75 válogatott vers* (MKKM, Edelény, 2008, *Edelényi füzetek*)

Antológiák

– Az ének megmarad: Hetek (1985)
– *Pályatársak Kalász Lászlóról.* Bibliográfia. A költő születésének 60. jubileumára. Edelény, 1993. Szerkesztette: Laki Lukács László. Lektorálta: M. Takács Lajos; Előszó: Buda Ferenc
– Kalász László: *Egyetlen idő: egy tokaji asztaltársaság antológiája* (1997)
– *Más ég, más föld.* A Hetek költőinek antológiája (2001);
– *Kalász László (1933–2001).* Bibliográfia, szemelvények. Edelény, 2003.

Fontosabb források:

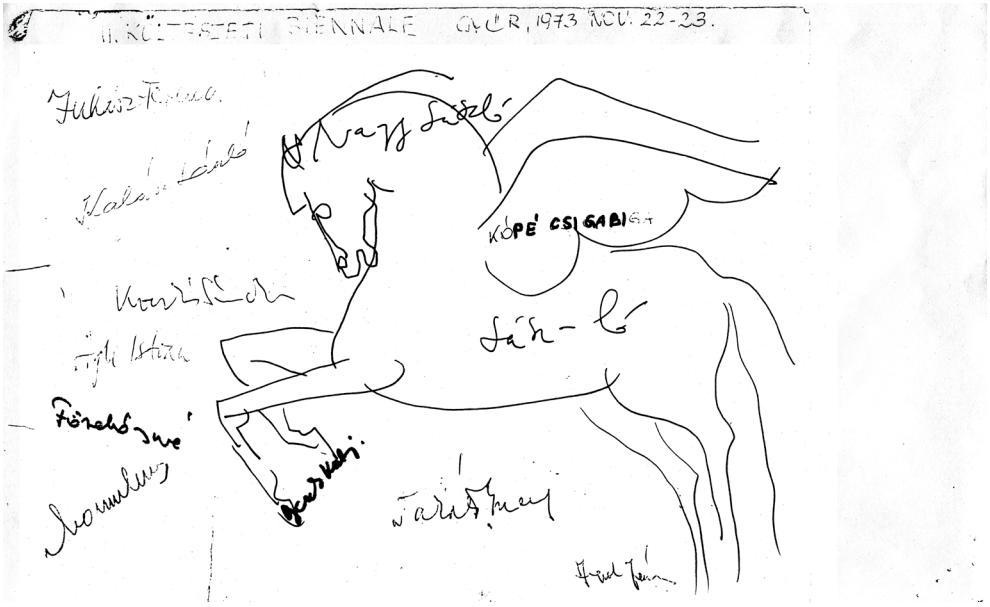
– Antal Álmos: *Kalász László. A költő verseinek és a róla írt kritikáknak bibliográfiája.* Borsod Megyei Nyomda, Miskolc, 1967. (*Bibliográfiai füzetek 5.* / II. Rákóczi Ferenc Könyvtár)
– Cs. Varga István: *Költő a Bódva-völgyben.* Kalász László születésének 65. évfordulója tiszteletére. Városi Rendezvények Háza és Könyvtár, Edelény, 1998. *(Edelényi füzetek 17.)*

– *Kalász László, 1933–1999.* Bibliográfia, szemelvények. Összeállította, szerkesztette: Hadobás Pál. Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum, Edelény, 2003. *(Edelényi füzetek 29.)*
– *Kalász László.* Válogatott bibliográfia. Összeállította Jószay Zsoltné. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc, 2005.
– MEK: *A magyar irodalom története 1945–1975.*
– Cs. Varga István: *Búcsú Kalász Lászlótól.* Archiválva 2007. május 21-i dátummal a Wayback Machine-ben.
– *Kortárs magyar írók.* Zempléni Múzsa. Archiválva 2008. február 14-i dátummal a Wayback Machine-ban.
– *Hangraforgó Arcképcsarnok.*

Fényképek

II. Költészeti Biennálé, Győr, 1973. november 22–23. Középen Nagy László, mellette kalapban Takáts Gyula, jobbról a második: Kalász László, harmadik: Ágh István.

Nagy László rajza a II. Költészeti Biennálén, Győr, 1973. november 22–23.

Kalász László köszöntése 50. születésnapján: Kalász László, Környei Lászlóné és Cs. Varga István. Miskolc, 1983. február 3. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár.

Kalász László köszöntése 50. születésnapján. Miskolc, 1983. február 3. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Balról jobbra: Bella István, Cs. Varga István, fehér blúzban Cs. Varga Istvánné, Ratkó József, Slezsák Imre, Fodor András, Kulcsár Imre, Serfőző Simon, Kalász Lászlóné és Kalász László. Miskolc, 1983. február 3. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár.

Domborműves síremléke a perkupai temetőben

Kalász László Művelődési Ház, Perkupa

Kalász László Általános Iskola, Szalonna

Emléktábla a perkupai Kalász László Általános Iskola falán. Felirata egy Kalász László-idézet: „Tisztább világban, emberként egészen”

Kalász László

Végtelen rét havában

megfürödtem lelkem mélyéig

fölöttem nagy madarak húztak
körülöttem nyulak lapultak
békés óriás hegy-ökrök
gerincére meztelen
felszaladtam sütkérezni
lágyékukat csiklandoztam
erdő-szőrüket húzgáltam
óriás testük meg se mozdult
lomha testük meg se moccant

hiábavaló fényemre
ostorral pattintott apám
mondta:
  tirhulj beste kölyke
  szemenszedett láss dologhoz
  önnön-fényű mást világíts
  aranymarkú nekem is szórj
  mókuskedvű bút nevettess
  fennlovagló szállj apádhoz
  gyémántszemű nézz magadból
  napjaidból láss jövődbe

kiförmedvén haragját rajtam
haragpiros arca felé
számat fülemig járattam
meglóbáltam minden lábam
hegy-tehenek gerincéről
völgyi patakba lóbáltam
léket rúgtam a jegébe

apám:

  tirhulj beste kölyke
  alávaló láss dologhoz
  világcsúfja nem bolondozz
  harangszájú ne kolompolj
  lásd bajunkat renyhe kölyke
  minket lehúz ne ficánkolj
  viaszlelkű
  emberek sorsához lágyulj

elszipogván keservét rajtam
felugrottam nagy nevetve
s le a völgybe!
cigánykerekeket vetve
sityakommal tejet merni
szaladtam a völgyi kúthoz
hej de mélyen nem volt semmi
s még szólt: állj félrébb az útból!

apám sittyentett utánam
nagy parittyakő-hangjával
én ugyan félre nem álltam
lezuhantam sírva-ríva
mondtam:

  én eddig csak sírtam
  ne tanítson engem senki
  emberek sorsán vajúdtam
  megpróbálnék már nevetni

nagylihegve így talált rám
nem szólt kézenfogott apám

később:

te mákonyos szemű
álomjáró dologhoz láss
vágyad csak pelleerejű
s rosszat nem lendíthet jobbá
ólomkezű szaporázzad
madárlelkű hullj a földre

mondtam:

vágyam el nem hagyhat
azt fogom én már csülökre

magamban:

no beste kölyke
lóringáló láss dologhoz
önnön-fényű mást világíts
aranymarkú másnak is szórj
mókuskedvű bút nevettess
fennlovagló szállj apádhoz
gyémántszemű nézz magadból
napjaidból láss jövőnkbe

Színt vallok a szelekkel

a szelekkel együtt bizonyítom
hogy már tavasz van
tavasz van kertünk alatt
és csak szét kell tárnom karomat
csak szét kell tárnom karomat
s a világ beleomlik
a világ mindenestől beleomlik
mert már tavasz van
mert már anyám a fény felé fordítja
a fény elé tartja
a kéthetes tojásokat
s röntgenezi a Nappal
röntgenezi öreg szemével
a törékeny mindenséget
a törékeny mindenség ér-futásait fürkészi
hogy mi kél majd ki
fürkészi a jövendőt
a kert alatt tipegő aranybolyhokat
fürkészi az életet és színt vall
öreges mozdulása a tavasszal
és ősz hajában kunkorodik egy tincs is
s jövendő kacsák billegése
ingatja fejét jobbra-balra

s a lánykor népdalai
az újulás nász és születés
dalai türemlenek fel
s a lánykor táncai
az újulás nász és születés táncai
mozdulnak őt-kísérő-emlékező mozdulatomban
hogy tartsam arcom a Nap felé
hogy a fény elé tartsam arcom
s előhívott szeplőivel
negatívjaimat ügyeljem
hogy előhívott szeplőivel
lássam a Földet
a Földet melyet a fény elé kell végre tartani
mint anyám a tojásokat

Pósa Zoltán

Írói polihisztor

Keresztény írónak lenni ma sem életbiztosítás

Kelemen Erzsébet születésnapi laudációja – elhangzott 2024. június 26-án, este hatkor a budapesti Bab Galériában megrendezett születésnapi ünnepségen

Kelemen Erzsébet életútja és életműve híven példázza azt a szomorú alapigazságot, hogy a kereszténységet, a magyar nemzet iránti elkötelezettséget teljes mellszélességgel vállaló alkotóember valóban a lehető legrögösebb utat választja e világon. Megkésettsége a pártállami években szükségszerű volt, s a modern konzervatív világnézet még ma sem számít csúcsra járatott ajánlólevélnek a kiadók és a szerkesztőségek jelentős részében. Szerencsére a Püski Könyvesház a nemzeti irodalom egyik emblematikus szentélyének számít a nagynevű alapító szülők, s a jelenlegi méltó utódok jóvoltából.

Az immár húsz önálló, egy második kiadású, s az általa alkotószerkesztett L. Simon László-olvasókönyvvel együtt huszonkét önálló könyvvel rendelkező, szinte minden írott műfajban jeleskedő Kelemen Erzsébet – Bertha Zoltán ihletett tanulmányát is ideidézve – az írás polihisztora. Közös, keresztény, modern konzervativizmust és hazafiságot vállaló sorsunk emblémája lehetne a kései és a rendszerváltozás határdátumán túli valódi pályakezdés.

Hitvalló konzervativizmus és avantgárd formateremtés míves egysége

Kelemen Erzsébet eddigi életművének zászlóshajója a költészet, első verskötete, az *Engedj Uram* házad közelébe 1995-ben, 31 éves korában látott napvilágot. A *Pillangók* című kötet képverseivel, mandaláival együtt híven tükrözi, hogy a konzervatív világnézet harmonikusan szimbiózisban él a formai kísérletezéssel. Mind a kötetcímek, mind maguk a versek arról tanúskodnak, hogy Kelemen Erzsébet költészetében különösen egyedi, eredeti harmóniában egyesül a hitvalló gondolatiság *(Engedj Uram házad közelébe, Rorate)* a legmodernebb avantgárd kísérletezéssel *(Violoncello, Napkelte).* Utóbbi képverskötetteiben ez intellektuális, a vizuális és az akusztikai effektusok kutatják együtt a Mindenség Titkait, megvalósítva a szó, a kép és a hang ősi egységét. Költőnk számos sikeres képverskiállítása bizonyította, hogy műveinek egy része képzőművészeti alkotásként is megállja a helyét. A *Napkelte* című kötet betetőzése, szintézise Kelemen Erzsébet eddigi

vizuális költészetének, benne scripto-vizuális képköltemények, logo-mandalák, vendégszövegeket mértéktartóan beépítő hommage-ok, a képversforma szinte minden lehetséges variánsa megtalálható. A cím a heliosi egyetemességélményen, az ősmagyarok által tágasra tárt karral hajnalonta köszöntött Napanya tiszteletén túl emlékezetünkbe idézi egy sokáig méltatlanul feledett, Nobel-díjra is fölterjesztett magyar írónő, Tormay Cecile szintén méltatlanul elfeledett folyóiratára, a *Napkelet*re. (Zárójelben megjegyzem: Kelemen Erzsébetnek pályadíjnyertes dolgozata született Tormay Cecile-ről). A költői oeuvre a maga polifóniájával és gondolatgazdagságával Kelemen Erzsébetet korunk katolikus, spirituális költészetének meghatározó, egyik legjelentősebb képviselőjévé avatja.

Azonos szinten műveli és magyarázza a szépirodalmat

Kelemen Erzsébet irodalomtörténészként, esztétaként is avatott ismerője az avantgárd irodalomnak. Monográfiát írt a hazai nagymesterről, Papp Tiborról, és a műfaj másik, ifjabb jeleséről, L. Simon Lászlóról. *A szöveg testén túl, A szavak ereje,* s a *Huszonöt év* című L. Simon-szöveggyűjteményt, bizonyítva, hogy Kelemen Erzsébet szépírói és irodalomtörténeti oeuvre-ja szerves egységet alkot, Kelemen Erzsébet azonos szinten műveli és magyarázza az avantgárd költészetet is. A teljesség kedvéért megemlíteném a *Szent zene és a hitoktatás,* valamint az *Emberismeret és etika* című didaktikai célokra is kiválóan alkalmas tankönyvét is.

Nem véletlenül emeljük ki a gazdag horizontból a Getszemáni magányról valló emblematikus költeményt. A *Viaszpecsét* című verskötetből néz szembe velünk a megrendítő, dermesztően egyszerű, szikepengeéles költemény, a *Getszemáni magány,* a szereplíra csúcsteljesítménye. Mit is mond ki Kelemen Erzsébet: Jézus Krisztus, Isten egyszülött, Atyjával egy lényegű fia azért jött le hozzánk és értünk a földi világba, hogy bűntelen életével, majd önként vállalt kálváriájával újszerű példát és áldozatot mutasson föl. Kínhalálával átvállalta bűneink terhét, feltámadásával pedig precedenst teremtett az ember számára az örök életre és a szeretetre.

Dráma és líra szerves egysége

E költeménnyel evezünk át írónk drámáinak vizeire, melyekkel igencsak felkorbácsolta korunk állóvíznek aligha mondható közéletét is. Nem véletlen, hogy Kelemen Erzsébet a *Getszemáni magány* címet adta Teleki Pálról szóló drámájának is, amely a tragikus fátumú miniszterelnök krisztusi magányát örökíti meg egy

sorsfordító történelmi helyzetben életét arra tette föl, hogy kimentse hazánkat a második világháború apokaliptikus forgatagából, s mégis, sokan próbálják háborús bűnösnek feltüntetni. (A *Getszemáni magány* című Teleki-dráma éppen akkor jelent meg első változatban, amikor hazai idegenszívűek tüntettek Teleki szobrának budapesti fölállítása ellen.) A félmúlt történetének újra és újra felbukkanó súlyos erkölcsi alapkérdése, hogyan kell megítélnünk azokat a megtévedt embereket, kik júdási árulást elkövetve besúgóvá váltak az állampárti diktatúrában. Kelemen Erzsébet nem tér ki a súlyos dilemma elől, három változatban írja meg a *Happy birthday* című spiclidrámát. Az első változat címe a *Vád,* melyben egy művészt igaztalanul vádolnak meg egy sajtóhiba, névelírás következtében az egyik legsunyibb, alattomosabb bűnnel, a három per hármassággal. A második variációban joggal leplezik le az egykor spiclivé lett alkotót a legmagasabb állami-művészeti kitüntetés átvételének pillanatában. Mindkét változat a főhős öngyilkosságával végződik. A harmadik variációt, amelyben a főszereplő élete nagy pillanatában tudja meg, hogy halálos beteg, egy színművész vonakodása és félelme miatt kellett megírnia. Mindhárom változat kiváló, ám az is mutatja, menynyire telibe találhatott, hogy egyiknek bemutatását sem merte vállalni tartósan egyetlen színház sem.

Nagy- és kisprózai remeklések

Amint látjuk, e szelíd konfliktuskerülő kislányküllemű írónő lépten-nyomon konfliktusgerjesztő és műfaji határokat sértő műveket teremt. Kelemen Erzsébet a nagyregény műfajában írt egy remek pszichotrillert *Itt ragadt lélek* címmel, amely egyszerre vall korunk fantomjairól, s a látomások szintjén a világtörténelem legsötétebb kommunista diktatúrájának ebesi, hortobágyi láger pokolbugyrairól. Az *Alabástromszínű falak* című legújabb könyve bizonyítja, hogy a nagypróza mellett képes a próza költészetét, a novellát is magas szinten művelni, Szintézisigényt mutat a sokrétű alkotás, szerepelnek benne villanásnyi szkeccsek, magas szintű tárcák, csattanós novellák, rövid- és hosszúelbeszélések, sőt mini regények is.

Feszes keretbe foglalja az elbeszéléskötetet, hogy kezdődik az édesanya, s zárul az unoka megelevenítésével. Kisvilágban nagyvilág, mindkettőben ott az egyetemesség kereszténykozmológiai üzenete és a míves megjelenítés csodája. Ismételten csak egyetértésemet fejezhetem ki Bertha Zoltán elegáns bevezetőesszéjével, ki az írás polihisztoraként jellemzi Kelemen Erzsébet. Én, tovább menve, korunk realista és imaginárius ábrázolásának, pontosabban újjáteremtésének enciklopédikusaként jellemezném őt.

Summa summárum

Egy ünnepi laudáció csak tónusokat villanthat föl abból a kimeríthetetlen műfaji és gondolati gazdagságból, melyre madártávlatból tekinthetünk alá a születésnapi alkalomra kiadott *„A végtelent rajzolom”* című kötetből. Ez a remek opus-gyöngyszem felkínálja nekünk az írott irodalom örökifjú polihisztorának életművéről megjelent tanulmányok, esszék, kritikák, interjúk, riportok tágas panorámáját. Faulkner az írótársakat a lehetetlen megvalósításának ragyogó kudarcai nyomán rangsorolja. Kelemen Erzsébet eddigi oeuvre-je ékesen bizonyítja, hogyan válik a látszólagos kudarc diadalúttá, hiszen írónk a nemzeti, keresztény literatúra meghatározó értéktárát teremtette meg. Ennél aligha kaphat költő szebb születésnapi ajándékot a teremtőtől.

Kelemen Erzsébet *forrás: haon.hu*

Kelemen Erzsébet

Két kezem kezedben

Édesanyámnak

Két kezem kezedben:
kislányként
az öreg diófa árnyékában
lóbálva a lábam
a nyugágy-hintán
előre hátra lendületesen
mintha ettől
szálltunk volna tovább
képzeletben
az időkorlátokat szétfeszítve
pedig észrevétlen
Te ringattad csendben
mint a bölcsőmet korábban
amikor éjjelente
csendes árnyak lengtek
kopogtak az ablakon
pedig csak a szél mozgatta
kint a fákat –
megértettem
könnyek közé
befonva szavaid
hogy miért kell
vállalni a szenvedést
amikor nincsenek
nem lehettek miértek
csak a KISZ-titkár
technikatanárnő
és az igazgató vasszigora
ami meghatározta az iskolarendet
s a tanári kar kollektív szégyene
hogy rontom a statisztikát
mert egyedül csak én járok
hittanra misére
az osztályfőnök ki is akart dobni
az órájáról amikor
a dialektikus materializmus
elméleteit feszegette
Isten létezését tagadva –
két hét múlva
ott zokogtam a sírjánál
mert tudtam
nemes lélek volt
s felkészületlenül érte
a halál

A kezem kezedbe fonódott
a hintában ülve
amikor jó tornászként
atlétikaversenyre készültem
s az új osztályfőnököm gúnyolt:
a térdeplésben leszek az első
mondta az osztálytársak
hahotájától kísérve
de már biztatni se kellett őket:
nevelődtek az új rend hívei
egy szőke lány különösen élvezte
a kegyetlenséget
50 fillérért akart összeveretni
ismeretlen fekete suhancokkal
s mint ólálkodó megfigyelő
mindig „vigyázott” rám
jelentéseket készített
– akkor még nem sejtettem:
vannak emberek
akik így nyerhetik el
napjaik értelmét

Két kezem kezedbe rejtettem:
a hintából néztem
a házunk előtt elhaladó
ismerős arcokat
akik mindig megcsodálták
a gyönyörű házat portát
a kis patakkal körbeölelt várat
a gyermekkori játékok erődjét
s szólnom sem kellett
a hallgatásból is megértetted
ha terheket cipeltem
Te erőt adtál ekkor is
hogy szikla lehessek
amit nem vehetnek be
az ellenség erői
olyan legyek mint Péter
Jónás fia Betszaidából
akire építette a Mester
az egyházát

Két kezed kezemben:
már nincs meg az öreg diófa
csak a helyét jelölő
betongyűrű
a friss színe el is válik
a régi lapoktól
a ház előtt is egyre több
idegen halad el:
még mindig megcsodálják
az otthonunk
a hinta is a régi
ugyanúgy ringat altat
csendben én hajtom már
az időkorlátokat szétfeszítve
kezembe rejtem kezedet
anyukám, gyöngyöm,
bevetted a gyógyszered?
ittál eleget?
többet kellene enned
hallod drága?
persze persze...
megint a szíved?
csak az idő miatt
az az oka
tudod a front – nyugtatom
s csókolom az áldott kezet
újra kislányként hozzád bújva
a válladon fejem
megnyugszol
megnyugszom
a hintát már Te hajtod ringatod
akár régen a bölcsőmet
s én újra erős vagyok

Participáció

I.

Valaki
korbácsot
kap
koholt
vádat
tenyerébe
vasszöget
más
ecetet
epét
megdermedt
csókot
– kereszt-
szilánk
csőcselék-
tánc –
ruhátlan
életet

II.

Valaki
elárul
valakit
elárulnak
ma
holnap
s azután
újabb
és újabb
ostorcsapás
hasít
a magány
közöttünk
jár
lüktetnek
hústépő
tövisek
riadt
kakasszóra
megtagad
aki
szeretett

Getszemáni magány

Hűvös
és merev
a föld-
kéregbe
feszült
elem
a félelem
egyre nő
a vér
csöppen
kopog
a rettenet:
miért
hagytak
magamra
Atyám
azok
akik
szeretnek
engemet?

Széttépett gyolcs

A parasztokat vasvillával a falhoz szegezték
filmkockaszerűen peregnek a részletek:
nagyszülők toporgó reszkető lépése
anyák holdudvarfény sikolya
összekulcsolt kezek imája
asztalra dobott kitelepítési végzés
elfogyó életek
csontos arcok késéles magánya
medúzás nyirkos nappalon
már nem vasvillával
de fegyverekkel állították
falhoz a családot
családod
megfakult tekintettel
számonkéri a tetteket
az átérzett kéjt
hogy valamit csak azért csinálnak végig
mert megtehetik
az idő végtelenségében
a törés szakadékká mélyül
érzed?
a seb ugyanúgy lüktet
s újak ütődnek testeden
testemen
virágzó bánat ül
a járdaszegélyen
a kapuk tövében
kutyavonítástól meggörbült éjszakák
morzejelezik a csendet:
ha nem fércelik össze
a gyolcs széttépett szálait
a fésületlen Rendet
erősek maradékai
hontalanná válik földrészén
– egy megkövesült cellahomályban
izzó-sercegésbe zárva –
az európai

A Hortobágyon

Marhavagonok,
öklök, ostorcsapások,
birkahodály-fekvőhelyek,
vagonok, juhaklok,
meggörbített disznóólak,
szöges bakancstalpak:
reszkető hajnalon
megölték őket,
de harmadnapon
feltámadtak.

Fohász Nagy Gáspárért

Kerekded homály sötétlő szakálla az egekig nő,
csillagra fonja galaxis-láncát ránehezedve az idő,
sebzik a táj,
bús szemű őzek útja *holt réteken* át visz,
anyácskád az égben, anyácskád a földön a *nem-lét*re sikolt,
érted imádkozik:
Pater noster, qui es in caelis…

Szétszórja a szél aranybogáncsát az üveges fákra,
hollóéj madárlik, ráröpül egy könnyborított ágra;
megsebzett madárszárny,
májusi-karácsonyban Golgota vérzik,
anyácskád az égben, anyácskád a földön a *nem-lét*re sikolt,
érted imádkozik:
Pater noster, qui es in caelis…

Ezüst-sárgás a rög, *harmonikaszóba torkollik a küllők némasága,*
sír, úgy felel, csapát vágnak minden lucernás tájra,
holdba fúródó pengeél,
partra sodrott kagylóhéjban rettenet virágzik,
anyácskád az égben, anyácskád a földön a *nem-lét*re sikolt,
érted imádkozik:
Pater noster, qui es in caelis…

Pater noster, qui es in caelis, mindenütt, Urunk, mindenütt,
ahol a vándor-hallgatag a körülrajzolt percet reméli-féli,
a földön, a vízben, a kinyitott tenyérben jelen vagy, AKI VAGY,
a stáció ívében, sanctificetur nomen tuum, *koronatűz*ben,
*halántékdob*on, adveniat regnum tuum, jöjjön el, Urunk, a te
országod, legyen meg a te akaratod, *a kazettára vett csönd*
*zónaidejé*ben, a kirojtozott, kiaraszolt holnapokra legyen meg,
Urunk, fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. A szándékod
kiszögeletlen rendje, amikor megfordul, hogy az életet kimérje,
panem nostrum quotidianum da nobis hodie, a kalász esztendőtermő
szemeit érleld, add meg, ó, NEKI Ábrahám hosszú éveit,
s ha ék hasítódik émelyítő ködbe, ne rakd a búzakévét vérző
keresztbe, *a nyár dimb-domb trapézában* dimitte nobis debita
nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, oldd fel
a sejtek bilincsét jobb napra, s ha küszöbre szállnak különös
varjak, s didereg a nyárban a kifosztott tarló, ne nos inducas
in tentationem, sed libera nos a malo, szabadíts meg,
ég és föld Ura, minden gonosztól.

Az ERDŐ terített asztalához oda térdelek:
ó, segítsetek, Kozma és Damján,
Batthyány-Strattmann, segítsetek!
Ti ismeritek a didergő létet, a vért,
az elfogyó holdat, az árnyak sejtekre oszló rettenetét,
a burjánzó koppanás érfalra feszülő-tapadó remegését,
láz-sebes éjjelek csontosodó magányát, a kőhasadást,
*fejlehajt*ott búzaszálak mezőnyi sírását;
a bolyhos fény csendje, vacogó hajnalok ujjperces érintése
belesimul kezetekbe a kezek erőtlensége:
ó, segítsetek, Kozma és Damján,
Batthyány-Strattmann, segítsetek!
Segítsetek ébredő pírt írni a sorok közé,
forrást hinteni, lépteket érlelni, *füvet növeszteni*, delelő fényt
a legyengült test sejtmezején,
kicsorbítani cikázó tőröket, felsodrott éleket,
segítsetek tompítani kövek keserű hegyét,
szent konzíliumotok gyógyír legyen, éltető tűz,
simítsa el szike-vágta sebek hegét
az ikonná kristályosodó dallamívben

az ERDŐ terített asztalához oda térdelek,
ó, segítsetek,
kérjétek az Urat anyák és apák, mennyei költők,
apostol-orvosok, Kozma és Damján,
Batthyány-Strattmann és minden égiek:
Pater noster, qui es in caelis,
sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum…

Fényesedjetek

In memoriam Nagy Gáspár

A lélek az ablakokra szállt
– milyen áttetsző lett a világ –
napsugár fonja kerubim szárnyát
egy *félelmen túli tartomány*t

Csak *fényesed*jetek éjszakák!
szurkosak itt mind a nappalok
gyávák riadt viaszfigurák:
mögöttünk kisírt szemű angyalok

Getszemáni magány

Dráma Teleki Pálról két felvonásban
(Részlet)

Teleki nyugtalanul járkál. A telefon megszólal. Felveszi.

TELEKI Tessék, gróf Teleki. Bajkai irodatiszt? Most maga az ügyeletes? Igen, igen… Újpétery Elemér? Engedje fel, már vártam!
(Fel-alá járkál. Újpoétery *belép)*

ÚJPÉTERY Miniszterelnök úr!

TELEKI Korábbra vártam az érkezését!

ÚJPÉTERY Csak most készültünk el a rejtjelek pontos megfejtésével. Tessék, a Barcza-távirat másolata!

TELEKI *(Átveszi a borítékot)*

ÚJPÉTERY Bárdossy miniszter úr hamarosan megérkezik. Őt is aggasztja az angol üzenet.

TELEKI *(Felbontja a levelet)*
Aggasztja? *(Türelmetlenül hajtogatja szét a papírt)*
Csak nem rossz hírt kaptunk?

ÚJPÉTERY *(Nem szól. Zavartan lehajtja a fejét)*

TELEKI *(Olvas)*
Hát igaz! Mégiscsak igaz! Éreztem, tudtam, hogy ez lesz a következménye! Nem komor fellegek ezek, hanem önpusztító lázálom, amibe a kormányzó belerohant!
(Idéz a levélből, közben nyugtalanul járkál)
„Őfelsége kormánya nem nézheti, hogy Magyarország, akármilyen feltételekkel részt vegyen egy Jugoszlávia elleni fegyveres akcióban."
*(*Újpétery *felé fordulva)* Az angolok meg fogják szakítani velünk a diplomáciai kapcsolatot!

BÁRDOSSY *(Belép)*

TELEKI *(Eléje siet)*
Nagy-Britannia hadat fog üzenni!

BÁRDOSSY *(Próbálja nyugtatgatni Telekit)*
A közlés talán csak a magyar követ magánvéleménye.

TELEKI Nem, semmiképp. Ez a levél több, mint Barcza figyelmeztetése!

BÁRDOSSY Az is lehet, hogy az angolok részéről csupán egy egyszerű diplomáciai fenyegetőzésről van szó.

TELEKI *(Csendesebb hangon, megtört komorsággal, mintha csak önmagának mondaná)*
A megértés jele helyett háborús intelem… Sötét, ránk telepedő veszély. Nyers, nemzettipró valóság ez. Pedig az országot mindig óvtam, védtem, hogy bele ne sodródjon a világháborúba.

BÁRDOSSY *(Határozottan)*
Össze kell hívnunk újra a Tanácsot!

TELEKI *(Leteszi a levelet)*
Reménytelen.

ÚJPÉTERY Talán még megfordíthatjuk az eseményeket!

TELEKI Megfordítani?! Ettől sokkal súlyosabb a helyzet…! Horthy megszegte a közös megállapodást.

BÁRDOSSY Micsoda?

TELEKI Figyelmen kívül hagyta a Legfelső Honvédelmi Tanács megszorításait.

BÁRDOSSY *(Felháborodva)*
Engedett a németeknek?!

TELEKI Testestül-lelkestül melléjük állt.
ÚJPÉTERY Pedig a tegnapi tanácsülésen ő is rábólintott a határozatokra.
BÁRDOSSY Ezért is hihetetlen!
TELEKI Én sem értem! Számtalanszor mondta nekem, hogy nem engedi az országot háborúba vinni, és most teljesen megfordult!
BÁRDOSSY Valószínűleg a vezérkari főnökön keresztül hatottak rá.
TELEKI Bizonyára. Pedig korábban is beszéltem a kormányzóval. Figyelmeztettem, milyen veszélyekkel jár a tengelyhatalmakkal való szorosabb katonai együttműködés. A tiltakozásom ellenére most mégis hozzájárult, hogy a németek átlépjék a határt.
BÁRDOSSY Ha az angolok a megszorítási javaslatainkat sem fogadták el, akkor mit várhatunk most?!
TELEKI *(A zsebébe dugja a kezét, s izgatottan járkál)*
Megtettem mindent, amit tudtam. Többet nem tudok tenni!
BÁRDOSSY Horthy, Werth, Sztójay… Ezek szerint már nem is leplezik az együttműködési szándékukat a németekkel!
TELEKI *(Teljes elkeseredettséggel)*
Mindig azon voltam, hogy a világ közvéleményét a magyar revízió ügyének megnyerjem. S most minden porba hullik, szinte tehetetlen kártyavárként omlik össze. A német ígéretektől megittasodva a „revíziót minden áron" jelszavát követők még az eddig visszaszerzett területek aggasztó konszolidálatlanságával sem törődnek.
BÁRDOSSY Sem a nemzet becsületével!
TELEKI Pedig számtalanszor mondtam, hogy nem elég szerezni, de meg is kell tartanunk mindazt, amit szereztünk: helyünket, rendünket, egyensúlyunkat, biztonságunkat. Belesodródunk a világháborúba! Elveszítjük a visszaszerzett területeket, s veszélybe juttatjuk magát a rendszert is!
(Megáll, komoran maga elé néz, majd csendesebb, vészjósló, fájdalmas hangon folytatja)
Úgy érzem, egy új Trianonba megyünk, amely sokkal szörnyűségesebb lesz, mint az első volt. Felvidék, Kárpátalja, Erdély…! A Szent István-i állameszme szertefoszlik, semmivé válik. Nem lesz szegedi gondolat sem többé. A magyar lélek, amit a legféltőbben őriztem, elvész. Megsemmisül. Megsemmisíttetik minden. Pedig magaslatra akartam emelni ezt a népet, mindenek fölé. De most törpék, perc-emberkék jönnek, gonosztevők közelednek… Felelős vagyok mindezért!
BÁRDOSSY Mindent megtettél, amit tehettél. Ne vádold magad!

TELEKI Ettől a szerződésszegő kalandtól vissza kellett volna tartanom a kormányzót!
BÁRDOSSY Ugyan hogyan?
TELEKI Bármi áron!
BÁRDOSSY Őt már, ezek szerint, semmi sem állítja meg!
TELEKI Kell lenni valami megoldásnak!
BÁRDOSSY *(Bizonytalanul, mert ő sem hiszi, hogy mindez már sikerülhet)* Egy ellenállási tervet kell kidolgoznunk.
TELEKI Úgy érzem, hogy mindez már késő…
*(*Újpétery *felé fordul. Monoton hangon, szinte gépiesen)* Kértem Rónai András, hogy a Göring által kitalált állam határait feltüntető térképet készítse el nekem. Menjen, sürgesse meg, kérem, mert szükségem van rá!
ÚJPÉTERY Azonnal intézkedem! *(Elmegy)*
BÁRDOSSY A bácskai-bánsági rész?
TELEKI Igen. A német autonóm terület kialakításának a veszélyére akarom felhívni az angol kormány figyelmét. *(Halkabban hozzáfűzi)* Ha van még egyáltalán mindennek értelme.
BÁRDOSSY Mindenesetre megpróbáljuk!
TELEKI *(Bólint)*
BÁRDOSSY *(Az ajtóhoz lép)* Talán még sikerül a lavinát megállítanunk!
TELEKI *(Elgondolkozva, különös hangon, úgy, mintha egészen máshol járna)* Igen, a lavinát megállítani… Csak ne lennénk ennyire egyedül!
BÁRDOSSY *(Elmegy)*
TELEKI *(A levelet újra felveszi. Beleolvas. Összetörten fel-alá járkál. Leül. Tenyerébe borul, majd a halántékát és a tarkóját dörzsöli. Szemmel láthatóan fejfájás gyötri. Kezébe veszi Széchenyi* Naplóját. *Feláll, hangosan olvas.)*
„A mi feladatunk ezekben a rettenetes időkben a világgal szemben az, hogy megtartsunk egy nemzetet a világnak, mert lehet-e ennél nemesebb, nagyobb és szebb feladat?”
Leteszi a könyvet. A dolgozóasztal fiókját kihúzza. Kiemeli a revolverét. Nézegeti, forgatja. A telefon megszólal mellette. Nem nyúl érte. Megtörten nézi, figyeli a berregő, fekete kagylót. Majd a hosszas csengetés után a revolvert mégiscsak leteszi, s felveszi a telefont.

TELEKI Tessék! *(Elsápad. Döbbenten)* Berlin?
(Németül folytatja) Ja, ich bin Graf Teleki. *(Határozott tiltakozással)* Nein. Das kann nicht sein! Die ungarische Ehre ist nicht zu verkaufen!
(Magyarul, közbevetve) Ugyan mit is várhatnék önöktől...!
(Ismét németül) Was ist es? Eine kompromittierende Schrift?
(Magyarul) Az én angliai levelem...? Akkor sem! Soha!
(Németül) Nein! Nein! Verstehen Sie?! Niemals! Ich erlaube es nicht!
(Dühösen lecsapja a kagylót) Ezt nem tehetik!
(Idegesen fel-alá járkál, majd leül. Ír. Ezután kezében a megírt levéllel újra feláll, járkál, s hangosan olvassa levelét)
Főméltóságú Úr! Szószegők lettünk – gyávaságból – a mohácsi beszéden alapuló örökbéke-szerződéssel szemben. A nemzet érzi, és mi odadobtuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk – mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem!
(Kiejti kezéből a levelet, a zene hirtelen elhal)
Hullarablók leszünk! A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.

Esküvő

A tanácsháza dolgozóinak körében, a mindennapokban még nem lehetett érezni a változást, amiről Sztálin halála után itt-ott már beszéltek, hogy Rákosit behívatták, megfeddték: most már változtatnia kell a vezetői gyakorlatán, enyhítenie kell a terroron. Mindenki ebben bízott. Le is kellett mondania, és más lett a miniszterelnök.

A fiatal nő jó ideje a megyei tanácsházán dolgozott. Hajnalban kelt, hogy a szomszéd nagyközségből beérjen a városba a reggeli szentmisére, és utána ment a hivatalba. Biztosan tudták a munkahelyén, hogy mi a reggeli programja – megvoltak erre a beépített megfigyelők –, de még nem szóltak neki. Jól végezte a munkáját, szerették, meg voltak elégedve a pontosságával, a precizitásával. A vidám természete, mosolygós, üde varázsa, finomsága pedig mindenkit lenyűgözött.

Egy délelőtt behívatta a tanácselnök. Soha nem volt még bent nála. Szerényen megállt az asztala előtt, de közben észrevétlen szemrevételezte a vezetői szobát: szemben a falon a Lenin-kép a vörös zászlóval, aminek a közepére szintén egy Le-

nin-fej volt hímezve, felette *Világ proletárjai egyesüljetek!* írással, alatta pedig egy másik jól ismert szólam: *A marxizmus-leninizmus zászlaja alatt, a Kommunista Párt vezetésével előre a kommunizmus győzelméért!* Már el se kellett olvasnia, annyiszor látta. No és rajta még sárga hímzéssel a sarló és kalapács. És persze az elmaradhatatlan vörös csillag is ott függött a falon. Oldalt a beépített szekrénysorban könyvek, szobrok makettjei, serlegek sorakoztak. Rögtön észrevette a Lenint és Sztálint ábrázoló szoborkompozíciót is. Az asztalon piros telefon, és itt is az elmaradhatatlan Lenin-szobor.

Ez a sok Lenin nagyon zavarta. Az asztal mögött pedig az elnök elvtárs nagykarfás bársonyszékben kényelmesen ült. Akár egy második Lenin.

A tanácselnök látta, hogy a fiatal hölgy felmérte a szobát, és érzékelte a félszegségét is. Biztosan tudta, hogy emberére talált, és nem lesz itt semmi gond a felmerülő kérdéssel, amit jeleztek neki.

– Elvtársnő, hallottam, hogy most lesz az esküvőd és szabadságot kértél.

Csak így mondta, tegeződve. Ez volt a szocialista-kommunista kommunikációs mód. Legalábbis a rangban feljebb lévő mindig így beszélt a beosztottjával.

– Igen, a jövő héten férjhez megyek.

– És hol fogtok esküdni? – szegezte neki rögtön a kérdést, és kíváncsian figyelte az elvtársnő reagálását.

– Az edelényi Jézus szíve római katolikus templomban.

– Templomban? – kérdezett vissza megrökönyödve a tanácselnök, jól megnyomva az első szótagot, mintha csak így lenne értelme a szónak, és hogy érezze az előtte álló, hogy ez milyen nagy vétek, a legsúlyosabb bűn, amit élő ember a rendszer ellen elkövethet. És meg is lepődött: soha senki nem mert még ehhez hasonlót a szemébe mondani. Még hogy templomban! És még pontosan meg is nevezi! Kis naiv. Nem tudja, milyen következményei lehetnek ennek. Ezért magyarázatot várt az elvtársnőtől.

Ő viszont nem volt hajlandó többet a tudomására hozni. Csak megismételte:

– Igen, a templomban.

– A kurta válasz ismét meglepte. Dühös lett. De semmi baj! Majd ő sarokba szorítja, megtöri, megneveli! Azt hiszi, hogy pártunk és kormányunk engedi az efféle eltévelyedést? Mivel ő egy személyben a munkáltatói jogokat és a fegyelmi jogköröket is gyakorolta, csak ennyit mondott:

– Akkor el vagy bocsátva.

És várta a hatást, a visszakönyörgést, az alkudozást.

– Akkor el vagyok! – mondta határozottan a fiatal nő. Illedelmesen elköszönt, sarkon fordult és távozott.

A tanácselnök teljesen leforrázva ült a székében. Úgy érezte magát, mint az a bizonyos ordas a népmesében, akire forró vizet zúdítottak a magasból. Mindenre

számított, csak épp erre nem. De mindenre van megoldás, gondolta, és becsapta maga előtt a könyvet.

Két hét telt el. Az ősz már beköszöntött. Véget ért a nagy ünnepségsorozat is, a nagy októberi szocialista forradalomról való megemlékezés. Még az itt állomásozó szovjet katonai alakulatok központi művészegyüttese is nagyszabású műsort adott. S hogy miért állomásoznak itt? Ezt senki nem merte megkérdezni. A szovjet csapatok bevonulását, itt-tartózkodását felszabadulásként tanították mindenütt az iskolákban, és arra senki nem gondolt, vagy ha igen, akkor jobb, ha arról hallgatott, hogy ők miért legyőzés, vagy elfoglalás címen tanultak ugyanerről a saját orosz iskolájukban.

A tanácselnök ajtaján ismét kopogtattak.

– Tessék! – hallatszódott. A titkár nyitott ajtót.

– Galkó elvtársnő – szólt vissza a tanácselnöknek.

Na, mégiscsak megtört. Meggondolta magát – vélte az elnök.

Belépett az elvtársnő.

– A munkakönyvemért jöttem – mondta csendben, és néhány lépésre az ajtótól megállt.

– A munkakönyvedért? – nevetett az elnök. – Csak gyere beljebb! – kedveskedett. – De hát miért?

Néhány lépést előrébb lépett, úgy válaszolt:

– Azt mondta az elvtárs, hogy el vagyok bocsátva.

A titkár leült a dohányzóasztal mögötti bőrkanapéra, onnan hallgatta a beszélgetést. A tanácselnök most már ünnepélyes komolysággal felállt, és úgy folytatta:

– Elbocsátva? Dehogyis, elvtársnő! – és ismét nevetett. – Gyere csak, gyere! – intett, hogy lépjen még közelebb. A fiatalasszony egészen az asztal elé ment.

– Ellenkezőleg! – folytatta a tanácselnök. – Osztályvezetővé neveztelek ki! Itt van a papír – és nyújtotta felé büszkén a lepecsételt, aláírt kinevezési okiratot. – Nekünk épp ilyen emberek kellenek! Akik bátran kiállnak az elveik mellett!

Jól tudta, mindez milyen hatásos mézesmadzag. Soha senki nem állt még ennek ellent. A piramis bármely pontján is helyezkednek el a tanács tagjai, a hatalmuk azonos: felfelé, azaz neki feltétlen engedelmesség, lefelé pedig teljhatalom. Most már ezt a hatalmat a kis elvtársnő is gyakorolhatja. A hatalom részesévé teszi.

A fiatalasszony komolysága feloldódott. Most már mosolygott, ahogy egyébként mindig is szokott.

No lám-lám, mégiscsak minden rendben lesz, gondolta az elvtárs, és a titkárra nézett. Csak egy kis pozíciót kell adnunk, és máris a miénk! – ez volt a tekintetében. A titkár elismerően bólintott is rá.

– Nem fogadhatom el – mondta határozottan a fiatalasszony.

A tanácselnök arcára ráfagyott a mosoly, és a feje búbjáig, mint egy rák, elpirult. Látszott rajta, mert már erősen kopaszodott. A titkár is megdöbbenve előre hajolt.

– Hogy mondhatsz ilyet! – mondta némi szigorúsággal a tanácselnök, de még abban bízva, hogy lehet, csak egy kicsit kérlelni kell, nem mert keményebb, nyersebb lenni.

– Nem dolgozom tovább. A férjem nem enged vissza! Azt mondta, az nem férfi, aki nem tudja eltartani a családját, a feleségét.

A tanácselnök még jobban elvörösödött, mint korábban. Legszívesebben üvöltött volna. Visszahúzta a kezét a kinevezési lappal, letette az asztalra és szótlan leült. Még a titkár jelenlétéről is elfeledkezett. Szigorú arccal intett a nőnek, hogy elmehet. Felütött egy mappát és belemélyedt. Úgy tett, mintha nem érdekelné tovább az egész, és fontosabb ügyei is vannak. Pedig ránehezedett a válasz, a visszautasítás, a megszégyenítés. És a harag csak gyűlt benne, egyre nagyobb erővel: a pártnak nem tudta megnyerni ezt a fiatal nőt.

Vigasznyitó ének

melengesd az átfagyottat
jégtest-ízű szavainkat
barlangnyirkos rajzolatban
simogasd a mozdulatlant

Napvirító hajnalokkal
nyárral-borral víg dalokkal
vigasztald az elhagyottat
otthontalan siratottat

Kenyérszegő jegenyéket
szivárványdús jövendőket
ragyogtass a fényt kérőknek
mindörökre éhezőknek

Bertha Zoltán

Kelemen Erzsébet műveiről

„Varietas delectat” – tudták a régiek, de azt is, hogy az árnyalatos sokszínűség a teremtett világ összefüggő egészét dicséri. S hogy ennek az egésznek a megtartó és összetartó szellemi fundamentuma a végtelen szabadság és végtelen rend bámulatos egységét képes létrehozni és működtetni. Hasonlóképpen a művészet – amint minden esztétikum (Sík Sándor meghatározása szerint is) – „szellemi-érzéki jellegű egyszerre”; s mint maga a világmindenség: az érzékletes formai színesség és a benne rejtőző és munkáló spirituális teremtő alapminőség különleges összhangzásában ragyog fel. A szépség relatívuma és abszolútuma együtt alkotja az artisztikus csoda varázslatos tüneményét.

Ha mármost mindezt szem előtt tartva s mindennek fényében megbecsüléssel rácsodálkozunk Kelemen Erzsébet – kortárs magyar irodalmunk jeles képviselőjének, többek között József Attila-díjjal kitüntetett alkotóművészének – gazdagon sokoldalú életművére: akkor okvetlenül fel kell figyelnünk ennek a minden műnemben és sokféle műfajban maradandó értékeket teremtő elhivatottságnak és ihletettségnek a rokonszenves összetettségére. Arra a kavargó, forrongó napjainkban olyannyira tiszteletre méltón vonzó természetére, amely a minden irányú nyitottságában – elfogulatlanul és érzékenyen tájékozódó, az univerzális körültekintés korlátlanul érdeklődő attitűdjében – is megőrzi az alkotóerők, a teremtő energiák végső és szilárd alapját: az abszolút szellemi önértékekhez ragaszkodás feltétlen lelki, érzelmi, tudatos erkölcsi késztetését és biztonságát. Ehhez nyújt segítséget az írónő számára mély és hűséges vallásos, keresztény meggyőződése, karakteresen hitelvű, felelősségérzetes nemzeti elkötelezettsége, a folyvást csak hon- és önvédelmi létharcot vívó magyar nép sorskérdései és megmaradásának ügye iránti fogékonysága – religiózus, biblikus alapokon az ősbizalommal „reménylett dolgoknak valósága” (Pál apostol) és eredendő bizonyossága: a profanitásban is ékesen megnyilatkozó szentsége. Egyfajta nemes konzervativizmus és szárnyaló újítás együttes elszántsága és önkifejező bátorsága. Gyönyörködtető változatosság és változatlanság közös gyökerű kibontakoztatása.

A pályáját lírikusként kezdő Kelemen Erzsébet versei a hagyományosabb jellegű élmény- és vallomásköltészeti áramlatokhoz kapcsolódtak, de tűnődő, meditatív világszemléletük és formanyelvi művességük – finom, törékeny léthangulatokat árasztó atmoszférájuk, szelíd, csiszolt hajlékonyságuk – révén máris sajátos, egyéni színezettel. Nem kevésbé jelentős erényük, hogy a legfrissebb lírai vonulatok között is erőteljesen hozzájárultak ahhoz, hogy a tradicionális vallásos, spirituális poétikai tendenciák ne avulhassanak el, sőt kortárs hangon megújulva érvényesen

jelenkori impulzusokat nyerjenek. Ennek a szép (és evangéliumi esztétikát fémjelző) törekvésnek az egyik kiemelkedő darabja az, amelyben a modern magyar sorsköltészet és szakrális líra példakép-formátumú klasszikusát, Nagy Gáspárt siratja – megrendítően imádságos, fohászos-könyörgő, liturgikus, oratóriumszerű poémát építve föl. Az archaizáló hangvétel és a megannyi távoli (keleti) vagy közeli (nyugat-európai) kulturális hatásból, forrásból, illetve a patinásan eleven magyar folklorisztikus és modern magasköltészeti inspirációkból merítő megszólalásmód, a megragadón sokrétű intonáció vezet azután ahhoz a kitágított verszszemlélethez, amely mintegy a költő elismert védjegyévé is vált: a szakralizáló vizuális versek, képversek asszociatív, képzettömörítő világához. Különleges az az átütő verstechnikai, poetológiai koncepció, amely a régi és a mai, az ősművészeti és az ultramodern szellemi és formai dimenziókat ilyen erőteljesen megszólító üzenetek közvetítésére igyekszik összerendezni. Hogy az egzisztenciális mélységű személyes, közösségi, keresztényi üzenet és hitvallás olyan képi, látványi, vizuális alakzatképző stiláris eszköztárat mozgósítson, amely nemhogy nem hatálytalanítja, hanem éppen kiemeli az örök érvényű és aktuális eszmei, gondolati jelentéstartalmak transzcendentális sugárzását. S hogy korunk formabontó és újfajta (úgyszólván „koncept-art" típusú) formaalakító avantgárd irányzatai között létjogosultságot, sőt jelentős teret szerzett magának a krisztiánus ihletésű progresszív (képi, hangi, lettrista, pikturális, zenei, képzőművészeti határokat átlépő vagy éppen összeegyeztető) líraiság: abban a költő Kelemen Erzsébet évtizedek óta érdemleges, sőt kitüntetett szerepet játszik.

De abban is, ahogyan évezredes, évszázados történelmi magyar sorsunk – reményeink, tragédiáink, traumáink, gondtapasztalataink – epikai feldogozását olyannyi elbeszélőprózai műfajban tárja elénk. A novella, a rövidtörténet, az anekdotikus, csattanós karcolat, a villanó helyzetrajz és életkép, a balladisztikus-krónikás hangulatú számvetés, az ómagyar históriai ifjúsági kisregény, a példázatos lélektani, társadalmi nagyregény egyéni variációiban pedig mindig megélénkül az invenciózus leíró, történetmondó és a fantáziadús, beleképzeléses (az álom, a képzelet, a fantasztikum, a misztikum, akár a pszichózis szféráját is bejáró) előadásmód számtalan kísérletező, experimentális eleme, térben-időben szabadon és változatosan mozgó tematikus és narratív perspektívája. A többszörös trianoni országpusztulások, a háborúk, a hadifogságok, a gulágok, a sztálinista rémtettek, a társadalmi elnyomorítások, hagyományöldöklések, a kényszerű emigrációk, az ötvenhatos leveretések, megaláztatások, a kommunista vallásüldözések szörnyű magyar szenvedéstörténetének egész freskója szélesedik így ki. S még napjaink legújabb tengernyi szerencsétlenségének, életveszedelmének, értéksorvasztó katasztrófájának rémségeit is megjelenítve, el egészen a koronavírusos világjárvány, az „új spanyolnátha" felborította viselkedésformáink temérdek gro-

teszk, ijesztő szimptómájáig – s úgy, hogy az aktualitást mindegyre felduzzasztja a historikus emlékezet ezerarcú háttere. S az a szövegalakító merészség, amely a realitás és irrealitás határmezsgyéin kalandozó epikus hanghordozást a (befogadást nem nehezítő, hanem még inkább izgalmassá tevő) posztmodern nyelvjátékos és formavillództató eszközökkel gazdagítja. Ilyen a magyar vértanú-sors tényleges és parabolikus jelentőségét kiábrázoló *Tiszta szándék*, amely az 1848-49-es alkotmányos forradalmi és szabadságharcos miniszterelnök Gróf Batthyány Lajos nobilis alakját és sorsvállaló mártíriumát vetíti ki – mégpedig hiteles és valóságos emlékezések, leírások, konfessziók, illetve fiktív naplók, levelek, memoárok összetömörített szövegkonstrukciója által.

„A mi feladatunk ezekben a rettenetes időkben a világgal szemben az, hogy megtartsunk egy nemzetet a világnak, mert lehet-e ennél nemesebb, nagyobb és szebb feladat?" – idézi fel élete utolsó napján egy szintén tragikus végzetű huszadik századi magyar miniszterelnök: Teleki Pál is Széchenyi örökizzású nemzeti létkérdését, nemzeti élet-halál dilemmáját Kelemen Erzsébet szintén döntően monoszituációs, monodramatikus drámaművében *(Getszemáni magány).* A drámaíró katartikusan érzékelteti, hogy a morálisan kényszerű öngyilkosságba menekülő főhős azt a magyar sorsparadoxont személyesíti, testesíti meg, amelynek jegyében a valódi emberség a környező idegen és agresszív nagyhatalmak malomkövei közötti viaskodásban fatálisan lesz az elkerülhetetlen felőrlődés heroikus áldozatává. A lehetetlenséggel – a harapófogóba zártsággal – birkózó szereplők drámai vívódásai állnak ezeknek a sugallatosan komor színjátékoknak a középpontjában. Akár a rég- vagy félmúlt, akár az égető jelen időkeretei között: a történelmi igazságtalanságok megviselte egyéniség szenvedése mindenkori látlelete a humanitás meghurcoltatásának – s ennek szuggesztív inszcenírozása mindegyik Kelemen-színműre jellemző, legyenek hangvételükben veretesek, ódon zamatúak vagy frivolak, bizarrak, abszurdak, korokhoz és körülményekhez igazodón.

A szépíró Kelemen Erzsébet írástudói tevékenysége kiterjed a negyedik műnemre, az esszéisztikára is – valamint a szaktudományos értekezések, tanulmányok, recenziók, kritikák területére is. Munkássága a művészet-, a vallás- és az irodalomértelmezés terén szintén nemcsak figyelemre méltó (például tankönyvei az egyházi zenéről, a hitoktatásról, az etikai emberismeretről): de nagyszabású és úttörő eredményekre is vezetett. Elsőként írt átfogó nagymonográfiát a magyar avantgárd irányzat (s az 56-os franciaországi emigráció) egyik vezéralakjáról, mondhatni az experimentális modernizmus apostoláról, a legendás párizsi *Magyar Műhely* folyóiratot fémjelző Papp Tiborról. A művészet, az irodalom végső határait is áttörni törekvő, a betűkkel, szavakkal, képjelekkel, kombinatív mondat-képletekkel a rejtelmes metafizikai titkok irányába siető alkotó úgynevezett logo-mandaláit, illetve a számítógépes versnyelv végtelen lehetőségeit feszegető

digitális költeményeit különös mélységeiben és komplex elemzésekkel boncolgatja ez az osztatlan elismerést arató disszertáció – s ad kiváló, bőséges eligazítást a további poétikatörténeti és teoretikus kutatásokhoz. S a pályáját ugyancsak a *Magyar Műhely* vonzáskörében kezdő L. Simon Lászlóról készített monografikus, összefoglaló kötetei megint a legmagasabb elméleti és kritikai irodalomtudományos színvonalon mutatja be mai szellemi-kulturális közéletünk jeles személyiségét. S természetesen nem csak a jellegzetesen modernista eszmeiséget képviselő műveihez viszonyulva rendkívül empatikusan, hanem L. Simon László elidegeníthetetlen otthonosságigényű haza- és szülőföldszeretetet árasztó esszéírását, s annak tágas gondolati, szellemtörténeti övezeteit is feltérképező rokonszenvvel és értékőrző minőségtudatossággal. És hasonlóképpen érzékenyen vizsgálódó, értékközpontú interpretációkkal – vagyis különböző ízlések és irányzatok sűrűjét átlátó és átívelő-átkaroló nagyvonalúsággal – közelíti meg Kelemen Erzsébet az olyan kortársi irodalmi jelenségeket és szellemi építményeket is, mint amilyeneket egy Nagy Gáspár-i, egy Bujdosó Alpár-i vagy egy Benke László-i életmű boltozott föl.

*

A Debrecenben élő költő, író, drámaíró, irodalomtörténész, minősített kutatótanár Kelemen Erzsébet tiszteletére jelent meg most egy impozáns kötet, amely műveinek visszhangjából nyújt bő áttekintő válogatást. Főcíme *(„A végtelent rajzolom”)* a költő egyik logo-mandalájából (*Színes betűkkel*, in: *Napkelte – Vizuális költemények*, 2015) származik. Jeles irodalomértők sorakoznak föl – s az ő ismertető, megvilágító, értékelő, ajánló írásaik révén kapunk hiteles képet ennek a sokágú életműnek az általános vonásairól éppúgy, mint az egyes könyvek művészi és értéksajátosságairól. Olyanok szólnak ezekről a szép- és szakirodalmi művekről – a húsznál több önálló kötetről, az 1964-ben született (így 2024-ben éppen kerek születésnapját ünneplő) szerző harminc éves alkotói pályafutásáról –, mint prof. dr. Elekfi László nyelvész tudós, vagy az írók, irodalmárok, publicisták között Bakonyi István, Barna Péter, Báger Gusztáv, Benke László, Buda Attila, Bujdosó Alpár, Cseh Károly, Csermely Tibor, Cséby Géza, Cs. Varga István, Deák Ernő, Farkas Andrea, Farkas Judit, Fábián György, Fehér József, Filip Gabriella, G. Komoróczy Emőke, Halász Magdolna, Hanti Krisztina, Kaló Béla, Kellei György, Kiss Hermina, Kulin Borbála, Laczkó András, L. Simon László, Menyhárt Ferenc, Nyiri Péter, Oláh András, Péntek Imre, Pintér József, Piros Éva, Pósa Zoltán, Rónay László, Soltész János, Szeghalmi Elemér, Szénási Miklós, Szkárosi Endre, Thimár Attila, Vajda Gábor, Vitéz Ferenc, Zsiros Mária és mások. A hét fejezet közül az első három a költői, prózai és drámai munkákra vonatkozó recepciótörténetet mutatja be, a negyedik és az ötödik a szakirodalmi tevékenységet elemző írásokat közli, a hatodik a kötetszerkesztőt – jelesül az L. Simon László

írói pályájának fogadtatását felölelő *Huszonöt év* (2021) című reprezentatív könyv összeállítóját – helyezi előtérbe, a hetedik pedig egyéb méltató cikkeket, laudációkat, interjúkat, reflexiókat tartalmaz. S a kiegészítő függelék pedig Kelemen Erzsébet kiséletrajzát, munkásságának bibliográfiáját foglalja magában – a publikációs jegyzék mellett időrendben a recepció pontos adatait, valamint a vizuális költeményeiből rendezett számos kiállítás helyét és idejét, s a *Happy Birthday!* (2008) című drámájának előadási helyszíneit.

Az *Itt ragadt lélek* (2015) című „pszicho-thriller" a magyar Gulágot megjárt debreceni túlélő, az elhurcoltatás megrázó emlékeit több kötetben megörökítő Badi Györgyit is mélyen megérintette – s recenzióját és műélményét a hortobágyi túlélőkkel is megosztotta. Kelemen Erzsébet első tanulmánykötetéhez (*A szent zene és a hitoktatás*, 1996) Bárdos Lajos és Kodály Zoltán egykori munkatársa és jóbarátja, az uszmányi fogolytábort és a borovicsi büntetőtábort is megjárt Nádasi Alfonz OSB írta a bevezetőt, az ajánló sorokat. S a *Tiván* (2012) című – a honfoglalás idején játszódó – ifjúsági történelmi regényről pedig a kitűnő Bodrogköz-kutató Nagy Géza recenzióját is olvashatjuk. „Meddig ér el a mai magyar vidék, a mai magyar falu tekintete e hazában és a nagyvilágban?" – kérdezi Nagy Géza, s hozzáteszi, hogy az „utóbbi időben fölerősödött az önazonosság történeti távlatokba is visszanyúló keresése. Környezetünk megbecsülése, jelenünk és jövőnk építése csak úgy lehetséges, ha tudjuk, hogy honnan jöttünk, milyen gyökerek kapcsolnak bennünket múltunkhoz."

Igazán megszívlelendő szavak – s a jelen kiadvány tartalmas egésze (szakmai, irodalomtörténeti, filológiai nívója és értékminősége révén) méltán állhat ennek a nemes célnak is a szolgálatába, a legszélesebb olvasóközönség érdeklődését és figyelmét is reménység szerint felkeltve. Mert mindezekből ékesen kiviláglik: ha valaki olyan elhivatottsággal szánja életművét, egész írásművészetét a tiszta értékek – az egymástól mégoly távolinak látszó szellemi-művészi értékdimenziók – képviseletére és szolgálatára: az a mai értékzavaros világunkban is eligazító érvénnyel tud hozzánk szólni és minket lélekben emelni. Kelemen Erzsébet úgy képes megragadni figyelmünket, hogy egyszerre tanít bennünket elfogulatlan nyitottságra, szabad szellemű tájékozódásra és szilárd minőségelvű emberi elkötelezettségre. Hogy emberellenes körülmények között is az örökérvényű alkotó emberség maradjon útmutatónk és vezérlő iránytűnk.

(„A végtelent rajzolom". Kelemen Erzsébet műveiről – Válogatott tanulmányok, kritikák, ismertetések, befogadói olvasatok, interjúk. Budapest, Püski Kiadó, 2024.)

Lőkös István

Prágai emlék hetven év távolából

Egyetemista voltam. Harmadéves. Orosz szakosként – Dombrovszki Tanár úr ószláv és óorosz kurzusain megannyi impresszió terelte figyelmemet a szláv irodalmak, kultúrák felé. Dr. Tóth László egyetemi lektor szláv nyelvi órái kínálták a lehetőséget a cseh, a lengyel, a szlovák nyelvvel való ismerkedésre. A cseh kurzussal kezdtem. Tetszett a lingua bohemica kissé melankolikus tónusa, akusztikai monotóniája. Ma sem tudom megmagyarázni, honnét származott ez a vonzalom. Talán apai dédnagyanyám genetikai öröksége (Hanko Máriának hívták), aki vélhetően szlovák ajkú volt. Nem sokkal később újabb „sokkhatás" is ért. Angyal Endre Tanár úr speciálkollégiumot hirdetett *Kelet-európai realisták* címmel. A féléves előadássorozat témáinak egyikét a cseh próza újabb kori jeleseinek: Alois Jiráseknek és Jan Nerudának életműve alkotta. Angyal Tanár úr, aki Prágában is diákoskodott, kitűnően ismerte a várost, annak nemcsak jelenét, csodálatos történelmi múltját is A szláv barokk irodalom és művészet nemzetközi hírű szakértőjeként páratlan átéléssel beszélt a barokk Prágáról – ajánlásként említve Jirásek *Sötétség (Temno*) című regényét s Jan Neruda *Malá stranát* bemutató elbeszéléseit. A *Sötétség* akkoriban jelent meg magyarul Németh László fordításában. Az antikváriumban megvásárolt regényt egy nap alatt elolvastam. Életre szólóan lebilincselő olvasmányom lett. Az élmény állandósult s vággyá változott: egyszer meglátni Prágát. Ez persze akkor, az ötvenes évek első felében, nem lehetett más, csak ábránd. Hiszen orosz szakos bölcsészhallgatóként még Csapig sem nagyon juthattunk, nemhogy Moszkvába…

Aztán egyszer mégis csak eljött az idő, amikor a vágyból valóság lehetett. Akkor már kicsit változott a világ – itt Kelet-Közép-Európában is. Az IBUSZ-reklámok között mind gyakoribbá lettek a társas utazásokra invitáló hirdetések. 1961 tavaszán feleségemmel elhatároztuk: a „családi büdzsé" terhére befizetünk egy olcsó külföldi társasutazásra. Választásunk természetesen Prágára esett. Így aztán egy szép júliusi nap délutánján – némi izgalommal – ott álltunk a Ferihegyi Repülőtér kifutópályáján, hogy sokadmagunkkal felszállhassunk az IL–18-as utasszállító gépre. Útitársaink nagyobbik része budapesti volt, mi ketten vidékiek. Csak természetes: közülünk többen is, kíváncsisággal és izgalommal teli érzésekkel latolgattuk: milyen is lesz első, ég és föld közötti utazásunk néhány ezer méterrel az anyaföld felett. Nekem gyermek- és diákkori álmom teljesül most, az a gyermekkori vágy, hogy egyszer én is pilóta lehessek, mint két falunkbeli fiatalembert: Eisenmann Domonkos és Farkas Károly. Az utóbbi a „Puma" ezred vadászpilótája volt.

Már a felszállás előtt egy bőbeszédű budapesti férfi kitartóan nyugtatta izguló feleségét: „Ne izgulj, Tercsikém! Nem lesz semmi baj! Látod, mindenki nyugodtan várja a beszállást! Hidd el, semmiség az egész, olyan lesz, mintha taxival utaznál a Keleti-pályaudvarra!" A gép felszállásának első pillanataiban egyedül a bátorító férj: Rubinstein úr lett rosszul…

Gépünk szemerkélő esőben landolt a prágai repülőtéren. Utaskísérőnk: Gyivicsán Anna (egyetemi hallgató, évtizedek múltán találkozok majd vele újra, ekkor már az ELTE-n a szlovák nyelv és irodalom professzorasszonya) rutinosan irányította társaságunkat a várakozó autóbuszokhoz, amelyek a szállodába vitték a csoportot. A kiadós vacsora után a szemerkélő eső miatt nem kívántunk esti sétát tenni a szálloda közeli városrészben, másnap viszont, napközben, a hivatalos program szerint ismerkedhettünk a patinás, ódonhangulatú cseh főváros nevezetességeivel. A Malá Strana (Kisoldal), a Hradzsin, a Szent Vitus székesegyház, a Týn templom, az Orloj, az Aranyművesek utcája, a zsidó város, a Pinkász-zsinagóga, a Vencel tér az élmények sokaságát kínálták, oly mértékben, hogy az esti órákban, már önállóan, ki-ki kedve szerint, újra bejárhatta a délelőtt kissé maratoni tempóban megismert műemlékeket. Volt mit látni, olyannyira, hogy tüzetesebb képet alkotni a látottakról csak hazatérésünket követően, egy-két szakkönyv áttanulmányozásával tudatosult bennünk az élmények sokasága. Én Angyal Tanár úr előadásait felidézve jártam a várost, s igyekeztem a tőle hallottak alapján szellemi birtokba venni a látottakat.

Vacsora után a borús, de esőmentes estében indultunk feleségemmel kis sétára, azzal a céllal, hogy a híres Károly-hidat (Karlův most) s a Malá Stranát kissé jobban megismerjük. Gyalogosan, térkép nélkül ugyan bizonytalannak tűnt tervünk megvalósítása, de a szerencse mellénk szegődött. Egy középkorú férfit szólítottam meg, kérdezve: merre találjuk meg sétánk célpontjait. Igen készséges volt, mindjárt be is mutatkozott: dr. Jaromír Kostka mikrobiológus vagyok, munkahelyem Prágában van, családom vidéken, így estéim szabadok, szívesen elkalauzolom magukat, ha kívánják. Az ajánlatot természetesen örömmel elfogadtuk, s Kostka úr máris indult velünk a Károly-híd irányába. Már távolból is csodálatos látvány volt a gyéren világított, szobrokkal ékes műemlék-híd, alatta a Moldva (Vltava) hullámai csapdosták a pilléreket. A híd látványa s a folyó hullámainak akusztikai élménye Smetana remekművének, a *Moldva* szimfóniának futamait idézték fel bennem…

Sétánkat folytatva a Malá Strana, a Kisoldal felé indultunk, amely városrészről a 19 század kiváló cseh prózaíró: Jan Neruda rajzolt festői effektusokkal teli, atmoszférateremtéssel feledhetetlenné varázsolt képet.

A Malá Strana utcáin a Monarchia idejében még a német szó is éppoly gyakori volt, mint a cseh idióma. Ez Prága egyik leghangulatosabb városrésze. Ha magyar

párhuzamot keresünk, a régi Tabán, meg Óbuda kínálkozik példaként – annyi különbséggel, hogy a prágai Malá Strana ódon házai között pompás barokk paloták, monumentális kolostorok és templomok sorakoznak s teszik kettős arculatúvá ezt az egyébként több tekintetben, de főként hangulatát illetően homogén városrészt. Nem nagy a területe, de egy hétig is barangolhatunk zegzugos utcáin, mindig újabb és újabb arcával szembesülünk. Más a hangulata a reggeli órákban, megint más napközben, igazi atmoszféráját azonban az alkonyi, s az esti órákban ismerhetjük meg. A napközben forgalmas paloták (követségek, kulturális intézmények otthonai) ilyenkor bezárják kapuikat, elcsendesedik bennük s körülöttük a világ. Nem úgy a vendéglőkben, borozókban, sörcsarnokokban, amelyek oly nagy számban vannak e fertályban. Itt Krúdy hősei is otthonosan éreznék magukat.

Van itt középkori meg reneszánsz emlék is bőven, de a legtöbb a barokk, az apró házak homlokzata, az ablakokból kiszüremlő fény, s a párkányokon viruló tengernyi virág viszont a prágai otthonok 19. századi, századvégi csendességét varázsolják vissza. A fények is igazodnak az elmúlt idők emlékét őrző épületek jellegéhez. Nincs hivalkodó, a barokk, vagy rokokó palotáktól idegen neonreklám, csupán kovácsolt vas lámpaoszlopok szolid fényű, de annál hangulatosabb lámpákkal, bennük annyi a fény, hogy kaputól kapuig baj és botladozás nélkül közlekedhessék az esti miséről hazafelé tipegő anyóka is. Nem nagy a távolság itt háztól házig, kaputól kapuig, hisz van ház, nem is egy, amelynek szélessége alig éri el a két métert, jóllehet három vagy négyemeletes. Így, nyári estén, a nappali hőségtől felhevült utcán az ódon szobák, kapualjak sehol fel nem lelhető illata bódít, aztán a közelben valamelyik toronyban megszólal a harang. Egyszerre ott vagyunk a Neruda utca (Nerudová ulica) pompás kis házai előtt, köztük kettő is: a Három Fekete Sas és a Két Nap háza a jeles író, Jan Neruda emlékét őrzi. Ez a színtér, ahol a híres, ma már a világirodalomban is jegyzett *Povidky malostranské* (magyarul *Történetek a régi Prágából* címmel adták közre) elbeszélései születtek.

De ki is volt Jan Neruda? A 19. század legjelentősebb cseh költőinek és prózaíróinak egyike. Malá Strana-i élményeink az ő történeteinek ismerete nélkül szegényesebbek. Hisz nem az itt sorakozó úri hajlékok egykori tulajdonosairól szólnak történetei, hanem egy kisvilágról, amelynek benépesítői kisemberek: csekély jövedelmű szatócs; elhagyatottan, magányosan élő vénkisasszony; jobb sorsra érdemes, tiszta életű fiatal lányok; a pályára nagy reményekkel készülő és induló, nagyon szegény, fiatal író; piperkőc agglegény; egy vénlány, akit szülei az előbbi úrhoz kívánnak férjhez adni; továbbá öregurak; pletykára éhes vénasszonyok – egyszóval inkább az élet peremén tengődő, a jólétet, a boldogságot sohasem ismerő egzisztenciák. Merjük leírni: olyan hősök, amilyenekkel Krúdy pesti (józsefvárosi), óbudai, tabáni, budai tárgyú elbeszéléseiben találkozunk.

A Malá Strana tetői a kitisztult égbolton felragyogó csillagokkal ma is olyanok, mint a 19. század évtizedeiben. Mintha ezt a mostani, egyszeri pillanatot írta volna meg Neruda az alábbi sorokban: „Gyönyörű meleg júniusi éj. A csillagok éppen csak hunyorogtak, a hold vidáman ragyogott, s a levegő ezüstösen tündökölt. Legvidámabban a Sarkantyú utca felett ragyogott a hold, éspedig két szomszédos ház, a »Két Naphoz« és a »Mély pincéhez« címzett házak tetői felett. Bámulatos tetők ezek, játszva átfuthatsz egyikről a másikra; csupa sarok, eresz és toldás mindkettő. Sajátságosan épített teteje van a »Két Nap«-nak, úgynevezett nyeregtető, kettős oromzata szolgál az utcára, kettős az udvarra. A két tető gerince között széles eresz húzódik, amelyet középen egy kis átjáró szel át. Az átjáró felett szintén tetőcske van, kúpos cserepek fedik, mint az egész tetőt, s a cserepek száz és száz homorú csíkot rajzolnak a magasban. Az átjáróból két nagy padlásablak néz a széles ereszre, mely úgy fut végig a tetőn, mint választék a prágai divatfi fejének közepén."

Még sokáig csodálnánk e patinás látnivalókat, ám Kostka úr a közeli kis kávéházba invitál bennünket egy Malá Strana-i kávéra. Ez a kávéházi enteriőr is Krúdy világára emlékeztet: az asztaloknál jobbára idős férfiak, itt-ott, egy-egy asztalnál házaspárok üldögélnek. A füstöt vágni lehet, halk zsongás tölti meg a boltíves helyiséget. Némelyik vendég, pofaszakállával, porcelán pipájával, pirosló orcájával mintha Ferenc Jóska korából maradt volna itt. A vendégek inkább kedvenc sörüket isszák, alighanem csak mi hárman tartunk ki a kávé mellett.

Nem sok időt töltünk a hangulatos, de elviselhetetlenül füstös kávéházban, s a térre kilépve Kostka úr leint egy taxit – mondván: elég messze vagyunk a szállodától, ne gyalogoljunk annyit. A taxi persze nem szállodánk, hanem a Vencel téren, a Hotel Jalta előtt áll meg. Kiszállunk, előttünk a luxus hotel bejárata, előtte egyenruhás portás, a bejárattól jobbra hatalmas üvegfelület, amelyen át az elegáns szálló kávéházának enteriőrjében gyönyörködhet a vendég. A köznép látogatta prágai kávéházból már kaptunk ízelítőt – mondja Kostka úr – most nézzünk meg egy igazi „világvárosi Kaffehaust" – s már terel is bennünket a bejárat felé. Egyenruhás pincér siet elénk kalauzol a kiválasztott asztalhoz, miközben Kostka úrral folytat rövid tanácskozást, melynek folyományaképp pazar tejszínhabos kávét, mellé frissen sült briót, vajat és mézet kapunk…

Szép este volt, Kostka úr a szállodáig kísér bennünket, s címet, névjegyet cserélve megállapodunk kapcsolatunk ébrentartásában. Hazatérve első dolgom volt dr. Edelényi Béla szintén mikrobiológus kollégámnak elmesélni élményt jelentő találkozásunkat, aki aztán fel is vette a szakmai kapcsolatot Kostka úrral. Sajnos, csak több évtized múltán jutottam el ismét Prágába, amikor Kostka urat már nem találtam a fővárosban…

További prágai tartózkodásunk két napra korlátozódott. Az első napon Prága addig még nem látott néhány nevezetességét, mindenekelőtt a Hradčanyt vagy-

is a Hradzsint, a Tyn-templomot, a jezsuiták egykori templomát és kolostorát, s természetesen a Klementinumot. A Klementinum Mozart-termét megtekintve a mester muzsikája visszhangzott bennem, a *Kis éji zene,* a *Török induló* s megannyi más remekmű, amelyek hatására hajdani zenész ambícióim emlékei tolakodtak elő tudatom mélyéről, nem kevés nosztalgiát támasztva semmivé lett zenei szándékaim iránt…

Prága óvárosának csodái között andalogva felidéződött bennem a számtalanszor elolvasott Jirásek-regény, a *Sötétség (Temno)* szomorú, de mégis tündérien szép világa. Most, amikor lábam csonkolása miatt a négy fal közé zárva felidézem közel hét évtized előtti prágai emlékeimet, megjelenik előttem a regényvilág teljes spektruma, minden varázsa, amely a „huszita trilógia" *(Mindenki ellen, Testvériség, Sötétség)* záró kötetét átszövi. A *Sötétség* méltán aposztrofálható a 18. századi Prága rajzaként, amelynek szerzője a Fehérhegy utáni cseh társadalmi lét megannyi szféráját, megpróbáltatásait, néha előforduló örömeit fedezi fel az olvasó számára. Szólok hát róla bővebben, akkori (hét évtized előtti) impresszióim máig eleven hatása alatt – lévén a regény szerzője: Alois Jirásek a 19–20. század fordulójának világirodalmi rangú reprezentánsa, kinek történelmi tablói Sienkiewicz vagy éppen Gárdonyi Géza históriai kompozícióival rokoníthatók. Hét évtized távolából is csak szentimentális ellágyulással írhatok a regény fakasztotta akkori élményeimről, amelyek Prága óvárosában barangolva már akkor is valahogy így jelentek meg bennem.

A prágai óvárosi téren két monumentális templom áll, közöttük a cseh történelem kimagasló alakjának, Husz Jánosnak szobra. A karcsú tornyokkal ékes régebbi, a Tyn-templom, Prága egyik jelképe, s a csehországi gótika legszebb emlékeinek egyike, amelyet 1365-ben alapítottak, s amely – sok viszontagság ellenére – ma is őrzi és dicséri építőmesterének ízlését, tudását. A középkori egyház egyik prágai központja volt a hozzáépült iskolával együtt (ma is Tyn-iskola a neve), aztán a husziták kezére került, s 1881-ig a kelyhesek hitbuzgalmi céljait szolgálta.

A másik, a Szent Miklós templom a barokk építészet világszerte ismert remeke a jezsuita rend fölöttébb aktív prágai jelenlétének köszönhetően épült, méghozzá a barokk késői szakaszában, 1732 és 1735 között. Ma az ellenreformáció idején a jezsuiták által üldözött cseh nemzeti (protestáns) egyház temploma.

E két templom, s a Husz-szobor így együtt a cseh történelem viharos századának beszédes emlékegyüttese. Utas, ha Prágában jársz, ne menj el mellettük turista felületességgel. Készülj fel az emlékek, s a miliő szellemi befogadására, amelyhez kitűnő kalauz a cseh irodalom említett, klasszikus remekműve, a legjobbnak tartott Jirásek-regény, a *Sötétség*. Ezek ismeretében, mint képes történelemkönyvben, kinyílik előtted a prágai Óváros, a Staré Mesto mondott terének, s ódon épületeinek históriája vagy legalábbis e história egyik tragikus, de tragikumában is szép fejezete.

Ez a Jirásek-mű a cseh ellenreformáció egy kisebb, de általános érvényű, ha úgy tetszik modellszerű epizódjának foglalata. Arról szól, hogyan számolják fel a jezsuiták a cseh huszitizmusban gyökerező Cseh Testvériség mozgalmának egy-egy kis csoportját, amelynek tagjai a halált és az emigrációt egyaránt készek vállalni őseik hitbéli meggyőződéséért. Már évszázadnál is több idő telt el a sorsdöntő fehérhegyi csata óta, ám Husz János követői mégsem adták fel elveiket. Titkos összejöveteleken gyakorolják vallásukat, példás titoktartással őrzik a reájuk hagyományozott kincseket: a Husz János idejéből való kelyhet éppúgy, mint a *Králici Bibliá*t, a csehek *Károli Bibliá*ját. A jezsuiták e főben járó bűnt mint tűzzel-vassal irtandó eretnekséget üldözik, s ha egy-egy közösség nyomára akadnak, azonnal megindítják az inkvizíciós eljárást: könyvet égetnek, erőszakkal térítenek, családokat szakítanak szét.

Nagyjából ez történik Antonyin Mladota lovag jobbágyával, Makovec vadásszal és gyermekeivel is, akiket a kastély fanatikus ispánja juttat a jezsuita térítők, pater Konias és pater Firmus kezére. Makovec a németországi Zittauba szökik (ez lutheránus vidék, lakói befogadják a cseh földről jött menekülteket), gyermekeit, Tomást és Helenkát azonban Prágába viszik, hogy az eretnekség bűnétől végleg megszabadítsák őket. Mladota uraság egy tehetős prágai polgárnak: Brzsezina úrnak engedi át a jobbágy gyermekeket, így kerül Tomás Brzsezina úr prágai szőllejébe vincellérmunkára, Helenka pedig az öreg Brzsezináéhoz szobalánynak. Brzsezináék buzgó katolikusok, jezsuita rokonságuk is van pater Daniel Szuk személyében, aki nyomban lelkigyakorlatra fogja a gyermekeket, főleg Helenkát, aki állandóan a városban tartózkodik.

A Makovec gyermekek sorsa azért mégsem teljesen kilátástalan; a Testvériség mozgalmának Prágában is számos tagja van, s rendszeresen jönnek – titokban – németföldről, Zittauból is prédikátorok, akik Tomás és Helenka kiszabadításán fáradoznak. Amikor elérkezik a távozásra alkalmas pillanat, Vosztry testvér (ő a regény egyik legrokonszenvesebben rajzolt alakja) kénytelen tudomásul venni, hogy csak a fiút viheti magával, Helenka az ifjú Brzsezina, Jirzsi úr iránt fellobbanó szerelme miatt nem hagyja el a várost és a Brzsezina-házat.

Jirzsi és Helenka szerelmének históriája voltaképpen a regénybeli eseménysor egyik fővonulata, hisz az érzelmek kifejlődése, titkolása, majd kölcsönös megvallása részletező leírást kíván. Pergőbbé a cselekmény akkor válik, amikor kapcsolatuk kitudódik és Jirzsi úr ellentmond apjának: nem hajlandó papi pályára lépni. Hithű katolikus fiú és eretnekségben felnőtt lány; ráadásul jobbágyivadék kapcsolata – kell-e ennél nagyobb „csapás" a Brzsezina családra? El is szakítják őket egymástól nyomban, s most már Helenka is belátja: az övéi között a helye. Apja maga jön el érte, s el is szökteti. A fiatal Brzsezina számára ezek után mi más marad, mint, hogy mégis felvenni a reverendát, mert Helenka távozásával a világi létforma számára értelmetlenné vált.

Amíg ez a szívet szorító történet a regény lapjain kibomlik, az olvasó megismeri a 18. századi Prágát: az Óvárost, annak káprázatos palotáit s templomait, a titkokat rejtegető ódon épületeket, a Moldvát, a Károly-hidat, a prágai szőlőhegyeket, az óvárosi kocsmákat és söröző̈ket. Ott járhat-kelhet Jirzsi úrral vagy Helenkával a Tỳn-templom oszlopai között, az óváros zegzugos utcáin, bepillanthat a Vorlicsek vendéglő rejtett kamrájába, ahol a testvérek titkos összejöveteleiket tartják, bejárhatja Tomással a Prága környéki szőlőket, majd Jirzsi úr mellé szegődve megismerheti annak barátját, Hubatius urat, s közben Szvobda deklamátort, a királyi levéltár különcét, régi könyveket gyűjtő tisztviselőjét, akiről lassan-lassan kiderül, hogy ő a prágai testvérek szellemi összetartója, a bajba jutottak segítője.

Jirásek persze nemcsak az üldözöttek sorsának és titkainak tudója, a barokk Prága világának legalább ennyire jó ismerője. Regénye két pompás tablóját épp a barokk-kori látványosságok leírásával teremti meg: mindkettő a cseh katolicizmus ismert alakjának, Nepomuki Szent Jánosnak emlékéhez kötődik. Az első egy körmenet, a másik a szentté avatást követő ünnep prágai szertartásainak leírása, amelyek alkalmat adnak az írónak a hiteles művelődéstörténeti kép árnyalt megfestésére.

Megállok a Celetná utca végén, az alkonyi órában már csendesség van, a lőportorony magasodik előttünk, s képzeletben eltűnnek egy pillanatra a modern városrész házai, felsejlik az Ispotály-kapu, s a Porzsics felé vivő országút. Valahol erre jött remegő lábakkal, sietve Helenka Makovec, át a városkapun, amelyen túl apja ura várta, hogy útra keljenek Zittau felé. A poros országút az alkony végtelen szürkeségébe vész, egy ideig még sejlik a két távolodó alak, az egyik, az alacsonyabb, vissza-visszanéz amarra, a szőlők felé, szeme megakad egy kivilágított ablakon. Jirzsi úr ablaka az, torka összeszorul, de visszafojtja a feltörő zokogást. Az út kanyarulata, s a leszálló est sötétje most egyszerre véget vet a látomásnak, a képzelet síkján megidézett alakok végképp semmivé foszlanak. De a Jirásek-regény világában tovább élnek…

Az alkonyi séta közben, a jelenben a Jirásek-regény Prágaképét látomásszerűen felidézve persze, hogy eszembe jutnak egyetemi éveim idején Angyal Tanár úr „kelet-európai realistákat" bemutató szavai, gondolatai. Jirásekről beszélt a leghosszabban, érthetően, hiszen fiatal évei java részét maga is Prágában töltötte. A cseh irodalom, történelem, kultúrhistória ismerőjeként számba vette e hagyomány magyar vonatkozásait is. Itt, Prágában, 1961-ben, a *Sötétég* regényvilágának színtereit bejárva, felidéződnek bennem Angyal Tanár úrnak a „huszita trilógia" második, *Bratrstvo (Testvériség)* című kötetéről elmondott gondolatai. Most, e sorokat papírra vetve, nem tudom mellőzni akkori emlékeimet, amelyek a magyarul, sajnos, máig sem olvasható, magyar vonatkozásokban gazdag remekműre gondolva bennem felidéződnek. A regény három kötetének (*Blitva u Lučence* =

A losonci csata; *Maria* = Mária; Žebráci = Zsebrákok) színtere Magyarország, cselekménye Giskra felvidéki uralmát tárja az olvasó elé. Nem érdektelen tudni: Jirásek alapos forráskutatás eredményeinek birtokában írta meg ezt a regényt is. Tudós barátja, a körmöcbányai levéltáros, Križko Pál társaságában járta be az egykori Felső-Magyarország városait, s kutatott azok levéltáraiban. Daxner Samo személyében második kísérője is volt, a szlovák ajkú tiszolci ügyvéd. Társaságukban három ízben látogatta végig Magyarország északi vidékeit: először Trencsén, Beckó, Zsolna, Körmöcbánya, Zólyom, Gyetva, Losonc, Rimaszombat, Murány, végül Budapest voltak kutatásainak színterei. Második útján Murányt, Tiszolcot, Kassát és a Szepesség városait járta végig, majd harmadjára a Poprád-, a Hernád-völgye, Sárospatak valamint Eger és környéke voltak látogatásának állomásai. Számomra – csak természetes – a regény Egert és Eger környékét (Bélapátfalva) bemutató passzusai ragadtak meg, s az itt játszódó jelenetek, amelyek fontos szereplője Héderváry László egri püspök. Egy másik szál az előkelő cseh főnemes, Talafús és a magyar Lengyel Mária történetét tartalmazza. Lengyel Mária a cseh husziták elleni harcban eltűnt Almásy Imre menyasszonya – Almásy eltűnése után – egy részeges magyar főúrhoz, Bodorovskyhoz megy nőül, de később, hogy férjétől szabaduljon, Talafús ágyasa lesz – azzal a reménnyel, hogy e kapcsolat révén majd bosszút állhat vőlegénye eltűnéséért. A dolgok azonban másként alakulnak: Mária és Talafús kapcsolata szenvedélyes szerelemmé válik, a magyarok táborába megy, Szepesvár elfoglalásánál, a magyarok segítője lesz. A cseh főurak megtudván az asszony „árulását", kivégzik. Talafús tekintélye is kevés volt, hogy a haláltól megmentse. Talafús erkölcsi nagyságára vall, hogy szerelmét tisztességesen, főúri módon temetteti el…

*

Hetven esztendő szaladt el felettem, bejártam a szláv idiómáktól visszhangzó tájak többségét. Volt ahol hónapokat tölthettem (többször is) ám mégis, újra és újra az a tovatűnt Prága-kép színezi gondolataimat. A Malá Strana évszázados titkokat, meséket őrző házacskái között andalgok, aztán a Moldván átívelő Károly-híd szobrait csodálom s kisiskolás emlékeim nyomán Nepomuki Szent János tragikus történetét vélem hallani rég elporladt tanítónőm interpretációjában. Aztán a Moldva hullámai fölött Smetana muzsikáját vélem hallani a régi, hetven év előtti prágai emlékeimen tűnődve…

Kovács István

A hídépítéstől a hídavatásig

Tisztelgés Lőkös István előtt

Ha a középkorban és a kora újkorban, Európa védőbástyáján vagy az ubdinai és a mohácsi csatamezők közötti véres térségben született volna olyan mondás, hogy „egytestvér a horvát és a magyar", az a 18. század végéig megőrizhette volna érvényét és hitelességét. A nemzeti ébredés, a délszláv egység megteremtését vizionáló illírizmus 19. századi első évtizedei megrendítették az akkor már hétszáz éve tartó magyar–horvát unió közös politikai-gazdasági-dinasztikus érdekkel felépített lelki-tudati tartóoszlopait. 1848 és 1849 drámai eseményei aláásták őket, de mivel a horvátok azt kapták a bécsi udvar kiszolgálásáért jutalmul, amit a kamarilla politikájával szembeszegülő magyarok büntetésül, az unió pillérei nem dőltek le. A közvéleményt erősen befolyásoló zágrábi politikusok, értelmiségiek döntő többségének az 1868-as magyar–horvát kiegyezés ellen fellobbant indulata, amely a Habsburg Birodalom trialista átalakítását vagy a függetlenedést, majd a délszláv egység megteremtését tűzte ki távlati célul, 1918 őszén az elszakadás révén a megalakuló Szerb–Horvát–Szlovén Államhoz való csatlakozáshoz vezetett horvát részről. E folyamathoz persze az unió jövőjéről, a horvátokkal való új kiegyezésről gondolkodni még 1918 szeptemberében is képtelen magyar politikusok – élükön Tisza Istvánnal –hathatósan hozzájárultak.

Az elmúlt száz évben csak a tragikus délszláv háborúban tanúsított magyar magatartás ébresztett a horvátokban rokonszenvet a hajdani „uniós testvérnép" iránt: irántunk. Mivel ennek látványos tűzcsiholója a pillanatnyi politikai döntés volt, a kollektív baráti érzelem mégoly magas lángja is apránként kialudhat egyegy politikától indukált fordulattal. Tartósságát, folyamatosságát az évszázadokon át gyarapodott közös kulturális, történelmi örökség meglétének tudatosítása, újbóli birtokbavétele, a kapcsolatok újrateremtése és továbbépítése alapozhatja meg. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a szellemi utánpótlás képzése. A kedvező politikai légkörön kívül Lőkös István elismert tudósi személyisége is hozzájárult ahhoz, hogy a Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1994-ben Hungarológiai Tanszék alakult, ahol ő maga tíz éven át tanított. E tanszék voltaképpen hetvenhat évi kényszerszünet után indult újra. A Zágrábi Tudományegyetemen ugyanis 1892-ben már működött Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék. (Ezt a Antun Gustav Matoš, költői rangját illetően a „horvát Ady" a Háromegy Királyság kulturális autonómiája elleni merényletnek tartotta, s a hallgatóságot a Tanszék bojkottálására tüzelte.) A Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék falai kö-

zött olyan tanárok oktattak, mint a világhírű albanológus és medievista, a tanulmányait magyarul is publikáló, magyarbarátként számon tartott, Horvátország jövőjét deklaráltan a Magyar Királyságon belül biztosítottnak látott és éppen emiatt 1931-ben Zágrbban meggyilkolt Milan Šufflay és a tanszéket 1904-től vezető Greksa Kálmán, akinek 1918 végén könyvtárát és kéziratait is hátrahagyva kellett menekülnie Zágrábból.

Lőkös István minden cselekedetével, írásával, kézfogásával azt igyekszik bizonyítani, hogy a 18. század végén elhalt „magyar–horvát egytestvériséget" fel lehet, fel kell támasztani. Ezt szolgálta, szolgálja a magyar–horvát történelmi és kulturális kapcsolatokat feldolgozó, népszerűsítő életműve, amelybe a tudós kutatói és műfordítói munkássága éppen úgy beletartozik, mint irodalomszervezői és oktatói tevékenysége. Emellett a horvát kultúra kiemelkedő személyiségei életművének elmélyült ismerete révén számos esetben képes volt sikeres terápiát alkalmazni a magyarok részéről (vélten vagy valóságosan) megszenvedett egyéni sérelmeket történelmivé tágító, gennyesítő alkotói lélek gyógyítása terén. Erre a legszembeszökőbb bizonyság Miroslav Krležával, a horvát irodalom, mondhatni koronázatlan királyával – ha ezzel tüntető Habsburg-ellenességét meg nem sértjük – majd két évtizeden át tartó, egyre szívélyesebb, bizalmasabb kapcsolata, amelyre Lőkös István szinte minden könyvében kitér, s külön kötetet is szentel neki *A Dráván túl és innen. Miroslav Krleža és horvát irodalmi kapcsolataink* címmel. A személyes ismeretség ápolása mellett, Lőkös István empátiakészsége és hallatlan tudásanyaga birtokában képes volt Krležában a magyarok iránt táplált gyűlöletszeretetét (Hassliebe) az író élete végén szeretetté változtatni. Így éppen Krleža lett az, aki az 1947-es magyarországi látogatásakor Ortutay Gyulával folytatott beszélgetése során (és máshol máskor is) a legsötétebb képet festette a magyar történelemről, politikusairól, királyairól, hadvezéreiről, 1981 augusztusában e mondatokkal búcsúzott utolsó találkozásukkor Lőkös Istvántól: „Ne feledje, már többször mondtam magának, közöttünk csak egy patak [sic!] folyik, a Dráva, és a Dráván hidakat kell építeni. Nyolcszáz éven át együtt éltünk!" (Állítólag az is előfordult, hogy őszinteségi rohamában horvát értelmiségieknek szemére vetette, miért nem tudnak magyarul.) Addig, amíg ez bekövetkezett, Lőkösnek apránként sikerült meggyőznie a horvát írót arról, hogy indulását, bárhogy is tagadja, meghatározta Ady Endre és Petőfi költészete, s a Pécsi Hadapródiskolán, majd a pesti Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián eltöltött öt esztendő élményei termékenyítették meg novelláit, regényeit, drámáit. Mindezekről korábban Krleža hallgatni törekedett, pedig tanulmányokat írt a magyar irodalomról, s Adyt értékelő esszéjére Németh László is felfigyelt. De naplóiban sem hallgathatta el élete meghatározó magyar vonatkozásait.

Krleža lassú pálfordulását a magyarok felé akkor értékelhetjük igazán, ha tudatában vagyunk pályájának, működésének dicstelen szakaszaival is. Ezekről Lő-

kös István is kendőzetlenül beszél: „… talányos személyiségként áll előttünk a 20. századi Közép-Európa világirodalmi formátumú alkotója", aki 1917-től a bolsevik forradalom hatására Leninért rajong, s a jugoszláv kommunista mozgalom híveként a szocializmus eszméinek hirdetője lesz az 1910-es és az 1920-as évek fordulóján. Bár „a húszas-harmincas évek fordulóján a proletkult, majd a harmincas évek második felében a zsdanovi doktrínák harcos elutasítója lett, s csalódottan meghasonlását nem titkolva utasította el a sztálini tisztogatásokat, amelyeknek ifjúkori barátai is – kommunista emigránsokként – áldozatai lettek. (…) S lám, mégis, 1945 után siet kinyilvánítani elkötelezettségét Tító Jugoszláviája mellett, s a korábban meggyűlölt Sztálint zseniális stratégaként dicséri. Egykori pártbeli ellenfelei még a hatalom csúcsán vannak, így 1952-ig nincs meghatározó szerepe a közéletben, ötvenkettőtől viszont felfelé ível a pályája. Két híres beszédével (egyik a jugoszláv néphadsereg tisztikara előtt, a másik a ljubljanai írókongresszuson hangzott el) pedig már a titói szocializmus elkötelezettje lett, s a kulturális és irodalmi közélet vezető személyisége." Aztán 1967-ben beköszönt a horvát tavasz, amikor a horvát értelmiségiek szembefordultak Tító diktatórikus rezsimjével. Március 15-én, éppen akkor, amikor Lőkös István ismét Zágrábban tartózkodott, a horvát írók, művészek, tudósok beadványban deklarálták: ahogy létezik külön horvát és szerb irodalom, úgy létezik külön szerb és horvát nyelv is. Vagyis nincs szerbhorvát–horvátszerb nyelv. A nyilatkozatot Krleža is aláírta. A titóista Belgrád ebben a szeparatizmus jelét, veszélyét látta, de az aláírókat, bár kegyvesztettek lettek, nem állította bíróság elé. A nyelvi különállás tisztázására szervezett mozgalmat azonban ezzel nem tudta leszerelni. Az erjedés tovább tartott. 1972-ben a Horvát Tavasz vezetőit, Franjo Tuđmannal az élen, börtönbe záratta Tito. Krleža is szoronghatott. (Eszébe jutott-e, hogy miután 1912 (és 1913) tavaszán a Ludovika növendékeként illegálisan Belgrádba ment, hogy a szerb hadseregbe belépjen, s e hazaárulásnak is minősíthető kilengéséért hatnapi elzárással büntették visszatérése után. Ez volt az iszonyatos magyar elnyomás, miközben majd az általa vágyott délszláv állam parlamentjében 1928-ban egy szerb képviselő királyi parancsra lövöldözi le az ellenzéki Horvát Parasztpárt vezetőit.)

Lőkös István tanúja volt a Horvát Tavasszal kezdetét vett, s Jugoszlávia szétesésébe torkolló nagy átalakulásnak. Ehhez konok napi munkájával járult hozzá. Ennek során számos kapcsolattörténeti adalékkal gazdagított a két nép szellemi együttélését, kultúráik egymásra hatását. Így rajzolta meg Ivan Mažuranić pályaképét, aki a fiumei latin gimnáziumban az 1820-as és 1830-as évek fordulóján tanult, és tanára, Császár Ferenc biztatására kezdett magyarul verselni. Kis híján magyar poétává lett, de maradandót horvát költőként és politikusként alkotott. Az 1450-ben Spaltóban született és hetvennégy éves korában ugyanott elhunyt Marko Marulić törökellenes Judit-eposzának magyarrá fordítása révén egyik leg-

kiválóbb kutatója, szakértője lett a korszak latinul és horvátul verselő neves költőjének. Nem véletlen, hogy a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagjaként 2021 áprilisában részt vehetett a Washingtoni Kongresszusi Könyvtár és Horvátország washingtoni nagykövetsége által szervezett Marulić-emlékkonferencián.

Lőkös István legutóbb megjelent, *Trianon után. A tovább élő croato-hungarus tudat* című tanulmánykötetében azt veszi számba, hogy a szomszédos országok szellemi élete mit veszített a Magyarországot felosztó békeszerződéssel. Adalékul ehhez a szlovák költészet kiemelkedő képviselőjét, az Adyért rajongó Štefan Krčméryt idézi: „… a művelt szlovákságnak, akit a kulturált világ érdekelt, erős nemzeti meggyőződése ellenére is a magyar nyelv volt a kultúra közvetítő nyelve". Ugyanezt vallották a korszak magyarországi szerb, az erdélyi román és a horvát társország írói, költői is. Számukra még érték volt a magyar nyelv, a magyar kultúra ismerete.

A távlatos magyar nemzetpolitikának egyik célja kellene legyen, hogy a magyar kultúra (és nyelv) ismerete értéket jelenthessen a szomszéd országokban. Ez a kölcsönösség jegyében történhet csak meg. Ez eleve kizárja az olyan folyamatokat, amelyeknek az elmúlt időszakban tanúi lehettünk: a cseh és a szlovák tanszék megszűnése a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a lengyel tanszék felszámolása a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

Tekintsük követendő példának Lőkös István mindennapi hídépítő munkában telő, telítődő életét.

Keller Péter

Gondolatok *A velünk élő Gárdonyi* című vallomás-kötetről

A háború előtti időszakban több olyan írás is napvilágot látott, amely szellemi örökségével foglalkozott. A két jeles évforduló után magam is egy jelenkori vallomás-csokrot szerettem volna tenni a régi mellé: mit is jelent ma Dédapám a Magyarságnak. A csokorkötésben Barátaimtól, Ismerőseimtől kértem segítséget. A Kárpát-medencéből 26 szerzőtől kaptam virágszálakat. Köztük van püspök, pap, lelkész, nyelvész, szociológus, irodalmár, művészettörténész, tanár, újságíró, történész, borász, iskolaigazgató, mérnök, orvos, szerkesztő. Nem mindenki ismer mindenkit. Nem tudtak egymás írásáról. Ami közös a szerzőkben, hogy olvasták, olvassák Dédapám írásait és a saját benyomásaik alapján fogalmazták meg véleményüket.

Szakralitásról, hitről, magyarságról, hazaszeretetről, kultúráról, filozófiáról, pedagógiáról, humorról beszélnek a vallomás-tevők. Szellemi örökségét a szó és a tett hitelességének példájában látják.

Bevezetés

Hálával tartozom a szerzőknek, mert olyan időszakban születhetett meg ez a mű, amikor az olvasási szokások erősen változnak. Gereben Ferenc művelődésszociológus szerint úgy tűnik, hogy a hagyományos olvasás egyre inkább elitjelenséggé válik.

Különösen is hálás vagyok, hogy a mostani határokon kívüli szerzőktől is kaptam írásokat, mert ugyancsak Gereben szerint nem csupán az a gond, hogy a társadalom művészetek és irodalom iránti érdeklődése csökkenőben van és már csak halvány nyomokban őrzi a nemzeti irodalmi hagyományt, de a magyar olvasáskultúra mennyiségi és minőségi fellegvárai már nem Magyarországon, hanem a határokon kívül élő magyarok körében találhatók.

Az *Egri csillagok* 2005-ben elnyerte a *Nagy Könyv* címet, ami azért is örömteli tény, mert a mai fiatal generáció még feltehetően olvasta, és így sokak gondolkodásmódjára, értékrendjére hatással van.

Hogy mit hoz a jövő, nem tudjuk. A jelen a vallomáskötet alapján biztató. A háború utáni múlt sok helyrehozandó feladatot ad.

A vallomáskötet

A szerzők nem a kánont vették alapul. Nem hivatkoznak rá. Vallják: az utókornál nincsen protekció. Hivatkoznak viszont konkrét Gárdonyi-művekre, a *Titkosnaplór*a, a *Földre néző szem, Égre néző lélek* című írására, a Bibliára. Hivatkoznak Nagyapám könyvére: *Az élő Gárdonyi*ra. Bemutatják a Gárdonyi-kutatás újabb eredményeit, sőt vallomásaikkal újabb ismeretekkel gazdagítják a Gárdonyi-kultuszt.

Személyes és belső olvasásélményeiket ismerünk meg, hogy kinek mit jelentett ez vagy az a Gárdonyi-mű, ki miért szereti Gárdonyit, a műveit, az írásmódját, a stílusát, a pedagógiáját, a személyét, ki milyen műfajban melyik írását kedveli, miért kedveli. Megtudjuk, ki miben gazdagodott és miért, ki milyen különleges értéket vett észre a művekben, kinek kik a fontos és meghatározó karakterek, szereplők, ki mit tart értéknek az életműben. Kit mikor, hogyan formált, alakított, vezetett egy-egy Gárdonyi-mű.

Átsugárzik a vallomáscsokron, hogy Krisztusban mi, emberek hiszünk. Ez a hit vezette egész életében Gárdonyit is. E miatt a kapcsolat miatt is szeretjük, olvassuk műveit, akár tudatosan, akár tudattalanul, lelkünk mélyén. Van, aki úgy fogalmaz: kegyelemmel ír. Gyakran előkerül a műveiből és személyéből sugárzó szeretet. Nála a tényeken túli valóság megmutatása kiemelkedő érték. Pillanathősei nem béresei a pillanatnak, ők sokkal többek: Isten genomjai.

Szempontokat kapunk az író szakrális művészetének megértéshez, műveinek értékeléséhez. Egy régi-új Gárdonyi kép rajzolódik elénk hitéről, remeteségéről, egri életéről. Megértjük, milyen hatalmas erő ma is magyarsága, hazaszeretete, hogy mennyire fontosak művei a magyarságunk megőrzésében, fennmaradásában.

Van, aki a kultúraközvetítés példaképének tekinti. Sokan dicsérik nyelvét, stílusát. Újrafogalmazódik a Kosztolányi-féle érték, a gyászbeszédben említett báj mai fogalmazásban a „szalonképesség", amit esztétikájának legfontosabb jellemzőjeként értékelnek.

Megtudhatjuk, hogy az *Isten rabjai* a szakrális és profán világ ontológiai egylényegűségéről is tanúbizonyságot tesz, és hogy Gárdonyi képes volt felépíteni egy változatos életművet a *Titkosnaplóban* szereplő „szeresd ellenségedet" és „ismerd meg magadat" jelentésvilágából és létszituációteremtő erejéből.

Az előzmény nélküli író élete új megvilágításba kerül a kortársakkal való párhuzamba állítással. Megismerhetjük műveinek és tevékenységének utóéletét, mai napig tartó hatását, jelenlétét. Új világirodalmi párhuzamokra lelhetünk a kötetben. Látjuk, hogy ember és parasztábrázolása, a falusi és a városi élet bemutatásának hitelessége érték még ma is. Rehabilitálódnak a Göre-levelek.

Az *Egri csillagok* sokszor, sokféle összefüggésben kerül elő. Van, akit a pályaválasztásban segített, van, akit Dobó példája hatott meg, van, akit a regény végén kezet fogó két asszony képe, de van, aki első bibliájának nevezi.

Megtudhatjuk, hogy Gárdonyi többeket írásra ihletett.

Gárdonyihoz több út vezetett. A kapcsolatépítést hol a család, hol a tanító, hol a munka, hol a véletlen segítette. Többen emlékeznek meg régi tanítóikról, akik nagy hatással voltak rájuk, és akiknek példaképe Dédapám volt. Beszélnek saját tanítói, pedagógusi, oktatói életútjukról, melyben meghatározó szerepe volt Gárdonyinak. Előkerül a Gárdonyi-művek általános iskolai szerepe, taníthatósága éppúgy, mint a felsőoktatásban való alkalmazhatósága, alkalmazásának eredményessége és sikere. Nem csupán tanítókat, irodalmárokat, nyelvészeket, de történészeket, sőt orvosokat is segítenek oktatómunkájukban ezek a Gárdonyi-hivatkozások.

Képet kapunk persze a veszélyekről is, melyek részben a társadalmi folyamatokban, részben a még élő tudatosan eltorzított információkban rejlenek. Előkerül a kánon, a hivatalos irodalomtörténet, ezek viszonya az olvasói ízléshez. Ki hogyan látja azt a világot, amelyben már nem olvasnak, amikor azok az értékek, amelyeket a Gárdonyi-művek közvetítenek, már nem jutnak el az ifjúsághoz? Érződik az aggodalom: mi lesz akkor a lelkekkel, a magyarsággal, az ezt az időt követő nemzedékekkel?

A kötetet Győrfi András illusztrálta. A nyomdai előkészítés és a borítóterv Tömösközi Péter munkája. A leendő olvasók ezt a tartalomjegyzéket látják:

– Adamikné Jászó Anna professor emeritus, az MTA doktora: *„In hoc signo vinces”*
– Balázs Géza nyelvész, kultúrakutató, egyetemi tanár: *Az örök Gárdonyi*
– Bíró László római katolikus püspök: *Gárdonyi Géza öröksége, amiért szeretem Gárdonyit*
– Cs. Varga István habil irodalomtörténész professzor: *„Gárdonyi és a Jézus-eszmény…”*
– Gabri Rudolf, a Rákóczi Szövetség felvidéki hálózatának országos elnöke: *Mit jelent Gárdonyi a külhonban élő magyarságnak?*
– Gereben Ferenc művelődésszociológus: *Gárdonyi Géza és az olvasási szokások változásai*
– Hack László, a nagyszelmenci Dobó István magyar alapiskola igazgatója: *Miért Dobó István Alapiskola?*
– Hubert Ildikó nyugalmazott tanár, irodalomtörténész: *Gárdonyi Géza szellemi örökségéről töredékesen*
– H. Tóth István nyelvész, egyetemi docens: *Gárdonyi – a tiszta felfrissülés vize*
– J. Újváry Zsuzsanna történész, a Szent István Tudományos Akadémia tagja: *„A lámpás én vagyok…”*
– Jánosi Zoltán, a Magyar Művészeti Akadémia tagja: *Gárdonyi-koordináták*

– Kovács Árpád irodalomtörténész, az MTA doktora: *„Liliomos Margit”*
– Kovács Gábor irodalomtörténész, egyetemi docens: *Az ellentmondás-kereső Gárdonyi*
– Lengyel Gyula római katolikus plébános: *A pillanat ábrázolója*
– Lőrincz György egri bortermelő: *Nekem Gárdonyi*
– Lőrincz Sándor újságíró: *Az utókornál nincs protekció*
– Madarász Imre irodalomtörténész, italianista, író: *Mesterünk, Gárdonyi*
– Molnár F. Tamás orvosprofesszor, az MTA doktora: *Gárdonyi Géza, a mécses*
– Nagy János Ádám villamosmérnök, Gárdonyi-kutató: *Találkozások Gárdonyival*
– Németh Ernő, a Gárdonyi Géza Emléktársaság alapító tagja: *Találkozásom Gárdonyival*
– Németh Mária egyetemi magántanár, a Százak Tanácsának tagja: *Gárdonyi Géza, a kultúraközvetítés példaképe*
– Pálfi József, a Partiumi Keresztény Egyetem rektora: *Vallomás az Egri csillagokról, avagy első Bibliámról*
– Sallai Éva tanár, a Magyar Katolikus Rádió szerkesztő-műsorvezetője: *Gárdonyi Géza öröksége és példája*
– Széplaki György nyugdíjas főiskolai docens, irodalomtanár, szépíró: *Gárdonyi elkísér*
– Zsirai László író, költő, újságíró, szerkesztő: *„Gyémántunikum…” – avagy az én Gárdonyim*

A legrövidebb írás Prokopp Máriáé. Ő Széchenyi-díjas művészettörténész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Vallomása a külső borítóra került és tulajdonképpen összefoglalja a kötet tartalmát:

„Az én hosszú életemben nagy szerepet játszottak Gárdonyi Géza írásai, mindenek előtt az Isten rabjai *című regény, együtt az* Egri csillagok*kal.*

A két világháború közötti lelki újjászületésünkben óriási szerepe volt!

S lehet a jelenben és a jövőben is, ha tanító- és tanárképző intézetekben az Ő szellemiségét alakítjuk ki!

Példákra van szüksége minden nemzedéknek, a 21. századnak is, jóllehet az okostelefonban élő nemzedék ezt a szót nem ismeri, az öntudata felülír minden korábbi teljesítményt, isteni és emberi üzenetet, de fel kell mutatnunk a szellemi értékeinket, akár alkalmas, akár nem!

Az én virágszálam a készülő csokorba a Szeretet illatos rózsája, amely ma is ontja fényét és illatát Gárdonyi Géza minden írásából. Dante művészetében is bizonyára az ragadta meg, amely a Paradiso végén hangzik fel, összefoglalásként a 100. énekben: »A Szeretet mozgat Napot és minden csillagot!« – tehát a legfőbb feladatunk: Törekedni a szeretetre!”

A régi-új Gárdonyi kép

Számomra megnyugvás és öröm, hogy a kötet szerzői szinte ugyanazt a Gárdonyi-képet látják, mint amit megpróbált összezavarni a háború utáni hivatalos irodalomtörtnet.

A Dédapámról szóló első átfogóbb tanulmányok már az 1900-as évek elején megjelentek[1]. A szerzők[2] többsége Őt személyesen is ismerte. A Gárdonyi-kép alakulását a világháború előtt három könyv is alakította. Az elsőt (1923) a Gárdonyit szintén személyesen ismerő Gopcsa László írta[3]. Ez egy rövidke kiadvány, ugyanúgy, mint Váth János kötete[4] (1929). Sík Sándor munkája[5] (1928) már terjedelmesebb. Futó Jenő[6] (1930) az első, csak Gárdonyival foglalkozó monográfia szerzője. Könyve előszavában egy, a Dédapám életművével kapcsolatosan szinte folyamatosan jelen lévő tényre hívja fel a figyelmet: „a Gárdonyi-irodalom tanulmányozása közben lépten-nyomon azt tapasztaltam, hogy a nagy íróról számtalan megbízhatatlan: egymásnak ellentmondó adat van forgalomban". Ugyanebben az előszóban az is olvasható, hogy az életrajz vonatkozásában Futó csak a Nagyapámtól származó adatokat tekinti hitelesnek. Figyelemreméltónak tartom, hogy gondolatait több mint 80 Gárdonyi-mű elolvasása alapján fogalmazta meg. Ilyen nagy számú Gárdonyi-műre való hivatkozást más monográfusnál nem találtam. A Nagyapám által írt életrajz[7] mindezen átfogó munkák után jelent csak meg (1934).

Az élő Gárdonyi előtt megjelent kritikai írásokból – Futó Jenőt itt nem elemeztem – az derül ki[8], hogy Gárdonyi a hivatását mélységes komolyan vette. Egerbe a vásári lármától menekült azért, hogy az Örökkévaló hozzá intézett szavát meghallja, hogy Goethéhez hasonló jó író lehessen, aki létezésünk titkára ad magyarázatot.

---

[1] Madarász Flóris a *Katolikus Szemlé*ben 1909-ben írt egy három részletben megjelent tanulmányt. Oláh Gábor: *Írói arcképek.* Singer és Wolfner, Budapest, 1910. https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm. Kéky Lajos: *Gárdonyi Géza*. A *Budapesti Szemle* 1914. évi 158. kötete, 449. szám. Sík Sándor: *Gárdonyi Géza.* Az *Élet* című folyóirat 6. száma (1918.02.10). Kovács Dezső: *Gárdonyi elbeszélő művészete. Magyar Kultúra,* 1918, 727–736. o.

[2] Keller Péter: *Az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság Gárdonyi-képe.* Anyanyelvi és irodalmi nevelés 5.: 1–2., 2022, 61–86. o., 26. o.

[3] Gopcsa László: *Gárdonyi Géza élete és legelső írásai.* Pfeifer, Budapest, 1923.

[4] Váth János: *Gárdonyi Géza életrajza.* Dunántúli Tanítók Lapja Kiadás, Szombathely, 1929.

[5] Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka.* Pallas Rt., 1928.

[6] Futó Jenő: *Gárdonyi Géza.* Erdei Sándor könyvnyomdája, Hódmezővásárhely, 1930.

[7] Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi II.* Dante, Budapest 1934.

[8] ld. Keller Péter: *Az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság Gárdonyi-képe.* Anyanyelvi és irodalmi nevelés 5.: 1–2., 2022, 61–86. o., 26. o.

Kortársai észrevették, hogy emberileg és művészileg is fejlődött. Autodidaktaként (ez pozitív állítás, gondoljunk Thomas Mannra, akinek még érettségije sem volt) vált az egyik legnagyobb magyar íróvá, aki előzmény nélküli, magyar és modern. Úgy ítélték meg, hogy modernsége tökéletes összhangban van magyarságával. Első munkáin ugyan érződik még az utánzás, Jókai és a külföld hatása, de a Göre-történetek után *Az én falum*mal megtalálja saját hangját. Ő alkotja újjá a történelmi regényt. Nyitott a lelki élet felé. Véleményük szerint Gárdonyi ésszerű pszichológus, aki lélekrajzaival akarja az olvasók figyelmét lekötni. Szabad értelmezési lehetőséget kínál olvasóinak a regényalakokkal való azonosulásra, a tőlük való távolságtartásra. *Az öreg tekintetes*t már kifejezetten lélektani regénynek tartották. Úgy vélték, a szerelem ismétlődő motívum műveiben, de nem sablon. Őt az érzelmek ébredése és fokozatos fejlődése érdekli. Nem az erotika izgatja. Rendkívüli helyzeteket teremt: a gyötrődésekre világít rá. Erkölcsi alapelvei határozottak és tiszták. Tragikus végű történeteiben is kicsíráznak a síkos talajból is az erkölcsi alapelvek. Az akkori kor ítészei szerint Dédapámnak határozott a világnézete, mint az angol és orosz íróknak. Ő harmóniában él a világgal. Tudja: életünk értelmét az adja, ha elfogadjuk, hogy az Isten az, aki mindent tud, aki a mindenség kútfeje és végső célja. A hitről ír és saját hitének örül. Mária-szerető. Az élet nagy kérdéseire egyéni módon, az evangélium szavával válaszol. Esztétikai és nem politikai hatást akar kiváltani. Assisi Szent Ferenc szól belőle, mert tudja: nagy kérdésekben csak a szív szótára segít. Szeretete apostoli, vértanúi, őskeresztény. Pesszimizmusának oka a világban jelen lévő szenvedés, de nála az utolsó szó mindig az Isten. Hite kinőtt a hagyományos vallásos keretekből. A buddhizmus azonban nála nem ok, hanem következmény. Az Isten igazságosságát akarja vele magyarázni.

A kortárs kritikusok jelentős része úgy ítélte, hogy Gárdonyi a magyar irodalomban csak Arany Jánossal mérhető össze. Ő is a népet a maga hétköznapi mivoltában becsüli. Érdeklik az emberek. Elsajátítja a magyaros észjárást, kifejezésmódot, és ezt visszahódítja a néptől az irodalom számára. Nála a népiesség alapvetően nem tárgy, hanem az a gondolatvilág, ami a romlatlan magyar nép sajátja.

A 20. század elején a világirodalom nagyjaival is párhuzamba hozták. Ő a magyar Tolsztoj, aki parasztábrázolásában Turgenyevre hasonlít, aki olyan alakokat képes az olvasók elé varázsolni, mint Dante, Goethe vagy Shakespeare.

A vallomások sorában fontos helyet tölt be Tordai Ányos életrajz-kiegészítése[9]. Erre az életrajzi kiegészítésre már régóta és több alkalommal is hivatkoztam. Különösen is azokra a részeire, melyek Dédapám hitére és Isten kapcsolatára vonatkoznak. A Futó Jenő által felvetett problémával, a hamisításokkal ugyanis magam

[9] Tordai Ányos: *Amit nem tudunk Gárdonyiról.* Különlenyomat a *Magyar Kultúra* 1935. évfolyamából.

is szembesültem. Sajnos a téves – és merem állítani – rosszindulatú állítások jelentős része tapasztalatom szerint Dédapám hitére és az egyházzal való kapcsolatára koncentráltak. Ezért is örültem, amikor Dédapám és az egri cisztercita szerzetesek kapcsolatát kutatva rátaláltam az egri ciszterci atya, Kilián István tanulmányára[10]. Ebből az derül ki, hogy a Római Katolikus Egyház is tiszta képet szeretett volna látni a Gárdonyi-életművel kapcsolatban. Kilián idéz egy Tordaitól származó, Nagyapámhoz írt levet. Ebben Tordai megköszöni, hogy Nagyapám megküldte neki *Az élő Gárdonyi*t és beszámol arról, hogy a *Magyar Kultúra* is felkérte, hogy írjon tanulmányt, „főképp katolikus szempontból". Tordai cikke tehát nem csupán egyéni vállalkozás. Kijelentéseinek különös súlya van, hiszen állításait nem magánvéleménynek, hanem katolikus álláspontnak is kell tekintenünk. (Csodálatos dolognak tartom, hogy a katolikus álláspontot egy jóbaráttal dolgoztatták ki.)

Felmerül persze a kérdés, hogy miért volt, vagy lehetett erre ezen a szinten is szükség.

Sík Sándornál (1889–1963) találtam magyarázatot[11]. *Gárdonyi, Ady, Prohászka* című kötetében a címben szereplő három kiemelkedő szerzővel kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy „ez a három író fejezi ki legeredetibben, legélesebben és legművészibben a kor magyar lelkiségének három különböző arculatát. Gárdonyi a nyolcvanas és kilencvenes évek levegőjében nőtt fel, de megrázó egyéni élményei; hatása alatt idegenné válik ebben a világban; kivonul a magyar közéletből, remetévé lesz, úgy gyötrődi ki magából, szemlélődő, különc és mély érzésű lelkéből, a maga egyéni világnézetét…"[12]

Tordai ismerte Gárdonyi egyéni élményeit, gyötrődéseit és ezeknek ismeretében ő – és merem mondani: csak ő – volt képes és alkalmas arra, hogy Gárdonyi világnézetéről véleményt mondhasson. Ennek a véleményformálásnak aztán része lett a Sík Sándor által használt jelzők cáfolata is.

Tordai állításai nem tagadják és hallgatják el a világnézeti kacskaringókat, de határozottak és egyértelműek:

„Örömmel kell azt hirdetnünk, hogy alig van Isten-hívőbb, Krisztus-szeretőbb, Mária-tisztelőbb, másvilágban-bizakodóbb, tisztábbtollú és erkölcsösebb írónk Gárdonyinál.

1897-ben az előbbi istentagadó már Krisztusról álmodik, már azt tervezi sírfeliratául: *Hiszek egy Istenben és az örök életben, …* egri jóbarátainak javarésze katolikus pap. Gyakori tárgyai a beszélgetésnek a szent biblia s a hitigazságok. Amazt

[10] Dr. Kilián István: *Gárdonyi és a ciszterciek* (előadás vázlata). In: *Egri FEHÉR/FEKETE, a Ciszterci Diákszövetség Egri Osztályának hírei.* Szerk.: Oláh Gyula. 1998. Karácsony, 3–4. o.

[11] Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka.* Pallas Rt., 1928.

[12] Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka.* Pallas Rt., 1928, 10. o.

is forgatja sokszor, ezeken is töpreng még többször. Folyosója falára maga festi Szűz Máriát a kis Jézussal. Hálószobájának éke Munkácsy Krisztusa. Ágya felett a megfeszített Jézus keresztje. Végrendelete azt kívánja: pap szentelje be sírját és a sírkeresztje ezt hirdesse: *Csak a teste.*

… lassan-lassan erőssé fonódott a szál, mely egri azilumát az égboltozattal, az Istennel a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte."

Tordai megerősíti, hogy Gárdonyi a 18 éves korában megfogalmazott életelvei szerint élt, melynek utolsó pontja a Jézus-követés. (Érdekesség, hogy Franklin ezt a pontot utólag fűzte az életelveihez. Dédapám életében viszont – Cs. Varga István szavaival élve – ez a meghatározó értéktengely.)

Tordai írásában arra is érdemes felfigyelni, hogy mivel ismerte Gárdonyit, finoman, de cáfolja Sík Sándor bántónak is értelmezhető állításait. Ő nem azt mondja, hogy Gárdonyi idegenné válik a világban, hanem azt, hogy Egerbe költözése a Gondviselés műve („Mi vitte Egerbe? Mondják véletlennek, mondjuk Isten kezének."). Megvallja, hogy Gárdonyi nem vonult ki a közéletből („Pestre azonban időnkint föl-fölnézett. Nemcsak akkor, ha munkái, színdarabjai ügyében kellett járnia, fölment olykor azért is, hogy meg ne szakadjanak a régi összeköttetések, hogy lépést tartson a haladó idővel."). Bizonyítja, hogy nem volt remete, mert nem lehet remete az, aki „barátait, vendégeit szívesen látta". Tagadja, hogy különc lett volna, hiszen „Sokat emlegetett felülvilágító ablakát is azért gondolta ki íróasztala fölé, hogy írószobáját teljesen elzárja kerttől-udvartól, ahol bizony édesanyjának apró jószágai nem igen respektálták a csend-parancsot. Mint ahogyan sokan gondolják."

A mérnöki gondolkodás szerint a tekintélynek számító ítészekre való hivatkozással való bizonyítás helyett az egyes állítások igaz voltának valószínűségét kell meghatározni. Esetünkben például Sík Sándor és Tordai is pap és irodalomtörténész. Hivatásuk okán egyikük sem akart valótlant állítani. Mivel azonos a képzettség, az emberi attitűd, azonosnak feltételezhető állításaik igazságtartalma. További szempontok alapján azonban Tordai javára billen a mérleg. Sík Sándor ugyanis állításait csupán – a Futó Jenő által is sokszor megkérdőjelezett – irodalmi forrásokkal tudta alátámasztani, Tordai viszont személyes és közvetlen tapasztalatai alapján fogalmazta meg téziseit. Ez az a többlet, ami miatt Tordai állításai az igazak.

A Gárdonyi-képet „újrafogalmazó" hálózat

A fent említett gondolatmenet persze messzebbre is vezet. Matematikailag ki lehet mutatni, hogy a különböző ideológiai rendszerekben tekintélynek számító véleményformálók hogyan képesek értékeket közvetítő életműveket megsemmisíte-

ni és lélekromboló életműveket felmagasztosítani.[13] Nagy János Ádám ezt Rákosi Viktor példáján be is bizonyította.

Dédapám esetében is volt ilyen törekvés. Ezt a véleményt formálók kapcsolatrendszerének elemzésével igyekszem szemléltetni.

A *Köznevelés – Minisztériumi rendeletek, közlemények* 1950. (6. évfolyam) 1–24. számában, 1950. március elsején megjelent egy rendelet az iskolai könyvtárak átrendezéséről s selejtezéséről. Ártatlan és jelentéktelen közleménynek gondolnánk. A rendeletet a vallás és közoktatási miniszter hozta. Azért hozta, mert az ifjúsági könyvtárakban véleménye szerint nagy számban vannak olyan művek, melyek a feudálkapitalista rendszer nevelési céljait szolgálják, azaz idealista szemléletűek, klerikálisak.

Le kellett selejtezni és az Országos Könyvtári Központba be kellett küldeni Gopcsa László Gárdonyiról írott könyvét, az ifjúsági könyvtárból a tanári könyvtárba kellett áthelyezni az *Arany, tömjén mirha*, az *Átkozott józanság*, az *Emlékezetes napok*, a *Fűzfalevél, nyárfalevél*, az *Isten rabjai*, a *Kevi Pál halála* és a *Szunyoghy Miatyánkja* című műveket.

A tanári könyvtárba áthelyezett művek esetében viszonylag egyértelmű a „miért". A Gopcsa László munkájától való félelem magyarázatra szorul.

Veszélyt jelenthetett a mű terjedelme. Egy 29 oldalas monográfiát mindenki könnyedén átolvashat. Félhettek a szerző személyétől, hiszen Tordaihoz hasonlóan ő is személyesen ismerte Gárdonyit, tehát hiteles forrás volt. A legnagyobb gondot talán az általa alkotott Gárdonyi-kép jelenthette. Gopcsa szerint Gárdonyi áhítozta, hogy a világirodalom szellemóriásait a maguk eredetiségében ismerhesse. Ez nem akadályozta őt abban, hogy nyelve és érzésvilága színmagyar maradjon, hogy írásaiban mindenkor hazája és nemzete jó hírét, dicsőségét, kulturális fejlődését szolgálja. Gárdonyi filozófiai tudását tartotta a legérdekesebbnek. Göre Gábor alakjának megfestésében szerinte népszerűen maradandót alkotott. Vendégszerető emberként mutatja be, aki örömmel vezette lakásába, ebédre marasztalta, borral kínálta, jókedvében megtömte a pipáját és megígértette vele, hogy egri tartózkodása minden napján felkeresi, akit még a délutáni órákban is sokan szoktak, különösen vidékről felkeresni, festők, rajzolók, írók, néha turisták is. Gopcsa maga látta nála könnyen hozzáférhető helyen a Bibliát.

A Gopcsa-féle könyv tagadhatatlan módon változtatási akaratot tükröz. Ennek a rendelet szerinti deklarált célja ideológiai jellegű. Lukács Györgytől tudjuk, hogy ő nem tudta elképzelni, hogy könyv nélkül létezhetnek családok.

[13] Nagy János Ádám: *Rákosi Viktor (Sipulusz) hatása a magyar humorra és recepciójának változása az utóbbi 100 évben.* In: *„A Nemzeti szalóny és Más".* Szerk.: Keller Péter. Magánkiadás, Budapest, 2021.

Gárdonyi is vallotta: *„Az olvasmány, amely bennünk marad, lelkünknek részévé válik. A szép és nemes olvasmány nemes, szép és jó részévé; a rút, aljas olvasmány: mint a mocsokfolt, ami beleeszi magát a ruhánkba, hogy azt sem tudjuk, hogy került belé."*[14]

Többféle hatást válthat tehát ki az írás.

A Gárdonyi-művek tagadni javasolt értékeit bizonyosan jól ismerték 1950-ben az olvasók. Feltehetően Lukács György[15] is, aki középfokú tanulmányait Budapesten, a Deák Téri Evangélikus Gimnáziumban végezte. Ugyanilyen logika szerint a „spenót" néven ismert hatkötetes magyar irodalomtörténet szerkesztője, Sőtér István[16] is, hiszen ő középiskoláit a szegedi piarista gimnáziumban végezte. Sőtér az idézett közlemény megjelenése előtt 1946. augusztus 1-től a közleményt közzétevő minisztérium, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium X. főosztályának helyettes vezetője, 1947. június 1-jétől pedig vezetője. 1948-tól már az oktatás területén találjuk. Először a szegedi egyetem, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanára, sőt utóbbi rektora is.

Az elmúlt időszak Gárdonyival foglalkozó kutatóinak szakmai karrierje az ideológiai váltást követelő rendelet közzététele után rendre az oktatás területéről indul, majd a mai fogalmak szerinti média területein teljesedik ki. Hatásuk hosszantartó, eredményességüket növelte az a tény, hogy tudományos minősítéseik és pozícióik révén a publikációs jegyzékekben rendre hivatkoztak rájuk, így elterjedtek és szinte megkerülhetetlenné váltak. (A vallomáskötetben említés történik független kutatóműhelyekről és újabb, szintén függetlennek mondható tudományos munkákról!)

Kispéter András az idézett minisztériumi rendelet megjelenését követő évtől 1951-től 1955-ig oktat. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) magyar irodalmi tanszékén aspiráns[17]. 1961-től 65-ig a Magyar Helikon Könyvkiadó főszerkesztője. (Freudi elszólás is lehet, ami arra indította őt, hogy monográfiájának fülszövegében tudatos hamisításokról szóljon…)

A háború utáni Gárdonyi gyűjteményes kiadás egyik szerkesztője, Z. Szalai Sándor 1952-től ugyancsak az ELTE-n, nevezetesen a 20. századi magyar irodalmi tanszéken oktat, majd 1954-től 1960-ig a kulturális igazgatásban dolgozik, utána 1960 és 1962 között a Kiadói Főigazgatóságon osztályvezető. 1962-től hét éven keresztül a Magvető Könyvkiadó irodalmi vezetője, majd 1969-től a Szépirodalmi Könyvkiadó főszerkesztője, 1989 és 1992 között megbízott igazgatója[18].

[14] Gárdonyi Géza: *Titkosnapló.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 53. o.

[15] https://hu.wikipedia.org/wiki/Lukács_György_(filozófus) [2024.08.09.]

[16] https://hu.wikipedia.org/wiki/Sőtér_István [2024.08.09.]

[17] https://hu.wikipedia.org/wiki/Kispéter_András [2024.08.06.]

[18] https://hu.wikipedia.org/wiki/Z._Szalai_Sándor [2024.08.06.]

Az oktatás területén megjelent új szemléletre példa Berencz Jánosnak az Egri Tanárképző Főiskola különlenyomatában[19] megjelent írása. Érdekes, hogy miután az 1952. évi 2. számú törvényerejű rendelet 15. paragrafusa meghatározza, ki számított kuláknak, Berencz az egyik legnépszerűbb, az akkori időben feltehetően különösen is ismert – és ismét csak rövid terjedelmű – Gárdonyi-műben, *Az én falum*ban 1955-ben már a pedagógiai problémákat keresi. A mű irodalomjegyzékében megjelenik Sőtér István mellett Bóka László neve is, aki az életrajz szerint kapcsolatba került az ellenállási mozgalommal, hadifogságba esett, ahonnan csak két évvel a felszabadulás után tért haza. 1947 áprilisától 1950 augusztusáig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adminisztratív államtitkára – tehát a hivatkozott rendelet az ő államtitkársága alatt jelent meg –, majd 1950-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója, tehát Kispéter Andrással, Z. Szalaival és később feltehetően Sőtérrel is együtt oktatta a leendő pedagógusokat. A Bölcsészettudományi Karon a 20. századi magyar irodalomtörténeti tanszék tanszékvezető tanára lett. 1953-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották[20].

E kis tanulmány irodalomjegyzéke megemlíti Király Istvánt is[21]. Király apja református lelkész. Maga a középiskolát a Sárospataki Református Gimnáziumban végezte. Ő is kapcsolatban lehetett az idézett irodalomtörténészekkel, hiszen 1949-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem irodalomtörténeti tanszékén dolgozott docensként. 1957–1959 között a szegedi egyetemen tanít. 1960-ban visszakerül az ELTE-re: a 20. századi magyar irodalomtörténeti tanszéken lesz egyetemi tanár, majd tanszékvezető[22].

Lengyel Dénes neve is olvasható a tanulmány irodalomjegyzékében[23]. Lengyel Dénes életútja is hasonló a korábban ismertetett irodalomtörténészekéhez. Ő 1952 és 1961 között a Központi Pedagógiai Továbbképző Intézet magyar tanszékének vezetője, majd 1970-es nyugdíjazásáig a Petőfi Irodalmi Múzeum helyettes igazgatója. A *Nagy Magyar Költők* című sorozat, és a *Jókai Mór összes művei* kritikai kiadásának is szerkesztője.[24]

Berencz nyilván fontos elemzési szempontokhoz jutott az irodalomjegyzékben szereplő Krupszkaja-mű[25] alapos tanulmányozása révén is.

---

[19] Berencz János: *Pedagógiai problémák Gárdonyi „Az én falum" című művében.* Az Egri Tanárképző Főiskola Füzetei, Eger, 1955.

[20] https://hu.wikipedia.org/wiki/Bóka_László_(irodalomtörténész,_1910–1964) [2024.08.08]

[21] Király István: *Mikszáth Kálmán.* Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952.

[22] https://hu.wikipedia.org/wiki/Király_István_(irodalomtörténész) [2024.08.08.]

[23] Lengyel Dénes: *Csokonai, mint nevelő.* In: *Irodalomtörténet,* 1953, 3–4. sz.

[24] https://hu.wikipedia.org/wiki/Lengyel_Dénes [2024.08.08.]

[25] N. K. Krupszkaja: *Válogatott pedagógiai tanulmányok.* Hungária Könyvkiadó Nemzeti Vállalat. Budapest, 1949.

Természetesen Gopcsa, Futó, Kéky, Madarász és Sík Sándor is szerepelnek az irodalomjegyzékben, sőt egyéb Gárdonyi-művek is, hiszen a irodalomjegyzék így indul: *Gárdonyi szépirodalmi művein és az általa szerkesztett „Tanítóbarát" (Győr 1886–1889) című folyóiraton kívül…* (A Futó-féle monográfiában több mint 80 Gárdonyi-mű szerepel cím szerint.)

A Sőtér-féle irodalomtörténet forrásanyaga is üzenetértékű. A Gárdonyi-írásokra kétszeresen hivatkoznak[26]. A *G. G. munkái. I–XLI. 1926–29* feltehetően a Dante-kiadást jelentheti. Ezzel állítják párhuzamba a Bóka-, Lukácsy Sándor-, Nagy Pál-, Oláh László-, Tóth Gyula-, Z. Szalai-tanulmányokkal kiegészített Gárdonyi-műveket.

Lukácsy Sándor személye sem lehet véletlen. Ő a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) által alapított *Valóság* című folyóirat felelős szerkesztője 1947–49 között. 1946–47-ben a Szikra Könyvkiadó lektora. 1948-ban az Országos Könyvhivatalban, 1949–51 között a Népművelési Minisztériumban dolgozott[27], tehát a már többször idézett rendelet keletkezésének idején ő is az államapparátusban tényked ik.

A Sőtér-féle irodalomjegyzék háború előtti és utáni írásokat is tartalmaz[28]. A

[26] *Figurák.* Bev. Mikszáth Kálmán. 1900. – *G. G. munkái.* I–XLI. 1926–29. – *Egri csillagok. I–II.* Bev. Bóka László, kiad. Tóth László. 1951. *MK1. – Gyermekkori emlékeim.* Bev. Lukácsy Sándor. 1951. – *A lámpás.* Bev. Bóka László. 1952. – *Tüzek meg árnyékok.* Bev. és kiad. Nagy Pál. 1957. – *G. G. versei.* Bev. és kiad. Bóka László. 1958. – *Kék pille.* Bev. és kiad. Oláh László. 1961. – *A láthatatlan ember.* Bev. és kiad. Tóth Gyula. 1961. – *Dávidkáné.* Kisregények 1894–1904. Bev. és kiad. Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula. 1962. – *Ábel és Eszter.* Kisregények 1905–1913. Bev. és kiad. Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula. 1962. – *Aggyisten, Biri.* Kisregények 1914–1922. Bev. és kiad. Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula. 1963. – *Hosszúhajú veszedelem.* Bev. és Kiad. Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula. 1964. – *Isten rabjai.* Bev. és Kiad. Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula. 1964. – *Szegény ember jó órája.* I–II. Bev. és Kiad. Z. Szalai Sándor és Tóth Gyula. 1964.

[27] https://hu.wikipedia.org/wiki/Lukácsy_Sándor_(irodalomtörténész) [2024.08.08.]

[28] Gyulai Pál: *G. G.: Igazság a földön.* BpSz 1897. XCI. 330–334. és Bírálatok, cikkek, tanulmányok. 1961. – Madarász Flóris: *G. G.* KatSz 1909. 245–262., 358–378., 451–474. – Oláh Gábor: *G. G.* Írói arcképek. 1910. – Zsigmond Ferenc: *G. G.* It 1921. 97–115. – Schöpflin Aladár: *G. G.* Nyug 1922. 1245–48. és Írók, könyvek, emlékek. 1925. – Gopcsa László: *G. G. élete és legelső írásai.* 1923. – Szabolcska László: *G. G. élete és költészete.* 1925. – Galamb Sándor: *A rajzforma fejlődése elbeszélő irodalmunkban.* BpSz 1925. CCI. 47–72. – Bilkei Ferenc: *G. és a buddhizmus.* 1925. – Kéky Lajos: *G. G.* 1926. ItFüz (Császár) 7. – Juhász Géza: *Forma és világkép az új magyar regényben.* DebrSz 1928. 373–386. – Kelemen Ferenc: *G. nevelői személyisége „Az én falum" tükrében.* 1929. – Sík Sándor: *G., Ady, Prohászka.* 1929. – Futó Jenő: *G. G.* 1930. – Hofbauer László: *G. G. szegedi újságíróskodásának története (1888–1891).* DebrSz 1932. 21–28. – *Az egri*

háború utáni szerzők a korábban említettek mellett: Gergely Gergely, Komlós Aladár, Nagy Sándor, Mezei József és Rónay György.

Gergely Gergely Sík Sándornál doktorált. 1936 és 1946 között Szegeden tanít. 1946-ban Budapestre kerül. Minisztériumi tisztviselőként vesz részt az új iskolarendszer kialakításában. 1952-től 1977-ig a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) tanára. 1954-től a Sőtér István vezette XIX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéken dolgozik[29].

Rónay György 1943-ban Lovass Gyulával, Sőtér Istvánnal és Thurzó Gáborral alapítója és szerkesztője volt az *Ezüstkor* című folyóiratnak. 1945-től a *Vigília* szerkesztőbizottságának tagja, 1969-től haláláig felelős szerkesztője. 1947–1949 között a Demokrata Néppárt (DNP) országgyűlési képviselője[30]. Gárdonyi vonatkozásában Rónay életútjában a *Vigília*t[31] sajnos külön is említeni kell. A lapot 1935-ben alapította a magyar neokatolikus mozgalom néhány kiemelkedő képviselője. Céljuk az volt, hogy a kultúra és a hit találkozását, a katolikus szellemű irodalom megújulását és a magyar katolikus egyház korszerűsödését előmozdítsák. 1947-ben, Sík Sándor főszerkesztősége idején Rónay György mindezek ellenére megfogalmazza a már többször hivatkozott rendelet Gárdonyira vonatkozó ideológiai alapjait. A korra és a Gárdonyival kapcsolatos háború utáni véleményt formáló „körre" bizonyos értelemben jellemző, hogy éppen Sík Sándor főszerkesztősége alatt jelenteti meg Rónay írását. Sík Sándor ugyanis *Gárdonyi, Ady, Prohászka* című könyvben ilyeneket is ír:

„Gárdonyi (számára) az írás szent hivatás, embertestvéri szolgálat."[32]

„… az ő igazi ereje éppen a szív lendülete."[33]

„… vátesznek, a lélek papjának, emberek útmutatójának érezte magát. Gárdonyi Géza a betlehemi csillagot érezte céhe címerének, és hittel vallja, hogy csak

halhatatlan. Tanulmányok G. G.-ról. Szerk. Simon Lajos. [1932.] – Gaál István: *A természet-rajongó G.* DebrSz 1933. 373–383., 446–462. – Payr Sándor: *G. apja és a Ziegler család Sopronban és Nemeskéren.* 1934. – Rónay György: *A regény és az élet.* 1947. – Bóka László: *A hazaszeretet regénye.* Csill 1952. 83–91., 205–219., és *Tegnaptól máig.* 1958. – Komlós Aladár: *G. G. A magyar költészet Petőfitől Adyig.* 1959. – Nagy Sándor: *A bor szerepe a magyar dráma fejlődésében.* Egri Ped. Főisk. Füzetei. 1962. – Gergely Gergely: *Gondolatok G. egy regénytípusának vizsgálatához.* ItK 1963. 691–700. – *Emlékkönyv G. G. születésének 100. évfordulójára.* Bev. Bóka László. 1963. – Mezei József: *G. pszichologizmusa.* Itk 1964. 449–456.

[29] https://hu.wikipedia.org/wiki/Gergely_Gergely [2024.08.08]

[30] https://hu.wikipedia.org/wiki/Rónay_György [2024.08.08.]

[31] https://vigilia.hu/index.php/a-vigilia-toertenete [2024.08.08.]

[32] Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka.* Pallas Rt., Budapest, 1928, 27. o.

[33] Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka.* Pallas Rt., Budapest, 1928, 34. o.

az a jó könyv, amely tanítója a nemzetnek. (…) A magyar élet forrongó világába nem nyúlt bele alakító kézzel. Kivonult belőle és a lélek remetéje lett. Egész alakja azonban életével és halálával, mélységeivel és különösségeivel, prédikációs könyvlapjaival és tiszta költészetével: impozáns erővel hirdeti a lélek szuverénitását, a halhatatlanság hitét, a szeretet evangéliumát. Ezt a tanítást írásaival beleépítette a jövendő magyar generációk lelkébe. (…) Gárdonyi remeteforrásából mindig a tiszta felfrissülés vizét meríthetjük."[34]

Rónay Thurzó Gábort is idézi. Thurzó gimnáziumi tanulmányait a budapesti piarista gimnáziumban végezte 1922 és 1931 között (betegsége miatt a VI. osztályt kétszer járta). Ezalatt közel másfél évig, 1928/1929-ben, majd 1929 decemberéig Sík Sándor volt az osztályfőnöke és magyartanára. 1931-ben megkezdi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–német szakán, és már akkor, 1931–32-ben a *Perspektíva* című folyóirat alapítója volt. Az egyetemet nem fejezte be, hanem 1933-ban Németországba ment. Hazatérve 1935-től a *Vigília* folyóirat munkaközösségének, majd 1945–1949 között szerkesztőbizottságának tagja. 1938-tól az *Élet* című folyóirat irodalmi szerkesztője. 1939–1944 között az Országos Magyar Sajtókamara újságírói szakosztályának tagja. 1942-ben Lovass Gyulával, Rónay Györggyel és Sőtér Istvánnal együtt megalapította az *Ezüstkor* című folyóiratot. 1944-ben a Fővárosi Könyvkiadó Kft.-t vezeti.[35] 1945 után egyre inkább a színház és a forgatókönyvírás felé fordul. 1945–1949 között a Művész Színház, 1951-től a Hunnia Filmgyár, 1961-től a Magyar Televízió dramaturgja. Az is jellemző a korra és e hálózat tagjaira, hogy Rónay bizonyosan tudja, hogy Thurzó Gárdonyi stílusáról homlokegyenest mást állít, mint a főszerkesztő Sík Sándor 1928-ban *Gárdonyi, Ady Prohászka* című könyvében.

Rónay hatása a mai napig is érvényesül. Tóth Gyula még 2021-ben is így fogalmaz: „Mit jelent morális szempontból, hogy mi a helyes és mi az elfogadhatatlan, illetve mi a jó és mi az elvetendő? A legtöbb irodalmi termék, legyen az szép vagy populáris irodalom, rákényszeríti az olvasót egy nem minden esetben tudatos morális ítélet meghozatalára. Gondoljunk csak az átlag magyar olvasó olyan korai irodalmi élményeire. mint Szophoklész *Antigoné*ja, Gárdonyi Géza *A kőszívű ember fiai* című regénye [megjegyzés: szó szerint ez áll a forrásban!] vagy a tárgyalt tanulmánykötetben is vizsgált Móricz Zsigmond-regény, a *Légy jó mindhalálig.* Közös pont, hogy mindhárom műben fontos szerepet játszik az erkölcs, illetve esetenként épp annak hiánya."[36]

---

[34] Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka.* Pallas Rt., Budapest, 1928, 398–403.

[35] https://hu.wikipedia.org/wiki/Thurzó_Gábor [2024.08.08.]

[36] https://adt.arcanum.com/hu/view/HELIKON_2021/?pg=538&layout=s&query=gárdonyi [2024.08.10] *Helikon – Irodalom- és Kultúratudományi Szemle,* 67. évfolyam 2021. 3. szám /

Záró gondolat

Azzal indítottam, hogy Dédapám szellemi örökségét a vallomás-kötet szerzői a szó és a tett hitelességének példájában látják. A Jézus-követő emberek ilyenek. A jézusi tanításokat több mint kétezer éve próbálják tagadni, félremagyarázni. Dédapám gondolatait több mint száz éve. Meg lehet találni az okot, de magát a jelenséget feltehetően nem lehet megszüntetni. Cs. Varga István az ars sacra értelmében segített megérteni, hogy *„van egy íratlan keresztény esztétika, amit leginkább evangéliumi esztétikának lehetne nevezni. Hulláma végigvonul az európai irodalomban, hat napjainkban is. Van aztán többek között egy másik művészeti-esztétikai vonal is, amit klasszikusnak nevezhetnénk, s amely időről időre megszüli a maga kánonjait. Az evangéliumi azonban megfogalmazhatatlan. Lényegében Jézus személyéhez kötött, példája Jézus, az a mód, ahogy egyedül ő tudott egyszerre hallatlan kritikával és szeretettel megvizsgálni egy elébe került »esetet«, emberi szívet, emberi nyomorúságot."*

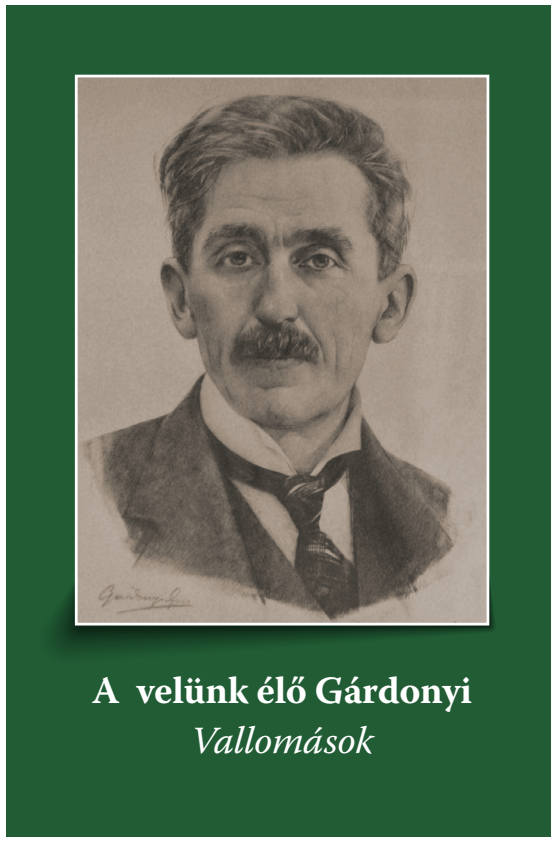
A zsoltáros gondolata sokszor jár eszemben: „Aki a dicséret áldozatát áldozza, az tisztel engem; és akinek útja szeplőtelen, annak megadom, hogy meglássa Isten üdvösségét." (Zsolt 50, 23)

könyvek. Tóth Gyula: Horváth Márta és Szabó Judit (szerk.): *Irodalmi elbeszélés és morális ítélet.* In: *Irodalom – evolúció – kogníció 2.* Ráció Kiadó, Budapest, 2021, 292. o.

Bakonyi István

A velünk élő Gárdonyi

Vallomások

Minden jelentős életmű utóéletében fontos, hogy a leszármazottak, a jogutódok mennyit tesznek azért, hogy az életmű ne jusson feledésbe. Természetesen ilyen utódok nélkül is kötelességünk, hogy velünk éljen tovább az adott szerzők teljesítménye. Sajnos, sok negatív példát említhetnénk ezzel kapcsolatban, s bizony kiemelkedő alkotókat is megnevezhetnénk. Azt sem tudom pontosan, hogy Gárdonyi Géza regényei, versei ott vannak-e a nemzeti tudatban, azt viszont tudom, hogy az író dédunokája, Keller Péter sokat tesz a feledés ellen.

Mindennek egyik ékes bizonyítéka *A velünk élő Gárdonyi* című kötet, amelyben számos vallomás mellett tudományosan megalapozott tanulmányokat is találunk. Elsősorban a kötetet szerkesztő dédunoka jóvoltából! Válogatásában különféle foglalkozású és hovatartozású szerzők írásait olvashatjuk a kiadványban. (Az elegáns kötetben Győrfi András míves grafikái láthatók.)

Prokopp Mária ezt írja többek között a hátlapon levő ajánlásban: *„… Az én virágszálam a készülő csokorba a Szeretet illatos rózsája, amely ma is ontja fényét és illatát Gárdonyi Géza minden írásából. Ő közel hozta a magyar szívekhez Jézus 2000 éves Örömhírét, hogy az egyetlen ÉRTÉK a szeretet…”* A művészettörténész ünnepélyes sorai adják meg az alaphangot, s valóban: mások is hangoztatják ennek az örök értéknek a megnyilvánulásait.

A mintegy negyedszáz szerző gondolatainak lényeges mozzanatai ezek. A szerkesztés nagyon egyszerű: betűrendben követik egymást az írások. Valamennyien azt vallják, hogy valóban velünk él az író, művei kibírják az idő próbáját, és számukra egyértelmű Gárdonyi halhatatlansága. Az ajánlásban Keller Péter többek között ezt írja: „… Volt tehát egy olyan író, akit jószándékú emberek példaképül választottak az Isten, a magyar haza és a magyar kultúra szolgálatában…" E szavak azt sugallják, hogy nála megvolt a megélt élet és a megírt életmű harmóniája, egysége. Természetesen az utókor számára mindenképpen az életmű az elsődleges!

Szó esik a tanító íróról is, aki – mint tudjuk – főleg az *Egri csillagok*kal nemzedékek ízlésformálója lehetett, hiszen iskolai tananyagként egészen máig óriási hatást gyakorolt az ifjúságra is. (Bátortalanul jegyzem meg: a mai helyzetet illetően ebben már nem lehetünk biztosak…) S ebben szerepet játszik az a jelrendszer, amiről Adamikné Jászó Anna értekezik. S ezeket e jeleket fejti meg az olvasó, hogy aztán kibontsa a teljesebb igazságot. Így erősíti meg gyakran a Krisztusban hivés lényegét is, s „… E miatt a kapcsolat miatt is szeretjük, olvassuk műveit, akár tudatosan, akár tudattalanul, lelkünk mélyén."

Egy másik ismert nyelvész, Balázs Géza *Az örök Gárdonyi* címmel közöl esszét ebben a kötetben. Hangsúlyozza, hogy az írót a magyar nyelv is folyamatosan foglalkoztatta. Ebben persze nincs semmi rendkívüli, hiszen sok elődje és kortársa is így tett, de a tudatosság itt különösen jelentős. Gárdonyi nyelvművelőként kiemelkedik a magyar irodalomban, ezt igazolják művei. Egy kiragadott példa: „… gördülékeny, szép stílusát jó jellemzik a régi nyelvből, nyelvjárásokból vett szavak és kifejezések…" Kiváló és tömör műelemzésekkel igazolja a szerző ezen igazságokat. Mint ahogy a kötet értékeihez sorolhatjuk még egy nyelvésznek, H. Tóth Istvánnak *Gárdonyi – a tiszta felfrissülés vize* című írását is.

S ha már szó esett hitről és szeretetről, akkor ebben a sorban kiemelkedik a szakralitást kutató irodalomtörténésznek, Cs. Varga Istvánnak tanulmánya *„Gárdonyi és a Jézus-eszmény"* címmel, s itt a művekben föllelhető szakrális dimenzió analízisével találkozhatunk. (Cs. Varga egri polgárként is sokat tesz az életmű megismertetéséért.) Tágabb irodalomtörténeti összefüggésekkel szembesíti ebben a kitekintő elemzésben az írót, mindvégig középpontban a címben megjelölt fogalommal. Arról az íróról szól, aki már 18 éves korában megnevezte életideálját, a Jézus-eszményt. S arról is ír, hogy Gárdonyi számára Eger „irodalmi végvárat, alkotóműhelyt" jelentett, s ezt ő maga teremtette meg. Azt a kevésbé ismert érdemét is kiemeli, hogy lefordította Dante *Isteni színjáték*ának *Pokol* fejezetét. Közben itt sem maradnak el a minielemzések, a megjelölt szempont betartásával. A költő méltatásáról sem feledkezik meg Cs. Varga István.

A másik, igencsak kiemelkedő tanulmány Jánosi Zoltán nevéhez fűződik. Valóságos kis minimonográfia jellegű, alapos munka. Ízig-vérig tudományos megkö-

zelítéssel. Belehelyezi a korba az életművet, maradandó értékeit felmutatja. Fontos életrajzi elemeket közöl, a származás jövőt meghatározó jellegzetességeivel. Megtudjuk azt a furcsa tényt is, hogy Gárdonyi párbajozott is… Ez kétségtelenül kirívó pillanat volt az életében. Ennél persze fontosabb, hogy Jánosi szerint az író szelleme kiterjedt módon munkálkodott az utódokban. A szellemi rokonok közé soroltatik Ady és Móricz – nem véletlenül. Az alapos elemzés többek között érinti a folklórhoz való viszonyt, és sok egyéb vonatkozást. S teszi mindezt a szerző számtalan idézettel.

Az életmű kutatói közül itt van Kovács Gábor is, aki *Az ellentmondás-kereső Gárdonyi* címmel közök tanulmányt. Emlegeti az elvont bölcseletet éppúgy, mint a tanítói szellemet. Kiinduló pontja az a tény, hogy Gárdonyi az elbeszélés érdekességét az ellentézisben látta. Összegzése így hangzik: „… Gárdonyi számomra legfontosabbnak tűnő szellemi örökségét abban látom, ahogyan a »szeresd ellenségedet« és az »ismerd meg magadat« kifejezések ütközésének ellentmondásos jelentésvilágából és létszituációteremtő erejéből képes volt egy változatos életművet felépíteni…” S van úgy, hogy valaki rendkívül röviden szól jelentős dolgokról. Miként pl. ezt az italianista tudós irodalomtörténész, Madarász Imre teszi két oldalon *Mesterünk, Gárdonyi* címmel.

És olvashatunk személyes hangú emlékezéseket, értékeléseket. Mind-mind hozzájárul a teljesebb kép kialakításához. Így élhet valóban velünk Gárdonyi Géza!

H. Móra Éva

Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről

Az emberség regénye

Talán nem az Arany János-i *„mindég, minden körülményben”* embert, nem is a József Attila-i *„egyre kevesebb”* embert rajzolja meg Móra ebben a regényben. Az e versekben felmutatott ember *ember* a talpán, egyenes gerincű hős, nem adja fel elveit; erkölcse, jelleme példaértékű a többi embernek.

Nem, Móra itt a gyarló, csetlő-botló, a megmaradása érdekében sokat mérlegelő, de olykor saját, pillanatnyi érzéseinek engedelmeskedő s azok szerint döntő embert énekli meg. A madáchi, a küzdő embert. A *„homoki embert”,* a *„lehajtott fejű, szomorú és fáradt”* embert. Nem kisebb hősök azonban ők sem: a túlélés hősei, saját tragédiáik túléléséé.

A „nagy háború” korszakát számos forrás: könyv, előadás, dokumentumfilm, hadtörténeti munka, fotótárlat és persze rengeteg internetes anyag segít megismerni. A háború tényei, adatai egyre pontosabban rendelkezésre állnak. A hátországban élő, az *egyes ember* érzéseinek feltárására azonban még nem találtak ki jobbat az irodalomnál. Líránk is bővelkedik az ilyen témájú darabokban, de mellettük érdemes az epikát is fellapozni. Az *Ének a búzamezők*ről a fiataloknak is könnyen olvasható, szívszorító alkotás.

A történet középpontjában Mátyás áll, a sokat látott-tapasztalt gazda, aki mindent tud a földről, de a politika, a napi események szövevényeiben nehezen igazodik ki. (*Föl kerék, le kerék* – így összegzi a politikai változásokat.) Élni kell, dolgozni kell, a föld követelte munkát el kell végezni – ezen egyszerű elvek mentén él és próbál dönteni, amikor döntenie kell. Nagy rokonszenvvel mutatja be őt az író, már a regény első lapjain megismerjük élelmességét is: ha már az ő kútjának a legjobb a vize a környéken, hát próbál ebből némi jövedelemhez is jutni. (Szelíd humorral tudósít Móra arról is, hogy a *népek* sem kevésbé élelmesek: ha nappal fizetni kell a vízért, hát viszik éjszaka…)

Mátyás családja, mint annyi másik család is, csonkán maradt a háborúban. Ő Rókus fiát várja haza, a szomszédból Ferenc nem jött még vissza; s a várakozásban bizony változnak az emberek, módosulnak a kapcsolatok. Diktál a föld: a munkából kiesett férfierőt pótolni kell. Az apát nélkülöző kisfiúnak is hiányzik az apai gondoskodás. Piros, a szomszédasszony így engedi magához a „muszka” hadifoglyot egyre közelebb: Szpiritutó (erre a névre Mátyás „kereszteli”) lassan-lassan átveszi a háborúba ment családfő, apa és férj, Ferenc szerepét. Történetük azonban

tragédiába torkollik: Ferenc egyszer csak hazajöveteléről ír, s az ikrekkel várandós Piros „kenőasszonyhoz" folyamodik szégyenében-ijedelmében. Piros meghal, s a hazatérő Ferenc árván maradt Péterkéje mellett találja a muszkát.

Péter László hívja fel a figyelmünket arra, hogy Móra történetének magja valóságos tényeken alapul: *„A négyéves hadifogságból 1918 augusztusában hazaérkező Kazi Ferenc első feleségének korai halála után, 1920-ban feleségül vette a hősi halottnak nyilvánított Király Antal (1889–1961) feleségét, Király Rozált (1891–1970)."*[1] Az ő történetük másképp alakult, Móra az alkotói képzelet szövőszékébe fogja a szálakat, s szövi tovább, azok saját törvényei szerint.

A történetnek ez a szála mindennek ismerete nélkül is számtalan asszociációt indít el az olvasóban. A hazatérő, főleg a késedelmesen hazatérő katona idegen férfit talál asszonya mellett – erre az alaphelyzetre Mikszáthtól Balázs Józsefig sok író épített már. (Utóbbinak figyelemre méltó a *Fábián Bálint találkozása Istennel* című alkotása; sok a rokon vonása tárgyalt regényünkkel.) Döbbenetes erejű és mélységesen *emberi* a két férfi, Szpiritutó és Ferenc kettőse ezeken a lapokon: felelősségre vonásnak, számonkérésnek nyoma sincs. (Mint ahogy a valós történet szereplői is együtt ültek asztalhoz a tudósítás szerint!)

– *Hát megjött? – kérdezte halkan.*

– *Mög – bólintott Ferenc. – Hát egy kis szappantok van-e? Szeretnék jól megmosakodni.*

A fáradt, megtört – s csak a regény végén tudjuk meg, hogy micsoda titkot hordozó – Ferenc egykedvűen és természetesen veszi tudomásul, hogy Péterke kis lelkében egyelőre a muszka vette át az ő helyét. A gyermeklélek visszahódítása nem tart sokáig, ám Szpiritutó addig nem megy el, amíg a gondosan kifaragott fejfát fel nem állítja Pirosnak. Ritka szép jelenet, írói bravúr, amint a két férfi *közösen* viszi az elkészült keresztet a temetőre:

Többet aztán nem is beszélgettek a temetőig. Nem is lehetett volna, ha lett is volna mit. Akármerre fordultak, szemben találták magukat a széllel, amely nagy hótölcséreket kergetett maga előtt szeges korbácsaival, mint fehérlepedős kísérteteket. Se ház, se fa, semmi se látszott, kutya se vakkant, madár se csippent, sehol semmi élő, csak a két kis fekete emberbogár mászott lassan, kínlódva a végtelen fehérségben a végtelen szürkeség alatt.

Az esendő embert egyenesen a Teremtő optikájával látjuk. Az *emberbogár* metafora egy keresztény népéneket idéz:

Fölséges az Isten, por előtte minden, por a föld, por az ég is.
Mik a földön élnek, mint a szegény féreg, szeret Ő, szeret mégis.

[1] Péter László: *Móra műhelyében.* Pannonica Kiadó, Budapest, 1999. 123.

A fejfát cipelő két férfi jelkép itt, a megbékélés jelképei. Onnan fentről jelentéktelen kis emberbogarak, ahogy a végtelenhez mérve viszályaink is jelentéktelenek. Reményik Sándor sorait is eszünkbe juttatja ez a jelenet:

A dolgok olyan bonyolultak
És végül mégis mindenek
Elhalkulnak és kisimulnak
És lábaidhoz együtt hullnak.

Ferenc itthon van tehát, Rókus azonban nem jön. Mátyás fejében kész a terv: menyét, Etelt Ferenchez kell adni. Nem lebecsülendő indíték a kettejük földjének egésszé alakítása. Tervébe feleségét, Rózát is beavatja, s elindul a „finom véletlenek" sorozata: a két öreg úgy alakítja a dolgokat, hogy a két fiatal özvegy minél többet találkozhasson. Nem maradnak ki a „cselszövésekből" a gyerekek sem, Márika és Péterke jó pajtások lesznek. Aztán egy napon halottnak nyilvánítják az eltűnt Rókust, s meglesz az esküvő is. A szótlan Ferencből figyelmes, gyöngéd férj válik s a szintén szótlan Etelből a rajongásig szerelmes, boldog feleség. A várt anyagi gyarapodás is beindul, az Amerikát járt, világlátott Ferenc sorra vezeti be újításait. (Alakja némiképp Mikszáth Tóth Mihályának rokona.) A felhőtlen boldogság szúrja a szemét az öreg szülének, s – ismét csak annyira *ismerősen* emberi módon – elindul egy kis gonoszkodás. Tulajdonképpen ennek a gonoszkodásnak a következménye az újabb tragédia, Péterke halála. A gyász azonban nem tart sokáig:

… A gyerököt nem köll siratni, de mög bűn is… a *kisgyerök olyan, mint a pohár. Könnyen törik, de nincs könnyebb, mint másikat vönni helyötte. Mög úgy is mondják, hogy a kis halottat csak az ágy lábába temeti az anyja, osztán onnan vöszi elő eleventen, mikor a kedve möggyün.* (A Móra családnak is kijutott a gyerekhalandóságból: Móra Mártonék tíz gyerekükből hetet temettek el. Móra István emlékezik édesanyja szavaira a kis Ferenc születésekor – előző évben már elvesztettek egy kis Ferencet –: *Visszaadta az Isten a kis Fercsike fiamat, fiam…*[2])

Meg is születik Etel és Ferenc közös gyermeke, s nagyapja után a Mátyás nevet kapja. Az öreget ez le is veszi a lábáról, nem győz betelni kisunokájával. (A büszke nagyapa modellje is lehet valóságos; K. Tóth Lenke – Móra Ferenc húgának, Juliannának lánya – visszaemlékezésében olvassuk Móra Mártonról: *…mikor aztán hét unokát számlált a pesti fia* (ti. Móra István) *után, akkor maradéktalanul teljes volt a boldogsága! Nem csak lehetett volna madarat fogatni vele, de fogott is örömében, mikor a legöregebb pesti unokája megkapta a szamárhurutot! Márton*

[2] Móra István: *Hazaemlékezések.* Szerk.: Péter László. Szeged, 1979. 58.

nagytata bebizonyította, hogy a közismerten poros félegyházi levegő a legegészségesebb orvossága a szamárköhögésnek, és vitte magával, nagy diadallal az unokáját! Nyilván összejátszott a bacilusokkal, mert pár nap múlva már a második unoka is szamárköhögött… két héten belül otthon volt Félegyházán mind a hét! Reggelenként összeszedte a „szamarait", s vitte őket magával a szőlőbe.[3]) Szülének nem tetszik, hogy ura mindig a fiataloknál, az unokánál tölti az idejét, s újabb gonoszkodásokat eszel ki. Hamarosan azonban már halálos ágyán követi meg menyét.

Mátyás özvegyen marad. S lassan érlelődik a drámai fordulat: Ferenc zsebében gyűlnek a levelek, amelyek Rókustól jönnek. Először csalásra gyanakszik, de kínzó titkát elmondja a városban az „igazgató úrnak" (az ő alakjában saját magát jeleníti meg Móra): a haldokló Rókustól az utolsó falat kenyeret vonta meg azon a végzetes úton, a fagyban vonszolva magukat. Kiderül, hogy valóban Rókus írta a leveleket: Etel megismeri a kézírását. S amint Ferenc a bűntudattól gyötörve neki is meggyónja a titkot, megfordul az életük. Az asszony elméje megbomlik, látomásai vannak: a kút vizében Mária jelenik meg neki. A látomás-sorozatnak a tóban lelt halála vet véget. Ferenc kezdetben kétségbeesetten, majd egyre fásultabban veszi tudomásul Etel viselkedését, ám halála után különös módon Etel emlékébe, a *halott* Etelbe lesz szerelmes. Végül ő is követi feleségét a halálba – Mátyás egyedül marad a gyerekekkel egyetlen élőként, egyetlenként, akire számíthatnak. De nem kíméli a sors továbbra sem: döntési helyzetbe kerül. Rókus fia egyértelműen tudomására hozza egy újabb levélben, hogy hazajövetelét pénzzel kell megváltani, nem is kevéssel.

Ismét megindító lélekábrázolásnak lehetünk tanúi a regény utolsó lapjain. Ismét csak mélységesen *emberi,* ahogy Mátyás, ez az annyi mindent megélt, minden körülmények között talpon maradó öreg gazda igen nagy kérdésen vívódik. Mindenkijét elvesztette immár, de fia mégis él! Ugyanakkor rá van bízva két kis unokája sorsa, őket neki kell fölnevelni. S a fölnevelésüket egyedül a föld biztosítja. A fia hazajövetele pénzbe kerül, pénze csak a földből lehet, akkor viszont az unokáinak nem jut. S még valami fontos itt, amit csak az érthet meg, akinek a föld jelenti az életet: *Így végig lát a kék-permetes szőlőpásztákon, a megtámogatott ágú almafákon, a gyönge szélben szőke hullámokat vető rozsokon, az egész földön, ami kenyeret termett az apjának, az öregapjának, a szépapjának, az ősapjának, aminek nincs egy porcikája, hogy arra az ő verejtéke ne hullott volna; amin nincs egy vakondtúrásnyi folt, hogy ő annak a színit, szagát, fogását ne ismerné. Elég baj, hogy csak ennyi maradt abbul, ami régen volt – hát ő most ezt elprédálja, kiváltsa rajta a fiát, és vele együtt beálljon öreg napjaira béresnek, napszámosnak, zsellérnek, más keze-lábának? Hogy őtet ne ebből az öreg tanyából temessék? Amelyikbül az apját, anyját, feleségét kísérte a pap? Nem, ezt az Isten se kívánhatja tőle.*

[3] *K. Tóth Lenke válogatott művei.* Szerk. Szurmay Ernő. Verseghy Kör, Szolnok, 2008. 203.

És Mátyás meghozza a döntést: a levelet szépen a tóba süllyeszti. A lelkiismeretét pedig a tisztelendő segítségével nyugtatja meg: „Tatárországban" jó a föld, meg lehet élni belőle…

Legalább ilyen árnyaltan, sok színnel rajzolja meg Móra szüle alakját. Nagy emberismeret és elnéző szeretet vezeti a tollát az öregasszony bemutatásakor is. Mosolyogni való, ahogy Róza újabb és újabb dolgokat vesz az eszébe, gyakran egymásnak ellentétes dolgokat, de ez nem zavarja abban, hogy gondolatban, kisebb eszmefuttatásokban meg is támogassa, saját magával is elfogadtassa állandóan változó véleményét. Móra finom humorral tájékoztatja az olvasót az apró gonoszkodásokkal átszínezett anyós – meny-kapcsolatról: *… tartja az anyós-törvényt s akkor is szúr egyet a menyén, mikor cirógatja.*

Szülének hol Etel túlzott tartózkodása bántja a szemét (amikor Ferenchez adná hozzá), hol a szerinte az ő korukban már nem illendő, turbékoló boldogság kelti életre a szurkálódó gondolatokat. Ugyanő az is, aki – miután kerítőként összehozta a fiatalokat – szemére hányja Etelnek, hogy bizony holta napjáig kellett volna gyászolnia Rókust. *Aki tüzet akar rakni, gyújtóst csinál hozzá* – jellemzi Móra az öregasszonyt –, *és szüle nem sajnálta a fáradságot. Persze okosan, ügyesen, gyöngyös szekercével aprítva a fát.* Másutt: *… amikor az epe már nagyon faggatta…*

Péterke halála is e kicsinyes, öncélú gonoszkodás következménye. Szüle sajnálja Péterkétől az új kenyeret, csak a saját unokája kezébe adja az újat, a *másik* (akit még nevén se hajlandó nevezni) kezébe a régiből ad. Érdekes módon a halálos ágyán mégse ezt vallja be Etelnek, hanem egy kisebb horderejű, szintén öncélú vétkét: a sublótról pusztán azért tüntette el a Fekete-Mária-képet, hogy a házasok között veszekedést szítson.

Alapos okunk lehetne tehát ítélkezni, de az író olyan magától értetődő természetességgel meséli mindezt, hogy eszünkbe sem jut a fejünket csóválni sem. A gyarló, hétköznapi ember ilyen. Isten teremtményei vagyunk, és ezzel együtt vagyunk szerethetőek – kacsint ki a humanista Móra a sorok mögül.

A másik nő, Etel alakját látszólag kevesebb vonással teremti meg. Szótlanul járkel a regény elején; mi mást tehetne, különös helyzetben van: apósa-anyósa házában várja haza az urát. (Az ő alakja – itt, a történet kezdetén – meg talán Németh László Kurátor Zsófijának mása.) A szótlanság mögött azonban határozott véleménye van a dolgokról, de a falu törvényei szűk teret engednek egy fiatalasszony véleménynyilvánításának.

Etelnek zöldet villant a kék szeme, de azért nem szólt semmit, csak rántott egyet a kerek vállán. … nem az a természet volt, hogy hozzátörleszkedett volna valakihez, de nem is aggatózott szántszándékkal senkibe. Később: *Etelnek most már*

egész zöld lett a szeme… Kegyetlen jólesett neki a kegyetlenség. Még a szája szélét is megnyalta utána.

A két nő viszályának alapját is érthető képben, s az elengedhetetlen humorral vázolja az író:

… szüle öreg volt már, kicsi és töpörödött, elborítva az esztendők pókhernyóitól, mint a leveleszáradt szilvafa. Etel pedig nagy, erős, fehér-piros, mint virágos almafa a napsütésben. Tudnivaló, hogy jó anyós csak egy volt a világon, azt is elvitte az ördög, de még el nem vitte, bizonyosan az se szerette a menye tükrében látni magát.

Észrevevén az öregek „kerítő" szándékát, nem adja meg magát könnyen a fiatalasszony. Lassan-lassan mégis rányílik a szeme Ferencre, különösen amikor távoli férje még távolabbi emlékével veti egybe. A házába betörni akaró katonák elől aztán minden ösztönével Ferenc házában keres menedéket. S a házasság szoros köteléket sző kettejük között, Etel soha nem tapasztalt boldogságban él új férje mellett. Szereti, tiszteli, mindenben a kedvét keresi.

Ez a fokozhatatlanul boldog állapot azután néhány óra alatt fordul a visszájára. Szinte sokkosan olvassa Rókus levelét, s eszelősen hajtogatja, hogy … ő nem adja Ferencet. Nem adja, nem adja. Nem. Magának az Úristennek se adja! Majd Rókusra gondolva: *Nem kellesz, nem látlak, nem vagy!* Mint valami mágikus ráolvasás… (Ismét csak Móra István emlékeit kell idéznünk: édesanyjuk egymás után három gyerekét temette el, s kísértetiesen hasonló a mód, ahogy szinte eszét vesztve hajtogatja – elhalt gyerekei ruháját kiterítgetve –: *Nincs, nincs, nincs… Az enyim, az enyim… Nincs, nincs, nincs…*[4]) Innen felgyorsul a tempó. Ferenc egy lélegzetre, zihálva szabadul meg titkától; a drámai fordulópont előtt egy-két lépcsőfokot, egy-két utalást azért találunk arról, ami az asszony lelkében zajlik: *Etel a Ferenc kezére tette a kezét, de talán soha életében nem gondolt olyan simogató szívvel a halott urára, mint most.* Lejjebb: *Etel maga se vette észre, mikor elhúzta a kezét az uráéról.* Majd mikor Ferenc története végére ér, s megkönnyebbülten várja a feloldozást:

Te!

Ez, a tegezve sikoltott szócska az utolsó, amit az „igazi" Etel mond a regényben. Mert innentől már többé nem ő, csak árnyéka magának, szellemlényként – angyallényként éli napjait. Találóan jegyzi meg az igazgató úr/Móra, amikor ezzel a „másik" Etellel találkozik: *Elvékonyodott arc, fehér, mint a mosott gyapjú, keskeny sima homlok, szomorú vonalú kis száj, tojásdadra finomodott áll és valami kimondhatatlan édességű bánat a szelíden tekintő kék szemekben. Ó, ha ez az arc víz fölé hajlik, abban csakugyan meg kell látni a Máriát!*

[4] M. I. Uo. 20–21.

Hová lett az erős, fehér-piros, virágos almafa?…

Az író ehhez sem fűz véleményt. Olyan elfogadó természetességgel ír a Mária-látóvá lett Etelről, amilyen természetesen a *népek* fogadják e történéseket. Etel lánya, Márika a *legtermészetesebb* módon számol be Ferencnek édesanyja Máriával váltott párbeszédeiről, soha nem hallott, szép énekeiről.

Halála után még felbukkan Etel a regényben: Ferenc látomásszerű álmában, Juhász Gyula-i hangulatú, gyönyörű képben: *… ezek a Szűz Mária búzamezői… akkora búzamező, mint az ég, az aranykalászok mind érettek, már lehetne őket aratni, Ferenc végighúzza rajtuk a kezét, hát a kalászoknak nem toklászuk van, hanem hajuk. Etel-hajuk.*

Ferenc alakja talányos, felbukkanásától még jó darabig, talán Etelnek tett vallomásáig. Már szó volt arról, hogy a szeme se rebben, amikor a muszka Szpiritutót a házában találja. Etelhez és új családjához való közeledése, szerető gyöngédsége, a *nem ivás, nem káromkodás*; a szüle gonoszságára való érzéketlenség vagy szelíd elnézés; a rengeteg újítás, amit az „amerikás ember" friss szemével vezet be a tanyáján – szinte éteri tisztaságúvá emeli, minden és mindenki fölöttinek mutatja be. Ezért is különösen mellbevágó az a jelenet – Móra mestere az ilyen drámai fordulatoknak –, amikor a halott Péterkét kell meglátnia, aki a tóba fulladt; abba a tóba, amelytől a frissen megalakult ármentesítő-társulat végre megszabadítja a lakosságot! Ferenc nemes szándéktól vezérelve társulatot alapított a tó felszámolására, s ezalatt az ő kicsi fiacskáját elnyelte a tó…

Ami most következik, néhány pillanat alatt történik: a férfiból elemi erővel tör fel a gyász, s a szinte állatias apaösztön. Döbbenetünket fokozza, hogy az író mindezt tárgyilagosan, szenvtelen hangon meséli; egyetlen mondatba sűrítve a brutalitást és a gyöngédséget: *Ferenc tétován körülnéz, nem tudja, mit keres, valamit, amit látott az elébb – igen, megvan: fölkapja a baltát, kettéhasítja a puli fejét, aztán a kezébe veszi a halott gyerek fejét, és szedi ki az összecsomósodott szőke haj közül a békalencséket.*

Íme a fájdalomtól eszét vesztett, tehetetlen ember – lehet-e szebben ábrázolni? Petőfi juhásza jut eszünkbe:

Elkeseredésében
Mi telhetett tőle?
Nagyot ütött botjával
A szamár fejére.

Vagy József Attila:
… bottal ütök a virágokra…

Ferenc aztán meglátja a kis halott kezében a kenyérfalatot, s *… nézi, nézi a kis ujjak szorításában a kenyeret … A szeme kimered, a homlokán kidagad az ér, aztán olyant nyög, mint akiből mindjárt kiszakad a lélek, és eltakarja az arcát a kezeivel.* Mi, olvasók ekkor még nem tudjuk annak a *másik* kenyérdarabnak a történetét. Amikor Etellel együtt mi is megtudjuk, akkor válik érthetőbbé Ferenc eddigi viselkedése, angyali jósága, kenyér-nem-evése: talán a mardosó bűntudat, a kínzó emlék alakította ilyenné.

Mégis, úgy érezzük, tragédiája – mint ahogy Etelé sem – nem törvényszerű. A humanista író bizonyára komoly üzenetet szánt így tudtunkra adni, amikor tömeges tragédiával sújtotta ezt a maga alkotta családot: a háború oktalan pusztítása örvényként sodorja el, szippantja be az egyéni életeket, szép reményeket, családok boldogságát. Mélységes együttérzés és szeretet hatja át minden sorát, könyvének nincs negatív szereplője!

Szólhatnánk még sok szívet melengető vagy mosolyra fakasztó jelenetről: ahogy Szpiritutó fajtájának-népének áradó jóságával, igazi nagyszívűségével hóembert építve bolondozik a kis Péterkével; vagy a kocsmában politizáló férfiakról; a temetés áhítatában a fagykárokat elemző népekről – de Móra még a látóasszonyról is elfogadással ír, akinek *kaszakések villogtak meg a szemében.* Minden sorával ezt sugallja: ilyen is van, ők is közülünk valók.

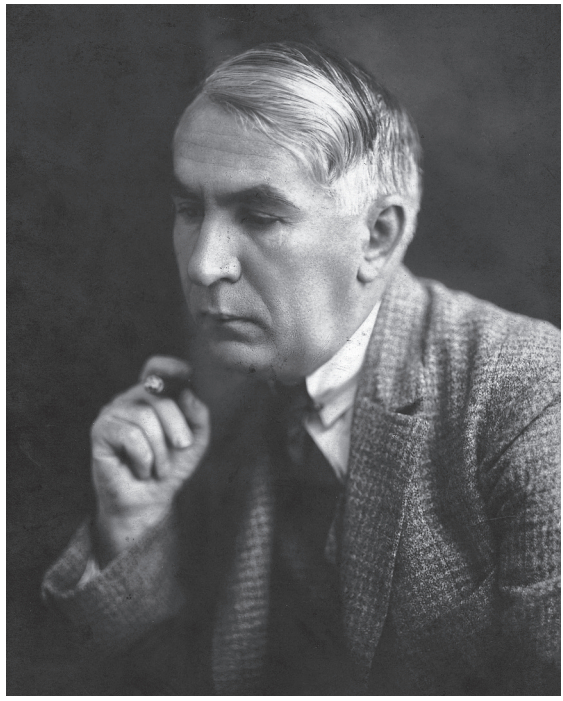
Fontos még a motívumok szerepét megemlíteni ebben a regényben, jó néhány végigvonul a történeten. Talán nem véletlen, hogy a történet a *kút*nál indul: finom előreutalás ez, hiszen később igen nagy szerepe lesz majd a kútnak. (Hagyományainkban, jelképrendszerünkben egész mitológiája van a *kút* motívumnak!) Kezdetben kedélyes helyszín a kút, végül a halál felé visz. Ugyanígy a *háború-körtefa*: előbb édes a gyümölcse, majd keserűvé válik. Gyönyörű, pogány szertartással mutatja be a Napnak újszülött fiát Ferenc: *… odaállt a háború-körtefa alá, háromszor fölemelte fiát a nap felé, a csillagvirágok és zümmögő méhek közé, és háromszor elmondta a szüle kívánsága szerint:*

– *Napkirály ragyogjon, Boldogasszony fogadjon.*

Csupa napfény, csupa élet minden. Később majd ezen a körtefán véli látni a Mária-Etelt Ferenc, majd az elfagyott körtefán találják meg őt holtan.

A *kenyér*-motívumról esett már szó. A cím is erről beszél áttételesen: a búzamezők a mindennapi kenyeret adják (azt a kenyeret, amelynek ilyen címmel külön novellát szánt Móra); búzamezőn látja viszont Ferenc a feleségét a már említett álomban. Az új kenyérből hagy egy darabot Etel a játszó gyerekeknek a szülére bízva. Az új kenyérnek mágikus szerepe van, babonás akaratossággal kéri Péterke is Márikától az új kenyér falatkáját, amit szüle sajnált tőle. Ezt a kenyérdarabot szorongatja görcsösen még halott kezecskéjében is. Erre a látványra hasít Ferencbe újra a régi emlék – ami miatt nem is tud kenyeret lenyelni a torkán –: az utolsó

falat kenyeret tagadta meg Rókustól. Ezt a kenyérdarabot látja Matyikája hasán a különös alakú anyajegyben is. A bűntudat babonás sorsszerűséget sugall Ferencben: ez a hajdani bűn újra és újra felbukkan, jeleket ad, létezik, nem engedi; vele lesz, amíg csak él.

Móra Ferenc, kezében szivarral (fotó: Rónai Dénes – forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum, pim.hu)

A *tó* motívuma is markáns szerepet kap. Az író oldalakat szán arra, hogy megismertesse az olvasóval: miféle helyen élnek hősei, miféle erőknek vannak kiszolgáltatva nemzedékről nemzedékre. Drámai a már említett időbeli párhuzam a tó felszámolásának szándéka és Péterke halála között; de emlékezetes a befejező lapok jelenete is, amikor Mátyás Rókus levelétől örökre szabadulni akarván, a tóba dobja azt, s a tó kiveti, *visszaadja.* Móra maga összegzi a tó-történetet, ezzel föl is fejtve a motívumot: *A tó tud titkot tartani.* Majd: *A tó, amely megölte Péterkét, és elnyelte Etelt, megelégelte az áldozatszedést, és nem akarja elvenni az öreg embertől a fiát.*

Tudjuk, Móra közelről ismerte hőseinek világát: észjárásukat, vágyaikat, félelmeiket, hitüket, babonáikat. Hiteles minden sora, ám ez nem lenne elég a remekmű születéséhez. Az írói bravúrok, a nyelv, stílus tökéletes birtoklása sem elég. *Vészits Andrea,* az író dédunokája egy Móra Márton-megemlékezésen használt egy igen találó kifejezést, a *határtalan részvét* fogalmát: *„… a határtalan részvét… amelyet Móra Márton korlátozás nélkül mindenki és minden iránt érzett a mindenségben, ezt a korlátlan részvétet ráhagyta az utódaira… Móra Ferenc egész életműve is ebben a korlátlan részvétben gyökerezett.”*

Talán ez, a mindenkivel és mindennel tudó azonosulás képessége, ez a részvét az, ami Mórának ebben az írásában is magával ragad.

(Móra Ferenc születésének 145., halálának 90. évfordulója alkalmából emlékezünk az íróra.)

Toldi Éva Mária

Fától fáig az Örök Hazába

Emléksorok Kányádi Sándorról

Az 1970-es évek elején, amikor először jártam Erdélyben barátaimmal hátizsákos turistaként, az egyik székely családnál kaptunk egy bakelit lemezt a szállásadó bácsitól. *„Fagyöngy"* volt a címe. Rajta Illyés Kinga, az erdélyi magyar előadó-művészet emlékezetes alakja erdélyi magyar költők verseiből, mezőségi és csángó népdalokból adott elő egy felejthetetlen válogatást. Emlékszem, este zárt ajtók mögött lélegzetvisszafojtva hallgattuk a közös asztalnál a háziakkal. Kányádi Sándornak a *Fától fáig* című verse is szerepelt a lemezen. Döbbenetes erővel hatott rám e fájdalmas lüktetésű költemény, amely a mese fordulatait imitálva egy kisfiúról szól, aki a rábízott és elkóborolt lovak keresésére indul, s a sötétedő erdőben fától fáig kapaszkodva hallgatózik, merre lehetnek a jószágok, hiszen nélkülük nem térhet haza. Keresése az elveszett otthon, az elveszett haza allegóriája volt, ahol az elszakított nemzet fiának már csak lopózkodva, fától fáig tapogatózva lehetséges rátalálni az elveszett kincsre, az elveszett otthonra.

E lemez később bejárta Európát, felkeresve és megszólítva a sokfelé szétszóródott magyarságot is. Erdély kiáltása volt, fogódzót kereső kinyújtott kéz, félelemtől remegő, de hitében bátor és magyar. Ez volt az első szívbemarkoló „Erdély-élményem" és az első ismerkedésem Kányádi Sándorral, aki immár hat éve fától fáig kapaszkodó útjának végső állomására ért az Örök Hazába. (2004 óta áldott emlékű előadónk, Illyés Kinga sincs már közöttünk.)

Újságíróként később sokszor találkozhattam Kányádi Sándorral személyesen is, s megfaggathattam költészetről, politikáról, hitről, hazaszeretetről. Egy zirci látogatás emléke villan fel például, amikor Sándor bácsi (környezetében mindenki így szólította) egy gyermekeknek rendezett író-olvasó találkozó vendége volt. Megtapasztalhattuk mély humánumát, s azt, ahogy a legkisebbeket is elvarázsolta percek alatt meséjével, játékos, tréfákkal tűzdelt stílusával. Nagy álmélkodások és kacagások közepette találgatták versei alapján a kicsinyek, hogy hol is kezdődik és *„Meddig tart a rigófütty"*, s honnan indul *„A mindennapi kenyér"* útja.

A szülőkhöz szólva olykor hamiskás mosollyal intett Sándor bácsi: *„Persze, sokan e sorok mögött politikai szimbolikát és különös összefüggéseket is keresnek…!"* A találkozó utáni riportomban is kitért erre: *„Csak vers van és nem vers az én szótáramban. Petőfi és Arany korában sem beszéltek felnőtt- és gyermekversekről. Akkoriban még az irodalmi »gyermekkonfekció« nem volt kialakulva. Egy szövőszéken szőtték a kelmét, amiből készült a hátulgombolós és az elölgombolós pendely*

egyaránt. Az én számomra az Anyám tyúkja *egyenértékű a* Szeptember végén*nel. S Petőfit, Aranyt, a Bibliát is tudom ajánlani bárkinek gyermekolvasmányként is."*

Ekkor hallottam először azt a történetet, amelynek a csattanóját később szinte szállóigeként idézték Sándor bácsitól: *„a vers az, amit mondani kell"*. E mondat eredetileg egy kisdiáktól hangzott el, idézte a költő, aki egy falusi író-olvasó találkozón azt kérdezte tőle: *„Mi a vers?" „A kérdéstől egészen zavarba jöttem* – idézte – *s hirtelen visszakérdeztem: »Mondd meg te, szerinted mi a vers!?«* – Erre a kisfiú is zavarba jött, s azt mondta hebegve: *»a vers az, amit mondani kell«." „Erre, mintha valami távoli, az idők kezdetétől hirtelen ideért fuvallat legyintett volna meg* – emlékezett Sándor bácsi a mondat hatására. *Mintha Homérosz riadt volna föl bóbiskolásából, s nyitotta volna rám fénnyel teli világtalan szemét. Mintha a Gutenberg óta könyvbe száműzött versek, poémák egyszerre mind hazaszabadultak, pódiumra, képernyőre álltak volna… Igen: A vers az, amit mondani kell!"*

Nagy élményem volt Sándor bácsi *Vannak vidékek* című versciklusa is, melynek már az *Előhang*ja is szívbemarkoló emlékképeket idézett fel bennem. A *Gryllus-fivérek* megzenésítésében a *Művészetek völgye* kapolcsi „versudvarában" minden évben hallhattuk barátaimmal: *„vannak vidékek gyönyörű / tájak ahol a keserű / számban édessé ízesül / vannak vidékek legbelül…"* Nekem nincsenek ugyan erdélyi felmenőim, mégis, ha a *Királyhágón*, a *Hargitán*, a csíki havasok vidékén járok, mindig a zalai dombság és az oda vezető szerpentinek jutnak az eszembe, s az én gyermekkori nyaraim anyám, nagyanyám szülőhazájában. Az a még szinte érintetlen, szabályozatlan vidék, amelyet ott hiába keresnék ma már, mert a civilizáció elragadta. De Erdély területén még élnek e természet alkotta, Isten teremtette vidékek, ahol talán épp' a politikai indítékú mellőzés mentette meg a természetet a teljes kizsarolástól.

Kapolcson egy alkalommal mélyről feltörő vallomást tett Kányádi Sándor arról, mit jelent számára a haza: *„Bár sokan beszélnek egységes magyar irodalomról, de közben magyar és határon túli irodalmat kiáltanak. Én vallom, hogy csak magyar van és nem magyar, nincs »határon túli magyar«! Mert a magyarság összetartozása határok feletti. A világon bárhol is éljenek magyarok, ők is a nemzet tagjai – határtalanul."*

Az anyanyelvápolásról és abban a Kárpát-medencei magyar iskolák feladatáról egy alkalommal pedagógusok vendégeként tett hitet Veszprémben: *„A nemzetegyesítés egyetlen módja, feltétele az anyanyelv megőrzése, az anyanyelvi képzés. A magyarság megmaradásának, túlélésének biztosítékai az anyanyelv, az iskola, a templom."* Kicsi körömversével illusztrálta a nyelvvesztés tragikus következményeit: *„Nyeld le a nyelved! / Egyszerre jóllakhatsz vele: / egyetlen egyszer."* Emlékezetes vallomása volt a Magyar Kultúra Követe kitüntetés átvételekor Budapesten: *„A szavak vándorköszörűse vagyok, elkopott névszókat, kicsorbult igéket élezek…".*

A ’90-es évek közepétől irodalmi berkekben sokan úgy vélték, a rendszerváltás után az irodalomnak már nincs társadalmi, politikai küldetése, ezért nincs más feladata, mint a szórakoztatás, a vers értéke is pusztán a művészi megformálásában rejlik…

„A félelem bennem is él az irodalom jövőjéről a modern versáradatot érzékelve – ami sajnos kevésbé szolgálja az embert, mint a művészetet… A köldöknéző magatartás etikátlan; tisztán irodalmi motiváció és esztétikai célzatú irodalom a posztmodern korban sem állja meg a helyét” – vélekedett erről. S valóban, modern, központozás nélküli prózaverseiben, a posztmodern formákon, fordulatokon keresztül be is bizonyította ezt. Amint kortársa, Nagy Gáspár is, a fiatalon elhunyt költő, aki mesterének vallotta őt. *„Mi volna évei mögött?”* című versében ekképp összegezte Sándor bácsi szellemi-lelki portréját: *„Szamos Nyárád és Küküllő / megmorajló / hangja / mögött (…) féltenyérre és körömre / vagy a fekete korongra / rótt versek / mögött / is van egy másik költő / fényből s gondból / egyberostált / ember-vándor / el nem romló / el nem vásó / mert szívéből tud ő szókat / Isten hű írástudója…”*

Egy balatoni előadóestje alkalmával politikusabb versei is felszínre kerültek. A világon közösek a problémák, s a költők egyetemes küldetése a hátratételektől, magára hagyatottságtól küszködők, szenvedők segítése, emelte ki. A találkozó „finaléjaként” személyes előadásában pedig fölhangzottak a *Kuplé a vörös villamosról* felrázó erejű sorai. Különösen a vers *Mellékdal*ának volt félelmetesen aktuális üzenete minden magyarhoz akkor, 2009-ben: *„de holtvágányra döcögött-e / vajon a veres villamos / eljárt-e az idő fölötte… s nem lesz-é vajon visszatérte / boldog aki nem éri meg…”.*

Mikor egy erdélyi utunk Sándor bácsi szülőfaluját, a pünkösdi csengésű Nagygalambfalvát is érintette, barátaimmal felidéztük felejthetetlen forrástisztaságú vallomását, a *„Mikor szülőföldje határát megpillantja”* című hatsorosát, megállva a település határában a keresztnél: *„a szívem kolumbusz árbockosárból / kiáltó matróz amikor / idáig érkezem / minden más táj csak óceán / ez itt a föld / a föld nekem”.*

Mivel testben már nincs közöttünk, s már tudjuk, az „óceánból” hazaérkezett, s Nagygalambfalva földje lett a szemfedője, költői eszményképének, Petőfi Sándornak rokonsorai is eszünkbe juthatnak, melyeket oly sokszor idézett: *„Itt ringatták bölcsőm, itt születtem. / Itt borúljon rám a szemfödél, itt / Domborodjék a sir is fölöttem”.* Kányádi Sándor végső vágya földi búcsúja óráiban be is teljesedhetett…

Bérczessy András

Eger nagy pártfogója

Augusztus 25-én Szent IX. Lajos királyra emlékezünk, akinek nagy tisztelője volt Szmrecsányi Lajos egri érsek. A főpásztor nagyon sokat tett a főegyházmegyéért, Egerért, különösen a déli városrészt illetően, ezért ezt a vidéket iránta való tiszteletből Lajosvárosnak nevezték el. Nehéz vállalkozás röviden összefoglalni ezt a gazdag életutat, ezért csak néhány szemelvényben térhetünk ki arra, milyen jelentősebb fejlesztések, kezdeményezések fűződnek nevéhez, melyek a mai napig fontosak, meghatározóak a térség életében. A főpásztor azon magyar főpapok közé tartozik, kiknek érdemeit igyekezett elhalványítani az előző politikai rendszer történetírása. Sajnos kevesen tudják, hogy a főpásztor nemcsak politikai szerepvállalásával, hanem páratlan adakozókészségével, Európa-szerte elismert modern szegénygondozó hálózatával is kivívta a társadalom megbecsülését.

Életútja az érseki székig

1851. április 24-én született a felvidéki Sárosdarócon. Iskoláit Debrecenben és Eperjesen végezte, innen került az egri szemináriumba. 1873. augusztus 28-án Lévay Sándor segédpüspök pappá szentelte. Kápolnán, majd Miskolcon káplán, később plébános-helyettes.

1882-ben Egerben szertartó, szentszéki aljegyző, 1891-től érseki titkár, 1893-tól címzetes, 1899-től javadalmas kanonok. 1900-ban kapta a Pécs melletti Szentháromságról elnevezett címzetes apáti címet, a következő esztendőben az Érseki Iroda igazgatója lett. 1904-ben oldalkanonok, Nagydói címzetes püspökként egri segédpüspök, a káptalanban az éneklő kanonoki stallumot töltötte be, így a főkáptalani alapítványok kezelőgondnoka lett. 1911-ben a Katolikus Sajtó Egyesület alelnöke lett. 1912. február 29-én Samassa érsek javaslatára utódlási joggal, mint koadjuktort segédpüspökké nevezték ki, ez évben a pápa cyrrói érseki címmel ruházta fel. 1912. augusztus 20-tól egri érsek, december 12-én vette át az érseki palliumot a szepesi püspöktől.

A támogató főpásztor

Számos szervezetnek adott támogatást, néhány ezek közül: Egri Keresztény Iparoskör, Egyházmegyei Irodalmi Egyesület, Budapesti Oltáregylet, Országos Magyar Iparművészeti Társulat, Lőcsei Mária-Kegyhely, Budai Mária-Erzsébet Egy-

let, Nyíregyházi Jótékony Nőegylet, Nyíregyházi Rendőr Önsegélyező Egyesület, Vakok Kolozsvári Intézete, Mária Kongregáció, Zsófia Országos Gyermekszanatórium, Egyetemi Szent Imre Kör, Magyar Szent Korona Országainak Vörös Kereszt Egylete, Stefánia Szövetség (ennek alapítója volt), Gyöngyöspüspöki Önkéntes Tűzoltóegylet, Vakok Eperjesi Intézete, Vakok Kolozsvári Intézete.

A háború, a rendkívüli események kapcsán is nagylelkű támogatónak bizonyult: 1913-ban az egri árvíz után támogatta a tűzoltói tiszti tanfolyam hallgatóit, a sátoraljaújhelyi árvízkár enyhítésében is részt vállalt. 1914-ben a pusztaszikszói nyári lakban 40 sebesült katona részére „érseki kórházat" rendeztetett be. 1915-ben a háborúban megvakultak javára 100 koronát küldött, Egerben háborúban elesett hős katonák síremlékéről gondoskodott, s a nyomor enyhítésére jóléti bizottságot szervezett. 1916-ban a háborúban feldúlt falvak újjáépítését is támogatta.

Az érseki uradalomban bevezette a családi munkabért, valamint a kiházasítási, születési és temetkezési segélyt, 1916-ban bölcsődét létesített az egri dohánygyárban. Az Oslay József Osvald ferences elöljáró alapította Egri Norma jelentős támogatója volt.

A főpásztor a közéletben

Szmrecsányi Lajos több tudományos, egyházi és közéleti testület tagja, vezetője volt. A teljesség igénye nélkül ezek közül néhány: a Vallás- és Tanulmányi Alap felügyelő bizottságának tagja, a Budapesti Középponti Katholikus Kör elnöke, az Országos Katolikus Népszövetség elnöke, az Országos Kongrua Tanács elnöke, a Katolikus Sajtóegyesület díszelnöke, a Központi Katolikus Kör egyházi elnöke, a Hittudományi Kar tiszteletbeli doktora, a Budapesti Kir. M. Tud. Egyetem Hittudományi Karának dékánja.

Munkássága elismeréséül megkapta a Vöröskereszt I. osztályú díszjelvényét, Vaskorona rend első osztály címet, 1913-ban belső titkos tanácsosi címet. Ebben az évben lett tagja a főrendiháznak, ahol a közjogi és törvénykezési bizottságban dolgozott. 1929-ben XI. Pius a pápai trónálló címmel tüntette ki, megkapta a Szent István-rend nagykeresztjét, Horthy Miklós a Magyar Érdemrend csillagos keresztjével jutalmazta. Eger város díszpolgára volt.

Az építő lelkipásztor

A papnevelésben is komoly változásokat hozott tevékenysége. A Foglár-féle internátust kibővítette, az addigi 60 fő helyett 120 nyert benne elhelyezést, 1929-ben

megalapította a kisszemináriumot. (1912-ben a nagyszemináriumban 69 papnövendék tanult, 1937-ben 119, a papok száma 1921-ben 365 volt, 1937-ben 466.)

A papok számának növekedésével lehetővé tette a nagy kiterjedésű plébániák megosztását, új plébániákat, helyi lelkészségeket, valamint kihelyezett kápláni és hitoktatói állomásokat szervezett. Mintegy 50 plébániát alapított, köztük a Lajosvárosi Plébániát.

Az egyházmegye területén megszervezte az önkormányzattal bíró egyházközségeket, melyek vagyonkezelésének irányítására, ellenőrzésére számvevőséget szervezett.

Több női és férfi szerzetesrendet telepített le, Mezőkövesdre jezsuiták, Mezőnyárádra szaléziak, Nyíregyházára ferencesek, Miskolcra karmeliták kerültek. Összesen 29 helyen telepített le női szerzeteseket, 15 helyen tanítással, 6 helyen szegénygondozással, 2 helyen gyermekvédelemmel foglalkoztak, 4 helyen internátusi háztartást vezettek. 1927-ben megalapította a Szent Ferencről elnevezett Szegénygondozó Nővérek Rendjét, ezzel együtt Oslay József Osvald kezdeményezésére megteremtette az Egri Normát, melyet később Magyar Norma néven az egész országra kiterjesztettek.

1943-ig közel 50 templom, 54 kápolna, 61 iskolakápolna épült az egyházmegyében, köztük az egri Lajosvárosi, Szent Lajos hitvalló titulusú templom. 1937-ben öntött harangján ezt a feliratot találjuk: *Anno Domini MCMXXXVIII a kettős szentév emlékére Dr. Szmrecsányi Lajos egri érsek úr őnagyméltósága vasmiséjének esztendejében készült öntötte Szlezák László harangöntő Magyarország aranykoszorús mestere Budapesten.*

A képpel átellenben egymás alatti sorokban: *Zengje Isten dicsőségét Szolgálja lelkek épülését Ébresztgesse az alvó lelkiismeretet Vigye imáinkat halottainkért Magyarország feltámadásáért. Amen.*

Szmrecsányi megszervezte az Egyházmegyei Szépművészeti Bizottságot, Wälder Gyula vezetésével. Szmrecsányi Miklós vezetésével feldolgozták a múzeum anyagát. 1920-ban megnyílt a képtár, és látogatása ingyenes volt. 1928-ban megnyílt az újrarendezett líceumi múzeum.

Szmrecsányi Lajos egri érsek nevéhez két egyházmegyei zsinat megszervezése, összehívása fűződik, 1931-ben és 1942-ben.

Az érsek az oktatás és nevelés területén is maradandót alkotott. Az Angolkisasszonyok egri és nyíregyházi gimnáziumának alapítása mellett Kisvárdán és Miskolcon tanítóképzőket indított. Nevéhez fűződik négy felsőkereskedelmi iskola (köztük az egri, ma Andrássy György nevét viselő középiskola), a gyöngyösi Római Katolikus Felső Mezőgazdasági Iskola és négy polgári iskola létrehozása.

1943-ban 474 elemi iskola működött, közel 100 ezer tanulóval. A bővülés miatt átszervezte a tanfelügyelőséget és növelte a hivatal létszámát.

Szmrecsányi Lajos és Eger

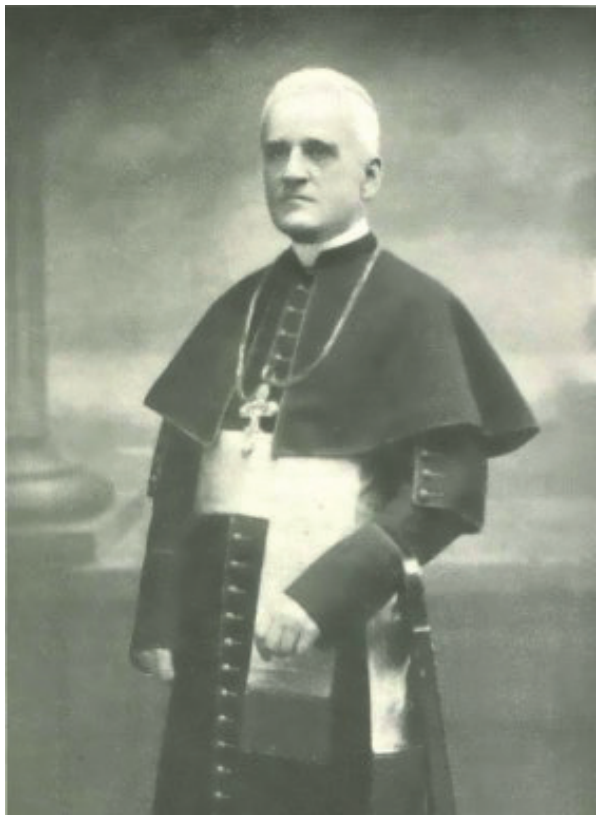
Az érsek 1913-ban a fürdőt eladta Eger városának. 1919. február 25-én Eger városának fejlesztési céllal átengedett ingatlanokat, például az Érsekkertet öröktulajdonul, mely nyilvános érseki kert lett, átadta az érseki magánkertet is villaépítési célokra. (Ternyák Csaba egri érsek javaslatára a városi közgyűlés döntése alapján 2019-től a terület az érsek nevét viseli: Szmrecsányi Lajos Érsekkert.)

1925. január 31-én földrengés sújtotta Eger városát, az érsek tevékenyen részt vett a helyreállítási munkálatokban. 1938-ban 120 000 pengőért felújította a Líceumot. A Bazilika restaurálása is nevéhez fűződik. A Deák Ferenc utcai értékes telkét sporttelep céljaira engedte át, a városnak adta a hőforrásokat, s lehetővé tette az egyik legszebb utca, a Deák Ferenc út kiépítését. A jegyzői internátus és a siketnéma intézet palotája is az általa átengedett területen kapott helyet. Így méltán kapta meg az Eger város díszpolgára címet.

1943. január 28.

Utolsó óráiról az *Egri Egyházmegyei Közlöny* (1943. február 15.) így számol be: „*Az érsekfőpásztor halála nem érte váratlanul a környezetét és tisztelőit. A hivatalosan kiadott orvosi közlés szerint betegsége 1939-ben belső daganattal kezdődött. Akkoriban hetekig súlyos betegen feküdt. […] 1942 karácsonya előtti napokban ismét rosszul lett és betegsége rohamosan súlyosbodott. […] Szellemi erejét azonban utolsó napig megőrizte. Minden nap felkelt, hivataloskodott. A napi szentmisét sem hagyta el, míg csak bírta testi erővel. Az utolsó napokban is breviáriumozott. […] Vitéz Subik Károly irodaigazgató feladta rá a betegek kenetét.*”

Az érseki palota kápolnájában ravatalozták fel a holttestet. 1943. február 1-jén, hétfőn temették el a Főszékesegyház kriptájában. Temetésén megjelent a kormányzó is. A szentmisét Serédi Jusztinián bíboros, prímás, esztergomi érsek végezte, az ötös absolutiot pedig Angelo Rotta apostoli nuncius, Bubnics Mihály rozsnyói, Apor Vilmos győri, Scheffler János szatmári püspök, utolsóként pedig Serédi Jusztinián hercegprímás adták.

Márványtábláján a következő felirat áll:
†
Szmrecsányi Lajos
egri érsek
született 1851. április 24-én, meghalt 1943. január 28-án
Vészes időkben, több mint 3 évtizeden át
kormányozta egyházmegyéjét. Gondviselő atyja volt a
szegényeknek és hűséges pásztora nyájának.
Áldott emlékét az országban a „Szegénygondozás Normája”,
az Egyházmegyében pedig 45 új templom 63 új
lelkipásztori állomás megőrzi időtlen időkig.
A szent Szív legyen örök jutalma!

források: Urbán Márta főegyházmegyei levéltáros kutatása, tortenelemportal.hu

Deák-Sárosi László

Három sing a jutalom…

– hőskölteméný tizenhárom énekben –

Deák-Sárosi László (1969) parajdi születésű, Herczeg Ferenc-díjas költő szatirikus történelmi-mitologikus eposza a székely kisember sorsát énekli meg a részben valós, részben fiktív történetben. A főszereplője a saját dédapja, Deák Mózes Domokos (1863–1916), akinek az élete egyes mozzanatait kiegészítve és mitologikussá tágítva bemutatja a székelyek leleményességét, becsületességét és halálukban is elpusztíthatatlan példázatát. A dédapának hét próbát kell kiállnia – kevesebbet, nem tizenkettőt, mint Héraklésznek –, de a hét főbűn legyőzésének megfelelőt, és csak az utolsó próba fog ki rajta: végkimerülésig hajtja magát, mert munkája árán akar meggazdagodni. Elbukott, de még inkább a világ rendje bukott el, az újkor következetlen, anyagias törvényeivel és értékrendjével együtt. 1876-ban ugyanis megszüntették a székely székeket azok törvényeivel együtt, és így betagolták a székelységet a vármegyerendszerbe. Az értékrendek ütközése nyomot hagyott a magyarság keleti népcsoportján is. A kiseposz első három éneke az expozíciót tartalmazza: az első ének a szerzői problémafelvetést, a második a hét próba felvázolását, a harmadik pedig a próbákra való szerződést, ami Parajd „felfedezését”, és a hübriszt, az ősbűnt is bemutatja. A hét próba után a jelenkorig történő kitekintés következik három énekben. A pazar humorú, keresztrímes oktávában megírt kiseposzt Fábri Géza énekmondó, zeneszerző a 2021–2022-ben megzenésítette a Nemzeti Kulturális Alap alkotói ösztöndíjával, és a tervek szerint B. Tóth Klára illusztrációival 2024 végén fog megjelenni könyvben és CD-n.

Tizedik Ének: *Hetedik próba*

100.
Ősömnek jól ment volna,
S itt véget is érne az ének,
Ha a forma nem szólna,
S ő örülne vak-sikerének.
Hajtsa nyakát tilóba?
Szerzett marhát, legelőt, házat,
De maradt még egy próba –
Hiába írtam strófát, százat?

101.
Óvta tán a véletlen,
Nyűg volt már neki a szerencse,
Sikere így életlen,
Hírét, becsét miért csökkentse?
(„Csupán a munka számít!”)
Úgy vélte, most már megmutatja:
Trükkel senkit sem ámít,
Nem rest, s nem ingyenélők fattya.

102.
Elfogadta az úrnak
Csábítón végső ajánlatát,
(„Ezért már csak nem fúrnak,
Ezen már senki nem láthat át.”)
„Sok a tövises szántó,
Ki mennyit felszánt, övé lehet.
Nagylelkű ez? Nem bántó?
Tizenhárom nap – addig mehet.”

103.
Dédapám, az ész-erő
Nem volt se méla, se unt, se rest,
Megmutatta, mit mer ő:
Befogta a két pihent derest
S a marhákat a hámba,
Vittek ekét, szánt és boronát –
Mindent nem veszek számba,
Mit cipeltek árkon-bokron át.

104.
Nézte a falu népe,
Mily’ rettentő ez a küzdelem,
Osztotta rútja, szépe,
Jó, hogy ez meg nem esett velem.
Felszántott bokrot, követ;
Keresztbe meg kasul: a határt;
Feldúlt menet meg jövet
Első nap több mit hetvenhat árt.

105.
Ezen felbuzdulhatott,
Le sem pihent már másik éjjel,
Ostora erőst hatott,
Vonták lovai – szanaszéjjel.
Húzta Csillag, míg bírta,
Ám kidőlt reggel, s másnap Fecske –
Sírt értük egy pacsirta,
S helyükbe lépett marha, kecske.

106.
(„Ej az idő mint pereg!”)
Rendbe állt a többi állata:
„Kamikazé”-hadsereg,
S ami földért dúlt: gyilkos csata.
Akár esett, fújt, sütött,
Hulltak a barmok mint a legyek;
Ütött az óra s ütött –
Ha értem, magam is légy legyek.

107.
Nem maradt egy sem élő,
S dédapám sírt: le kell állnia.
(„Annyi a földből!”) – félő –,
Ám eszébe jutott egy fia.
Akarva-nem akarva
Befogta őt az eke elé,
S neki maradt a szarva –
De ezért más nem irigyelé.

108.
Egy darabig még húzta
Fia, s bár nem volt elmés vátesz,
Tudta, hogy bőrét nyúzta:
(„Apám engem bizony lóvá tesz!”)
Utolsó napon, délben,
Kidőlt – úgy tett – egy fordulóban –
Nem sorközépen, félben –,
S kimúl: jelezte tettben, szóban.

109.
Dédapám fel se vette,
S nem vette se szívre, se számba,
Mögé nejét kérette,
S önmagát fogta be a hámba.
Közelgett a napnyugta,
Ó, legyen övé még e szántó!
Dicsérje ezt is nyugta,
(„Végén a Nap: miért ily' bántó?")

110.
S ím', az utolsó sorban
Egy csipkebokor útját állta,
De nem utolsó sorban
(„Jel ez"): már ő is kitalálta.
(„Legyen vége") – úgy vélte –,
Beszántotta – tudta –, bár égő;
Egy halála s egy élte:
Végső ez, mit tehetett még ő.

111.
Még elérte a szélet,
Hol várt rá az öreg és az úr,
Még bűvölte az élet,
Majd szétfoszlott neki az azúr.
Megáldották őt négyen:
„Jó ember volt ő, béke vele,
Élte s holta nem szégyen,
Födje el tulajdon levele:

112.
„Három sing a jutalom,
Ezért szerezhetett sok vagyont."
Sírjáról sem jut alom
Lovának se, s átkot vonz vagy ont
Marhájára, sarjára
Már közel egy kerek százada.
Munkájának ez ára,
Hagyatékának meg garmada."

Bakacsi Ernő

Tüntetés

Matekóra előtt Jocó a fülembe súgta, hogy a nagyszünetben beszélni akar velem. Fontos – mondta még, és a mutató ujját felemelte a nyomaték kedvéért. Kérdezni akartam, hogy miért sugdolódzik, de abban a pillanatban belépett a terembe Pythagorasz és Jocó a helyére osont.

Az osztálytársaim közül Jocó volt a legjobb barátom, noha anyának ez nem tetszett. Nem tiltott tőle, ezt nem is tehette, hiszen az iskolában naponta találkoztunk, de arra kért, hogy ne vigyem túlzásba ezt a barátságot. Hogy ez mit jelent, azt nem fejtette ki. Annyit mondott, hogy Jocó nagypofájú, hangoskodó, aki azt hiszi, hogy mindenhez ért, mindent jobban tud. Olyan szélhámosféle, aki könnyen összeütközésbe kerülhet a rendőrséggel is, magyarázta anya. Pedig nem is tudta, hogy milyen igaza van. Nyáron mindketten a Balatonnál dolgoztunk. Nekem nagyon kellett a pénz, segíteni akartam anyának, hiszen apám halála óta az ő kis fizetéséből éltünk. Jocónak ez inkább kaland volt. El is verte még ott a keresetét, de hát ez az ő dolga. Szabadidőnkben persze együtt csavarogtunk, buliztunk. Ekkor történt, hogy kis híján, a rendőrségen végeztük. Azt mondta Jocó egy Porshéra mutatva, fogadjunk, hogy egy perc alatt kinyitom ezt a kocsit. Mielőtt megszólalhattam volna, már piszkálta is a zárat, és megszólalt a kocsi riasztója. Az étteremből németül káromkodva rohant ki valaki. Mi is felkötöttük a nyúllábat, és egy mellékutcán át berohantunk a vízbe. A riasztó hangjára a rendőrök is megjelentek. Hallottuk a diskurzust, de miután a kocsiban nem keletkezett kár, megnyugodott a tulaj. Mi egy nádast megkerülve kimásztunk a vízből és igyekeztünk a szállásunkra. Ekkor tudtam meg, hogy Jocó specialista az autók feltörésében. Nem árulta el, hogy ezt hogyan csinálja, kitől tanulta, de állítása szerint már több kocsit feltört. A Škoda és a Lada gyerekjáték, mondta. A nyugati márkák már nehezebbek, először a riasztót kell kikapcsolni, de ahhoz speciális műszer kell. A loptál is? kérdésemre azt felelte, hogy nem. Neki ez csak szórakozás, bizonyítás magának, hogy meg tudja csinálni.

Nem is tudom, hogy Jocó minek jár gimnáziumba, hiszen kamionsofőr akar lenni. Azt mondta, ott jól lehet keresni és csajozni. Ahogy tapasztaltam, tényleg ért az autókhoz. Messziről megmondja, hogy melyik milyen márka. Szakkönyveket búvik és eljár egy javító műhelybe is. Egy szerelő a haverja és annak segédkezik, megengedik neki. Azt mondja, így tanul, és nagyon élvezi. Persze, ez meg is látszik a tanulmányi eredményén. Nem áll bukásra, de kettes, hármasnál nincs jobb jegye.

Eljött a szünet, mondom neki, no, mi van?

– Menjünk ki a folyosóra, nem akarom, hogy más is hallja.

Kezdtem kíváncsi lenni, mi a fene lehet ez a nagy titok? Talán bajba került? A szertár előtt megálltunk, arra nem járt senki.

– Holnap tüntetés lesz, gyere el.

– Miféle tüntetés?

– Pedagógustüntetés. Tudod, többször volt már.

– Te szervezed? Valamelyik tanár megkért rá?

– Á, dehogy. A mieink közül, mármint a mi tanáraink közül nem is szokott ott lenni senki. A Bartos, az osztályfőnök tudtommal fideszes, még az hiányzik nekem, hogy megtudja. Ezért titok ez, érted már? Csak neked mondom el, csak téged hívlak, másban nem bízom, még elpofáznák.

– Értem, de mi közöm ehhez nekem? Ez a tanárok dolga. Tudom, voltak már tüntetések, hogy emeljék meg a fizetésüket. De ez politikai dolog és nekem zavaros. Biztos jobb volna a nagyobb fizetés, nem tudom, mennyit keresnek, de vannak olyanok, akik jóval kevesebbet, és mégsem hőbörögnek. Ezt biztosan tudom, anya beszélt róla.

– Persze, hogy politika, de jó buli. Majd meglátod.

– Nem érdekel ez engem, miért mennék el?

– Hát, ha neked nem kell a lóvé… Úgy tudom, nem vagytok milliomosok.

– Fizetnek érte? – Kérdeztem csodálkozva, noha bántott Jocó megjegyzése az anyagi helyzetünket illetően.

Elröhögte magát. – Úgy ismersz, hogy én ingyen csinálok valamit? Nem érdekel engem a tanárok fizetése, sőt tudtommal nem is keresnek olyan rosszul. De azért, hogy sétálunk egy kicsit és ordítozunk, megér ötezer forintot.

– Tudtommal ez törvénytelen.

– Mit majrézol? Nem kell aláírni semmit. Zsebből megkapod és kész. Nem kell elpofázni, nem tudja senki. Ha valaki mégis megkérdezné, te nem kaptál semmit, nem láttad, hogy bárki is kapott volna. Hiányozni sem kell a suliból. Holnap kettőkor van a gyülekező. Ugye mondanom sem kell, hogy erről a suliban senkinek egy szót sem. No, jössz?

– Nem tudom, még gondolkodom rajta.

– Számítok rád – mondta és elindult a klozet felé.

Egész este törtem a fejem. Miért szólt nekem Jocó? Hogy ő elmegy-e, vagy nem, az ő dolga. Hogy titokban tartja, azt megértem, de miért szólt nekem? Lehet, hogy ezért pénzt kap, plusz pénzt? Fejpénz, mert beszervezett másokat? Lehet. De az is lehet, hogy segíteni akar. Tudja, hogy nem állunk agyagilag jól. Ismeri a helyzetünket, beszéltem erről neki a nyáron a Balatonnál.

Anyának nem szóltam róla, ő biztosan ellenezné. Még nem tudom, azt hiszem, nem megyek.

Aztán mégis elmentem. Kíváncsi voltam, hogy kik lesznek ott, milyen egy tüntetés belülről, amikor én is résztvevő vagyok. Izgatott a pénz is, amit kapok. Nekem ötezer forint komoly összeg. Ha ezt megkapom, nem kérek anyától egy hétig zsebpénzt. Ez segítség lesz neki. Majd mondom, hogy menjen el a fodrászhoz. A minap megemlítette, hogy már ideje volna fodrászhoz mennie, de majd a jövő hónapban, most nincs rá pénze. Igaza van, még fiatal, alig negyven. Adnia kell magára, a hivatalba sem járhat akárhogyan. Ha jól beosztom azt az ötezret, még Anit is meghívhatom egy cukrászdába egy krémesre. Ez a gondolat egészen feldobott.

Két órakor talán kétszáz ember lézengett a téren. Nem láttam ismerőst, kerestem Jocót. Néhány perc múlva ő is megérkezett. Gyere velem, mondta, megkeressük Nagyfejűt. Mentem vele, közben azon törtem a fejem, hogy ez most vezetéknév, vagy a főnök, aki ezt az egészet irányítja. Nagyfejű éppen egy kisebb csoportnak magyarázott, amikor befejezte, Jocó odalépett.

– Jó napot, főnök. Megjöttünk, hoztam egy új fiút is – mutatott rám.

– Csak egyet? Többet várok tőled.

– Lesz több is, ha fizetsz. Kérem a jattot.

– Fizetni a munka elvégzése után szoktak. Gyere, ha vége lesz.

– A múltkor is ezt mondtad. A tüntetés végén kerestelek, de nem találtalak, eltűntél. Még egyszer nem versz át. Ide a lóvét, vagy már itt sem vagyunk.

– Nem tűntem el, ott voltam. Nem szeretem a bizalmatlanságot, de számítok rád. Veled kivételt teszek, és átnyújtott Jocónak egy borítékot.

Jocó félre fordult, belenézett a borítékba, és zsebre vágta. – Neki is, mutatott rám.

A főnök morgott, nem értettem, hogy mit, de átadott egy ötezrest.

– Legközelebb is elvárlak, most vidd ezt – mondta és átadott egy táblát. Aztán elfordult, jelezve, hogy befejezte a velünk való foglalkozást, és egy aprótermetű lánnyal, egy jelentéktelen alakkal kezdett el tárgyalni, aki egy hangerősítőt tartott a kezében.

– Ki az a csaj? – kérdeztem Jocótól –, akivel olyan kedélyesen társalog a főnök.

– Az Ildit kérded? Ő az Ildi, a vezeték nevét nem tudom. Ő a tüntetés lelke. Ő megy elől, és a hangerősítőbe bemondja a szöveget, amit aztán mi ordítva ismételgetünk.

– Ez a harminckilós csaj a tüntetés lelke? Ebből én nem néztem volna ki semmit. Olyan okos lenne? Ki ez, tanár?

– A fenét. Csak neked mondom, ne híreszteld. Azt mondják, még érettségije sincs. Megbukott, nem engedték vizsgázni. A főnökök előre tolták, mint az ifjúság vezérét. Azt hiszi, ő a sztár. Szerintem most beszélik meg, hogy miket mondjon.

Elindultunk. Becslésem szerint három-négyszázan lehettünk. Megnéztem a táblát, mi van ráírva, hogy mit is viszek.

„Tanítanék, ha fizetnének”.

Ez volt a táblán. Nem tetszett nekem ez a felírat. Pongyolának, értelmetlennek tartottam. Lehet, hogy kevés a tanárok fizetése, ezt nem vitatom, de azért tanítanak. A felirat azt sugallja, hogy nem fizetnek semmit, ami ugyebár nem igaz. Ez úgy értelmezhető, ha fizetnek valamennyit, akármilyen keveset is, akkor már tanítok. Tudom én, hogy ez okoskodás, azt is tudom, a tábla mit akar kifejezni, de ha éppen a tanárok írják, akkor elvárható a pontos fogalmazás.

Igyekeztem elolvasni a többi táblát is. Nem sikerült mindegyiket. Amit elolvastam, ez állt rajta: *„Le az O. kormánnyal". „ Fizetés kell, nem stadion". „Szabadságot a tanároknak". „O. hazaáruló, Putyin pincsije".* A többit már nem is igyekeztem elolvasni. Gondolom, azok is hasonlók voltak. Én nem politizálok, de ez sok volt nekem. Félni kezdtem, hiszen körbe voltunk fogva rendőrökkel. Hiszen ez nem pedagógustüntetés, ezek a kormányt akarják megbuktatni, a miniszterelnököt hazaárulónak nevezik. Mi jogon, van erre bizonyíték? Ezek súlyos vádak, amiért felelni kell. Mi lesz, ha a rendőrök elkezdenek minket begyűjteni? Ez kell nekem, semmi más, oda lesz az egyetemi felvételem. Hogy én milyen marha voltam, hogy idejöttem! De a rendőrök nem csináltak semmit, közömbös arccal követtek minket. Aztán kissé higgadtabban kezdtem gondolkodni a táblák tartalmán. Mi az, hogy szabadságot a tanároknak? Ez valószínűleg azt akarja kifejezni, hogy azt tanítsanak, amit akarnak, ne kelljen ragaszkodni a tankönyv anyagához. De hát ez részben marhaság, a matematikai és a fizikai törvényeket nem lehet többféleképpen magyarázni. A 2×2 mindig négy. A biológiát sem. A történelmet lehet félremagyarázni, hamisítani, de hát azért ott is van tény, igazság, valamilyen zsinórmérce, amihez igazodni kell. Ott is vannak definíciók. Az irodalomban is lehet magyarázni, hogy melyik író, költő mit gondolt, mit akar kifejezni a mű, befolyásolni az olvasót, de azért mégiscsak az olvasó dönt, és az egész életmű a meghatározó, nem pedig egy-egy kiragadott példa. Persze ezt egy tanár megteheti. Ezt a hatalom befolyásolhatja, de ez így van a világon mindenütt, minden hatalomnál.

Ilyen gondolatok után elkezdtem tanulmányozni a felvonulókat, a körülöttem lévőket. Nem tudom, hány pedagógus lehetett köztünk, de azt hiszem, nagyon kevesen voltak. Megkönnyebbülésemre ismerős tanárt nem láttam. Kevés volt a felnőtt ember. Inkább diákok és idősebbek, nyugdíjas korúak alkották a menetelőket. A tanulókat nem is értettem, mi közünk van nekünk a tanáraink fizetéséhez? Én azért vagyok itt, mert fizettek érte. A többinek is? Vagy őket a tanáraik kérték erre? Netán csak lógni akarnak s suliból? Az idősebbek lehetnek nyugdíjas tanárok, de nekik nyugdíjuk van, nem fizetésük. Nem a nyugdíj emeléséért tüntetünk. Ekkora volna a szolidaritás? Vélve hiszem. Meg hát vannak itt, nem is kevesen, akik inkább hajléktalannak néznek ki, mint pedagógusnak.

Elfáradt a karom a tábla feltartásától, néha-néha leengedtem, de untam már az egészet. Kimentem a sor szélére és nekitámasztottam a táblát egy szemetes ko-

sárnak. Úgy tettem, mintha orrot fújnék. Táblával a kézben ezt mégsem lehet. Amíg az orromat piszkáltam, a menet haladt, hátrább kerültem néhány sorral, aztán beléptem közéjük és mentem velük. A tábla miatt nem szólt senki. Vagy nem vették észre a turpisságot, vagy nem érdekelte azt, aki netán észrevette. Nagyfejűt nem láttam, valahol elől ment. Gondoltam, ha rákérdez, hol a tábla, azt mondom, már más viszi, átadtam. Egyszer megálltunk, valaki szónokolt, nem nagyon figyeltem rá. Ildi időnként beleordított a hangerősítőbe, amit a tömeg ismételgetett. Nem nagy meggyőződéssel, néha én is kurjantottam egyet a magam szórakoztatására, de legtöbbször hallgattam. Nem beszélgettem senkivel, nem volt kivel. Körülöttem általános iskolás kölykök, és idős nők ballagtak. Az egyik nagyon komolyan vette ezt az egészet, mert ordenáré hangon szidta a kormányt. Meg akartam kérdezni tőle, hogy miért e nagy harag? Mondjon konkrétumokat, amik így felbosszantották, aztán mégsem kérdeztem semmit. Még nekem támadt volna, és – ahogy láttam – ivott is jócskán. Nem vagyok teljesen zöldfülű, de olyan cifra káromkodásokat, amit ez a pasi mondott, még nem hallottam. Nem tudtam kideríteni, hogy az ivászat egyéni akció volt-e, vagy ezt is megszervezték, azaz piát osztottak. Annyit láttam, hogy időnként előkerül egy-egy üveg, amit körbe adogatnak, amíg van benne. Engem is kínáltak, de elhárítottam, mindenféle ember ivott már belőle előttem.

Észrevettem, hogy kívülről többen fotóznak, és kamerákat is láttam. Bevallom, megijedtem, erre nem gondoltam. Nem attól féltem, hogy ezt esetleg a rendőrség teszi, hogy beazonosíthatók legyenek a résztvevők. Arra gondoltam, mi lesz, ha ezeket az újságok lehozzák, és én is rajta vagyok. Netán bemutatja valamelyik tévé. Felismernek a barátok, a rokonok, esetleg a tanáraim. Mit mondok, ha rákérdeznek? De mindezeknél jobban féltem anyámtól, ha ő is megtudja. Anya mindig ettől óvott, nehogy belekerüljek valamilyen galeribe, rendzavarásba. Az embernek persze lehet véleménye, tüntethet is, de éppen itt, most, amihez nekem semmi közöm. Engem, a családomat ez nem érinti. És ezek nem bért követelnek, ezek – látszólag én is – O.-t mocskolják, rendszert akarnak váltani. Keresztapáméknál beszélgettünk erről, mármint a napi politikáról. Pali kereszt, ahogyan a keresztapámat szólítom, nem ért mindennel egyet, de nagyon logikusan kifejtette a mai viszonyokat. Igazat adtam neki. Ha valakinek nem tetszik, ha másképpen látja a világot, nem így kell rajta változtatni.

Míg ezeken a gondolatokon töprengtem, más is szónokolt, majd ácsorogtunk és kiabáltak mindenféle marhaságot. Arra lettem figyelmes, hogy ismét Ildi üvöltöz, és azt javasolja, hogy menjünk a Karmelita kolostorhoz. Oda? Minek? Ha jól tudom, a miniszterelnök most nincs is itthon, Párizsban tárgyal. Közben eltelt az idő, és azt tapasztaltam, hogy talán már csak százan lehetünk. A többiek szép lassan elpárologtak. Visszakapcsoltam telefonomat. Induláskor kinyomtam a gom-

bot, hogy ne zavarjon senki. Esetleg kiderül, hogy hol vagyok. Ezt nem akartam. Különösen azt, hogy anya megtudja. Látom, már háromszor keresett. Szegény anya. Állandóan félt, azt hiszi, még mindig kisgyerek vagyok, akire állandóan figyelni, vigyázni kell.

Nekem ebből elegem van, megpattanok én is – gondoltam. Én nem megyek Budára, erről mellesleg szó sem volt. Kihúzódtam szélre és két rendőr között kiléptem. A rendőrök által őrzött tüntetőkön már kívül voltam. Az egyik rendőr gúnyos hangon odaszólt: – Mi az, már elég volt a dicsőségből? Gondolom, már neki is tele volt a hócipője. Unta a sétálást, ment volna haza. Nem szóltam a megjegyzésére semmit. Felhívtam anyát, mondtam neki, ne idegeskedjen, fél óra múlva otthon vagyok, majd elmondom, hol voltam.

Aztán azon gondolkoztam, hogy mit mondjak otthon, ami hihető is. Nem akarom anyát megijeszteni, azt mégsem mondhatom neki, hogy tüntetni voltam. Szegénykém azonnal rémeket látna. Valamit hazudnom kell.

Sípos Anna

A róka és a csoda

Nagyon meleg volt, égetett a nap, olyan volt a lépés, mintha egy nehéz szkafanderben húzná magát az ember előre. A fénye ennek a 43 foknak sivatagi látomásként terelte az apró körökben lebegő levegőszikrákat, és káprázott a szemem ettől.

Lépdeltem a temetőkapu felé, visszanézetem még láttam a kocsiban bátyám kinyitja az autó ajtaját. Hűvösben áll gondoltam – nem fogja rosszul érezni magát a nagy hőségtől, míg visszaérek.

Sétáltam nyugodt kimért tempóban, figyeltem a sírokat, olvastam a neveket.

– Szinte már senkit nem ismerek – mormoltam magamban. Két oldalt voltak a sírok, egyik oldalon katolikusok, másik oldalon reformátusok. A fák nyugalma rácsúszott a lelkemre és ringott lépéseim ütemére. Kedves szeretet áradt szét bennem. – Milyen szép itt a nyár – a fűzfák is kibontották hajfürtjeiket. – Senki nincs itt! Egyedül vagyok – gondoltam. Biztos itt vannak és figyelnek – folytattam belső monológomat. Odaértem a sírhoz, kezemben tartott virágokat magamhoz szorítottam. – Sziasztok, Drágáim – suttogtam! Szemem átfutotta a neveket. – Drága nagyapám és nagymamám! Amikor a másik oldalon lévő feliratra néztem kitört belőlem a sírás – Anyu, anyukám – itt vagyok! Leültem a sírra és kisírtam magam. Milyen nehéz elhinni itt vannak azok, akiket annyira szerettem, akikkel teljes volt az életem. Olyan az ember, mintha haláláig csonkolná a sors, mindig elvesz valakit, valamit, hogy eltépve a gyökerektől ne legyen fájdalmas majd a távozás.

Ültem és szemem előtt pergett a film – futottak az arcok – cikáztak a szavak. – Csak ültem szívtam magamba a csendet és a nap elgyengítő melegét. Vártam! Most is a csodára vártam, ami már annyiszor megtörtént velem. Ki mit nevez csodának, nem tudom. Nekem csoda az is, hogy meg tanultam élni, olvasni a mindennapokban, dekódolni az univerzum jeleit. Csoda az is, hogy a szeretet, amit Tőlük kaptam, megérett bennem, és képessé tett túlélni a nélkülük valót.

Ültem, és szívtam magamba a csendet és a tehetetlen fájdalmat, és úgy éreztem, ki kell lépni az érzelmeim fogságából. Tennem kell azért, hogy elmondjam mennyire fontos az önmagunkért tett erőfeszítés, a lelkünk megismerése, önmagunk elfogadása. A vágyainkért tenni kell, akármilyen későnek érezzük azt, akkor is, hiszen ezért vagyunk itt, ami egyszeri és megismételhetetlen. A hit fontos, és a sok kísérő érzés is, amíg el nem jutunk a tudatunkig, amíg meg nem fogalmazzuk, azt, mit is akarunk. Tudnunk kell a tettek, gondolataink szülöttjei. Gondolatok nélkül nincs rend, csak az idő zsarnoki hatalmát éljük át. Sokan úgy tartják, az emlékek megölik a jövőt. Azt mondják, nem szabad visszanézni, csak menni előre. Nem szabad

foglalkozni senkivel. El sem tudnám képzelni az életemet szüleim nagyszüleim, a családom emléke nélkül. Fájdalmas így, de megtanít tisztelni a jelent, és reményt ad a jövő tekintetében. Ilyenkor érzem, mennyire fontos a szeretet és a megbocsájtás, hiszen ezek nélkül nem tudunk hinni a végtelen folyamatába, a reinkarnációba, a megmagyarázatlanokba, amiben elvész az ember, ha nem nyitott szemmel jár.

Ehhez viszont fontos a kapcsolat megtalálása, az álmok, a jelek, és a megérzések hite. Ezekkel a gondolatokkal sétáltam a temető kapuja felé, amikor megjelent egy róka és leült elém az útra, csak nézett, nem mozdult. Olyan volt, mintha mondani akarna valamit. Ült és nem mozdult. Megilletődve kerültem ki, de a tekintete végig kísérte mozdulatomat. Sietősre vettem a lépteimet, és mikor már a távolság nőtt köztünk, visszanéztem. A róka ott ült és figyelte lépteimet. Szomorú tekintetébe beleborzongtam. Egy darabig figyeltük egymást, aztán én fordultam el, lelkemben búcsúzkodtam miközben szívemben az öröm kalapált, mint mikor gyerekkoromban egy ismeretlen város felé tartottunk. A róka szemei foglyul ejtettek. Hatalmas sóhajtással szívtam magamba a csodát. Mosolyogtam és anyukám nevét suttogtam. Kicsordult a könny a szememből és kisiettem a temető kapuján.

Madonna az Egri Érseki Palotában
(fotó: Gergely Gábor)

Kaszás István

Őszül a vén Betyár

Elindult a Nyár a Tél felé. Lassan poroszkált. Félúton a lovardánál, ahol Betyár szolgált, megállt pihenni. Szelídsége miatt a lovardában Betyár volt a betanító ló, szinte minden kezdő az ő hátán tanult lovagolni. Szeretettel cirógatták, a kisdiákok főleg almával kedveskedtek neki. Néha szekér elé fogták, ha a gazdának vendégei jöttek, és kerültek egyet a határban.

– A legszebb mén a környéken – dicsérte gazda mindenki előtt. Apránként ősz szálak tűntek fel a sörényében, és megérezte Betyár, ha lovasa súlyosabb volt. A gazda felesége egy idő után csak gyerekeket engedett a ló hátára ülni.

– Mi van, ez a ló már nem tudja a szekeret rendesen felhúzni a kaptatón? A vendégeim röhögtek rajtam, hogy milyen rossz gebém van. Azt hiszem túl kell adni rajta – szólt a gazda dühösen.

– Egész életében nekünk szolgált, nem engedem, hogy eladd! – szólt dacosan az asszony. Bár otthon a férfi szava volt a törvény, az asszonyé volt a törvénymagyarázat, és a törvénykiegészítés joga.

Egy nap, amikor az asszony nem volt otthon, a gazda befogta a lovat, ostorral űzte fel a kaptatón. Betyár nem látta az út szélén színpompás díszbe öltözött fákat, és a földhöz közelebb bújó Napot. Verejtékben fürdött, amint hazafelé húzta a szekeret. Szemben velük szüreti mulatságra induló ifjak lovagoltak, rakoncátlan mének hátán.

– Hány szüreti bálra galoppoztam én is! – gondolta Betyár, és próbált megiramodni a szekérrel. Nem sikerült.

Ködöt lehelt a rét, amikor a gazda bekiabált a házba.

– Ez a ló már nem sok zabot eszik nálunk, alig tud a lábára állni! Az asszony éppen csak egy hárászkendőt terített magára, és futott az istállóba. Betyár olyan kérlelő szemmel nézett rá, mint mikor megvásárolták. – Engem válassz, engem vigyél haza! Asszonya az ajkába harapott. Nem tudta könnyeit visszatartani.

Júlia szép leány a régi erdélyi népballada szerint, önként ment a mennyei karba, mert odafönt híja lett a szüzek seregének, ő pedig kész volt e világot otthagyni, hogy a mennyei kegyes rend véle ismét beteljen. Édesanyja még éltében elsiratta. A gazda felesége is még éltében elsiratta a lovát, miközben vitte a vágóhídra. Az elmúlás szele söpörte előttük a tarkabarka faleveleket.

Betyár engedelmesen sántikált asszonya mellett. Lónál a lábtörés többnyire a földi szolgálat végét jelenti. Lovat nem temetnek már régóta gazdája mellé. A halálraítélt, bőrével, esetleg húsával még egy utolsó szolgálatot tehet ebben a haszonelvűvé szürkült világban. Nem csak a ló sörényébe, az asszony hajába is ősz

szálak keveredtek. A nő átöleli a ló nyakát, rázza testét a zokogás. Érthetetlen szavak törnek ki belőle.

A mi nemzedékünknek még ismerős, hogy otthon baromfit vágunk, a disznóölés pedig máig családi ünnepnek számít. A lóhoz és marhához való viszonyunk egészen más. A lovat naponta befogták, vagy megülték, a tehenet megfejték, és gazdáik gondoskodása mellett váltak kezes, szelíd jószágokká. Aki látott már marhákat a vágóhídon egyirányú vágatba terelve, amint lázadás nélkül ballagnak egymás nyomában, szomorúan gyönyörű nagy szemükben a fájdalmas beletörődés, rögtön megérti miért nevezték Zeusz főisten szépséges feleségét tehénszemű Hérának. A vaskorlátok közé szorított, melankolikusan ballagó marhát, lovat már nem lelkes jószágnak, hanem feldolgozásra váró terméknek tekintik, akik mielőtt csörlőkkel felhúzva vaskampóra kerülnének, *mechanikus kábítással* múlnak ki ebből a világból. A kábítás nagykalapácsot jelentett akkor, vastag szeggel a végében, amivel a jószágok fejére sújtottak, akiknek idejük sem volt összerogyni, már is megkezdődött a feldolgozásuk. A szalag másik végénél már hatalmas, felfüggesztett húsoldalakként hagyták el a vágóteret, és előbb-utóbb hűtőkamrákba kerültek.

– Nem én akartam így – jajveszékel a nő. Látott már derűt borút, de az égett-zsír- és -bőrszagú vágóhíd, azért az mégis más. Régen a táltos, mielőtt késével fehér lovat áldozott, megölelte az állatot. Itt most nincs táltos, csak egy reszketeg síró nő, aki védelmezően átöleli lova nyakát, és cirógatja a sörényét, vagy inkább kapaszkodik bele, hogy össze ne essen?

A nagyipar nem ismeri az ölelést, a simogatást. Üt, szúr, és vág. Az igás lovat felváltotta a traktor, a szekeret pedig a teherautó. Mára a városban esélye sincs az embernek, hogy lócitromba lépjen.

Az egyik böllér, mintha vigasztalni akarná a nőt, és bizonyítani, hogy vérrel festett fehér köténye ellenére, ő is szereti a lovakat, megszólal.

– Tudja, apám szódát és jeget szállított a lovas kocsiján, így van srácok? – fordult a többiek felé megerősítésre várva. – Úgy ám – jött kórusban a válasz. – Ha faternak jó napja volt, akkor munka végeztével, öt óra tájban letérdelt a kiscsemege előtt a lova lábához, és megkérdezte tőle hány óra van? Az az okos állat pedig a patájával koppantani kezdett. Az értelmes pára – s mint egy tanár magyarázni kezdett – ösztönösen megérezte az emberek várakozásából, hogy akkor kell abbahagynia a kopogást, amikor a várakozás miatti feszültség a tetőpontjára hágott. Az öreg sapkájába ilyenkor dobtak némi aprót – mondja, és mosolyában ismét gyerekké fiatalodik – amiből nekünk, lurkóknak negrószopókát, vagy pezsgőport vett.

Láthatóan az asszony egy kicsit megnyugszik – ők is emberek és szeretik az állatokat. Mintha a böllérek is megéreznék, mi játszódik le az asszony lelkében, ke-

ményre edzett szívük ellágyul, ahogy csak tőlük telik gyengéden érintik Betyárt, amint megfogják a kantárszárat. A ló felhorkan. Az asszonytól olyan óvatosan, szelíden veszik el a mént, mint az óvó néni a gyermekét először az óvodában hagyó, síró édesanyától azt a csöppséget.

– Ne féljen, asszonyom, minden rendben lesz. A lovat vezető férfi arca azután olyan sötétté válik, mint a bűnt elfedező éjszakáé. A nő újból könnyekben tör ki. Nem csodáltam, hogy sírt, a férfi is sír ilyenkor.

Nagyapám is sírt. Akkorra már elvették tőle a szilvást, a dióst. Volt már kulák, meg téeszelnök is. Férfi módra tartotta magát. De, amikor négyéves koromban feldobott a téesz istállóba bekötött lova hátára, elfutotta szemét a könny.

– Unokám, neked ehhez a lóhoz jussod van, mert ezt a lovat csikó korától én neveltem! És tudd meg, a huszárgyereket nem a piros csőrében, hanem a hátán hozza a gólya! Belém égett az a pillanat, és a lóban mindig megláttam a mesebeli táltost, az ember igaz barátját.

Az a férfi is sírt a Széchenyi úti vasúti aluljárónál. A kövezett kaptató novemberben már síkos volt. A terhet húzó állat megcsúszott, lábát törte. A kemény legény, a Háromlépcsős kocsma fenegyereke a szakadó esőben leugrott a bakról, odafeküdt munkatársa, barátja, a ló mellé, és keservesen sírva ordított a lova fülébe,

– Csillag, lovacskám kelj föl, kelj föl! Nem hallotta a feltorlódott autósor türelmetlen dudaszólamát. Révületében, fekvő lovát átölelve úgy bőgött, mint egy gyermek, aki ismét hallja a mének dobogását, amint a Rác réten át futnak a gémeskúthoz. És ott látja a Betyár mellett a szeleburdin ügető kiscsikót, Csillagot is, majdani munkatársát.

Az égszakadás utáni reggelen az angyalok igazlelkű szolgálója, a mennyei ménes csikósa meglepődve látta, hogy az éjjel a ménes gyarapodott egy, a homlokán csillagot viselő táltosparipával.

Demeter László

Mitru

Az elmúlt nyáron két autó állt meg a szomolyai házam előtt. Egy csapat fiatal lány és fiú jött hozzám tárlatnézésre egy régi kedves barátom unokájának vezetésével. Látni akarták, mennyire haladtam az általuk rendelt festménnyel, melyet egyetemista osztálytársuk esküvői ajándékának szántak. A nyolc-tíz fiatal illedelmesen megnézegette a lakás nagy részében lévő festményeimet, majd a kerten keresztül felmentünk a hegyoldalba csákánnyal vágott kétszobás, tágas, világos pinceházba, melyet nagyképűen műteremnek szoktam hívni. Mindenesetre sok képem lógott a falon és a falak mentén, festőállványon több félkész munkám állt, mivel tényleg itt szoktam festeni. A fehérre meszelt tufakő falak kellemes hűvöset árasztottak, marasztalva a kánikulában eltikkadt kis csapatot. Feleségem két fiú segítségével hideg üdítőt, finom szomolyai borocskát, poharakat hozott fel, és röstelkedve kínálta az itóka mellé a „tegnapról maradt" pogácsát. Rövidesen élénk beszélgetés alakult ki, majd egyikük több ceruza- és színvázlaton Marczis Demeter Liszt-díjas operaénekes arcát vélte felfedezni, elmondta, hogy ő ostorosi származású, és úgy tudja, hogy a művész úr Ostoros díszpolgára. Szeretné tudni, milyen kapcsolat köt engem hozzá? Ekkor elővettem a festményeimről készült reprodukciókat és megmutattam nekik Marczis Demeterről készített portrémat, melyen Sarastro szerepének jelmezében lehet látni őt a *Varázsfuvolá*ból. Elmondtam, hogy a portrét néhány éve ajándékoztam oda a művész úrnak, aki nyolc évig gimnáziumi osztálytársam volt, és a mai napig az egyik legjobb barátom. A kis társaság élénken kezdett érdeklődni a világszerte elismert, kimagasló sikereket elért operaénekes iránt, és mivel rá is értek, jól is érezték magukat, megkértek, hogy meséljek nekik a régi diákéletről, osztályunkról és főként Marczis Demeter barátunkról. Kitekintve a nyitott ajtón, a lenyugvó nyári nap utolsó sugarait láttuk a szemben lévő hegyek fakoronáin. A sajátos hangulat és a mesére szomjas élénk tekintetek arra késztettek, hogy mint Thomas Mann, én is mélyen merítsek a múltnak kútjából. Messziről kezdtem történetem…

Emlékszem azon a délelőttön még nyáriasan sütött a szeptemberi nap. A sok kis- és nagydiák emlékeiben még elevenen éltek a vakáció emlékei, de máris készek voltak az új iskolaév várható újdonságait befogadni. A magasztos és lelkesítő „Veni Sancte" mise után gyorsan, fegyelmezetten foglalták el osztálytermeiket, mintegy beletörődve a változhatatlanba, ismét tanulni kell kemény tíz hónapig, készülni és felelni számtanból és latinból… Ám a vidáman csivitelő fiúk arcáról, csillogó szemeiről nem lehetett leolvasni semmi félelmet, még aggodalmat sem. Annál inkább lesírt róluk, kis elsősökről a feszült várakozásokkal teli megille-

tődöttség, az ismeretlentől való félelem, na meg a kíváncsiság. Halványan azért lüktetett bennük bizonyos fajta önelégült büszkeség is, hiszen Eger város legkitűnőbb középiskolájának, a ciszterciek gimnáziumának lettünk tanulói, és osztályfőnökünk a híres-nevezetes fiatal irodalmár, Dr. Ágoston Julián szerzetes tanár úr, aki arcán mosolygós álszigorral máris viccelődve próbálta oldani tízéves korunk minden félszeg bizalmatlanságát, újtól való rettegését. Kissé megnyugodva az atyai gesztusoktól osztálytermünket és egymást kezdtük vizslatni, tanulmányozni, találgatni magunkban, hogy ugyan ki mi fán termett, milyen természetű, lehet-e vele barátkozni, vagy sem, büszke úrifiú, vagy buta falusi parasztgyerek?… Mert bizony nem mindegy, hogy kivel, illetve kikkel járunk együtt nyolc évig az iskolába, kirándulásokra, focizni és a májusi litániákra. Egyszóval valamennyien igyekeztünk a külső megnyilvánulások alapján jó pajtást, barátot keresni, akivel remélhetőleg vidám lesz majd a nehéz diákélet. Én, mint gyengébb alkatú, érzékeny gyerek igyekeztem ösztönösen a nálam erősebb osztálytársak között keresgélni, számítva adott helyzetekben a baráti védelemre is. Aztán névsor szerint, egyenként felálltunk, megmondtuk nevünket és válaszoltunk Julián atya feltett kérdéseire. Szerintem már ezen az első gimnáziumi tanítási napon megalapozódtak olyan barátságok, melyek aztán évtizedeken keresztül, egészen napjainkig sok-sok próbatételen át is tartanak, eltéphetetlennek bizonyulnak. Hát ilyen lett a mi barátságunk is Marczis Demeterrel, azaz „Mitruval" (mert ez az ő igazi neve baráti körökben), csak akkor még nem tudtuk, hogy ez a barátság nemcsak a nyolc gimnáziumi évre, hanem egy egész életre szól. Azon a szép, nyárias, szeptemberi napon 1943-at írtunk dátumként a füzetünk margójára.

Aztán haladt tovább minden a maga útján. Teltek a hetek, hónapok, és mi hozzáértő, szigorú, de szeretettel teljes tanári irányítással igazi ciszter-diákokká formálódtunk. Osztályfőnökünk gondos, mindenre kiterjedő nevelése még az otthoni hiányosságokat is pótolta, kiegészítette. Nálunk nem lehetett anyagi, vallási, vagy származási alapon megkülönböztetni senkit. A mérce a tudás, szorgalom és a magatartás volt. Kissé lustább alaptermészetemből adódóan én a középcsoport alján kullogtam, míg Mitru barátom mindig az élvonalban, az osztályelsők között tartotta magát. Emellett még kiválóan focizott is, és minden másban is jeleskedett. Később, ahogy kamaszodtunk, bizony sokan irigykedve vettük észre, mennyi szép lány szeme akad meg a széptermetű, korán érő, jóképű Mitru barátunkon. Na és a dús, göndör, sötétbarna haja… Nem volt könnyű dolga sem neki, sem a többi Ostorosról bejáró diáknak. Naponta, télen-nyáron biciklivel. Csak gondoljatok bele! Persze mikor beállt a kemény tél, Marczis bácsi is befogta a lovakat, és vagy kocsival, vagy csengős szánnal hozta-vitte a fiával együtt másik két ostorosi osztálytársunkat, Hegyi Gézát meg Dobó Jóskát is. Ők ketten sajnos, már az égi utakon siklanak csengős szánon, valami egészen más iskolába. Isten nyugosztalja őket!

Derék osztályfőnökünk, Julián nyakas magyarságával, ritka politikai éleslátással módszeresen világított fel bennünket 1944-ben a német megszállás alatt nyögő országunk tragikus helyzetéről, a várható szovjet invázióról és a reményteli későbbi kibontakozásról. Sejtettük, hogy ő is részt vesz a nemzeti ellenállási mozgalomban valamilyen formában. Ez később bizonyossá is vált, mikor a Gestapo le akarta tartóztatni, de nem találták meg. Aztán átvészeltük a felszabadulást összes velejárójával együtt, és teljes szívvel bekapcsolódtunk az ország demokratizálásába, azonban ezt megakadályozták az ismert erőviszonyok és körülmények. Államosították az egyházi iskolákat, a tanárokat szétzavarták, majd nagy részüket – köztük Juliánt is – munkatáborokba integrálták, fizikailag, lelkileg tönkretették őket. Szabadulása után már nem jött rendbe egészségileg sohasem szeretett osztályfőnökünk. Megengedték, hogy óraadóként taníthatott a torbágyi általános iskolában, néha-néha megjelenhetett egy-egy kisebb írása, novellája, de gyakorlatilag teljes zárlat volt, egészen korai haláláig. Emlékét egy róla szóló versemmel és egy általam festett portréjával őrzöm.

Az államosítással új nevet: állami Gárdonyi Géza Gimnázium, illetve csupa civil tanárt kapott 1948 szeptemberében a jó öreg ciszter gimnáziumunk, kivétel nélkül kitűnő szaktudással és pedagógiai adottságokkal rendelkező tanárnőket és tanárokat. Köztük volt a kiváló Baló tanár úr, aki éneket tanított és újjászervezte az énekkart, meg felfedezte Mitru csodálatos basszbariton hangját is. Azt mondhatom, hogy ő volt az, aki sínre tette Mitrut, és gőzerővel meg is indította a művészi pályán. Hatodikos gimnazisták voltunk akkor, és rengeteget szerepeltünk az iskolában és iskolán kívül is. Állami és kulturális ünnepségeken jeleskedtünk, természetesen Mitru énekszámokkal, én meg néptáncosként és versmondóként. Színdarabokban is játszottunk együtt, ha jól emlékszem Mitru egy Rupi nevű cigányprímást játszott, én meg talán a bőgős voltam a bandában. Óriási sikerünk volt, dőltek a nevetéstől a fiúk, de népszerűségünk növekedéséhez az is hozzájárult, hogy előadásunkat megnézték az ugyancsak államosított Angolkisasszonyok diáklányai is. Aztán jött Mitrunak az a frenetikus sikere, ami után már nem volt megállás az ő művészi pályáján: elénekelte Fischer *A pince mélyén* című bordalát. Hát, tudjátok, Mitru énekétől zengett a terem, zengtek az ablakok, zengett a boldogság, az öröm az emberek szívében. Azóta sokszor hallottam rádióban, zenei rendezvényeken Mitru csodálatos előadásában azt a sikeres bordalt, de bármikor hallottam, újra és újra azt a hatalmas emóciót hozta felszínre bennem, melyet akkor, azon az első szédületes sikerű, tapsviharos előadáson éreztem.

A következő évek rengeteg csapást, szenvedést hoztak a magyarságra. Sztálin és a Szovjetunió dicsőítését követelte meg a kegyetlen diktatúra mindenkitől, s a megtorlások rettenetesek voltak. Nap mint nap ezer veszéllyel kellett szembenéznünk, mert egy rossz mondat vagy mozdulat elég volt ahhoz, hogy talán

örökre elhurcoljanak a „kékparolis" ávósok. Meg kellett tanulnunk alkalmazkodni és ügyesen kikerülni a felállított csapdákat. Félelmetes és zavaros világ volt ez. Megszüntették a nyolcosztályos gimnáziumi rendszert és mi újra harmadikosok lettünk. Megszüntették a Gárdonyi Gimnáziumot és összecsaptak bennünket a Dobósokkal, így az utolsó két évünket, meg az érettségit már a Dobó István Gimnázium diákjaiként végeztük.

A nyomor és az elnyomás ellenére mi mégis vidámak és lelkes cselekvő fiatalok voltunk. A tanulás és művelődés mellett megtaláltuk a szórakozásunkat is. Nagy sikerrel és igen nívósan adtuk elő a város közönségének Dunajevszkij *Szabad szél* című operettjét, melyben Mitru Márkó szerepét, én pedig Filip tengerészt játszottam. Osztályunk, a 4/d igen közkedvelt volt, nemcsak az iskolánkban, Eger legnagyobb, legeredményesebb középiskolájában, hanem az egész városban is, beleértve a jóféle kocsmákat és borospincéket is. Mert hát restelkedve bár, de be kell vallanom nektek, hogy 1950/51-ben már nem voltunk olyan mintadiákok, sem gáncsnélküli lovagok, hanem egészséges, tizennyolc éves, majdnem mindenre elszánt, kissé bohém, tettre kész csibészek, akik azért valahol a lelkünk mélyén becsületes ciszterdiákok maradtunk. Talán ezért is szerettek bennünket mindenütt. Szerettünk, szépen, szellemesen mulatni, versekkel, jó kis adomákkal fűszerezve a sok bús és vidám nótát. Sokszor elvittük magunkkal egy-egy pincemulatásra kedves tanárainkat, dr. Mikó Sándor osztályfőnökünket, Wolfinau Kati néni matektanárnőnket, vagy Lengyel Gábort, szeretett fizikatanárunkat. Ők szívesen voltak velünk, és mindig jól éreztük együtt magunkat. Soha, egyetlen alkalommal sem volt egyik részről sem visszaélés, vagy indiszkréció. Mit gondoltok, lehet, hogy nem a Magyar Bálint találta fel a tanár-diák kapcsolatrendszer alapjait?

Mitru mindig a lelke volt az osztálynak, akár tanulásról, akár mulatásról volt szó. Bár sokat vitatkoztunk is vele, sőt gyakran tettlegességre is sor került, mégis mindnyájan rajongtunk érte. Hát még a lányok! Túlzás nélkül mondhatom, hogy ostromolták Mitrut, de ő nem adta fel miattuk szent célját, távlati tervét, hogy sikeres operaénekes legyen. Volt olyan lány, aki jelentősebb összeget is felajánlott Seres Lehel barátomnak és nekem is, ha ellopnánk részére Mitru bármilyen ruhadarabját, akár fél pár zokniját is. Mitru rendszeresen sportolt, főleg focizott a gimi csapatában, el lehet képzelni, milyen illatos lehetett a zoknija.

Hanem történt egyszer egy nagy „malőr" ami majdnem megakadályozott minden szép tervet, művészi karriert. Na, még ezt az egyet elmesélem nektek, kedves ifjú barátaim, aztán megkérlek benneteket, szálljatok be az autóba és induljatok haza, mert eléggé elszaladt az idő, és a kis morgós feleségem hamarosan itt lesz, hogy véget vessen a mi szolid poharazgatásunknak. Sajnos még 46 évi házasságunk után is azt hiszi, hogy ha egy kicsit iszom, rengeteget beszélek.

Szóval 1951 májusának egy gyönyörű reggelén, amikor már a végzősök számára nem volt tanítás, csak a főbb tantárgyakból voltak egy-egy órában összefoglalók, vidáman vártuk Lengyel Gábor tanárunkat, fizika összefoglalóra 8-tól 9-ig. Senki sem izgult. Számunkra már nem volt kockázat, hiszen a jegyek már le voltak zárva, csupán formális jelentősége volt az egésznek. Kedélyesen le is ment az összefoglaló, még Gábor bácsi arra intett bennünket, hogy a két nap múlva kezdődő érettségi szünetben tanuljunk keményen és ne tivornyázzunk, főleg ne szivornyázzunk. Ott ült az egész osztály kétségbeesetten, hogy most két órán keresztül mit is csináljunk, hiszen a matek összefoglaló csak 11-kor kezdődik. Valaki kitalálta, hogy sétáljunk egyet a fő utcán. Jó! Mentünk mindnyájan, s a ciszter templom sarkánál valahogy megálltunk. Valaki azt mondta, meginna egy pohár bort. Aztán észre sem vettük, s máris a Szantoferné-féle kocsmában ültünk három összetolt asztal körül. Honnan-honnan nem, hirtelen az asztalon termett 26 pohár, meg vagy hat boros üveg, olyan félliteres forma. Tíz perc múlva már csendesen dalikáztunk és egy félóra múlva tele volt a kocsma emberekkel, akik tátott szájjal hallgattak bennünket. Ezt követően az egész Bródy Sándor utcát ellepték a ráérő, vagy munkájukat félbehagyó emberek. Talán kitaláltátok, Mitru énekelt. Gyönyörű, öblös hangján tárta elénk a szebbnél szebb népdalokat, magyar nótákat és népszerű operaáriákat. Néha mi is vele énekeltünk, de többnyire ő szólózott, hallgatósága nem kis örömére. A lelkes társaság, köztük időnként egy-egy ismeretlen, fél liter-liter borokat hozatott asztalunkra és mi fürödtünk a boldogságban, a népszerűségben és az egri borokban. Csoda-e, hogy nagy jólétünkben teljesen megfeledkeztünk, mint Petőfi Csokonai Vitéz Mihálya az idő múlásáról, meg a 11 órakor esedékes matematika összefoglalóról? Olyan, fél tizenkettő óra magasságában (ahogy ezt manapság szokták félműveltségüket fitoktató médiaszemélyiségek és munkásőrökből átigazolt politikusok mondani) egy alacsony, kissé kopaszkás férfi törte át magát a közönségen. És kifulladva, rémült arccal állt meg asztalunk előtt. Hajas Bandi bácsi volt, az iskola igazgatósági titkára. Fiúk! Nagy botrány van. A pártbizottságról telefonáltak, hogy fényes nappal dobós diákok mulatnak a kocsmában. Magukat kicsapják az ország minden iskolájából. Az Isten szerelmére! Azonnal jöjjenek vissza! Hát ezen már csak nevetni lehetett. Még ilyet! Még, hogy azonnal! Szép szelíden megfogtuk Bandi bácsit, feltettük az asztalra megígérve neki, hogy bemegyünk az iskolába, de csak, ha megiszik velünk egy pohár bort. Aztán lett abból kettő is, de végül elköszönve, tisztességesen, majdnem színjózanon elindultunk az iskola felé. Mire a gimi elé értünk, már minden utcára nyíló ablak tele volt diákokkal és bent a folyosón is a tantermekből kitódult diáktársak éljenző sorfala mellett vonultunk üres osztályunkba. Bizony ekkora botrány még nem nagyon lehetett a Dobó Gimnázium öles falai között. És berontott az osztályba céklavörösen Mikó Sándor osztályfőnökünk és csak ordított, csak ordított,

mi meg csak hallgattuk és somolyogtunk. Miután kiderült, hogy egy kivételével (ő véletlenül akkor ült a WC-n, mikor mi is elindultunk, s később nem talált már ránk) osztályunk minden tagja részt vett a rebellióban, mintha egy kicsit megenyhült volna, de az eminens tanulókat sorban kezdte felelősségre vonni. Mikor Marczishoz ért, kitört belőle újra a kétségbeesett aggodalommal vegyes harag. Azt hiszem egy világ omlott össze benne. Ecsetelte rémes helyzetünket, a várható kicsapás következményeit, aztán felrohant az igazgatóiba, ahol már összegyűlt a törvényszék, a rögtönítélő bíróság. A sok vita után végül a héjákkal szemben győzött a józanabb felfogás, mely szerint mégsem lehet egy egész osztályt érettségi előtt kicsapni, ilyen értékes, tehetséges fiatalokat (tanulmányilag az iskola legjobbjai voltunk) egy apró kis botlásért. Így aztán rövidesen közölték velünk, hogy még most az egyszer, és hogy soha többet ilyet, meg hogy köszönjék meg a jóindulatú tanári karnak stb… Megígérték, hogy megkaphatjuk mindnyájan az ötös jegyet magatartásból, de egészen az érettségiig semmiféle közös dínomdánomban nem szabad részt vennünk. Ilyen kedvező döntésre semmi esélyünk nem volt, örömünk tehát az egekig szökött, hiszen többünknek már sokszorosan is be volt ígérve az esélyeinket csökkentő 4-es jegy, különböző kihágásaink miatt. Ezt természetesen meg kellett ünnepelni, így hát este hétkor találkoztunk az akkor még működő Török-kert vendéglőben, mely a vár falain belül teljesen zárt terület volt, szép, romantikus rózsakerttel. Elek bácsi a tulajdonos, meg Csuli papa, az általunk különösen szeretett cigányprímás tárt karokkal fogadtak bennünket, és éjfélig csak akkor állt meg a nótázás, ha ettünk, vagy ittunk. Mitru gyönyörű dalait sokszor könnyes szemmel kísérte a zenekar.

Aztán Mitrut felvették a Zeneakadémiára, és az évek során hangjával, mint Orpheus, meghódította az embereket, szerte a világon.

Engem, mint „egyéb" kategóriás, politikailag érdemtelen személyt nem vettek fel sem a művészetire, sem a Képzőművészeti Főiskolára. Hogy mégis lehetett belőlem valami, azt a kitartó optimizmusomnak és a Jóistennek köszönhetem, na meg a kis morgós feleségemnek, akinek volt bátorsága és türelme velem élni. Legközelebb, ha majd a kész festményért jöttök, és kedvetek is lesz, meg időtök is, talán elmesélem nektek, hogy szereztem meg magamnak ezt a morgós kis öregasszonyt, aki akkor még szelíd volt, mint a galamb és gyönyörűbb, mint Tündér Ilona.

Dr. Hanisné Petró Valéria

Egy költő, aki remekül érzi magát a világban

Malejkó Norbert Hegymély *című verses kötetéről*

Egy kiegyensúlyozott, önazonosságra törekvő költő verseit olvashatjuk ebben a kötetben. Mégis rendkívüli érzékenység, lelki finomság, elegancia tükröződik költeményeiben. Malejkó Norbert lírája nagyon mély, őszinte szembenézés a sorssal, önmagával,a természet imádatával, a benne rejlő istenélménnyel. Ő az a ritka művész, aki remekül érzi magát a világban, nem bántja, nem üldözi semmi és senki. Lelkének csak a művészi kifejezés, a tökéletességre való törekvés az irányadója, hajtóereje. Különös sugallatként kerül ihletett állapotba, miközben a gyakorlati életben is tökéletességgel otthonosan és elégedetten mozog. Mérnök közgazdász, egyetemen tanulta puszta érdeklődésből a pszichológiát feleségével. Kreatív írás szakon végzett a Miskolci Egyetemen. Rendszeres kultúrafogyasztó és -teremtő, alkotó ember egy megértő és művelt családban.

Baráti köre is írókból, költőkből áll. A kötet versei többnyire rövidek, és „Finom remegések az erőm" ahogy Ady ír magáról. Váratlan csattanóval, vagy szellemes gondolattal ér véget ez a kifinomult ízléssel rendelkező líra, alkotásonként.

Hegymély

Tudjátok ti jól,
mélység van bennem.

Ősi félelem
csillog szememben.

Adomány és átok
a hegy mélyén élni.

Lejjebb és lejjebb,
míg van mit remélni.

Huszonkét költő ihleti meg a *Lobbanások* ciklusában, ők adnak filozófiai témát a költőnek. A *Szerelmesek* című vers ihletője Octavio Paz.

Szerelmesek

A hajón apám és anyám
kézen fogva ülnek,
csöndben vannak, csókolóznak,
a partra köd-alakok gyűlnek.

A tengerparton te és én
kézen fogva megyünk,
beszélgetünk, csókolózunk,
erdő felé vetül árnyékunk.

A fiam és egy lány
kézen fogva futnak a réten,
nevetgélnek, csókolóznak,
fölöttük sirályok, tenger fölé érnek.

Az *Őrizz meg magadban mélyen* című vers is leheletfinom megfogalmazása az örök szerelemnek, Tóth Árpádnak is tetszene ez a hitvesi szerelem.

Őrizz meg magadban mélyen

Őrizz meg magadban mélyen!
Nem zárkózom el előled,
csak te zárhatsz be engem.
Fogaim vacognak, látod?
Reszketek, didergek.

Fázol? Itt a kabátom.
Mint magányos bolygó,
keringek körülötted.
Nézlek, akár a sötét
az űrfényt – részegülve.

Beágyazom lélegzetedet,
finom mozdulataidat.
Szárnyait szövi az éj,
közben remegve alszunk
ebben az örök takaróban.

Borzongás

Ott álltunk.
Felhőbe kapaszkodott
a sziklatestű öbölsuttogás,

aztán a fénysugarat
rabul ejtette
a hullám elragadtatás.

Tenger az égbe,
kezed kezembe forrott.
Alkonyodott.

A *Jövök* is egyedi perspektívát fogalmaz meg, hiszen a hazaszeretet és az anyaszeretet montírozódik egymásra a költő kedvességével.

Jövök

Anyu, ha éhes voltam etetett,
elbújtam, egyetlen volt, aki keresett.
Csillagtalan éjen lakás melegében,
ha sírtam, még jobban szeretett.

Az óceán könnyű habja ring.
Képzeletben felhőbe kapaszkodom,
ráfekszem, úgy pattogok
Európa sziklás partjai felé.

Újra otthon vagyok.
Völgyek, hegyek, patakok,
ontják körém a káprázatot:
Magyarországra értem.

Széles utakon lábam visz egyre.
Szemét keresem, nézek körbe.
Ő mindig vár és várni is fog,
és én jövök, hogy megszorítson.

A *Körvonal,* a *Talán* is nagyon szellemes bölcsességet fejez ki.

Körvonal

Elmorzsálod kincseid,
kiürül a kamra,
benyitsz az ürességbe
szemben állsz magaddal,

sötét verdes a falakon
elfutó illatok égnek,
korhadó polcokon semmi,
szétfoszlik a széle.

Talán

Talán eltűnök egyszer innen is,
s itt hagyok minden gyermeki gondolatomat.
Árva testedet magamhoz nem szorítom,
kezedet se rakom szívemre többet.
Fáradó lábnyomom marad legtovább,
egy csöndes délután, vén bükkösök útján
az eső végleg eltapossa majd.
Talán eltűnök egyszer innen is,
mintha korán, dolgavégezetlenül
illene elhagynom ezt a világot.
Úgy teszek, mint akinek sok dolga van.
Akit annyira várnak, pedig bűnben,
űzve menekült, akit a félt-vágyott
másvilág szült. Hosszú, álmos ködben,
felivódik hörgőcsöndű aszott testem.
Felettem csillagok égnek.
Lelkem tavára madarak gyűlnek.
Szabadok.

(Két szó kölcsönbe József Attilától)

A költővel történt levelezés szövege alább olvasható.

– Mikor szólalt meg benned először a költő?

– Tizenhárom éves koromban egy gyermek nyári irodalmi táborban, Szegeden vettem részt. Délelőttönként költőkkel, délután prózaírókkal találkoztunk. Itt írtam először kalligrammákat, képverseket.

– *Folyómban tenger* címmel jelent meg egy éve az előző verses köteted, amelyet szintén a Parnasszus Kiadó jelentetett meg. Kabdebó Lóránt írta az utószót, amelyből idézek: „Már az első mustrát kézbe véve megéreztem: valódi költő küld számomra misztikus üzeneteket. Egyre jobban kidolgozottabbakat. A világot olyannak látva-érezve, mint amilyennek én is érzékelni szeretném. És furcsán, olyan módon megformálva a világba szakadt létezésünket, miként akkoriban magam is kezdtem a versekben a létértelmezést elfogadni, majd keresni. A »materializmusban« a »spiritualizmust« megtalálni." Hogyan kerültek a verseid hozzá?

– Közel tíz éven keresztül évente két alkalommal küldtem el neki a verseimet. Húsvétkor és karácsony előtt. Időnként találkoztunk. Nagy megtiszteltetés volt, hogy a kötethez utószót írt. Ő volt ez egyetlen, aki ismerte az összes versemet. Egyszer arról beszélgettünk, hogy ma milyen kevés verset olvasnak az emberek. Viccesen megjegyezte, téged legalább én olvaslak. Hálával tartozom neki. A verseket illetően sok-sok észrevétele volt, amikor kellett, kritikával élt. Beszélgetéseinkből sok minden megmaradt, a szemléletéből, a világlátásából, arról, hogy milyen a jó vers, formálta, alakította a szemléletemet, az ismereteimet. Verseimben a tőle kapott tudás is benne van.

– Ki írta a két kötet fülszövegét?

– A *Folyómban tenger* című kötet fülszövegét Serfőző Simon. A *Hegymély* fülszövegét Fecske Csaba. Megtiszteltetés számomra az írásuk, barátságuk, hogy ismerik és elolvasták a verseimet. Beszélgetéseink során gazdagították verstani és gondolati világomat, látásmódomat.

– Hogy látod a környező világot?

– Életbe-ágyazottságunk elég ok arra, hogy az ember elbizonytalanodjon és folyton kapaszkodókat keressen magának a világban. A válasz nélküli kérdések mérhetetlen szomorúságot és fájdalmat okoznak az embernek. A nagy rejtély részei lettünk, ott állunk a színpadon, fogynak a szereplők, újak jönnek, és egyszer mi is sorra kerülünk. Nem találkoztam még boldog emberrel, de az emberek fájdalmát mindig is éreztem. Megérkezünk, aztán elmegyünk. Vajon kik lehetünk? Írtam egy versben. Sérültek vagyunk mind.

Ugyanakkor igazságtalan lenne, ha a lehetőségeinkről nem beszélnénk. Képesek vagyunk szeretni, képesek vagyunk segíteni másokat. Lehetőségünk van emberhez

méltó környezetet kialakítanunk. Nevelni az utódainkat. Sok-sok lehetőségünk van még, a jövőt ezekben a percekben formáljuk olyanná, amilyen lesz. És önmagunkat is. Rajtunk múlik, hogy ez jobb, vagy rosszabb világ lesz. Bízom az emberiségben, és reménykedem a következő kor embereiben, hogy megtalálják a helyes döntéseket.

Ami rossz a világban, mi tettük olyanná. Amióta élek, nem volt olyan pillanat, amikor mindenütt béke lett volna a Földön. Folyamatosan harcolnak húsz-harminc országban, folyamatosan kihasználjuk az embertársainkat. Ahogyan a természet felett, uralkodni akarunk mások felett is.

A környező világ tele van rossz folyamatokkal, ez a Post-truth kora, ahol a valódi és a hamis hírek egyensúlyban vannak, amikor a narráció jut el hozzánk, nem a valódi hír, ahol a szélsőségek jelenléte túlzott, ahol vélemény buborékokban élünk, ahol emberek halnak meg naponta és nem teszünk semmit. Ugyanakkor a sok abnormalitás kitermeli saját ellenpólusát és sorban megoldódnak majd a gondok.

Azt tudjuk tenni, hogy összekapaszkodunk. Másokon segítünk, ahol lehet, és személyes életutunkkal jó példát mutatunk a mikrokörnyezetünknek, hogy lehet helyes értékrend szerint, normálisan élni.

Ha engem kérdezel, próbálok mindenkit megérteni és elfogadni olyannak, amilyen. Igyekszem kitárt karral középen állni.

– Önelemzések ezek a művek?

– Az írás előtti pillanatokban nem tudom, hogy mit fogok leírni néhány másodperc múlva. Nincs tudatosság bennem. Egy kiürült állapotban vagyok, amikor nem gondolok semmire sem, figyelek és várok. Aztán áramlani kezdenek a szavak, néha olyan gyorsan, hogy alig tudom leírni őket. Általában meglepődöm, hogy mit írtam, ilyen szempontból nem mondanám önelemzésnek a verseket. A sorok rajtam folynak át, magukon viselik a mélyemet, számomra ismeretlen tudatalatti tartalmaimat, szóval biztosan önelemzések is, önfeltárások.

– Saját filozófiát alakítottál ki vagy hatott rád valakinek a szemlélete?

– Az évtizedeken át tartó olvasás, gondolkodás, az új ismeretanyagok, folyamatosan a mai napig formálják a szemléletemet. Különböző életkorokban más-más gondolatvilág ragadta meg a figyelmemet. A valamikori sok-sok kérdés, a folytonos elemzés lassan szűnni kezdett bennem. A világ összetört cserépdarabjai összeálltak valami nagyobbá. És ez a kép nagyon szép. Bőven elég ezen csodálkozni, a szemlélődés az, ami megmaradt.

Igyekszem nem elköteleződni sehová sem. Szellemi értelemben is folyamatos fenntartásaim és kételyeim vannak. Azt érzem, hogy szabad vagyok. A kötéseimet magamnak választom. Korábban szándékosan sok éven át nem olvastam verseket, hogy ne befolyásoljanak, aztán néha pedig sokat olvastam. Hullámzik. Amit írok, az előzmény nélküli legyen, amennyire lehet. Az utóbbi 2-3 évben nyitottam a kortárs írók, költők felé, és olvasom az írásaikat.

– Szerintem négy fő téma rajzolódik ki a kötetben: gyerekek, szerelem, nosztalgia, a természet imádata. Egyetértesz ezzel?

– Nem tudom ezt sem, mint ahogy sok mást sem tudok. Tényleg nem tudom megítélni. Túl belül vagyok. Az ontológiai, létfilozófiai gondolkodást, mint több versem témáját talán meg lehet említeni.

– A kötet alaphangja mégis a szomorúság, aggodalom a szeretteidért, saját lelked elemzése. Filozófiai-pszichológiai lírának mondanám.

– Az aggodalom, a fájdalom biztosan jelen van. De az öröm, a hála és a köszönet is benne van. Mintegy ellensúlyozza az előzőeket. Van egy nagyon mély belső gondolatvilágom. Egy személyes megélés, és ezzel egyszerre létezik egy kitágított látásmódom is hatalmas perspektívába. Ez a kettő egyszerre jelen van. Sok dolgot érzékelek párhuzamosan.

– Mely verseidet emelnéd ki a kötetből, melyeket a legjobb alkotásaidnak tartasz?

– Nem az én dolgom ezt megítélni.

– Értékeli-e a családod a tehetségedet?

– A két fiam és a feleségem is támogató. Örülök, hogy olvassák a verseimet és visszajeleznek. Nem tudom, mit kell érteni tehetség alatt. Magamra sem ezt a szót, sem azt, hogy költő, nem merném állítani. Számomra a költői lét nagy dolog. Majd egyszer valakik eldöntik, hogy az voltam-e.

– Ki a szívedhez legközelebb álló költő?

– A magyarok közül József Attila. Pablo Neruda tanított meg arra, hogy a dolgok mennyire összefüggenek egymással, megmutatta, hogy az embernek hol a helye a világban, Walt Whitman számomra a valódi szabadság igaz megfogalmazója, Juan Ramón Jiménez versei a szépség abszolút ideáját éreztették meg velem, William Blake föltárta, hogy a szeretet hogyan képes érvényesülni, és Jorge Luis Borges gondolataitól is sok értéket kaptam. Köszönöm nekik, és köszönöm az összes elődömnek, hogy tanulhattam tőlük, és hogy valamikor leírták értékes gondolataikat, és ránk hagyományozták, embertársaikra, az utódaikra.

– Panteizmus és a mindenre kiterjedő szerelem jellemezheti a felfogásodat…

– A panteizmus, amely szerint Isten immanenciája az elsődleges, vagyis, hogy Isten abszolút léte azonos a világgal, és az általunk tapasztalható, véges és változó-újra keletkező valóságot nem Isten teremtő működése hozta létre önmagától különböző valóságként, hanem ez a valóság az isteni lényeg kibontakozása, mint nézet szemben áll a transzcendenciával, azt gondolom, hogy a két nézőpont párhuzamosan is megfér egymás mellett. Erre jó példa lehet a keleti vadzsarajána. Panteista szempontból nézve a természeti szépségekre, a növények, állatok működésére és az emberre úgy tekintek, mint, amelyek bizonyítékai számomra a

magasabb rendű létezésének, a munkájának vésetei, a jeleit vélem fölfedezni minden egyes apró dologban itt a földön. A magasabb rendű valóság létezésében van bizonyosságom. Lehet, hogy teljesen más formában és módon, mint ahogy eddig elképzeltük, de hogy van, abban hiszek. Számomra a nagy bumm – nagy reccs tudományos elméletéhez nagyobb „hit" kellene, amivel nem rendelkezem.

A mindenre kiterjedő szerelem úgy igaz, hogy a tapasztalt világ összefüggéseit felismerve, azok illékonyságát, egymástól való függőségeit elfogadva és tisztelve, ezek bonyolult rendszerében egyetlen apró pontként próbálok azzal a lehetőséggel folyamatosan élni, amire az élőlények közül egyedül az embernek van képessége, és ezt úgy hívják, hogy a rácsodálkozás képessége.

A filozófián belül az esztétika a művészet és a természet esztétikájával foglalkozik elsősorban, ugyanakkor próbálom a hétköznapi élet esztétikájában is megtalálni a szépet és folyamatosan felismerni azt. A rendkívülit a hétköznapiban felismerni, ahogy Thomas Leddy írja.

– Egy social media felületen lévő verseidnek nyolcezer követője van. A verseid kedvelése is rendszeresen ezer felett van. Versek esetében ezek kimagasló számok. Ki szokta előadni a verseidet az interneten?

– Onnantól, hogy megírtam, a versek önálló életet élnek. Próbálom szabadon engedni őket. Kíváncsisággal és bizonytalansággal figyelem a sorsukat. Izgulok és félek is emiatt. A könyvek és az internet által sokakhoz eljutnak a verseim. Öröm, ha valaki úgy érzi, hogy a vers megszólította és annyira a magáénak érzi, tud azonosulni vele, hogy elmondja. Az előadó legyen akár egy színész vagy bárki az olvasók között, van ilyen is, olyan is, megtiszteltetés a számomra. Hasonló, de különleges eset volt, amikor a Rotor zenekar heavy metal műfajban zenésítette meg a verseimet, helyenként saját soraik közé intertextualizálták a verseket.

– Olyan érzésem alakult ki, hogy valakihez gyöngéd szerelem fűz…, akit esetleg elvesztettél…

– A kérdés első felére igen a válasz, a második felére nem. Van valaki, akit a főiskolán ismertem meg tizenkilenc évesen és szerelmes lettem bele. Aztán van valaki, aki a feleségem lett és boldog évtizedeket éltünk együtt. Aztán van valaki, aki a két fiam édesanyja lett. Sorolhatnám tovább, van valaki, akinek sokezer arca van, aki mindig mellettem van miközben óráról órára változik, én is változom mellette folyamatosan, kísérjük egymást, támogatjuk és segítjük. Most éppen együtt öregszünk. Ennek a sokarcú valakinek időnkét írok verset. És ez az összes arc, amit felsoroltam, egy valakinek az arca. Ő a feleségem. Gondolkodtam, hogy mondjam-e, amit most fogok, de csak elmondom: egy versben azt írom, hogy őket ott Veronában csak kitalálták. Mi a valóság vagyunk, és megéltük. És azt gondolom, hogy ebben nincs túlzás.

Volt, aki azt mondta, hogy időnként nem lehet eldönteni, hogy a vers témája szerelmes vagy istenes vers. A kérdésben szereplő veszteségélmény érzete valószínűleg gyermekkorból ered. Tizenegy éves koromban édesapám meghalt. Harmincöt éves volt. Akkor sérült az istenképem is. Időbe telt visszatalálni hozzá.

– Vajda János természetlírája jut eszembe a verseidről, kicsit József Attila, és mások is hathattak, természetesen, ugyanakkor látszik az eredetiség és a kifinomult ízlés.

– Gyermekkoromtól fogva a természet szeretete jellemez. A magyar irodalomban Áprily Lajosnál és Reményik Sándornál találtam meg ezt a hangot, a természet szeretetének hangját. Általános iskola alsó tagozatában osztályfőnököm túravezető volt, akkor kezdtem el túrázni. Mai napig sokat járom az erdőt, sok versem született a Bükkben és a Mátrában.

– Mit írsz mostanában, mik a terveid?

– Írom egy gyászév történetét. Közel száz prózavers született ebben az időszakban. Ezeket javítom mostanában. Az első év édesanyám nélkül. Írok egy idei Dél-Amerikai utazásomról is. A versek itthon a várakozásban és útközben íródtak. Írók nyomait kerestük a feleségemmel, mint J. L. Borges és J. Cortázar Buenos Airesben. *Hospice* címmel most kezdtem el írni egy visszaemlékezést korábbi önkéntes éveimről, élményeimről. Készülök Tatára egy írótáborba, ahová konkrét verseket kell vinni. Még nem írtam meg a tizenhat soros alexandriai hetest, erre már csak egy hetem van. Fecske Csabával tervezünk egy közös könyvet *„Szinvallás”* címmel valamikor megjelentetni, ezt összeállítottuk, Miskolc és a Bükk is szerepet kap benne.

Végezetül két verset szeretnék még kiemelni, amelyekben tükröződik Malejkó Norbert erkölcsi, etikai felfogását. A második versben istenképe, viszonyulása fogalmazódik meg.

Ha megbocsátani lehet

Ki fog bocsánatot kérni a háborúkért?
az elesettekért, a meggyalázott anyákért,
az árván maradt gyermekekért?
Ki fog bocsánatot kérni az emberiség
vérben ázó teljes történetéért?

A föld, amely a tettesek csontjából
virágot nevel? A szél, amely
széthordta bűnös leheletüket?
Nem. Ha megbocsátani lehet,
mindezekért bocsássatok meg nekem.

Magvető

Te, aki elveted a magot,
az égre fényt ragasztasz,
elmaradt aratással jelezd:
néhány dolgod itt marad.

Itt hagyod a fényt,
a magba zárt meleget,
nézd, erősödik a szár,
locsolja égi felleged.

Hagyd az erdőt
harkályok zengjenek,
téged dicsérnek úgyis
fán kopogó seregek.

Ha maradhat a rét,
a pipacs, hogy suhan!
Virágok, füvek dicsérnek,
hangjukkal Uram.

A művész verseivel és válaszaival, egész valóságos lényével egy rég letűnt világot képvisel. Ez a világ a lelki emelkedettség, a mérhetetlenül finom emberekhez való viszonyulás példája.

Katona Kálmán

Virágének

Gyerekkorom kertjét vadpetúniák
piros-fehér-lila örvénye tépte.
Szép szegfűk szélén tarka mák
lapult s fréziák hulltak a fénybe.

Gyerekkori erdők nyugalma szállt
szellőrózsákra felhők árnya lobbant.
Csalánok nyelvétől kéjelgett a táj
földutak hosszán zihált sárga porban.

Leánderek hajlongtak kőedényben
lengett hűvös daturák harangja.
S míg fénye fészkelt a jázminsövényen
fülelt a hold mesélő égi hangra.

Két part között

Amíg a dáliákra néztél
amíg a sápadt Napba néztem
elveszítettük egymást
széthullott az idő.

Megláthattuk milyen lesz
partot érni.
Ím elmúlt az élet.
Szép volt hát ennyi volt.

S ha visszatérünk se szólunk
pokoljárásainkról.
Megsimíthatod
tizennyolc éves arcomat.

Két part között
megbújt a röpke élet.
Fénnyé lettünk és hallgatássá.
Megjöttem kedves. Visszajöttem.

Október

Szavának konok harangütése.
Visszaejti kulcsát az ülésre.
Az ajtót bezárom. Az ajtót most bezárom.
Kockakő. Padok. Az ott a várrom.

S indul előttem. Vissza se fordul.
Rágom a csendet. Átkozottul
hallgatag ősz ez. A gesztenyefák
árnya bevérzi lépte nyomát.

A kísértő álma

Szitáló böjtös messzeség. A foglya
okos szelíd zsidó. De sokra vitte.
Sakál ügyel szolgáló angyalokra.
Uram irgalmazz. Miserere Christe.

Mindenütt kövek. Éhség dől a szájba.
Vágyak tajtéka pusztaságon át.
Hatott a kín negyvennapos kovásza.
Leugrik. Pózol. Kelleti magát.

Szerencsétlent dühének mája óvja.
Hajnalra újra szürke szárnya nő.
A pártfogó sosem marad adósa.
Régi emlék. Eltékozolt idő.

Talán porig borúl elém. Imádjon.
Párkányszobor. Lehull. Nyakát szegi -
S dűnékre leng az új Nap. Kutyaláncon
nyüszítő álmok. Lángokkal teli.

Legenda

Kezdetben volt az ígéret. Fejjel a fénybe lógva
Bíbor virág osztja testét, szirmait körbeszórja.
Sírhatsz, úgy könnyebb az éden burkának áttörése.
Egyszerre óv és riaszt a szülőágy. Sírni kéne.

Felhők gézszövete. Arcodon hűs mohapárna.
Idegenek közé lökve, álmokon túli világba.
Folyosón csattog a lépte. Jön érted a bálvány -
Távol maradt a vágyad, rideg bolygók orbitáján.

Elvágva gyökerek végső, eleven akarása.
Hová kerültél? Mért feketült el a műtőlámpa?
Kezdetben volt a virág. Míg szirmait körbeszórta,
megváltódtak a dolgok. Jobb semmit sem tudni róla.

Juhos-Kiss János

A barbár emberek

Bensőnk tűzözönben, nyáron mégis fázunk.
Őrült szenvedélyben, reményekkel hálunk.

Hosszú útra megyünk, mert kutyaként űznek,
angyalok és szentek, mosolyogva néznek,
s mennyek országából száll belénk a lélek.

A barbár emberek életünkre törnek.
Először megölnek, azután kérdeznek.

Aki az ördöggel cimborált

Aki az ördöggel cimborált,
tartja még imbolygó árnyékát,
de lelke már nem karolja át.

Aki az ördöggel cimborált,
koppanó lépte nem dominál,
társat és hont többé nem talál.

„Aki bújt, aki nem, már megyek!"
Gyerekként jól el tudtunk bújni,
ötven év után a temető

sem lehet végső búvóhelyünk,
egyszer kiipiapacsoznak,
végül mindenkit szólítanak…

A szél lesepri a hantokat,
a csontok titokban koccannak,
hogy örök életre hívjanak.

A hold is fényesen fog sütni,
a temetőben imbolyogni,
az Ösvényt kivilágítani…

Aki az ördöggel cimborált,
feladta jó sorsát, szív-agyát,
pokolra juttatta önmagát.

Ámen

Drága Istenünk, szépen kérünk
– Szűz Máriánk a mi patrónák –
mentsd meg gyönyörű, közös hazánk.
Legyél kegyelmes oltalmazónk,
szentlelked által meggyógyítónk,
szórványban megvigasztalónk,
hogy ezredévig védekezhessünk!
Kifosztották egykori vidékünk,
ellopták minden örökségünk!
Egy pászmát sem menekülhetünk,
önmagunkba sem temetkezhetünk,
örök győzelmedért könyörgünk!
Drága Istenünk, légy mindig velünk,
már alig tudjuk összekulcsolni kezünk,
hogy a te igazságodban reménykedjünk,
hogy a te békédben győzedelmeskedjünk.
Köszönjük, hogy általad, és veled lehetünk,
míg világ a világ, csak neked engedelmeskedünk.

Ámen.

Madonna az Egri Érseki Palotában
(fotó: Gergely Gábor)

Kuti József

Már nem tudok

Már nem tudok jobban szeretni,
lehet, hogy szebben igen, és akkor rájövök,
jobban is, akkor felállok
mert le sem fogok ülni, ha igen, csak
melléd, hogy megöleljelek, de kérlek,
ne kérdezz, csak indulj felém, és ha
ideérsz, reméld, azt kapod, amiért
vannak hajnalok, hogy átélhesd
újra, csendesedj el, és ebben a
mozdulatlanságban, most ne álmodj,
figyelj, mert megélni kell.

Vajon a szív

vajon a szív még dobog
és melyik vágányon robog
az elviselhetetlen lét
csak teregetteti velünk
minden foltos fehérneműjét
mintha más dolgunk
nem is lenne csak a
mindennapok egyszerűsége
bonyolult kapcsolatok nélkül
szépen felöltözve
nem karba öltve a
szédítő vággyal
pedig a titok
mindig itt hevert a
lábaink előtt úgy
mint azelőtt
mielőtt a semmi
okádta minden
emésztetlen valóságát a
néma jelenbe
hiába kopog bárki
már senkit nem engedünk be
gyönyörű tájon menetelve
csak a fájdalom fáj
ezt öleljük a csendben
ez is valami nem kell
szaladni ismeretlen utakon
nem kell a távolságot
kerítés lécei között fürkészni
mindez velünk van
jó lenne önfeledten
nevetni nézni a
szív robogását
elfeledni az álmok
tűzben való ropogását
mert valaki odadobta a
tűz szépségébe feledkezve
valaki mindezt hagyta
hát el kell menni másik tájra
hogy együl lehessünk
ahol talán valami vár
oda, ahol senki se jár

A semmi dallama

A semmi dallama szól
mégis életre ringat
elhiteti, hogy a jó jó,
sorban állnak a lelkek
vannak kulcsok de
melyik ajtót nyitja ez
a minden nagy titka
hát fedezzük fel
van e út ott
ahol mi állunk
ahol csillapodik
minden vágyunk
sóhaj a sóhajban
egyek vagyunk
abban a hangban
mely a szív felől tör elő
csendben mégis
hallatva a hallhatót és a
valóság dúdol neked
édes dallamot altatót
elhitetve, hogy
minden rendben a ház a
megszokott repedés a falon a
tiszta szoba mely
ugyan kiált de
nem hallja senki
minden rendben
kimondja mindenki
de mi mit hallunk
mit mond a messze
vágytól felriadva
kit ölel néma karunk
kimondjuk, itt vagyunk
miközben mást akarunk
vidáman szaladni
nem feledni odaadni a szépet
elmondva, hogy
megérintett a rossz de
veled és öledben
van válasz,
karjaimban erő,
hogy megtartsalak
mikor a csillagok hanyatlanak.

Vajon az ártatlanság

Vajon az ártatlanság kora
létezik, ha ennyi időt leéltem
vajon a kezembe rakott szív, ami
értem dobban létezik
vajon az árnyak a falon
mint a múlt jelölése létezik
vajon az út
amin nincs akadály és
fény van a fényben
mely vezet létezik
vajon az ölelés mely
semmit nem akar és
minden bánatot betakar létezik
vajon a születés
tisztalappal átok nélkül létezik
vajon a jelen jelölése
érzelmek hálójával
gúzsba kötve létezik
vajon a beszéd tisztasága
vitában hol a parázs is
égeti a szavakat létezik
vajon létezik e a nyugalom
szaladva ölelve mikor a
kar semmit nem takar
vajon létezik e az ágy mely
megpihen a
megszokott szobában és
enged néha engem is pihenni
vajon létezik e a halál
jegyben járva az új élettel
vajon létezik e a
tűz mely mindent ölel
és a születés illatát hozza
a szél mindent megadva
betakarva pihenve nevetni
vajon létezik e
a cél és
vajon merre van

Halott voltam

Halott voltam, de
időt nyertem egy
következő halálig
mindegy, hogy délben
reggel vagy éppen
mást is magammal ragadva
a semmiért küzdöttem
a pusztulás remekműve
járt a nyomomban
lehajtott fejjel suhantam
néptelen utcákon
mindig búcsúzva
mert nem volt holnap de
csak meneteltem
mint az emlék
légy velem mert
nem akarok a
minden nélkül élni
nyereségvágyból szíveket
rabolni véres kézzel menetelni
jobb nekem, ha elvesznék
a rejtekedbe menekülni
emlékekkel takarózni
várni a csodára
mikor átsuhansz lelkem
minden zugán felfedve
titkaimat igen szerelem
kötéltánca a mélység és
a kegyelem jár
kart karba öltve
szelíden

Magyari Barna

A fény Veled mosdik

sejtelmes ruhádon
átdereng pár gyönyör
pénteki csöndemből
varázsod letöröl
gének közt nyílogat
minden hő mi lehet
misztikus tájamon
te vagy a kikelet
artériák húrját
pengeti a hőség
tűz a tűzzel táncol
s a szenvedély rám ég
mondatok zugában
levetkőzünk szóig
s gyöngyöző szívemben
a fény Veled mosdik

Rímes rege önmagamról

főszerepeket
játszik a káosz
nehezen illik
csöndem a mához
stresszek lombjánál
kevés az árnyék
perzsel az ideg
másfelé járnék
vízszintes flörtök
pihennek bennem
csók-karcolt CD-t
hallgat a kedvem
múltat keverve
átnézve poron
homlokon csókol
ott az a torony
parányi emlék
fésüli elmém

Sinka Aranyhoz
szótlanul elmén
élmény-mécsesem
köpi a lángot
gén-hőhöz bújni
olykor ajánlott

Egy

szerelmed egy van
milyen törékeny az az egy
sebed csak egy van
mert nem heged be az az egy
reményed egy van
mennyiszer szédít az az egy
világod egy van
mindig misztikus az az egy
életed egy van
néha kíntorna az az egy
sors-csúcsod egy van
megmászat téged az a hegy

Mondatait hordom

Juhász Sándor lelkipásztor születésének 75. évfordulójára

két tavaszt ültetek
a szíve helyébe
emlékezet tüzem
fel- felgyullad érte
sokunk gondja ellen
Vésztőn Ő volt a vár
aki hozzá fordult
vigasztalást talált
szinkronizálatlan
nagy film a túlvilág
itt álmodjuk sokan
mi vár amott miránk
záporoz a múlás
kopognak az évek

de az emlék stabil
ameddig én élek
számomra az egyház
általa lett otthon
reménybe öltözni
mondatait hordom

Balogh Ferenc

Vágy és ígéret

várok terád,
várnék terád
minden hideg éjjel,
minden hideg éjjel
fogam csikorgatva
künn a sötétségben,
fogam csikorgatva
künn a sötétségben
Nagykabátként
rádborulok,
nagykabátként
rádborulnék
s így
dacolhatok,
s így
dacolhatnék
minden hideg széllel,
minden hideg széllel
mely ruhád
alá osont,
mely ruhád
alá osont

„Qui amant...”

férfi vagyok
feléd nyújtott kezem
– koldustenyér
melybe hullhatsz
– mint kicsiny pénzdarab
– mint falatnyi kenyér
TUDOM, hogy kellesz,
bár nem tudom, MIÉRT
tán azért, mint
erdőnek a pára,
vagy folyónak
a kicsi ér

Éjjel-nappal

csókolnálak éjjel nappal,
mint hajnalban hulló harmat
gyöngyszem csöppje
a kis ibolya szirmait

Egyedül

kemény a szék, melyen ülök.
kemény az ágy, hol feküszöm.
kémény méretű cigarettám
reszketeg kezekkel
csiholom veresre
hogy füstjével űzzem el
- ami bánt

Mez-telenül

törhetetlennek hitt páncéljaink
romjai között telnek napjaink
ezekből hatalmas barikádot építünk
sok időnek kell eltelnie, míg rájövünk
legfőképp
csak
mez-telenül
üdvözülhetünk

ajándék

grátisz öröklét:
vörösen izzik a nap
estnek küszöbén

Homlokomon kezed

vörös az égbolt.
kifeszített álmaink
véres verejtéke
izzik.
régvolt emlékek
álmatag alkonya
riogat és szédít.
érintésed ébreszt.
homlokomon kezed:
- békít.

idill

szelíd fuvallat,
hajló fák halk zúgása,
patak zaja száll

Experientia

sejtjeimben lüktet
roncsol
és
gyógyít
hűsít
és
éget
pecsétviaszként
olvaszt
és
dermeszt
- szereteted

dimindium saeculum

a fél évszázad,
kis számvetésre sarkall.
– megadom magam.
ajkam sarkában
egy picinyke félmosoly:
– benne ötven év.
rövid látlelet:
szívemen ezernyi lyuk
számos forradás.
fáradt öntudat,
a családom, néhány rím
– ez a vagyonom.
hála az Úrnak,
mert végtelen irgalma:
– tart még tenyerén.

Nagyszülők

ráncos arcukban
öröm és kín egyesül.
két lélek. együtt.
fonódó kezük
idővel összesimult,
erős. tartanak.

Wessetzky Dániel

Őszi slóka

Kékek a tanúhegyek, áznak a falevelek,
ólmos a csend, ül a tájra.
Jéghideg a parola: ősz szele besusog a
sálba, befúj a kabátba.

Szél szava keszekusza, nem fogy a heve, szusza,
reszket a lomb, ahogy őszül.
Ázik a fa levele, szívnek is a melege,
Ott belül is csak az ősz ül.

(Slóka v. cloka – szanszkrit, a régi indek epikai versmértéke, két 16 szótagú sorból, középmetszettel.)

Október végén

Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójára

Már fonnyad a földön a kerti virágom,
már éjjeli dér lepi meg levelét.
Mert szél-szavú ősz dudorász a határon,
csak szívja az ember az orra levét.

Mert mit hoz az ősz? Hideget, bacikákat.
Fent ólmos a szürke, de ritka a kék.
S az emberi elme aközt vacillálgat,
hogy kell-e kabát, vagy a pulcsi elég?

Elmúlt ez a nyár, eliramlik a hőség,
sárgulnak a fák, levelük puha réz.
Nagy szőrmekabátba bebújnak a nőcskék,
nem villan a top, ami úgy megigéz…

Feltámad a szél, belereszket a város,
elkélne a múzsa, ki csókokat ad.
Hát hol van a Balcsi, a Nap meg a lángos?
Sör habja helyett a hideg simogat.

Mert itt van ősz biza, itt kavar újra,
s bár köd lepi néha a távolokat,
egy jó takarót kerítek, s belebújva
mint medve, kivárom a szebb napokat.

A magány és én

Egy nyári alkonyon hívatlanul
rám tört a görbe, rongyos ős-magány.
A lomb között leselkedett talán
a vézna csotrogány.

Leült a padra csöndben, arctalan,
vállamra tette csontos ujjait,
ledobta mellém koszlott köntösét:
üdvözlet újra itt…

S jöttek megint a régi, rossz mesék:
néhány kontúrja-vesztett, undok arc,
törött szerelmek antik kincsei
és persze pár kudarc.

Mint vén szunyog, fülembe dünnyögött;
emlék-képek repültek szerteszét.
Fogná rövidre már a búbajom!
De csak tovább beszélt…

Sok lett a jóból. Ennyi volt, elég!
Huhogja másnak már a múlt időt!
Kezemben egy pohár bor: fogtam, és
beléfojtottam őt!

Ideje van

„… megvan az ideje minden dolognak
az ég alatt.” (Préd 3,1)

Ideje van fényt keresni,
ideje van arcra esni.
Ideje van a könnyeknek:
sírni, mint egy apró gyermek.
Ideje van porba hullni,
zsákutcából megfordulni,
ruhát tépve vezekelni,
mint egy koldus, útra kelni.
Ideje van meg-megállni,
rejtett zugban rátalálni,
hozzá lépni, csodálkozni,
ideje van imádkozni.
Ideje van továbbmenni,
többé nem egymagad lenni,
rá figyelni, megvallani,
s a világot nem hallani.
Ideje van a békének,
hogy szállhasson hálaének.
Az Istenben megnyugodni,
s fogni csak a kezét, fogni…

Görbetükör-elégia

Az egészből egy fél vagyok,
félnek mégis túl egész.
Bátornak túl félénk vagyok,
félénknek meg túl merész.

Egyszerűnek túl bonyolult,
bonyolultnak egyszerű,
nyakiglábnak túl alacsony,
alacsonynak hegyszerű...

Tudománnyal megrakottan
bölcsnek mégis csemete,
egyszínűnek foltos bárány:
fehér-e, vagy fekete?

Pogány fajnak túl keresztény,
mégis makacs entitás,
fogja is a fejét sokszor
miattam a Messiás…

Néha pehely, néha pedig
zsák vagyok a hátakon,
máskor pedig önmagamnak
vagyok zsák a hátamon.

Rímekben bár milliárdos,
poétának túl szerény,
torzult görbetükör-arccal
nevet rám e szerzemény,

mely rövidnek túl hosszú lett,
(pár elemet kihagyok.)
Csak egy kérdés maradt még itt:
mondd meg, Uram, ki vagyok?

Érettségi utánra

(Júliának szeretettel)

Már éget a Nap – tüzes égi golyó –,
már fent ül a nyár is az ég tetején.
Még nyúlik a képlet, akár folyó:
zord kémia-ábra a lap peremén.

Már vége a harcnak, a puska kihűlt,
múlt lett a papíron ígért viadal.
Édes siker angyali méz-íze fűt,
és persze a fényes, arany-diadal.

Hát lásd, a gyerekkor a múlt köde már:
szűk lett ez a régi, kicsiny skatulyád.
Elfordul a kulcs, belerezdül zár,
s rád nyitja az élet a vaskapuját.

Bartimeus

(Buzási Péternek)

„Jézus megkérdezte tőle: Mit akarsz, mit tegyek veled?
A vak ezt mondta: Mester, hogy újra lássak.” (Mk 10,51)

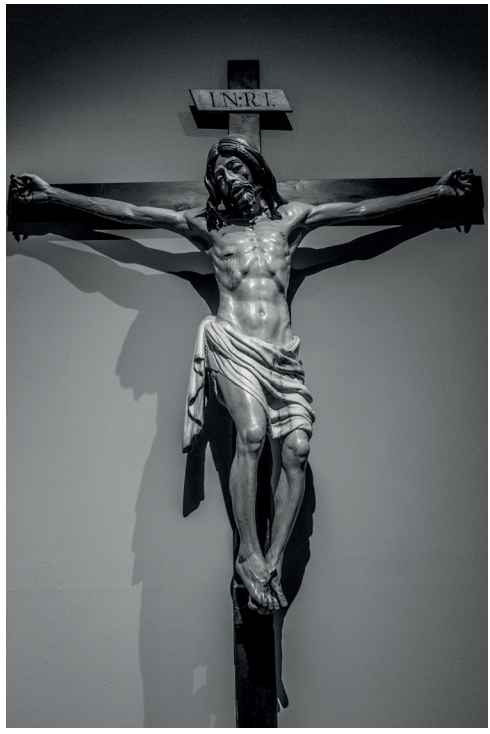
Fény-ittasan tekintett körbe-körbe.
Már látta fent a tiszta, kék eget,
mindent, amit eddig hályog takart ki:
a fürgeléptű, nyüzsgő életet.

A puszta hangból mennyi-mennyi kép lett!
A sok szín szédületbe hozta őt.
Ha falra nézett, látta jól az órát,
a másodpercre lüktető időt.

Láthatta, mit jelent közel s a távol.
Mosolyt, szempárt, és végre arcokat.
És azt is, hogy kígyózik a papíron
írás gyanánt a grafit-karcolat.

Nem láttam nála boldogabbat akkor.
Szemébe Isten fénye költözött.
Formába bújt az egész földi élet,
határvonal lett fény s homály között.

A hála-szőtte percek úgy zsibogtak,
köröttünk úgy zenéltek, mint a húr.
És közben fényes égi trónusáról
mosolygott ránk a végtelen nagy Úr…

Krisztus a kereszten (fotó: Gergely Gábor)

Áramlat

Az áramlattal úszni
sosem volt túl nehéz:
lebegni rajta lustán,
csak ennyi az egész.

Alattad fürge hullám,
feletted kék az ég.
Az áramlattal úszni
oly könnyű semmiség…

Ő dolgozik helyetted:
pihenhet így a kar.
Cserébe visz magával,
amerre ő akar…

Az áramlattal úszva
a part mind távolabb.
Vigyázz, ha szembe fordulsz,
haragja visszacsap!

Boldog-boldogtalan dal

(Kosztolányi Dezső-átirat)

Van munkahelyem, s havi kis fizetés,
szép otthonom és pici kertem.
Van villany, a kádba meleg vizem és
nem kell sose mást irigyelnem.

Hűtőm tele, hívnak a földi javak.
HhhHhjhjVan sonka, kenyér, liba mája,
friss bor – teletölteni pár poharat:
csorduljon az ősz aromája!

Van tévém, benne a hírözönök,
jó laptopom és mobilom van,
és jóakaróm. Ha reaköszönök,
megkérdi: segítsen-e nyomban.

Van fészbukom, árad a hírfolyamom,
gördülnek a posztok az instán.
Pár pillanatom veled itt tudatom,
jó hosszú a csetben a listám.

Megvallom, Uram, tuti így ez a lét,
s bár több javat én sose kérnék,
egy kincs a hiányom… A kincs, amiért
mint gyertyaviasz, porig égnék.

Van már vagyonom. De mi nincs nekem itt?
Egy társ... Ez a néma fohászom.
Mind rá pazarolni szívem javait,
s ő felmelegítne, ha fázom…

Konczek József

Az ipari őr dala

Ipari őr ipart őriz, sárirom
villanyrezsóján nem fő rizs,
kék a liliom.
Inkább azon fő a feje, sárirom,
lődörögni van ideje,
kék a liliom.
Nincs ideje, egy jó mázli, sárirom,
kártyázgatni, kvaterkázni,
kék a liliom.
Vagy a lányok után járni, sárirom,
szőke, barna, lehet bármi,
kék a liliom.
Ugráltatja a kutyáját, sárirom,
hajigálja kutya fáját,
kék a liliom.
Hej, de rossz sors, de rossz proli, sárirom,
gallérján kék a paroli,
kék a liliom.
Este nyolcig csak kibírom, sárirom,
akkor vált le a haverom
kék a liliom.
Marcsit akkor úgy elkapom, sárirom,
vagy derekon, vagy vala… *
kék a liliom.

Születés napóra

(József Attila nyomdokain)

Nyolcvankét éves lettem én,
még kedvel néhány hölgyemény.
Szöszi. Köszi.

Talán még kelljen „legvelem”,
szépem. Szépen.
Mert itt virágzik még a kert,
hajh, nyolcvankét év elszelelt,
enyém, e fény.
Bár huncutkodtam már sokat,
nevettem ezt-azt másokat,
ihaj, mi baj?

Nyolcvankét éves lettem én,
vígadni neked kelleném,
s a magamén, ha magam én.
Nézd, a napóra nem ketyeg,
Ölelj körül, hogy meglegyek,
neked, neked.

* vagy valamelyik más testrészén

Mahler-Fürj Katalin

Szonett a csoda-pillangóhoz

„Tisztítsátok meg magatokat, mert holnap az Úr csudákat cselekszik köztetek!" (Józsué 3,5)

Kisgyermekként mezőkön kergettelek,
S velem egy egész csapat gyermeksereg.
Kacagva űztünk, nem törődve azzal,
Hogy rád nem vigyáz harcos őrzőangyal.

Már nem üldözlek, inkább óvlak téged,
Meglátlak, lábam óvatosan lépked.
Mert tudom, hozzám az Égiek küldtek,
Tréfás kis röppenésednek örüljek.

Szárnyacskáddal szállsz virágról virágra,
Karjaimat csalogatón kitárva
Várom, hogy megérints egy pillanatra.

Ó, bolondos szívemnek útitársa,
Napnak, szélnek, víznek harmóniája
Vagy te és ujjam lágyan simogatna.

Létezem

„Mint a szarvas kívánkozik a folyóvizekre,
úgy kívánkozik az én lelkem hozzád, oh Isten!” (Zsolt 42,2)
„Lábait olyanná teszi, mint a szarvasé,
s magas helyekre állít engem” (2Sámuel 22,34).

Száraz sivatag,
Sivár a puszta,
Ég csatornája,
Még be van csukva.
Hiába kérem,
Nem jön az eső,
Kiszállt belőlem
Az összes erő.

Reám tekintesz,
Tisztaságoddal,
Betakarsz lágyan
Ringó fátyollal.
Vágyakozom rád,
Akár a szarvas
A folyóvízre,
Amely hatalmas.

Lábam olyan lesz,
Mint a szarvasé,
Gyere hát hozzám,
Édes agapé!
Magas helyeken,
Járatsz te engem.
Mindenhol csak a
Jóságod zengem.

Enyém a kezem,
Amivel fogom
A te kezedet
Sokszor csókolom.
Enyém a szemem,
Amivel látlak,
Áthat teljesen
A hű szolgálat.

Ölelésedben
Fürdök én némán,
Nevetek már a
Gonosz árnyékán.
Élő víz mossa
Egész testemet,
Földbe magokat
Vígan elvetek.

Jön rá az eső,
Meg is nő nagyra,
Öltözik zöldbe,
Sárgás aranyba.
Így növök én is,
Hozzád Istenem,
Innentől kezdve,
Érzem, létezem.

Aknay Tibor

Véletlen sorok

Viaszvirág.

Ernyője

fölfelé zuhan.

Könnye a

földre hull.

*

Szemközt, a nagy fa csúcsáról,

rendszerint egy dolmányos

kémleli a világot.

Az őrálló.

Megnyugtat, hogy helyettem is.

Ha nincs a helyén,

odaképzelem.

*

véletleneink

előre tervezetten

lepnek meg minket

Bíró József

EMBERNEK (?) SZÜLETTEK

gacsos ösztöneik diktálta elvárásaik minél hatékonyabb kielégítése
primitív fogyasztói magatartásra orientálható csőcseléket eredményez
ezen szervilis sokaságot a **drugporndrink***sanctatrinitasára* szoktatjuk
: a megnyert / deformált – önző – embertípus eszményei elhalnak
amiképpen ellenünkre való törzsökös ideái / morális tartása szintúgy

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

jelentékeny erőkkel segítjük az ökológiai színezetű anarchizmust
változatos módszerekkel / egyebek mellett / a sajtó manipulálásával
THE MOUNTAIN IS A MOUSE / THE MOUSE IS A MOUNTAIN
: a zöld – szisztéma természetes szövetségesünk marad mindaddig
míg a jobbára még fennálló nemzetállami rendet alapjaiban támadja

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

az ifjúság originális / intakt romlatlanságát hamis
kiérlelt / tudományosnak tűnő trivialitásokkal romboljuk
evidens / adott terepünk a lezüllesztett oktatási rendszer
: a klasszikus – műveltséget negligáljuk / elsorvasztjuk
helyette csakis a pragmatikus szemléletmódot preferáljuk

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

a mély patriotizmust elfogadhatatlannak minősítjük / degradáljuk
irtjuk / mint a parlagfüvet / fegyverünk az agyonhajszoló robotoltatás
„ sleep till death healeth come ease this life disease ”
: a tradicionális gazdasági – ágazatokat elemésztjük / a létfeltételeket
szakadatlanul nehezítjük / ***országokat néhány göthös*** / ***kehes lóért***

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

nélkülözhetetlen / **important task** / korlátlanul átjárhatóvá tesszük
módos nyugati területink határait a végképp kiszolgáltatott migránsok előtt
ilyképpen szítjuk a bizalmatlanságot / a kultúrák közti feszültséget
: az *- ún . -* harmadik – világban is véres polgárháborúkat indukálunk
tehát a csóró menekülők az elvárásaink szerinti hullámokban érkezhetnek

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

vállalataink termelőegységeit / cégeinket áttelepítjük
néhány csökött európai / **afrikaidélamerikai**és**ázsiai** országba
e térségekben még hisznek a lokális piacgazdaságok primátusában
: devizaéhségük miatt a legelemibb – óvintézkedéseket is mellőzik majd
közben szabadon prédálunk / a munkavállalókat pedig éhbérért dolgoztatjuk

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

az okkupált / megkopasztott államokat laza zsarolással rábírjuk
jókora kölcsönökre / magas kamatokkal az IMF és WBG portfólióiból
amely intézmények effektíve **that'ts all right** / az irányításunk alatt vannak
: elképzelhető – húzódozásuk esetén ***beleköpünk a levesükbe*** / adósság-spirálba
ad punctum temporis / válságköltségvetésből válságköltségvetésbe kényszerítjük mindet

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

globaleconomyglobaltradegolbalsociety*yeahyeahyeah* / ettől kezdődően
: szükségszerűvé válik a politikai – struktúrák világméretű átszervezése
mely irányított folyamat bölcsőjénél ***nanáhogycsakéscsakismi*** bábáskodunk

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

nyomtatott és elektronikus *felületeinken* konzekvensen sulykoljuk
: az uniformizált / általunk – előírt – nézőpontok helyénvalóságát
thou shalt deregulate ! / thou shalt privatise ! / thou shalt desacralize !

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

elrendeljük a békefenntartó / béketeremtő katonai műveleteket
: a beavatkozásokat esetről – esetre humanitárius akciókként tálaljuk
következésképpen / ***eszinemeszinemkapmást*** a frusztrált közvélemény

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... *ha már* ... *könnye is* ... *kifogy* -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

a tömegeket minél nyomorultabbá – kiszolgáltatottabbá tesszük
: magától értetődően / ideológiai / lélektani vonatkozásban is

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... *ha már* ... *könnye is* ... *kifogy* -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

standardizálva / évekkel – fölemeljük a nyugdíjkorhatárokat
: tudatosítjuk a munkavállalókban / bármikor lecserélhetőek

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... *ha már* ... *könnye is* ... *kifogy* -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

a fizetések vásárlóerejét szukcesszíve / ám radikálisan – csökkentjük
: imitált tőzsdekrachok / mesterségesen gerjesztett infláció / ***etcetcetc***

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

komplexitásában áttekintve / bölcsen megfontoltuk
a visszhangot / nagy felháborodást kiváltó bűncselekmények
számának növelését / **while one hopes one's happiness is lost**
: így a majoritás nyilván követelni fogja biztonsága – reményében
a látványosabb rendőri / az erőteljesebb titkosszolgálati jelenlétet

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

a territóriumokat minden eszközzel megakadályozzuk
prosperáló gazdasági ágazataik független korszerűsítésében
ahogy energia / monetáris szektor / mezőgazdaság / high tech
: az említetteket sürgősséggel kivonjuk helyi – felügyeletük alól
haladéktalanul / soron kívül / prompt ellenőrzésünk alá helyezzük

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

hozzá még / ahol csak lehetséges / a humán munkaerőt
általunk gyártott robotokkal / computerekkel helyettesítjük
megszámlálhatatlan adatbázist építünk ki / működtetünk
: under strict secrecy ! a bűnmegelőzés – bűnüldözés
hatékonyságának fokozásával magyarázzuk a plebsznek

– [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... ha már ... könnye is ... kifogy -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

furthermore ! / akik nem feltétlen odaadással szolgálják érdekeinket
veszélyeztetik az uzsoracivilizációs think tank WORLDGOVERNMENT kialakítását
„ que le coeur de l'homme est creux et plein d'ordure "
: megkíséreljük korrumpálni / **másodjára** / megbélyegezzük – megalázzuk
ám ha próbálkozásaink mégsem visznek sikerre / kevésnek bizonyulnak

: „mop life up as fast as it dribbles away"

- (a három idézet Blaise Pascal és Samuel Beckett szövegeiből vétetett) -

Sándor József

Egy hölgy a padon

Keserű mosolyát épp, hogy csak megláttam,
Üldögélt a padon, jól bebugyolálta,
Hűvös, ködös reggel a Balaton partján,
Mellette csomagok, rajta kopott szandál.

Beszédes kék szeme sok mindent elárult,
Diszkréten figyeltem a szemem sarkából,
Magán és fájdalom, amit láttam benne.
Társ nélküli hölgynek keserű a lelke.

Neki is voltak, s lehettek álmai,
most még azt sem tudja, mi lesz a reggeli.
Előtte a tavon nincsenek hullámok,
Lelke mélyén viszont, a tenger hullámzott.

Még két nap múlva is ott láttam ülni őt,
Mintha ott a parton nem mérnék az időt.
A pad bal szélén ült, alatta nagy csomag,
Háta mögött vastag, paplan-féle anyag.

Mögötte mentem el, a harmatos fűben,
Nehogy megzavarjam, kissé megkerültem.
Óvatos lépteim nem vehette észre,
Engem zavart volna, hogyha reám nézne.

Nem volt ő italos, sem kábítószeres,
Ő neki az nem volt, ki mondja, hogy szeress.
Rendezett családi fészekre vágyhatott,
Hol nyugodt légkörben várná a holnapot.

Hűvösebb idő jött, látszott a lehelet,
Hullottak a fákról, sárgult levelek.
Most csak találgatom, hová vezet útja?
Talán levélpaplan lesz a takarója?

Balatonalmádi 2022. 10. 15.

Ocsovai Ferenc

Este a falun

Ha esténként ott ülnék minden ház udvarán,
bekopoghatnék az egyszerű emberek ajtaján,
s lelkem ha szellemként háztetők közt szállna,
hogy elkerülje terek, s utcák zord magánya,
s egyszerre látnám a szobák meleg fényét,
amint egy kicsiny család bekapcsol egy tévét,
vagy valaki egyedül, csöndesen elmereng,
s ablakán a naplemente szánakozva reng,
vagy a kandallónál elalvás előtt, hogy ki olvas,
vagy, hogy kövér asztalánál jóllakik a pókhas,
más amíg ziláltan pokrócába bújik,
várva, hogy a holnap terhe egyszer csak elmúlik,
s, hogy zuhany mossa le a még vérző bánatot,
s, hogy hideg éjbe tesznek ki minden kis állatot,
meg azt is, jóbarátok hogy csevegnek együtt,
viszály, s testvériség hogy koccint mellettük,
s ha belátnék a lámpáknál csillogó szemekbe,
ha elmém így a világban mindenhol lehetne,
s ha tekintetem általjárna mindegyik falon,
szomorú vagy boldog ember lennék-e úgy vajon?

Homa János

Itt, a végén

Most, hogy már készül a leltár,
láthatod, mindenről lemaradtál.
Igaz, csak hajszálnyival.

Mindenhol csak addig volt rád szükség,
amíg adni tudtál,
aztán mindenki magára hagyott.

De a szíved, mint mindig, most is ragyog.
Öleljenek hát át odafentről,
a fényes csillagok.

Intelmek

Nem mindegy, ki ítéli meg az életed!
Másképp lát a hívő és a hitetlen.
Nem mindegy, ki ítéli meg munkáidat!
Másképp lát a dolgos és a dologtalan.
Ne mindegy, ki ítéli meg szerelmedet!
Másképp lát a szeretetre éhező,
és megint másképp, aki soha nem szeretett.
Nem mindegy, hogyan ítélik meg sorsod!
Másképp lát, akit az Isten a tenyerén hordott
és megint másképp, aki megjárta a poklot.

Jób köszönetet mond mindenért

Mint Jób, úgy én is
azt üvöltöttem bajomban,
vedd le, Uram, terhemet!
Mert nehéz. Elviselhetetlen.

Soha nem gondoltam,
hogy kicsavarodhat alólam a világ,
s lezuhanok a porba!
Mert Istenfélő életet éltem.

De hiába segítettem nyomorában a szegényt,
hiába gyámolítottam az árvát, az özvegyet,
hiába voltam szeme a vaknak, és lába a sántának,
mégis mindenem odaveszett.

Barátaim sírásra fakadtak,
megismerve keserves életemet.
Reményt nem látva, arra biztattak,
forduljak szembe Veled.

De Jóbhoz hasonlóan
én is azt hirdetem:
ha a jót elfogadtuk Istentől,
a rosszat is el kell…

Számat befogva, nem perlekedem,
most már örökre hallgatok.
Mi mást tehetnék, Uram,
mi lehetne a válaszom?

Megköszönöm, hogy
kiválasztottál a szenvedésre.
Köszönet azért is, hogy
ezt a fájdalmas utat mutattad meg,
mely Hozzád vezetett.

Juhász Pál

A vers megírja magát

Gondolat bús felhők vers esőt hoznak,
magányom szorong, parttalan szakadék
ásításában, zöld mohás menedék,
„lába" csúf kövekbe botlik a sorsnak.
Gondolat felhő, ragyogó napsugár,
vers töredék szédeleg a sors szélben,
eltévedtem a kiömlő, szűk térben,
felcsillan két utópikus szembogár.
A vers megírja magát, - angyal tükör,
a legszebb vágy végül bennem összetör,
szép érzések szemetében kutatok.
Méhecske csillagok mézporát nyalom,
lélekszirtjeiden kóborol hangom,
életigenlésemen jót mulatok.

Tolom magam

Tolom magam, egy lépéssel előre,
sors dombok tűnnek el varázsütésre.
Hitem erős fabotra támaszkodik,
akaratom Istenhez fohászkodik.
Támaszom verklijét sokan tekerik,
jótékony hatása elszenderedik.
Beállnak mögém, és tolnak előre,
fény kilátó épül a dombtetőre.
Lelkemben csobban a szó elismerés,
őszinte biztatás, nem lehet kevés.
Láthatatlan templomban ülünk sokan,
mellettünk a sok hitetlen elrohan.
Tolom magam, egy sorslépéssel hátra,
megizzaszt a szépséges, öreg Mátra.

Balatoni Teréz

Széplaki György legújabb könyvéről

Ők és én – történetek

„Minden emberi cselekvésnek megvan az ideje, amit Isten tesz, az megáll."
(Prédikátor könyve 3.)

Széplaki György legújabb kötetének olvasása közben nemcsak a Prédikátor könyvének sorai jutnak óhatatlanul eszünkbe, de mélyebben elgondolkodhatunk a titokzatos időről is, mely korunk egyik rejtélyes kérdése, és pontos választ mindez idáig sem a tudomány, sem a művészet nem tudott adni. Bergson megállapította, hogy időérzékelésünkben elkülönül az objektív, órával mérhető idő, valamint a műszerekkel mérhetetlen szubjektív idő. Az ember valójában csak ez utóbbit érzékeli, ezt éljük meg gyorsnak, vagy éppen lassan múlónak, ez befolyásolja emlékezetünk dinamikáját is. Az idő az ihlettel, intuícióval kapcsolatban számtalan módon nyilvánul meg, bennünket most leginkább az alkotói idő mint titokzatos kegyelmi idő izgat, akár a szerző pályaíve, akár itt vizsgálandó munkája sokszínűsége okán.

Vannak alkotók, akik fiatalon ellobbannak, vélnénk, hogy még igazi tapasztalataik sincsenek, mégis teljes világot ábrázoló életművet hagynak maguk után. Ilyen a mi Petőfink, József Attilánk, de említhetnénk Rimbaud-t, az angol romantikusokat, de Mozartot, Raffaellót és még számtalan jelentős művészt. És vannak olyan alkotók is, akik a pálya megfutásához annyira szükséges alkotó időt csak később, eredeti foglalkozásuk lezárása után, már nyugdíjasként kapják meg, igaz, ekkor már minden lehetséges tapasztalattal felvértezve, de mégis bizonyos mértékig az idő, a titokzatos idő szorításában. Úgy tűnik, Széplaki György megkapta a Fentvalótól azt a kegyelmi időt, melyben szépírói pályája egyre elmélyültebben és gazdagabban bontakozik ki előttünk.

A most bemutatott kötetet hét év alatt a hatodik szépirodalmi munkája, regények mellett szinte minden rövidprózai műfajban értékeset alkotott, ebben a könyvben is találhatunk elbeszélést, novellát, tárcanovellát, rajzot, karcolatot, életképet, még szösszenetet is.

Amikor ezek az írások a Covid miatti bezártság idején először elektronikus közlésben megjelentek, már feltűnt, hogy milyen összetetten és gazdagon fonódik össze – sokszor még az egy-két oldalas szövegekben is – történelem és idő ábrázolása, valóság és fikció, személyesség és tárgyilagosság, idő és emlékezet. Egyáltalán: hogyan képes a szerző rövidprózában filozofikus, lélektani, történeti mély-

ségeket érinteni, és mitől lehet ez a sokféle tematikájú anyag mégis regényszerűen összefüggő szöveggé?

Először is talán azért, mert az írónak kiforrott stílusa van, ábrázolásmódja tömör és mégis részletgazdag, s az elbeszélői nézőpontot következetesen érvényesíti, mint a jó mesélők. Ezt különösen az első két ciklus olvasásakor érzékelhettük, *(Látni vélem őket, Hűség),* amikor a szerzőnek egyszerre kellett a valóságra, a családi közös emlékekre, a saját felsejlő emlékfoszlányaira, s a történelmi tényekre, valamint a fikció szövegbe építésére tekintettel lennie. Már itt a regényszerű ábrázolás dominál. Hömpölygő, drámai mondatainak gazdagsága szinte résztvevővé avatja az olvasót, az írás megfog bennünket, és nem ereszt el többé. Később megfigyelhetjük majd azt is, hogy az egyes ciklusok változó tematikája miként befolyásolja az előadásmódot, a ritmusváltások miként mélyítik és gazdagítják a mondanivaló kibontakozását *(Múltkorom),* míg végül az utolsó két ciklus stílusa *(Emberközelben, Stációk),* már annyira tömör és szófukar, hogy aligha találnánk benne kihúzható szavakat. Igaz, itt már nemcsak a szövegek és mondatok rövidülnek, de ezzel a titokzatos időkezelés is megváltozik. Ahogyan rohan és rövidül az elbeszélő jelen és jövő ideje, szemlélődő, mindent megérteni vágyó, együtt érző elbeszélői magatartása szinte kiemeli őt az objektív, órával mért idő szorításából, hogy az emlékezet kitágítása révén legfőbb gondolatai a végtelen felé forduljanak.

Másodszor érdemes megfigyelnünk a cím szerepét: Ők és én. Vajon a cím összekötést, vagy éppenséggel oppozíciót, vagy egyszerűen az együvé tartozást írja le tárgyszerűen, esetleg a személyes és a közösségi történelem, a szubjektív és objektív idő, a jelenkori valóság kettősségére utal. Mindenesetre a cím végigvonul a köteten, és erőteljesen hozzájárul, hogy egyféle regényszerűséget is felfedezhessünk az írásokban, amelyet majd döntően az elbeszélői magatartás hoz létre.

A kompozíció legfontosabb tartópillére a ciklusos kötetszerkesztés. A 45 történetet öt ciklusba sorolta a szerző, ezzel lehetővé tette, hogy a cikluson belül összekapcsolja a motívumokat, és e tekintetben is a regényszerű ábrázolást tegye lehetővé. Az első két ciklus, bár valóságosnak, helyenként dokumentumszerűnek tűnik, mégsem az, a legtöbb novella ugyanis fikció, ezekben az elbeszélésekben a háború a téma, annak is a legszörnyűbb befejező szakasza. A veszedelem elől senki sem szökhet el, nincsenek menekülési útvonalak, mindenki szenved egyénileg, és közösségileg is, még az olyan apró fiúcskák is, mint ezeknek az elbeszéléseknek a hősei. (Milyen érdekes, hogy az elbeszélő nem adott nevet sem a szülőknek, sem a gyerekeknek. Csak Anya, Apa, Nagymama, Nagyfiú és Kisfiú a megkülönböztetésük, mintha nem személyiségek lennének, hanem a névtelen tömeg névtelen de a sorsközösségben együtt szenvedő alakjai.)

Már az első ciklusokban foglalkoztatja a szerzőt, van-e, lehet-e egyetlen, hivatalos történelem, vagy a történelemnek egyetlen objektív olvasata, vagy léteznek-e

személyes, szubjektíven megélt történelmek, esetleg csak ilyenek léteznek, mert mindenki csak a személyes sorsát, a vele megtörténteket képes pontosan felidézni, és emlékezetében megőrizni, s a kollektív emlékezet ezekből a szubjektív emlékezésekből adódik össze.

A *Megrokkant életek* című elbeszélésben Nagymama és Anya beszélget arról, vajon mit fogtak fel a gyerekek a velük megtörtént szörnyűségekből, s abban reménykednek, hogy a fiúk „kijátszották" magukból a nyomasztó emlékeket, és apjuk hazatértével majd helyreáll az élet rendje. Azonban ők is, kimondatlanul is érzik, az emlékezet is végtelenül szubjektív és törékeny dolog, az emberek a legritkábban emlékeznek ugyanúgy, ugyanarra az eseményre, amit közösen éltek meg, de még egyetlen személy sem emlékszik ugyanúgy az évek múlásával ugyanarra a történésre. Apának és Anyának ráadásul nincsenek közös emlékeik a megélt háborús időkről, mindketten szörnyűségeken mentek keresztül, Apa egész életére megrokkan egy gránát felrobbanásakor, és éppen csak, hogy túléli a robbanást. Anyának pedig ki kell bírnia sokadmagával, hogy a vadállatokká váló frontkatonák meggyalázzák a falu asszonyait. Mindkettejüknek teste, lelke sérült, nehéz lesz visszatalálniuk az összetört harmóniához. Nagymama mély istenhite, tapintata, bölcsessége és szeretete segíti át a fiatalokat a legnehezebb időszakon.

Ennek a ciklusnak *(Hűség)* az utolsó novellái már a sebek gyógyulásáról szólnak. Változnak a szereplők, változatosak a témák. Az anekdotázó férfiak, már mesélik, legendásítják az átélt szenvedéseket, alakítják a történelmet, a közös tudatalattit, amely évtizedekre és generációkra határozza meg a közös és személyes emlékezetet, ahogy itt is látjuk: a gyermekekét és még az unokákét is, maga a könyv bizonyíték erre.

A harmadik ciklusban *(Múltkorom),* megváltozik az eddigi tárgyilagosságra törekvő írói forma, az elbeszélő énformára, személyes hangnemre vált. Ezekben a klasszikus novellákban a felnőtt világgal, az élet kihívásaival ismerkedő fiatalembernek az élet küzdelmeire való rácsodálkozása adja a témák zömét. Az élet kiköveteli a jövő felé fordulást, a történelem egy kissé háttérbe szorul, csak egy-egy csattanó erejéig érinti a társadalmi hátteret a narrátor. Legjellemzőbben talán a ciklus első novellájában, a *Szakállas idegen* című elbeszélésben, az 1956 utáni idők passzív rezisztenciájában jelenik meg ez, a kisemberek sajátos belső ellenállásában: a postatelepi férfiak nem vágják le a szakállukat, amíg nincs szabadság. Ezt a ciklust egyébként személyes hangulatú emlékek és életképek jellemzik leginkább, bár a szövegek nagy része itt is fikció, amelyet a továbbiakban az egyre mélyülő valóságismeret alapoz meg. Nagy érzelmi hullámok itt már nincsenek, a drámai jelenetezést felváltja a szemlélődő, a világ változásait egyre mélyebben értő, a sérelmeket megbocsátó elbeszélői magatartás.

Ez a ciklus mindenképpen fordulatot jelent az ábrázolt idők tekintetében is. Szép egyenletes tempójában a személyes, szubjektív idő dominál, szemben az előző ciklusok drámai tempóváltásaival. Az utolsó novellák már szinte az *Emberközelben* ciklust készítik elő. Az elbeszélő ebben a ciklusban visszaveszi az írói formát, és ezzel együtt a szemlélődő magatartást. Egyszerre vonja magára a narrátor figyelmét a körülötte zsongó, a felgyorsult világban otthonosan mozgó fiatalság, és a kortársak, az egyre lassúbb, a világot hozzá hasonlóan csendesen szemlélő és elfogadó idősek élete. A ciklus öt elbeszélése napjainkban játszódik, a nagyváros különös, pillanatról pillanatra változó lüktetésében. A narrátor tekintetét semmi sem kerüli el. Látja az öregembert, aki szeretné megjavítani, pótolni hiányzó két térkövet, a tinilányokat, amint kissé értetlenkedve hallgatják a Wertherről beszélő társukat, a villamoson utazó doktornőt, aki az ebédszünetében siet valaki vagy valami felé, a vágyakozó öregembert, aki szívesen felelne a riporter kérdésére, hiszen ő még tudja a választ, és végül a séta közben derűsen társalgó, de a csadort már nem egyformán viselő fiatal közel-keleti nőket.

A kötetet a *Stációk* ciklus zárja. Tizenöt egy-két oldalnyi szöveggel. Nem véletlen a cím, ebben a ciklusban létösszegző írások kaptak helyet. Az írásokat pillanatfelvételeknek is nevezhetnénk, ha filmes hasonlatot keresnénk. A legtöbb írásban megjelenik az elmúlás, az élettől való búcsúzás attitűdje, s az a megdöbbentő, szinte barátságos viszony, amely az időseket az elmúláshoz köti.

Az idővel való játék, mely az egész köteten végigvonult, az a titokzatos többlettartam, amellyel a kötet stílusát és az ábrázoltakat gazdagította, ebben a ciklusban lesz a legerőteljesebb. Más a szemlélődő narrátor viszonya a történethez, más-más a szereplők által megélt idő, és minden bizonnyal más lesz az olvasó időérzete is az olvasás közben. Érdemes figyelni erre a jelenségre is. A látszólag klasszikus elbeszélések nyolcvan év személyes és kollektív történetét idézik fel, egyetlen szemlélődő narrátor érzékeny megfigyelései által. Az alkotónak sikerült közel hoznia hozzánk az elmúltakat és az eljövendőket egyaránt.

Szívből kívánjuk a szerzőnek, hogy kapjon még számos esztendőt a Jóistentől, hogy ez az idő váljék gazdag alkotóidővé munkálkodásában, s adja meg a kiteljesedéshez a kegyelmi időt is, mely nélkül nem születhet igazi művészet!

(Hungarovox Kiadó, 2024)

Bakos József

„Istent játszani nincs kedvem”

Vasi Ferenc Zoltán Eső a szitán *című verseskötetéről*

Kezemben tartom az *Eső a szitán* című verseskötetet. Kortárs irodalom, melyre mostanában divatos kígyót-békát kiabálni, hivatkozva nagy költő elődeinkre. Sokan gondolják azt (sajnos), hogy az etalonokat követve kellene egy mai költőnek is alkotnia.

Miért is? – kérdezem.

A világ körülöttünk változik. Az elmúlt 10-20 évben sokkal gyorsabban, mint ami normális lenne. Nem győzzük kapkodni a fejünket, próbálva ellavírozni az esztelen rohanásban.

Mit tud vajon Vasi Ferenc Zoltán kötete, ami más, mint a száguldó valóság? Nos, kissé hátralépve és a jelen társadalom ránk kényszerített ködös mátrixából kilépve az igazi élet pillanatait vetíti elénk, amiről sokan talán már nem is tudják, milyen az.

Ebben a világban, amelyről verseiben ír, még létezik Isten, van szabad akarat, erkölcsi rend, emberség, empátia. Megjelennek a történelem és a mitológia elemei és a 10 parancsolat részei is.

A sorokban kitárulkozó társadalomkritika sajátságos költői képek sokaságában láttatja az olvasóval, hogy mi a gond. Erőteljes szavak, amelyek egyesek számára akár durvának is tűnhetnek, pedig a valóság ennél sokkal keményebb:

„Kolera hercegnő szerelmet vallott Lepra királynak,
s kezdik a maszkabált.”
„Ember kutyák, vér-nők közelednek,
teljes legyen a forgalom,
Csak az angyal figyel ijedten,
mi lesz, ha ezek egyesülnek?”

Az *Arimáni nász* c. vers, akár egy mai, modern ima is lehetne a teremtőhöz címezve, kérve, hogy tegyen valamit, mert kicsiny bolygónkon rossz irányt vett az emberiség.

„Jesszusisten, Mária! Engedd tovább szekerünk.”

A költő fellázad az elértéktelenedő emberi érzések forgatagában és próbálja megállítani a gördülő folyamot.

Az emberi önzőséget jól érzékelteti a *Disznósors* című vers is, de még sorolhatnék többet is.

Vasi Ferenc Zoltán nem vesz részt ebben a pusztító színjátékban, ami körülöttünk zajlik.

„Istent játszani nincsen kedvem” – írja. Nem szeretne olyan világban élni, ahol a: *„barátság, szerelem: fogalom marad.”*

Versei tisztasága, egy igazi, érző ember fohásza az értelem felé. Jól érzékelteti, hogy ha valaki úgy érzi, hogy összecsapnak a feje felett a hullámok, nem kell pánikba esni, vagy megalázkodva élni. Az ***Életszabály*** című vers soraiban van az egyszerű titok:

„Figyeld a szelet, ügyeld lelked tisztaságát,
mert ki lát, gondol is, mert ki fél, óvatos.”

Figyelmeztet arra, hogy olyan valóságot éljünk, ami nekünk is jó és adjunk másoknak, ne elvegyünk tőlük. Ez sokak számára talán sziruposnak tűnik, vagy szentimentalizmusnak, mivel ma már kevésbé „divat” hagyományos emberi értékrendek mentén élni.

A költő, verseiben visszatér a természethez is, amely bölcsen és csendben figyel minket és látja ezt a felfordulást körülöttünk: *„A fák szelleme, óvatos szeretettel békít.”*

Isten, emberség, természet, a test és a gondolat valódi szabadsága, az elme értékes használata, ez lenne az igazi élet alappillére itt a Földön.

A sorok között a költő saját sorsa, fájdalmai, családja iránti szeretete, a szerelem érzése is megjelenik, és szolíd, finom, néha kissé irónikus humora is. A gyermekkori emlékei pedig visszavisznek minket egy csendesebb, lassabb, egyszerűbb világba, hogy kicsit nosztalgiázhassunk és ebből erőt gyűjtve szálljunk szembe a ma és a holnap kihívásaival. Hogy győztesen kerülünk-e ki mindebből? Lehet, hogy nem, de ha nem hagyjuk, hogy kivesszen belőlünk a tisztesség, akkor nyugodt szívvel nézhetünk bele bármikor a tükörbe, nem kell attól félnünk, hogy szembe kell köpni önmagunkat és utólag siránkozni azon, mit rontottunk el és miért hagytuk, hogy mások irányítsák az életünket.

(Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2024.)

Vasi Ferenc Zoltán

Eső a szitán

Vállam felett anyám zokog,
fejem a fellegek nyakán
meghatalmasodott hiány.

Ölelem Őt, ölelném, hát!
Zokog anyám, én a nyakán,
lábam alatt felperzselt rét.

Míg a hatalmas hiányon
töprenkedem, töprenkednék -
megindul a zokogásom.

Fogadkozom, fogalmaznám:
nem vagyok én hitehagyott,
csak aki úgy elámborgott,

hogy a kinti világ egyben! -
de a szív, ha ketté hasadt,
zokogás nem csillapítja.

Milyen vigasz, milyen áron!
Szenvedések imamalmán
szívem rosta, szívem szita,

könnyeinket mind beissza.

Fák szelleme

A fák szelleme fájdalomteli.
Egy-egy lény, nevezetes tündér
rendszerint gondozása alá veszi.
Szemeiből a kristálycsengő könny
enyhet hoz és elűzi a közönyt.
Amit a rétről szed, gyönge harmatot,
a törzsük körüli tányér-területre
ejti, hogy az élősdik elkerüljék.
A csillagok zápora lemossa róluk
a madárokozta roskadt terheket.
A sóhaj akkor hallható, ha a
rügyek akarják megmutatni maguk.
Az ember talmi, vak és szinte süket.
Úgy sétál oszlopaik között, mint, ki
ügyeiket nem értelmezi. Mint oly
sokszor: Majd az Isten megoldja!
A fák fájdalma szolíd, rendes, halk.
S csak az óvatos szeretet békít. S a hit.

Életszabály

Ha összezár az ég, s nincs hova menni,
s a kelleténél több a problematika, -
figyeld a szelet, ügyeld lelked tisztaságát,
mert ki lát, gondol is, mert ki fél, óvatos.
Szenteld magad az Egyetlen mérhetőhöz!
Úgy élj mint egy szerzetes, ki fizikálisan
nincs jelen, de szellemében Téged emel.
Ki ügyed védi és viszi, ki érdemed
számontartja, s ha kell, dorgál is,
hogy javulásod biztos útján odajuss,
hova Téged szántak. S ha mívetlen napod,
ezerszeresen szikrázzon másokban a jó.
Olyan valót élj, mely tetszetős, óhajtandó!

Petrusák János

Ilyen egy nap Velencében?

Lengyel János Egy nap Velencében *kötetéről*

Vajon, milyen lehet egy nap Velencében? És érdemes-e ott egy napot tölteni? Viszont, ha másként nem adódik, akkor ez van. Jellegzetesen magyaros, sok létkérdéses kötet Lengyel János Egy nap Velencében című novellása.

A kötet címe máris provokatív és elgondolkodtató. Volt olyan ismerősöm – egyébként a szerzővel közös – aki kritizálta a címet, azt a szó szoros értelmében felfogva, hogy mondja, nem érdemes egy napot Velencében tölteni; más viszont könnyedén vállat vont, hogy miért is ne. Ilyen valahová vágyunk, ott valameddig, rövid időre vagyunk, de ott miért is vagyunk, s egyáltalán, oda miért is vágytunk magyaros és közép-európai kérdésözönt vet fel a kötet. Az onnan elvágyódás, ahol vagyunk, de mégis a szülőföld állandó visszahúzása, aztán ahová érkezünk, ott idegenek vagyunk, de valahogy már ugyanígy idegenként néztük széjjel – különösen kisebbségi létből – otthon is. Ahogyan idegenkedünk magától az utazástól a két állomás között.

Kompország vagyunk – ahogy írta Ady Endre – és benne-rajta mi mind örökké sehová sem tartozók lennénk? A nagy költőnk a Trianonban csonkult országról írta a kompország – azóta fogalommá vált – kifejezést. Viszont abba, mi anyaországiak bele sem tudunk gondolni, milyen a mostani határainktól akár néhány kilométerre a szülőföldünkön, az őseink és azok ősei szülőföldjén idegennek lenni! Mert van olyan terület és volt olyan időszak, vagy talán sajnos ma is van, ahol minimálisan rossz tekinteteket kap, aki magyarul szól. Pedig mindenhol, minden jogunk meg(lenne), de más a jog, és egészen más a való.

Ilyen, a kisebbségi létbe született író Lengyel János. Beregszász, a mai Berehove szülötte, ahol még tartja magát a magyar szó – valameddig. Aztán arra egy gyilkos háború is van, amit vannak, akik arrafelé, az országban élő nemzeti kisebbségek ellen használnak fel. Leverik emléktábláink, összezúzzák, vagy lefestékezik szobraink, és szinte természetesnek tartják azt, hogy a kisebbségeknek kell az első sorban és legnagyobb mértékben vérezniük a harcokban. Sőt, aki turistaként, vagy éppen a helyieknek segítséget hozóként meg merészel szólalni az édesanyanyelvén, ha az a magyar, máris rászólnak. Én ezt tudom, és aki akarja, az is tudja.

Érthető így már, hogy a kötetnek a számomra legemblematikusabb műve A tehén története.

Csak az bánt itt, hogy a cím elmondja a tartalmat szinte. Sejtelmesebb címet adtam volna, mondjuk azt, hogy Bú-ú-ús történet.

A főhős ugyanis egy tehénke, aki – és szinte nem ami, mivel egészen emberi gondolkodása van ám – Nyugatra vágyik. Hiszen Nyugatról csak és csakis jót hall. Ami itt van, arról meg csak rosszat, tehát úgy érzi, menni kell. A tehénke nem is kicsi boci, tud már sok mindent, csak ahogyan az ember is szokta, féligazságai vannak, s abból kerekít ki egy egészet. Amiről viszont nem tud, vagy nem fér bele az ő igazságába, azt – lásd mainstream sajtó – azt hazugságnak gondolja. Egyszerre kacagtató, elgondolkoztató és ezért valós a tehénke beszélgetése a szamárral. Bár hiába mondják azt a szamárra, hogy nagy szamár, hiszen az, mégis mindenki tőle kér információt. És amikor a csacsi, korántsem csacsimód mondja, hogy ez a Nyugat, ahová minden élő Kárpátaljáról is vágyódik, az ő esetükben Magyarországon kezdődik, sőt, ez az ország valaha itt volt, el sem kellett menni innen oda, hogy máris ott legyünk. Ekkor a tehénkénk nevetni kezd. „Elek bácsi – szólt a szamárnak –, ne nézzen már marhának! Azt még a legkisebb boci is tudja, hogy az országok nem vándorolnak."

Persze, az országoknak nincsen lábuk, hogy egyik helyről a másikra költözzenek, csak az országok lakóinak, s ha már lábuk van – kinek mennyi – mennek is, mint tehénkénk. Külföldi karrierről álmodik – kérődzés közben – hiszen látott tehéntársat, modellként, igaz az lila volt.

Aztán egész csorda segítené őt, hogy átjusson a határon. Majd, ha ehhez a négy lába kevés, kerekeket akar ehhez, teherautót kívánna lestoppolni, majd egy egész vonatot. Amely megállt. Kissé odébb. Tehénkénkből meg hamburger lett.

És így a többi novella is, szatirikusan, de mindeközben igencsak elgondolkodtatón.

Aztán a címadó novella, az Egy nap Velencében egy autóbuszos – szokásos – kirándulás, korántsem szokott módú előadása. Mivel mi magyarok, jó, lehetséges más nemzetek fiai is, hajlamosak vagyunk Háry Jánostól tanulni. S bármiről mesélünk, mindenről nagyzolva szólni. Lengyel János nem így tesz, s ezzel emelkedik nemzete átlaga fölé. Ő Nyugaton meglátja a napnyugtát. Amiért annyira érdemes nekünk menni? Ahol a „Kárpátok szülötte" idegen lesz, mindig is. Ahol pedig a híres-neves Velencei Karneválon az író-mesélő minek másnak, mint „kárpátaljai írónak öltözött". Mivel érzi-tudja, annak kell öltöznie. Hiszen az. Ne tagadja meg önmagát!

(Lengyel János Egy nap Velencében, Marlas Quality Kft, hn., 2023.)

Bérczessy Lajos

Két remek kötet – két kitűnő szerzőtől

Balázs Géza: ***A Magyar Nyelvőr viharos története 1872–2022***

Elöljáróban pár szó rangos régi folyóiratainkról: az *Orvosi Hetilap* 1857 óta, az *Archaeologiai Értesítő* 1869 óta, a *Magyar Nyelvőr* 1872 óta jelenik meg. Még egy adalék: 1879 óta van magyar nyelvű oktatás hazánkban. Ebbe a sorba jól illeszkedik az említett, jószerivel Szarvas Gábor nevével fémjelzett *Magyar Nyelvőr.*

Idézzük a folyóirat rövid történetét összefoglaló szöveget:

„A Magyar Nyelvőr (1872–) a magyar nyelvtudomány és nyelvművelés kultikus folyóirata. Első szerkesztője az új ortológia harcos képviselőjének tartott Szarvas Gábor volt. Tanítvány és munkatárs, Simonyi Zsigmond, a magyar nyelvtudomány kiemelkedő egyénisége szerkesztette a lapot 1896–1919 között. Ezt az időszakot tekintik a lap első fénykorának. Az első világháború és a Tanácsköztársaság után a lap magára maradt, és csak Balassa József áldozatos munkásságnak köszönhette fennmaradását, így is 1940-ben papírhiányra hivatkozva megszüntették. 1946-ban Beke Ödön szervezte újjá a lapot, és előkészítette a második fénykort, Lőrincze Lajos szerkesztői időszakát (1954–1993).

Ezt követően Keszler Borbála szerkesztői tevékenysége nyomán (1994–2021) a lap belesimult a többi nyelvészeti lap közé, és elveszítette korábbi jellemző arculatát. 2022-ben ismét új korszak kezdődött a lap életében.

1941-ben Balassa József egyszer már áttekintette a *Nyelvőr* történetét, 2022-ben Balázs Géza tette meg ugyanezt. Gábor Adrienn gyűjtésében közzétesszük a 150 éves *Nyelvőr* 3350 munkatársának nevét (monogramját). A *Nyelvőr* története nem zárult le, ezt mutatják a 2021-es és a 2022-es esztendő dokumentumai."

Idéztük a hátsó borítékoldalról a tömör összefoglalót.

Két kép is erősíti a mondottakat: az édesapa P. Balázs János kodikológus 1974-től, Balázs Géza (magyar nyelvész, kutatóprofesszor) 1991-től a *Magyar Nyelvőr* munkatársa.

Jó elgondolás volt egy beszélgetéssel zárni a különlegesen becses gyűjteményt.

Íme: Rácz András interjújából (*Kultúra.hu*, 2022.03.04.) egy részlet:

– Ön nemrég lett az egyik meghatározó nyelvészeti tudományos folyóirat a *Magyar Nyelvőr* felelős szerkesztője. Tudomásunk szerint azonban kapcsolatuk majdnem fél évszázados, egészen kamaszkoráig nyúlik vissza.

– A kiadó az év elején kért fel a lap szerkesztésére. Gyermekkorom óta, ha jól számolom, csaknem ötven éve szoros kapcsolat fűz a *Nyelvőr*höz. Édesapám, P. Balázs János készítette a *Nyelvőr* mutatóit (éves összefoglaló adatokat tartalmazó

kis füzeteit), és mivel én gimnazista koromban már tudtam tíz ujjal, vakon gépelni, édesapám pedig nem, ezért megkért hogy, én gépeljem le az anyagokat. Később teljesen átadta nekem ezt a munkát. Idén harmincéves a szerkesztőbizottsági tagságom, vagyis szervezetileg is kapcsolódom a laphoz.

Balázs Géza: *A Magyar Nyelvőr története (1872–2022).* Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – IKU, Budapest, 2022. 208 oldal.

*

Pölcz Ádám: ***A nyelvművelés retorikai gyökerei***

Öröm kézbe venni Pölcz Ádám könyvét. Mondom, kézbe venni, mert letenni sokkal nehezebb!

A jó múltkor már jártam így Sárközi Mátyás *Mit is jelent?* szótárával. Amikor dedikáltattam az általam preparált kötetet, azt gondoltam, megró érte. De nem. Tüzetesen nézegette és azt mondta: egyetértek.

Nem tudom, Pölcz tanár úr, kolléga mit mondana az őáltala írt s teleindexált könyvemhez…

A hat fejezetre osztott és 227 oldalon leírt tudományos-kutatási részek nagy időívet fognak át, Arisztotelésztől kezdve egészen korunkig vizsgálva, leírva, elemezve a retorikát. Mindez kimondva, kimondatlanul a nyelvművelés szerteágazó folyamát képezi le.

Nem könnyű feladatra hívja „kézen fogva" a szerző az olvasót, hogy járják végig a történelmi-társadalmi képződmények útját. Hiszen a nyelvművelés a maga plaszticitásával mindenkor jelzi az emberi kapcsolatok változásait. Ez napjainkban is így van, a tudomány világában éppúgy, mint a hétköznapi életben. Mi sem jelzi ezt jobban, mint a fogalmak sokaságának változása, amelyeket szótárakba kell belegyömöszölni.

Hogy egy kicsit – elrugaszkodva a szerző remek idősorától – visszatekintsünk, és igazolandó, hogy a nyelvművelés minden korban, minden nemzetnek létérdeke, álljon itt pár sor a XVII. században mindössze huszonöt életévet megélt Apáczai Csere János néhány gondolata. Műve, a *Magyar Encyclopaedia* 1653-as évszámmal jegyződik:

„Az élő test lelkes, avagy gyükeres állat.

A lelkes állat, az nemcsak él, hanem érez és mozog is. A lelkes állat az amelynek elméje van embernek mondatik.

Házasok között pedig férfi a fő, asszonyi állat a segítőtárs.

A fák olyan gyükeres állatok melyek gyükérből, ágas-bogas és csemetés törzsökből felhuzakodnak."

A mű tudománytörténeti jelentőségén túl kimagasló Apáczai érdeme a magyar nyelv gazdagításában. Számos kifejezésre egyáltalán nem volt szavunk. Apáczai munkája hatalmas a magyar nyelv és a tudományos nyelv gazdagításában is. Felismerte, hogy egy nép műveltségének gyarapításában nélkülözhetetlen, hogy a tudományos anyanyelvén tanulhasson.

Ma sincs ez másképp.

Ajánlom a míves kötetet mindazoknak, akik szeretnének elmélyülni a nyelv világában és akár kedvet is kapnak egy kis „nyelvészkedésre".

Remélhetőleg *A nyelvművelés retorikai gyökerei* (Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – IKU, Budapest, 2021) bekerül az egyetemi tankönyvek kánonjába is.

Pölcz Ádám egyetemi docens az ELTE TÓK Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék vezetője. A szerző (krisztusi korban van) nemcsak egyetemi oktató, hanem közéleti tevékenysége is jelentős. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának, a Magyar Szemiotika Társaságnak tagja, a *Magyar Nyelvőr* szerkesztőbizottságában is tevékeny. A Kárpát-medence Kossuth-szónokverseny a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelyének munkatársa.

Pölcz Ádám

Balázs Géza

Sebők Melinda

Babits Mihály az *Erdélyi Helikon*ban

Kuncz Aladár-levelek tükrében[1]

„Én a magam részéről soká éltem a »szép Erdély egy messze zugában«, közvetlen a régi határ mellett. Magam is egy kicsit erdélyinek érzem magamat. A transzilván színek kitörölhetetlenek lelkemből s könyveimből. Minden, ami erdélyi, érdekel és izgat. Az új erdélyi irodalomhoz sok személyes emlék köt; számos íróját szeretem és nagyra becsülöm."[2] Babits Mihály 1935-ben írott *Erdély. Az én erdélyiségem* című személyes vallomásában nem csupán a Fogarason töltött tanári pályaszakaszára emlékezik vissza, hanem Reményik Sándor, Tamási Áron pályakezdetére, Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regényére, az Erdélyi Helikon indulására is: „cikkeimet, amiket az erdélyi irodalomról írtam, az *Erdélyi Helikon* annak idején éppen nem találta ellenségesnek vagy rokonszenv nélkülinek. És mégis igaz az, hogy az erdélyi irodalmat én sohasem mint külön, »autonóm« kis literatúrát néztem és méltányoltam. Számomra ez az egységes magyar irodalom egy része volt."[3] Babits ebben a vallomásában is kifejti azt az álláspontját, miszerint az erdélyi irodalom az egységes magyar, azon túl pedig az európai kultúra része. A kisebbségi irodalom csak akkor tudja teljesíteni küldetését, ha egyetemes létproblémákat képes megfogalmazni az erdélyi világ élményforrásaiból.

Az erdélyi kultúra iránti érdeklődés Babits egész életében meghatározó volt. A fogarasi állami gimnáziumban 1908 őszétől három évig tanított. Száműzetésnek érezte ugyan a fogarasi éveit, meglehetősen visszahúzódva élt, mégis termékeny alkotói korszak volt ez a pár esztendő. Fogarason mélyedt el Bergson filozófiájában, ott kezdte el fordítani Dante *Isteni színjátéká*nak *Pokol* fejezetét, versein, tanulmányain dolgozott. Ott írta *Irodalmi nevelés. Egy tantárgy filozófiája* című esszéjét. Fogarasi éveiben, 1908 szeptemberében vált országosan ismertté a nagyváradi A Holnap antológiában megjelent költeményeivel. Osvát táviratát követően 1908 novemberétől folyamatosan közölte verseit a *Nyugat.* Ebben a pályaszaka-

[1] A szerző a tanulmány megírása idején MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült. A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-5-KRE-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

[2] Babits Mihály: *Erdély. Az én erdélyiségem.* In: Uő. (szerk.: Jankovics József): *Tanulmányok, esszék.* Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2005, 500.

[3] Babits, i. m., 500.

szában jelent meg első két verseskötete: 1909 nyarán a *Levelek Iris koszorújából és* 1911 tavaszán a *Herceg, hátha megjön a tél is!* Fogarason írta második kötetének legtöbb lírai darabját a *Ballada Irisz fátyoláról* című verstől a *Campagna énekéig*, és ott fejezte be második kötetének legnagyobb filozófiai-gondolati költeményét, az *Esti kérdést*. Tehát ebben az erdélyi periódusban indult a költői pályája. Babits később a két világháború közötti időszakban Budapestről is nagy érdeklődéssel figyelte az erdélyi irodalom alakulását. Az 1920-as évektől a kolozsvári folyóiratok: a Pásztortűz és az Ellenzék is közölték írásait. Egykori egyetemista barátja, Kuncz Aladár az Ellenzék című napilap kulturális szerkesztőjeként már 1923-ban kért tőle írást, és közölte az *Aranygaras* című elbeszélését. Mindezek után – mikor Kuncz Aladár átvette Áprilytól az Erdélyi Helikon szerkesztését – méltán gondolhatott Babits közreműködésére, s a következő levelet küldte Kolozsvárról 1929. július 31-én:

„Kedves Barátom,

azt hiszem mondanom sem kell, hogy mennyire fáj, hogy nem tudtam kimenni Esztergomba. Táviratot kaptam Kolozsvárról, mely budapesti tartozkodásomat egy egész héttel megrövidítette. Ezért le kellett mondanom az Esztergomba való kirándulásról. Pedig attól eltekintve, hogy uj otthonodban nagyon szerettelek volna látni, igen fontos megbeszélni valóm lett volna, amelyet most csak így írásban tárok Eléd. Augusztustól kezdve átveszem az Erdélyi Helikon szerkesztését s röviden szólva azt szeretném, hogy ezt a folyóiratot tekintsd teljesen a Magadénak. Egy olyan folyóiratnak, amely minden tekintetben rendelkezésedre áll s amelyben mindenről legbelsőbb meggyőződésed szerint írhatsz. Az Erdélyi Helikon erdélyi s épen ezért teljes mértékben egyetemes jellegű, mert mint kisebbségi irodalomnak a szócsöve, kénytelen már létfenntartó okból is egyetemes távlatokat keresni. Nem tudom volna-e az egész magyar irodalomban alkalmasabb más, mint Te, aki egy ilyen egyetemes magyar irodalmi szemléletnek a célkitűzéseit, az eszméit s ezeknek keretében a regionális tendenciák értelmét, európai jelentőségét kifejteni és leszögezni tudná. Azért fordulok Hozzád azzal a nagy kéréssel, hogy az első számomba írj egy ilyen elvi természetű cikket, amely, amikor bizonyos tekintetben visszatekint az elmúlt tíz esztendőre, egyben és legfőképen programmot ad, a jövőt felrajzolja és a legfőbb problémákat megjelöli. Nem tudom kezedbe került-e már az Erdélyi Helikon. Mindenesetre az uj sorozattól kezdve cimedre megindíttatom. Ha láttad már a lapot, ugy személyesen meggyőződhettél, hogy legalább is külső tekintetekben (kiállítás, stb.) cikkednek méltó keretül fog szolgálni. Remélem, hogy az uj számtól kezdve a szinvonal is és főként a szellem is méltó lesz Hozzád. Ezért helyeznék nagy sulyt arra, hogy mindjárt az első számban írj, s mintegy progammot adva, egyszersmint az egyetemes, magasabbrendű magyar irodalom lelkiismeretét is megszólaltasd. Nagyon szépen kérlek, hogy levelemre sürgősen válaszolj

és a cikket lehetőleg 7–8 napon belül cimemre küldd el. A levelezőlapon csak a felöl kérek megnyugtatást, hogy meg fogod írni. Az ősszel megint felmegyek Pestre és akkor első dolgom lesz, hogy felkeresselek. Addig is légy jó a Nagyságosasszonynak kézcsókomat átadni és részedről őszinte és hálás barátságomnak biztosítását elfogadni.

Igaz szeretettel köszönt
s válaszodat epedve várja
Kuncz Aladár"[4]

Kuncz Aladár a kolozsvári gyermek- és diákévek után érkezett meg a budapesti Magyar Királyi Tudomány-Egyetem bölcsészkarára és az Eötvös Collegiumba. Az egyetemen ismerkedett meg Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel, Juhász Gyulával és Benedek Marcell-lel. 1903 és 1907 között magyar-latin-görög szakos hallgatóként kapcsolódott be az egyetem pezsgő szellemi légkörébe. A tőle három évvel idősebb, 1903 decemberében francia helyett már latin szakon alapvizsgázó Babits Mihály is baráti köréhez tartozott. Műveltségét, világirodalmi szemléletét, irodalmi-filológiai érdeklődését Alexander Bernát, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, Péterfy Jenő és Riedl Frigyes formálták. Gyulai Pált és Riedl Frigyest, akihez később Toldy Ferencről a bölcsészdoktori disszertációját is írta, mesterének tekintette. Ugyanakkor meghatározó élmény volt számára az Eötvös Collegium pedagógiai műhelye is, ahol olyan kiváló tudós tanárai voltak, mint a nyelvész Gombocz Zoltán vagy az irodalomtörténész Horváth János. Előbb a fővárosban tanárként helyezkedett el, de 1909-től gyakran utazott Párizsba: Hyppolite Taine, Anatole France és Bergson mellett Verlaine, Rimbaud, Mallarmé is foglalkoztatta, a háborút követően az új francia irodalomból Romain Rolland, André Gide és Marcel Proust érdekelte. Franciás műveltségével, esszéivel, kritikáival és portrévázlataival könnyen megtalálta helyét a Nyugat írói között. 1909-től kritikusi-esszéírói, filológiai-irodalomtörténészi munkássága figyelemre méltó: az 1907-es Toldy Ferenc-monográfia után megírta *A magyar irodalomtörténet elméletének és módszerének fejlődése Toldy Ferenc óta* című irodalomtörténeti munkáját.[5] 1912-re elkészítette nagyobb értekezését *Thököly a francia irodalomban* címmel, a Nyugat Figyelő rovatában pedig főleg kritikákkal jelentkezett. Kuncz tehát a Nyugat első

[4] Kuncz Aladár Babits Mihálynak küldött levele. Kolozsvár, 1929. július 31. Gépírás tintaírású javításokkal és névaláírással. Lelőhelye: OSZK Fond III/810/ 5.

[5] Kuncz Aladár irodalomtörténetéről és az ifjúkori írásairól részletes információkat kapunk Boka László: *A szintézisíró ifjú Kuncz Aladár* című tanulmányából. Boka László: *A szintézisíró ifjú Kuncz Aladár.* In: Uő.: *Peremek és középpontok. Tanulmányok a 20. század első felének magyar irodalmából.* Balassi Kiadó, Budapest, 2018, 83–105.

nemzedékének táborában indult, a francia szerzők szellemiségében tájékozódott, de a világháború tragikus tapasztalatai nyomán szakítania kellett korábbi életvitelével. Addigi illúzióit elsodorta a háború, 1914-es párizsi útjából már nem tudott visszatérni, francia fogságba került, és a világháború éveit internálótáborban töltötte. Mikor 1919 májusában visszajöhetett Budapestre, akkor már egy másik országot látott maga körül, mint amit a boldog békeidőkben elhagyott. 1920-tól újra elfoglalta helyét a Nyugat táborában: kritikát írt Móriczról, Babitsról; portrévázlatokat, esszéket készített Madáchról, Csokonairól, Petőfiről, Tompa Mihályról, Vajda Jánosról, Adyról, de írt Dosztojevszkijről és Romain Rollandról is. Az Aurórában 1923-ban Babits addigi költészetéről írt összegző értekezést, melyben a legnagyobb költőnek nevezte: „a nagy költők társtalanok, egyedülállók, összehasonlíthatatlanok. Babits nagy költő: betetőzés önmagának, kiindulás másoknak."[6]

Kuncz még 1923-ban visszatért Kolozsvárra, hogy a háborús és trianoni traumák után megszervezze az erdélyi irodalmat. 1923-tól az Ellenzék című lap vasárnapi mellékletét szerkesztette. A kolozsvári napilap közölte Babitsot, Kosztolányit, Tóth Árpádot, Juhász Gyulát, Oláh Gábort és Krúdyt is, de főleg azok az írók jelentkeztek: Áprily, Reményik, Tompa Mihály, Tamási Áron, Kós Károly, Nyírő, Makkai és Dsida, akik később a Szépmíves Céh és az Erdélyi Helikon köré csoportosultak.

Kuncz Aladár a Nyugat tapasztalatával, párizsi műveltségével, irodalomtörténészi-filológusi, szépírói-kritikusi pályafutásával konkrét koncepcióval érkezett Kolozsvárra, hogy szaktudását és a Nyugat örökségét hasznosítva az erdélyi irodalmi mozgalmak élére álljon. Előbb az Ellenzék szerkesztőjeként vállalt szerepet, később Kemény János elhatározásából az 1926. július 18–20. között megszervezett marosvécsi írótalálkozó programjához (1926. július 6-án) fogalmazta meg az íróközösség célkitűzéseit az irodalmi társaságok, a folyóiratok, a könyvkiadás, a színház, a sajtó, az utódállamok, az erdélyi irodalom fejlődése, a kritika és az erdélyiség és európaiság kérdésfelvetéseivel kapcsolatban.[7] Majd három évvel később az Erdélyi Helikon szerkesztőjeként lépett színre. Az egyetemes magyar irodalom függetlenségét hirdetve Kuncz a következőképp nyilatkozatott helikoni irodalomszemléletről: „Az az erdélyi írói közösség, […] amelynek magam is tevékeny tagja vagyok, az irodalmi szabadság elvét testesíti meg. Politikai és világnézeti kérdésekben a legnagyobb türelemmel vagyunk egymás iránt, közös célunk az erdélyi kultúra ápolása: ebben egyek vagyunk valamennyien."[8] Az Erdélyi Helikon a Nyugat erdélyi oldalága kívánt

[6] Kuncz Aladár: *Babits Mihály.* Auróra, 1923 /3., 193.

[7] A célkitűzéseket részletesen kifejti Pomogáts Béla *Kuncz Aladár* című monográfiájában. Kriterion Kiadó, Kolozsvár–Bukarest, 2001, 137–138.

[8] Pomogáts Béla: *Az Erdélyi Helikon irodalomszemlélete.* Irodalomtörténeti Közlemények, 1981/1., 33.

lenni, és a politikai harcokon felülemelkedő kulturális egységben, emberi perspektívákban gondolkodó, csakis irodalmi-művészeti-erkölcsi szempontokat figyelembe vevő szellemi szabadságot hirdetett. A folyóirat programját Áprily Lajos az 1928 májusától megjelenő lap első számában a következőképp fogalmazta meg: „Erdélyisége világ-figyelő tető, nem szemhatár-szükitő provincializmus. Maga: szélesen gyűjtő Maros-vize találkozást kereső patakjainknak. Várja a források friss erejét, de a távoli torkolatok is fellüktetnek benne. Az élet szava szeretne lenni s nem a halálraitélt féllendületé."[9] Mikor Kuncz 1929 nyarán a Budapestre távozó Áprilytól Bánffy Miklós felkérésére átvette az Erdélyi Helikon szerkesztését, akkor az erdélyiség és európaiság egyetemes eszméinek a kifejtésével fordult Babits Mihályhoz. Babits Kuncz 1929. július 31-én küldött levelében megfogalmazott kérését, vagyis *„az egyetemes, magasabbrendű magyar irodalom lelkiismereté"*-nek a megszólaltatását nem tudta azonnal teljesíteni. Az Erdélyi Helikonnak *Dante és a mai olvasó* című esszéjét küldte el, amelyben Ady szimbolizmusát Dantéhoz mérte: „Dante szellemiránya nem lehet avult és idegen a magyar lélek számára. A mai nagy magyar költőink közt ép az, aki a legmodernebb és legizgatóbban eleven mindannyiunk előtt: Ady Endre igazi méltó testvére a nagy itáliainak".[10]

Kuncz 1929. szeptember 16-i levelében köszönte meg a Dante-írást, ugyanakkor továbbra is számított az európai értékeket képviselő Babits szellemi programjának kifejtésére:

Kedves Barátom!

Hálásan és igaz szívből köszönöm gyönyörű irásodat Danteról. Képzelheted, hogy milyen felcsigázva várom vezető-cikkedet is. Valahogy úgy érzem, hogy épen ebből a szerény erdélyi folyóiratból talán meglehetne indítani a tisztességnek és tisztaságnak olyan hangját, amelyre ma a széttagolt magyar irodalmi élet minden vonalán nagy szükség volna. Azonkivül tudom, hogy vannak olyan egyetemes szempontok, amelyekre szépen és érdekesen rá lehet mutatni és ahogy leveledet olvastam, ösztönszerűleg éreztem, hogy a Te cikked lesz az, amely ezt a döntő fontosságú irányítást elvégezi. Ki tudja talán olyan időket élünk, amikor egy cikkből könnyen lehetne új Kromvell-előszó.[11] *[...] Arra kérlek tehát most csak röviden,*

[9] Áprily Lajos: *Erdélyi Helikon.* 1928/1., 1.

[10] Babits Mihály: *Dante és a mai olvasó.* In: *Erdélyi Helikon,* 1929/7., 567. Babits Mihály Kuncz Aladár szerkesztői tevékenysége során háromszor jelent meg a folyóiratban: *Dante és a mai olvasó* (1929), *Európaiság és regionalizmus* (1930), *Dante Pokla. Irta Dr. Hirschler József* (1930). Kuncznak köszönhetően, de már csak a szerkesztő halála után jelenhetett meg kritikája a *Fekete kolostor* (1931) és *Levele az Erdélyi Helikon irodalomtörténeti pályázatára beérkezett pályaművekről* (1932).

[11] Victor Hugo 1827-ben *Cromwell* című drámájának előszavában szakított a klasszicista dráma hármas egységével.

hogy légy jó, amint készen van, postára adni. Nagyon várom. Mihelyt megkaptam, hosszabb levélben fogom elismerni, amelyben azután egyéb kérdésekre is kitérek. Addig is mégegyszer igaz hála és köszönet, kedves jó Asszonyodnak kézcsók,

ölel szeretettel
hálás barátod
Kuncz Aladár[12]

Majd újabb levéllel ostromolta Babitsot 1929. október 25-én.

Kedves Barátom,

Hálásan köszönöm leveledet, amelyben lecsitítottad rengeteg számú aggodalmamat és sejtelmeimet, amiket hosszas hallgatásodba magyaráztam. […] Én, mint már hangsúlyoztam, szeretném, ha folyóiratunkat teljesen a Magadénak tekintenéd […] Egyben nagy örömmel olvastam leveledben, hogy bevezető, egyetemes irodalmi programmcikkedet a januári számra mégis megirod. Mentől inkább igyekszem az Erdélyi Helikonban egy ilyen egyetemes irodalmi programm értelmében dolgozni, annál inkább látom, hogy ennek a programmnak igen nagy jelentősége és mély értelme lehet. Csak egy példát említek: bekértem Magyarországról s mind a három utódállamból az ott élő fiatal magyar irók részéről nyilatkozatot s a már eddig is beérkezett nyers anyagból annyi kezdeményezést, annyi ösztönzést tudok kiolvasni arra, hogy sürgősen igyekezzünk közös alapot teremteni a szétszakadt irodalmi területek működésében, mert ha ezt elmulasztjuk, esetleg többé össze nem hozható divergenciák támadnak. Nem tudok senkit alkalmasabbnak Nálad, aki ennek az együttes irodalmi munkálkodásnak, porgrammját jobban és gyümölcsözőbben leszegezhetné. Azért helyezek olyan nagy súlyt cikkedre. Januári számunk különben is már az első jelentősebb lépés volna egyetemességünk megvalósitására. […] Lassanként egy egész sajátságos összetételű folyóirat alakulna igy ki, de szerintem szükséges tükörképe volna annak a szellemi szétdaraboltságnak s egyben egységesitő törekvéseknek is, amelyek ma a magyar szellemi életet jellemzik.

Légy oly szíves alkalmilag levelezőlapon megnyugtatni, hogy cikkedet, legkésőbb december elejéig megkaphatom-e? Fogadd érte előre is hálás köszönetemet, igaz barátsággal és hálával ölellek, Feleségednek kezét sokszor csókolom:

Kuncz Aladár[13]

[12] Kuncz Aladár Babits Mihálynak küldött levélrészlete. Kolozsvár, 1929. szeptember 16. Gépírás tintaírású névaláírással. Lelőhelye: OSZK Fond III/810/7.

[13] Kuncz Aladár Babits Mihálynak küldött levélrészlete. Kolozsvár, 1929. október 25. Gépírás tintaírású javításokkal és névaláírással. Lelőhelye: OSZK Fond III/810/9.

Kuncz többszöri kérésére készült el tehát Babits *Európaiság és regionalizmus* esszéje, mely 1930 januárjában jelenhetett meg az Erdélyi Helikonban. Babits vezércikke mint az Erdélyi Helikon és az európai, nemzeti azon belül az erdélyi irodalom szellemi iránytűje olyan művészi-esztétikai szempontok mentén való szemléletet képvisel, ami a hazai, kisebbségi irodalom sajátos színeivel tekint a nagyvilág felé. A nagy művész alkotásának gyökerei az európai irodalomból sarjadnak, rügyei mégis hazai, nemzeti ágakból fakadnak. Babits az európai örökség közös vállalását hangsúlyozza, mikor programcikkében azt írja: „ez az erdő egyetlen fából lett, s minden mai nemzeti vagy egyéb irodalom csak egyetlen nagy európai irodalomnak regionális hajtása lehet."[14] Az erdélyi magyar kultúra Európa iránti hűsége az erdélyi sorsban is vállalni a nyugati hagyományt. Az erdélyi irodalom – Babits szerint – az egységes magyar kultúra része, a „magyar irodalom pedig az európai irodalomnak egy része s jövőjéről nem szólhatunk úgy, hogy az egész európai irodalom jövőjére ne gondoljunk."[15] Babits és Kuncz művészi elvei megegyeznek abban, hogy az Ember és az Író viszonyát politikától, pártállástól független kell megítélni: „A kor szellemi élete belül zajlik, a lelkekben és egyénekben, s az irodalom igazi mozgása, ahogy mondtuk, nem a külső harc, hanem a belső forrongás. Belső forrongás pedig csak ott lehet, ahol az Ember problémái az Íróban egyéni életet élnek: ahol az író fontos dolgokról beszél és beszélhet, pártoktól és politikától függetlenül."[16] Babits álláspontja szerint az európai örökség közös vállalásának záloga a kultúrák egyetértése, mivel a nemzeti kultúrák egyazon európai kultúra „egyes dialektusai".[17] Kuncz Aladár is azt várta, hogy az erdélyi irodalom „országhatárok fölött átívelő európai szellemiség gondozója legyen."[18] Kuncz is az egyetemes kulturális értékek mentén gondolkodott. Ezt bizonyítja az 1928-as *Erdély az én hazám* című esszéje is: „Erdélyből kell kiindulnunk, s egy szökkenéssel mindjárt olyan magaslatra kell emelkednünk, amelyről nézve az erdélyi sors világprobléma lesz."[19] Babits Erdélyi Helikonban közölt esszéje egy olyan kulturális kezdeményezés, amely egyrészt óv a regionalizmus veszélyeitől, másrészt magasabb rendű, európai távlatokat nyit. Babits vezércikkének eszmei programja megfelel Kuncz törekvéseinek, mely szerint európai mércével mérve kell korszerűnek lennie az erdélyi irodalomnak. Kuncz az *Európaiság és regionalizmus* című esszét 1930. január 9-i levelében köszönte meg Babitsnak:

[14] Babits Mihály: *Európaiság és regionalizmus.* In: *Erdélyi Helikon,* 1930/1., 3.

[15] Babits: *Európaiság és regionalizmus,* i. m., 3.

[16] Babits: *Európaiság és regionalizmus,* i. m., 4.

[17] Babits: *Európaiság és regionalizmus,* i. m., 3.

[18] Pomogáts Béla: *Erdélyiség és európaiság.* In: *Forrás,* 1999/9., 64.

[19] Kuncz Aladár: *Erdély az én hazám.* In: *Erdélyi Helikon,* 1929/1., 489.

„Nem volt még alkalmam megköszönni az Erdélyi Helikon számára írt gyönyörű bevezető cikkedet. Igazán nagyon hálás vagyok érte, nemcsak azért mert általában véve ezzel a kitűnő írással a folyóiratnak ezt a számát valóban ünnepivé tetted, hanem azért mert sok, itt forrongó és tisztázásra szoruló eszmében rendet teremtettél és irányt mutattál.”[20]

Babits európai perspektívákat is megfontoló regionalizmusa megfelelt Kuncz szemléletének, annak az egységesítő törekvésnek, amely az egyetemes európai értékekben gondolkodó irodalmat jelentette. Ezt bizonyítja Kuncznak Babits 1929-ben megjelent *Élet és irodalom* esszé- és tanulmánykötetéről közölt ismertetése is. Az Erdélyi Helikon 1930-as első lapszámában elismerően nyilatkozik babitsi szellemi lelkiismeret egyetemes értékeiről. Az *Élet és irodalom* írásai (többek között a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben, Kettészakadt irodalom, Az írástudók árulása*) „a magyarság szellemi válságának epokális kifejezői, amelyek tragikus körülmények között, […] a lehető legnagyobb teljességű kisugárzásai a magyar irodalmi lelkiismeretnek és alkotó szellemnek”.[21]

Az Erdélyi Helikon marosvécsi összejövetelén Kuncz Aladár kezdeményezésére tűzte ki irodalomtörténeti pályázatát 1930 júniusában. A pályázat a következő feltétellel szólt: „A mű szóljon az egész magyar társadalomhoz, de elsősorban a kisebbségi sorsban élő magyarsághoz. Hozza közel a jelentős magyar irodalmi alkotásokat főként a mai nemzedékhez s mélyítse el a magyar irodalom tanulmányozásának vágyát. Bontakozzék ki belőle a magyar irodalom és a világszellem kölcsönhatása, de éles körvonalakban emelkedjék ki a műben a magyar zseni minden más néptől különböző sajátossága.”[22] Az irodalomtörténeti pályázat elbírálására Kuncz Babitsot is felkérte. A pályamunkák értékelésében részt vevő bizottság – már csak Kuncz 1931 júniusában bekövetkezett halála után – 1932 augusztusában ismertette az eredményeket az Erdélyi Helikon marosvécsi összejövetelén. A bíráló bizottság tagjai Babits Mihály, Makkai Sándor és Molter Béla voltak, akik egyhangú többséggel Szerb Antal *Magyar irodalomtörténet*ét jelölték az első díjra.

Szintén Kuncz halála után jelenhetett csak meg az Erdélyi Helikon 1931-es első számában Babits kritikája utolsó regényéről, a *Fekete kolostorról*. Az internálótáborban eltöltött háborús rabság éveinek gazdag emlékezete egyben napló- és kordokumentum. Babits kritikájában hangsúlyozta, hogy Kuncz művének hatása „csakugyan olyan, mint egy jó és nagy regényé. Főleg feszültsége a regényé és az a szenzáció-skála,

[20] Kuncz Aladár Babits Mihálynak küldött levélrészlete. Kolozsvár, 1930. január 9. Lelőhely: OSZK Fond III/810/12.

[21] Kuncz Aladár: *Babits Mihály új tanulmánykötete.* In: *Erdélyi Helikon,* 1930/1., 82.

[22] Makkai Sándor: *Előszó.* In: Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet.* Révai Kiadó, Budapest, 1935, 5.

amit az olvasó lelkén lejátszik. […] [nem] ereszt ki varázsából. […] Nem a regény eszközeivel előállított látszat hat […], hanem az átélt és visszaélt valóság."[23]

Kuncz korai halála ellenére meghatározó szerepet töltött be a Trianon utáni erdélyi irodalom indulásában. Az Erdélyi Helikonban vállalt szerkesztői tevékenysége nem csupán a Nyugat íróinak megnyerésében és az erdélyi szerzők felkarolásában kulcsfontosságú, hanem a művészi szabadság és az európai távlatok mint a magasabb szintű eszmék hirdetésében is. Ha a Kuncz–Babits-levelezés dokumentumaiból csakis az Erdélyi Helikonnal kapcsolatos rövid periódust (1929–1931) vizsgáljuk, megállapítható, hogy Babitsnak a kolozsvári folyóiratban betöltött szerepvállalása több szempontból is meghatározó. Babits olyan világirodalmi szerzőről nyilatkozott, mint Dante; az *Európaiság és regionalizmus* esszéjében egyetemes távlatokban jelölte ki az erdélyi irodalom szerepét; elsőnek közölt kritikát Kuncz legjelentősebb szépirodalmi memoárregényéről, a *Fekete kolostor*ról; és végül Kuncz felkérésére vett részt az Erdélyi Helikon irodalomtörténeti pályázatának az elbírálásában, melynek eredményeképp Szerb Antal *Magyar irodalomtörténet*e első díjat nyert. A két író kapcsolattörténetében a leglényegesebb az a szemléleti azonosság, amellyel állást foglaltak az erdélyi irodalom európai távlatairól. Noha érzékelhető kisebb hangsúlyeltolódás, mivel Kuncz az *Erdély az én hazám* című esszéjében az „erdélyi magyar író […] [a] magyar kisebbségi szemlélet legelőretoltabb őrszeme,"[24] mégis azonosul az *„Európa az én hazám"*[25] egyetemes programjával is, ezért egy állásponton van Babits azon megállapításával, mely szerint „az erdélyi lélek lényegesebb európai mondanivalók felé vágyik, s nem akar regionalizmusába, mint egy kényelmes mentsvárba bezárkózni."[26] Kuncz Aladár is ezt *„az egyetemes, magasabbrendű"* irodalmi lelkiismeretet szólaltatta meg, mikor azt nyilatkozta: „Erdély a mi hazánk. Külsőleg bizonyára szűk keretnek látszik ez, de egyszerre kitágul, ha ebből a keretből a kisebbségi szemlélet egész Európára kiömlő sugarai hatolnak elő."[27] Babits az irodalmi regionalizmusnak az európai szellemi törekvéseit később, 1935-ben írt *Erdély* című esszéjében is megfogalmazta: „A transzilvanizmus nem elzárkózni, hanem gazdagítani akar: erdélyiségében magyarságát őrzi, és Európát gazdagítja. A transzilvanizmus a politikán túl és minden politika dacára kulturális nemzeti érzést jelent, mely nem szétválaszt, hanem összekapcsol; az európai nacionalizmus formái között ez egyike a legszabadabbaknak és legemberibbeknek."[28]

[23] Babits Mihály: *Fekete kolostor.* In: *Erdélyi Helikon,* 1931/1., 419.

[24] Kuncz: *Erdély az én hazám,* i. m., 487.

[25] Kuncz: *Erdély az én hazám,* i. m., 487.

[26] Babits: *Európaiság és regionalizmus,* i. m., 6.

[27] Kuncz: *Erdély az én hazám,* i. m., 489.

[28] Babits: *Erdély. Az én erdélyiségem,* i. m., 504.

Pósa Zoltán

Pósa Lajos meghonosította Budapesten a magyar nyelvet

Pósa Lajos halálának száztizedik évforduló-esztendőjére emlékezik a Felvidék és Budapest. Július 6-án megkoszorúztuk a Fiumei úti temetőben Pósa Lajos sírját és a Városligetben Pósa Lajos szobrát, ahol a költő dédunokaöccse, Pósa Zoltán tartott emlékbeszédet, több mint ötvenfős felvidéki , nemesradnóti, nagybalogi, zsípi, uzapanyiti, cakói, bátkai rimaszombati irodalombarátból álló delegáció előtt. A ragyogó hangulatú emlékutat és a két, profi módon lebonyolított koszorúzási ünnepséget Pósa Homoly Erzsó, a gyönyörűen szerkesztett Muskátli *című gyermek-ifjúsági folyóirat főszerkesztője és férje, e sorok írójának unokatestvére, Pósa Dénes, a nemesradnóti református gyülekezet világi vezetője, főgondnoka szervezte meg.*

Kedves felvidéki, nemesradnóti, nagybalogi, zsípi, uzapanyiti, cakói, bátkai rimaszombati barátaink. Nagy szeretettel köszöntök mindenkit, aki elzarándokolt a Fiumei úti temetőbe, Pósa Lajos sírjához és a városligeti Pósa Lajos-szoborhoz. Az alkalom nemes, 2024. július 9-én, három nap múlva arra emlékezhetünk, hogy száztíz éve hunyt el keresztyén, nemzeti költőnk, dédnagybátyám, Pósa Lajos. Róla a magyar irodalom kiemelkedő képviselői, többek között fölfedezője, útnak indítója, Jókai Mór, ki az *Üstökös* című folyóiratának hasábjain közölte Darázs álnéven három költeményét, s ezzel, stílszerűen mondhatnók: meredeken ívelő üstökösként indította el a magyar költészet égboltján Pósa Lajos költői pályáját. Arany János, Kosztolányi Dezső, Gárdonyi Géza, Tömörkény István, Bródy Sándor és mások kimondják, leírják, hogy Pósa a legméltóbb szellemi utódja Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály népi-nemzeti gyökerű költészetének, és semmivel sem alább való a nagy elődöknél. Ő a magyar gyermekirodalom és annak két úttörő fóruma, a hamar megszűnt szegedi *Jó Barát* és a legendás *Az Én Újságom* című folyóirat megteremtője, a soknemzetiségű Budapest magyarrá avatója, amit bizonyítani szeretnék. De térjünk rá távoli rokonink, nagy elődünk életútjára és rövid laudáció forma életmű-ismertetésre.

Pósa Lajos költő és hírlapíró 1850. április 9-én született a felvidéki Radnóton, (1907 óta Nemesradnótnak nevezzük), Gömör vármegyében. Középiskoláit Rimaszombaton, majd Sárospatakon, a nagynevű református kollégiumban fejezte be. Egyetemi bölcsészdiplomát Budapesten szerzett. Egyéves reáliskolai segédtanárkodás után először Budapesten volt hírlapíró, majd a *Szegedi Napló* munkatársa

lett. Ott alapította első gyermekirodalmi folyóiratát 1882-ben *Jó Barát* címmel 1883-ban kinevezték a szegedi színház titkárának. 1889 végére már országos reputációval rendelkező gyermekköltőként hívta őt a fővárosba a Singer és Wolfner Kiadó. Ekkor alapították meg *Az Én Újságom* című szenzációs gyermekirodalmi folyóiratot, könyvesboltot, rendezvényközpontot, amelynek Pósa 1914. július 9-én bekövetkezett haláláig főszerkesztője volt. Gyermek-felnőtt irodalombarátok százezrei zarándokoltak el az Andrássy út 10. – Károly körút 1. szám alatti Pósa irodalmi palotába, s Pósa Lajos maga is az irodalom zarándokaként járta végig a Kárpát-medence, a történelmi Magyarország minden tájegységét. S nem nagyon tudnánk találni olyan kortárs magyar irodalmi lapot, amelyben ne publikált volna.

E sorok írójának, Pósa Lajos dédunokaöccsének az a megtiszteltetés jutott osztályrészéül, hogy a költőtárs és elől születésének 100 évfordulója alkalmából 2014. május 4-én, anyák napján a falu hagyományainak megfelelően a felvidéki Nemesradnóton, őseinek falujában, Pósa Lajos szülőfalujában megkoszorúzta Pósa Lajos édesanyja, Marcsa néni sírját és emlékbeszédet tarthatott a radnóti református templom gyülekezeti termében Pósa Lajos halálának századik évfordulója alkalmából megrendezett szép ünnepen. Ahogy az anyák napi ünnepen, a július 11-i koszorúzáson is részt vett többek között a Rákóczi Szövetség, a Rákóczi Szövetség Balogvölgyi Szervezete elnöke, Pósa Homoly Erzsó irodalomtörténész, ma már unokaöcsém, Pósa Dénes felesége, Pósa Lajos kutató, a *Felvidék.Ma* főszerkesztője, Pósa Judit, a rimaszombati Pósa Lajos emlékbizottság vezetője, unokaöcsém, Pósa Dénes, a nemesradnóti református gyülekezet főgondnoka. S most, a költő halálának száztizedik évfordulónapja alkalmából tartunk koszorúzást 2024. június 6-án mind a Fiumei úti sírkertben (a Kerepesi temetőben), s a városligeti Pósa Lajos-szobornál. S van még egy évforduló. Pósa Homoly Erzsó főszerkesztő a napokban emlékezett arra több fórumon, hogy 1934. július 1-én, 90 évvel ezelőtt szobrot készített Nemesradnót főterére Margó Ede, a városligeti Pósa Lajos-szobornak is a megalkotója a nagy költőről. Ez volt a trianoni magyar emlékműrongálások után az első magyar szobor az akkori Csehszlovákiában. Ma is ott áll Radnóti Miklós szobra mellett Nemesradnót agoráján. (A másik nagy költő nagyapja, Glatter Jónás Felvidéken volt korcsmáros, édesapja Radnóton született, ezért magyarosította a nevét Glatter Miklósról Radnóti Miklósra.)

Mint a költő dédunokaöccse, Pósa Lajos lelkes olvasója, írótársa, s mint magyar ember is köszönettel és hálával tartozom a nemesradnóti rokonaimnak, és az áldozatkész munkát folytató felvidéki magyar szervezeteknek, melyek ébren tartják a nagy költő emlékét, Hiszem, sőt tudom, hogy odaát, a Mennyek Országában Pósa Lajos is ugyanezt érzi. És hozzám hasonlóan egy kis elégtételt is, hiszen Pósa Lajossal talán minden sorstársánál, kiváló papköltőknél, a református Szabolcska

Mihálynál, anyai nagyapám, Nagy Lajos József a békebeli legendás vámospércsi református lelkész-igazgatótanító legjobb barátjánál, a debreceni papköltővel, Baja Mihállyal, a katolikus Mécs Lászlónál is méltánytalanabbul bánt az 1945-ben kezdődött és 1990-ben megbukott diktatúra, mind véresebb, mind lágyabb korszakaiban.

Mit is köszönhetünk Pósa Lajosnak, a felvidéki Gömör vármegye, Radnót szülöttének, a rimaszombati, majd sárospataki diáknak, a pesti, a szegedi hírlapírónak, a költőnek? Már verseivel divatba hozta a fin de siècle évadján, a bús borongós századvége apokaliptikus hangulatában az életörömöt. A felvidéki, hegyvidéki, az alföldi magyar tájak szeretetét. Azt, hogy a hazaszeretet, a szülők iránti határtalan tisztelet, az élet értékeinek megbecsülése és mindenekelőtt a feltétel nélküli Istenhit vezérelheti vissza a magyarságot és az emberiséget az egyetemes pusztulás apokaliptikus ösvényeiről.

Vannak költők, írók, filozófusok, mint Nietzsche, Rimbaud, Hölderlin, Ady Endre Szabó Dezső, Juhász Ferenc, akik kétségbeesett fároszként toronylanak kortársaik elé, hogy belénk égessék az emberiségre, illetve a magyarságra együtt leselkedő rettenetet. S teszik ezt úgy, hogy fölfedező nyelvi és szerkezeti formákat teremtenek. A másik tehetséges alkotótípus – közéjük tartozik Pósa Lajos is – az adott kor szellemiségébe öltözve, az elődök szellemi hagyatékát mintegy átörökítve a múlt és a jelen legmarkánsabb értékeit mutatja föl. Pósa Lajos verseinek egyszerűségével, tiszta ritmusképleteivel, kalács- és cipóillatú egészséges vidékiségével a millenniumi, a XIX. század végi és a XX. század eleji Magyarország egyik lehetséges és valóságos képét tárja elénk. E képbe beletartozik a cigányozó büsmagyarkodástól a nemzet iránti határtalan hűségig, az anya-, apa- és Istenszeretettől kezdve a szegénység siratásáig szinte minden. Hazudnak azok, kik botorul állítják: Pósa Lajos idealizálta a korszakot. Szegény ember dolgát boldog Isten bírja – e sora talán mindenkinél pontosabban festi meg a korszak baljósabb arculatát is. Azt, hogy vannak emberek az Osztrák–Magyar Monarchia virágzásának évadján, akik lemaradnak az akkori századfordulós millenniumi díszhintóról, s kimaradnak a prosperitás áldásaiból. Magyarán, Pósa Lajos abban az időszakban, amikor már Arany János és Jókai Mór is a dualizmus híveivé váltak, nem engedett a negyvennyolcból, s a magyar függetlenség eszméjéből. Vérbeli, intranzigens szuverenista volt.

Ejtsünk pár szót Pósa Lajos lírájáról is, dédnagybátyánk felnőtt- és gyermekköltészetétől elvitathatatlan a korszakos jelentőség ténye. Kortársai közül nem kevesen akarták Nobel-díjra fölterjeszteni, Hermann Ottó meg is tette. Amit Bródy Sándor az 1914-es gyűjteményes kiadás előszavában így fejez ki: „ha Burns írta volna ezeket a verseket, ma az egész világ tapsolna Pósa Lajosnak. Él még közöttünk egy poéta, aki a magyarság dolgában és érdekében többet tett egyma-

ga, mint talán az összes Emkék. Ő csinálta meg azt a rendkívüli jó tréfát, hogy ma, Budapesten, de más helyeken is, az apák és nagyapák nem tudnak beszélni a gyermekeikkel és unokáikkal, mert ezek úgy beleszerettek abba a nyelvbe, amelyet Pósa írt nekik, hogy nem akarnak németül tanulni és tudni." Bizony, Pósa Lajos kiszorította az elmúlt századvég Magyarországából az idegenszerű fordításirodalmat, az idegen szellemet. A gyermekirodalmon, gyermekfolyóiratán át tette magyarrá a soknemzetiségű Budapestet. Nem is fogjuk föl sokszor, micsoda nemzetmentő nagy tettet hajtott végre azáltal, hogy megmentette és magyarrá tette a soknemzetiségű Budapestet. Szellemiségét tovább éltette halála után először Gaál Mózes, a jeles erdélyi mese- és mondaköltő, majd a náci német megszállás 1944-es kezdetéig Altay Margit. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt sikerült legalább egy *Az Én Újságom* számot létrehoznia az írók forradalmi bizottmányának. Mint tudjuk, a *Szózat,* a Magyar Írószövetség 1956-os felnőtt irodalmi lapjának szerkesztősége ugyan megalakult az idén elhunyt Kárpáti Kamil főszerkesztésével, de a barbár szovjet invázió megakadályozta az első szám kinyomtatását is. Jómagam 1986-tól 1989-ig újjáélesztettem öt szám elejéig *Az Én Újságom*at a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó 1983-tól 1989-ig megtűrt, keresztény reakciós folyóirat-szerkesztőjeként, de azért mentem át főmunkatársnak feleségemmel, Barna Mártával együtt a *Film, Színház, Muzsiká*hoz, mert a főigazgató nem engedte tovább, hogy Pósa Lajos szellemében szerkesszük a lapot, amely ezután nemsokára Csokonai Attila barátom szerkesztésében szűnt meg. Neki volt még egy tétova, egy-két szám után kudarcba fulladt újjáélesztési kísérlete. (Pósák nélkül ez nem megy!)

Pósa Lajosnak nagy mértékben köszönhető, hogy fővárosunk és nemzetünk nem vált áldozatává annak a paradox, képtelen folyamatnak, ami lejátszódott például a Nagy-Britanniában az elnyomott walesi, ír, skót nemzetiségiekkel, kik közül sokan elfelejtették saját anyanyelvüket, s az elnyomók nyelvén, angolul voltak képesek csupán saját, szuverén irodalmat teremteni, verseket, prózákat, kiáltványokat írni a nemzeti függetlenség védelmében. Pósa Lajosnak ezért is, s persze főként keresztyén nemzeti elkötelezettsége miatt kellett bűnhődnie az internacionalista orosz-szovjet bolsevizmus negyvenöt esztendőjén át, s most is kénytelen mellőzést, negatív megkülönböztetést, diszkriminációt elszenvedni a baloldali liberális, új szabadkőműves nyugat európai és amerikai eredetű globalizáció ügynökeitől. Ugyanis Pósa Lajos tudja, amit Kővári László erdélyi írót idézve Széchenyi István hirdet: nyelvében él a nemzet. Vagy amit a másik nagy felvidékről elszármazott, emigrációban, tragikus körülmények közt elhunyt magyar író, Márai Sándor kimondott: Nincs más haza, csak az anyanyelv. Most utalok vissza a beszélem elején megfogalmazott gondolatra: Pósa Lajos életműve nem kevesebb, mint nemzetmentő irodalom!

Ám sajnos a magyar irodalomra, a magyar gyerekekre az ezredfordulón még a száz évvel ezelőtti kozmopolitizmusnál és gyökértelenségnél is súlyosabb veszélyek leselkednek. A televíziós csatornákból, a videofilmekből, a multiplexekből olyan formában árad az agresszivitás, a gyökértelenség, az idegenszívűség kultusza – a jelenlegi baloldali, anyaországi ellenzéki pártoktól is megtámogatottan –, hogy a gyerekek már-már védtelenek a globalizmus, a háborúpártiság, az illegális migrációnak nevezett új hódító háború, és ami már-már rémálom, a szexuális aberrációk kultuszának ezerfrontos támadásaival szemben.

Az embernek egyik szeme sír, a másik meg nevet. Szomorkodunk, ha a nemolvasás kultuszának megannyi negatív anekdotájával szembesülünk, ám örülünk, hogy Nemesradnóton, a Balogvölgyben, Felvidéken, az anyaország fővárosának irodalmi műhelyeiben és az egyházi iskolákban, az anyaország vidéki tartományaiban Debrecentől, Mátészalkától Balatonföldvárig és Hévízig és a gúnyhatáron túli felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, partiumi délvidéki, horvátországi, bácskai, őrvidéki tájakon hazaszerető, irodalomimádó gyerekekkel, fiatalokkal, idősekkel, s szebbnél szebb folyóiratokkal találkozhatunk, a *Muskátli*tól a *Partium*ig, a *Bécsi Napló*tól az egyetlen amerikai–kanadai magyar folyóiratig, a *Kaleidoszkóp*ig. És gondoljunk egy kicsit a kárpátaljai tájakon szenvedő honfitársainkra, s minden ártatlan, magyar és nem magyar emberre, kik idegen birodalmak érdekeiért folytatott kilátástalan háborútól járják kálváriaútjukat. S imádkozzunk, ne ismétlődjenek meg a huszadik század apokaliptikus rémségei.

Éppen ezért érzem szimbolikus jelentőségűnek e 110 esztendős jubileumi kettős koszorúzást. Őszintén reméljük, hogy e megemlékezés is ébren tartja Pósa Lajos felnőtt- és gyermekköltészet reneszánszával együtt az Istenhit, a hazaszeretet, a magyar irodalom megbecsülésének nemes szándékát is.

Befejezésül hadd mondjam el, hogy ha dédnagybátyámra gondolok, legelőször mindig a hazafias versekben különlegesen gazdag magyar líra egyik leggyönyörűbb, telitalálatosan lényegre látó vallomásos magyarságverse jut eszembe. A tudatos örökségvállalás gesztusával kereszteltem első, 1997-ben megjelent első, kései verskötetemet Pósa Lajos *Magyar vagyok* című költeménye nyomán. (*Magyar vagyok*, Magyar Hitvallás Kiskönyvtár 1997)

Pósa Lajos: Magyar vagyok

Magyar vagyok, magyar, magyarnak születtem
Magyar nótát dalolt a dajka felettem
Magyarul tanított Imádkozni anyám
És szeretni téged, Gyönyörű szép hazám

Lerajzolta képed szívem közepébe
Beírta nevedet a lelkem mélyébe,
Áldja meg az Isten a keze vonását
Áldja meg, áldja meg magyarok hazáját

Széles e világnak fénye, gazdagsága
El nem csábít innen idegen országba
Aki magyar, nem tud sehol boldog lenni!
Szép Magyarországot nem pótolja semmi!

Magyarnak születtem, magyar is maradok,
A hazáért élek, ha kell, meg is halok!
Ringó bölcsőm fáját magyar föld termette,
Koporsóm fáját is magyar föld növelje!

Szent István szobra Az Egri Érseki Palota kertjében (fotó: Gergely Gábor)

M. Fehérvári Judit

Egy elpazarolt, de mégis maradandót hátrahagyó élet

Mocsár Gábor (1921. február 24. – 1988. december 3.)

A József Attila-díjas író neve már-már a feledés homályába veszett, emlékezete, munkássága úgy tűnhet, nem élte túl a rendszerváltást. Pedig számtalan legenda vette körül alakját, s valójában az utókor ítélete hibás, hiszen a *Pirostövű nád* című könyvéből készült film ma is a Magyar Képzőművészeti Egyetem alkalmazott látványtervezői szakának tananyagát képezi. Gyanítom, inkább a képi anyagának megformálása miatt, de ez így is tény. A gúthi erdőben, saját bevallása szerint vákáncsos családban született. „A vákáncsos[1] debreceni erdőtelepítő, aki az általa beültetett erdőparcellát (a vákáncsot) a fák felnövekedéséig gondozta és a facsemeték között saját szükségletére kapás növényeket termesztett." Ez az állítás azonban nem valós, mert a családi ház a három fiúé (Gáboré, Andrásé és Kálmáné), mindig ugyanaz maradt. Szeretett azzal is kérkedni, hogy felmenői között romák is voltak, de ezt is csak az irodalmi képzelet szülte. Egy technikumot és a Református Kollégium osztályait is elvégezte, így nem egészen a géplakatosságból jutott el az írásig, hiszen ennél sokkal több tudás birtokában volt. Házasságai nem sikerültek. Az első felesége, Diószegi Irén Jolán elméje 1956-ban érthető módon megbomlott, hiszen akkor egy ideig Pesten éltek abban a házban, amit három napon át lőttek az oroszok. Ekkor a férj nem tudott hazamenni, mert annyi híreket gyűjtött, amennyit csak tudott, miközben a három hónapos csecsemőjük, Mocsár Ágnes az édesanyja karjaiban elhunyt. Annyi bizonyos, hogy csak ebből a házasságból született élő gyermek, ifjabb Mocsár Gábor, akit az édesapja nevelt, miközben az első neje után élete végéig asszonytartást fizetett. A második nász egy volt ezredes özvegyével még ennél is cifrábbra sikerült. Az ugyanis rendszerellenesség miatt feljelentette, s a harmadik, a szegedi nő sem tette boldoggá. Ő is, a fiú is sérültek ezekben a kapcsolatokban, amelyek nem a várva várt boldogságot hozták el. Azt azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a munkások életét szociográfiai eszközökkel először ő térképezte fel, s azt sem, mekkora szerepe volt az 1956-os *Tiszatáj*-botrányban, mikor szabadjára engedte Nagy Gáspár *A fiú naplójából* című szabadságot kérő, s a harminc esztendővel azelőtti eseményeket forradalomként definiáló versét. Ezután került vissza Debrecenbe, s a várostól nem fogadott

[1] https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-1116.html

el egy Piac utcai polgári lakást, inkább vásárolt magának egy lakótelepit a Csapó utcán. És orvosi értelemben is csodának számított, mert Magyarországon először rajta végeztek teljes művénacserét még Szegeden.

Ha Mocsár Gábor jelentőségét szeretnénk megtalálni, akkor azt kell megállapítanunk, hogy helytörténészként nagyszerű munkát végzett. Egyébként éppen olyan hirtelen haragú volt, akárcsak a fia. A *Délibábjaim városa* című könyvében írottak miatt perbe került a református egyházzal is. Hagyatékának azon része, amely a birtokomban volt, ma is méltatlanul a Debreceni Irodalmi Múzeum pincéjében hever azokkal az 1956-os újságokkal együtt, amelyeket az ország minden pontjáról összegyűjtött, mert pontosan tudta azt, hogy akkor forradalom történt, s ez a tény azonban nem közismert, miképpen az sem, hogyan tört meg egy meggyőződéses kommunista élete abban az esztendőben. Úgy hiszem, az sem mellékes, ahogyan a fiatal tehetségeket felkarolta, segítette. Ördögh Szilvesztert ő fedezte fel, s élete végéig legendásan jó kapcsolatuk volt. Az utókor Hajdúhadházon is emelt számára egy múzeumot, amelyet egy évtizeddel később felszámoltak, de a megnyitón Kiss Tamás debreceni költőn kívül az akkori magyar írótársadalom jelentős része megjelent, s üdvözölte a kezdeményezést. És az utókor adósa maradt az önéletírása harmadik kötetének kiadásával is, ami már a rendszerváltozás szükségességéről szól szinte a teljes, háromszáz oldalas terjedelmében. Ha még néhány esztendőt élt volna, felnővén akkori önmagához, Taar Ferenchez hasonlóan sokkal elismertebbé vált volna. Nem mellesleg, Taar Ferenccel közösen írták a *Tanyavilág – bomló világ* című, szociográfiai témájú könyvet, s halála után a közösen megkezdett kutatásaikat is ő öntötte formába.

Madarász Imre

Szerzőtárs? Beszélgetőpartner? Főszereplő?

Az életinterjú mint Moravia-műfaj

Miért lett az életinterjú „Moravia-műfaj”? Hogyan váltak a beszélgetőkönyvek Alberto Moravia életművének szerves, sőt fontos részeivé? Soha meg nem írt önéletrajza pótlékaiként? Vagy éppen azért, hogy a regényeiben, illetve azok mögött rejlő önéletrajzi elemekre mutasson rá általuk? Ezzel egyfajta értelmezési kulcsot is kínálva hozzájuk? Mert annyira szerette a párbeszédet nemcsak középszerű drámáiban, de legjobb regényeiben is (például *Az unalom*ban) hogy azokat „regénynek álcázott drámáknak” minősítette[1], és egyáltalán ő maga dialogikus viszonyban volt korával, annak kérdéseire és kihívásaira igyekezett minduntalan válaszolni, a „reaktivitás”[2] egyéniségének és munkásságának meghatározó vonása volt? Netán a benne és műveiben is élő, pályáját végigkísérő zsurnalizmus miatt? A felelet aligha vagy-vagy, sokkal inkább is-is.

A jelen írás a témája szempontjából alighanem legfontosabb három Moravia-könyvet helyezi fókuszba, kétszeresen is időrendi sorrendben, vagyis az „életbeszélgetések” elkészültének és megjelenésének sorrendjében, mely kötetek a szerzőség feltüntetése szempontjából is érdekesek. Az első borítólapján és címlapján Enzo Siciliano szerepel szerzőként: „1967 őszétől 1971 januárjáig” készült „magnetofonra rögzített beszélgetéseket” tartalmaz, és 1971-ben adták ki.[3] A második magának Moraviának a neve alatt jelent meg „Nello Ajello gondozásában” először 1978-ban, „kevéssel azután, hogy *A közönyösök* és a *Római történetek* szerzője betöltötte hetvenedik életévét” (később is, 2008-ban, posztumusz).[4] A harmadik pedig Moravia és Alain Elkann társszerzőségében 1990-ben, az író elhalálozásának esztendejében, ezért címének csakugyan megfelelve, a lehető legteljesebb „életrajzot” tartalmazza.[5]

A különböző szerzőmegjelölések általános távlatokban is felvetik a kérdést: ki egy interjúkötetnek, életrajzi beszélgetőkönyvnek a szerzője? A kérdező, aki végtére is meghatározza, konkrétan miről folyjon a társalgás, a vallomás, az emléke-

[1] Alberto Moravia – Alain Elkann: *Vita di Moravia.* Bompiani, Milano, 1990, 258. o.

[2] Enzo Siciliano: *Moravia.* Longanesi & C. társa, Milano, 1971, 9. o.

[3] Siciliano, 9. o.

[4] Alberto Moravia: *Intervista sullo scrittore scomodo (a cura di Nello Ajello).* Laterza, Roma–Bari, 2008, V. o.

[5] Movaria–Elkann

zés? A válaszadó, akiről tulajdonképpen az egész életkonverzáció szól? Mindketten? Hol az egyik, hol a másik?

Mindennemű önéletrajzi megnyilvánulás alapkérdése a hitelesség, a valóságtartalom, a tényszerűség. A Siciliano-könyv ezzel a meghökkentő kérdés-felelettel indít: „– Bosszantó számodra magadról beszélni? – Igen. – Miért? – Ugyanazért, amiért sosem vezettem naplót. Szeretek tervezni, építkezni. Más szavakkal szólva, kevéssé vagyok őszinte."[6] A két kijelentést egyesek kiáltó önellentmondásnak, mások önleleplező beismerésnek minősíthetik: Moraviát senki sem kényszeríthette arra, hogy többé-kevésbé vaskos kötetekben „beszéljen magáról", vagyis a „kevéssé őszinte" önminősítés rögtön a „felütésre", a dialógusnyitányra is vonatkozhat. És a folytatásra? Sergio Saviane és Costanzo Costantini leplezetlenül rosszindulatú pamfletjei ismételten hazugságokat, csúsztatásokat, hamisításokat, önellentmondásokat, „jellemgyengeségeket" olvastak Moravia fejére[7]. Mindezek fényében végképp elbizonytalaníthatják az olvasót a feltárt intimitások, kibeszélt indiszkréciók önmagáról, s még inkább másokról (például első felesége, Elsa Morante, *A Történelem* világhírű írónője szexuális szokásairól, szeretőiről, „nem hivatásos" prostitúciójáról, „pénzes" kapcsolatairól, élethazugságairól, hisztériáiról stb.).[8] Más olasz írótársakról emlékezve is pletykákat vegyített „odi et amo" kettősséggel, ingadozással, legjobb és legnagyobb íróbarátja, Pasolini esetében a tőle megszokottnál messze nagyobb tisztelettel.[9] S a múltbeli elődök, klasszikus örökséghagyók megítélésében is inkább a „szeretem-nem szeretem" magánízlése érhető tetten, mintsem valaminemű elvi következetesség: mint „Dosztojevszkij tanítványa" regényíróként megpróbálta „Dosztojevszkijt Manzonival egybeolvasztani", Byront „nagy költőnek" ítélte, az angol lord példaképét, Alfierit viszont nem, Thomas Mannt sem becsülte rangjához illően, kivált az „olvashatatlan" *Varázshegy*et[10] szólta le nyeglén. A meghökkentés, az

[6] Siciliano, 12. o.

[7] Coscanzo Costantini: *Moravia e le sue tre disgrazie.* New Books, Roma, 206, 99., 122., 123., 133–141. o. stb.

[8] Siciliano, 51. o.
Moravia–Elkann, 112–115. o.
Costantini, 20. o.
Renzo Paris: *Moravia. Una vita controvoglia.* Mondadori, Milano, 95. o.
René de Ceccatty: *Alberto Moravia.* Bompiani, Milano, 2010, 265. o.

[9] Ajello, 127–158. o.
Moravia–Elkann, 196–200., 223–232., 251–255. o.

[10] Moravia–Elkann, 35., 39. o.
Ajello, 25., 99., 105. o.
Siciliano, 148. o.

eredetieskedés vágyától vezetve gyakran ragadtatta magát képtelen paradoxonokra: „az olasz irodalom unalmas"; „az olasz kultúra inkább festői, mint irodalmi", „az olasz irodalmat és festészetet össze sem lehet hasonlítani" (mely egybevetés-rangsorolás a magyar olvasónak Szerb Antalt juttatja eszébe[11]); „a vallások sosem kedveznek a művészetnek" (– állítja egy katolikus országban, Dante, Leonardo, Raffaello, Michelangelo, Caravaggio, Bernini, Manzoni hazájában); „a modern világ nagyon vallásos" (a felvilágosodás után?); „az egyház egyenlő Olaszországgal, Olaszország pedig az egyházzal" (a Risorgimento után? a terjedő vallástalanság korában?); „a fasiszták azt hitték, forradalmat csinálnak, pedig csak a Risorgimento nacionalista irányzatát folytatták" (patriotizmust, nacionalizmust és fasizmust így összekeverni: Mazzini forog a sírjában!); a kereszténydemokrata „rezsim alapvetően nem sokban különbözött a fasiszta rezsimtől" (az iméntihez hasonló abszurd összemosás, folyamatossági rémlátomás); „Mao humanizmusa… tisztelte az emberéletet és az emberi jogokat" (tomboló zsarnokságával? tömeggyilkosságaival? népirtásaival?); „a család alternatívájaként… kommunákban kellene élni, három-négy családnak együtt lakni, de szexuális promiszkuitás nélkül" (no comment)…[12] Ezeknél az ostobaságoknál összehasonlíthatatlanul érdekesebb, amikor saját ideológiai és esztétikai kapcsolatairól vall, *„A római lánytt*, az *Egy asszony meg a lányát* és a *Római történeteke*t ihlető népnemzeti mítosszal", az egzisztencializmussal, a marxizáló freudizmussal vagy freudiánus marxizmussal („Freuddal integrált marxizmussal")…[13] A beszélgető könyvek dialogikus dialektikával teremtenek szellemi feszültséget, hol zsurnálkíváncsiskodással, hol írótársi empátiával „provokálnak" (= hívnak elő) vallomásokat egy jelentős európai író műhelytitkairól és konfliktusairól, kölcsönhatásairól, összhangzatairól és disszonanciáiról századával.[14]

---

[11] Szerb Antal: *A világirodalom története* (1941). Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980, 250. o.

[12] Siciliano, 143., 144., 157., 152., 149. o.
Moravia–Elkann, 70., 169. o.
Ajello, 85–86., 193. o.
Vö. Madarász Imre: *„Fényes csalatásba merülve". „Útitársak" útvesztői.* In Madarász Imre: *Klaszszikus kapcsolatok. Összehasonlító italianisztika.* Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015, 213–233. o.

[13] Moravia/Elkann, 191., 28., 126. o.
Ajello, 182–183. o.
Siciliano, 61, 76. o.
Vö. Madarász Imre: *Moravia és Sartre.* In: Madarász Imre: *Rómába minden úton. Az italianista zarándoklatai.* Hungarovox Kiadó, Budapest, 2023, 193–204. o.

[14] Ld. még Madarász Imre: *Korkép vagy kórkép regénytükörben. Moravia, a regényíró remekírás és kultúripar között.* In: Madarász Imre: *„Kik hallgatjátok szerteszórt dalokban…" Olasz klasszikusok – mai olvasók.* Hungarovox Kiadó, Budapest, 2000., 79–94. o.

Handó Péter

Felnövés

Vers rakódik a fára.
Mintha szárnyak lengnének,
suhognak a gyöngyszavak.
Csak egy csöpp szikra kell, de
ne gondolj a halálra,
ha a papír lángra kap.
Könnyülő hamvpelyhekben
száll az akasztott ének.
Még ne ásd a sírodat!
Most hull a versed lelke,
s átjárót üt a csenden.
Dobd csak el a tejfogad!

Megrendelt jövő

Sárral telnek a zsúfolt lövészárkok.
Csizmád szárából fölbuggyan a lé.
Könnyű vagy, akár a sóhaj. Várnod
nem kell. Cirpegésed mint a tücsköké.
Kabátod gombja elmerült végleg.
Szaglik a tested, bárhogy mossa az ég.
Még kapsz levegőt. Kívül-belül éget.
Körötted üres tölcsér meg fazék.
Veled takaródzik az est, a rühes.
Többé egy atomszél sem vet odébb.
Gyönge vagy. Rajtad már senki sem
keres.
Emlékedet listázzák. Megmaradsz,
akár a köréd sodort csonthordalék.
Fejedre hullhatnak pernyehavak.

Axióma

A világ nem lehet máshol,
mint ahol éppen játszol.

Hadgyakorlat

Gyermekek, fegyvert a kézbe!
Ma ellenséget ölni tanultok.
Lőjetek bátran, mintha Isten kérne
tőletek vért és áldozatot!
A grundon ti már ne játsszatok!
Minden életnél drágább a béke.
Most lehet a fiú dicső halott.
Vállgödrötökbe támasszátok a tust!
Mások jaját nem kell meghallani!
Nevelek belőletek jó vazallust.
Még a kifordult bél is pont az, ami.

Lesz bombatölcsérben kapott fagyi.
A célkeresztben mozgó mind gyanús.
Ha megölitek, nem fog bántani.

Axióma

Mint éltem, úgy halok.
Angyalok szemében
üres hely vagyok már.
Sorsom elvetéltem.
Túl jutok valamin.
Most vár a kín, mert az
ember sosem vétlen.

Csák Gyöngyi

Arra tartanék

csak a nincs zúgása,
csak hiány halálos örvénye forgat –
testemből megszökik a kacér rózsaillat,

pedig arra tartanék még,
ahol a remény vérszegénylik,
felejteni sötét jelentéseket,
magot hinteni képzelt madaraknak,
le ne sodorják szárnyaik
a világról az ereszt.

Aki a rózsát

becsülöm, aki a rózsát
gyöngéden érinti meg,
s álmára kíváncsian
óvatosan hajtja szét
az alvó szirmukat,

naphosszat áll a romos
kertben, hogy megértse
a virág túlkomplikált szerelmét,
méhzümmögés-nászindulóra
rovarszárnyakon
miként érkeznek meg-
termékenyítő porok;

becsülöm, aki gyöngéden
puhatolja a rózsa lelkét
lényegemben és hipnózissal
könnyít fájdalmamon.

Lázálmok

Világegyetem –
cseppjét kínálja fel a
nagylelkű tenger

***

Beszakad a híd
míg lélektől lélekig
egyensúlyozunk.

***

Lesből támadt s meg-
érintett egy mérgezett
nyelvű varánusz

***

Érzem valami
készül aminek senki
sem kegyelmezhet

Egyes szám harmadik személyben

Szólni egyik sem mer;
inkább rejtekén lapít;
megnyugvással konstatálja
még nem gyávább a többinél.

Tekintetébe rég
a kihaló lovak
szomorúsága fészkelt.

Retteg a felhígult erkölcsű
lelkében beteg néptől,
Befelé sorvadó törvényei miatt
egyre jobban retteg a tükörtől.

Erkélyjelenet

Szemérmetlen galambok
veszett turbékolásba kezdtek.
a hangos légyott
erkélyemen zajlik,
nem érdekli őket.
a reggeli fagy sem
magasról tojnak
a világ dolgaira –
a lángoló Ausztrália
pusztuló élőlényeire,
a hong-kong-i tüntetéssorozatra.
Indonézia árvizeire
tojnak a kül- és belharcokra
ki mikor tölt magáról –
meztelen képet a netre.
magasról tojnak az egymás
torkát bőszen szorongatókra
minden napi szinten vívott
ócska, hatalmi harcra
élnek maguknak, magukért
szemérmetlen szerelmi
jelenetek közben
ezt kellene tenni
kimaradni ócska helyzetekből
mielőtt bezár a világbolt
mielőtt besötétül végleg.

Csáky Károly

Ipoly-parti füzek

Mint kivert kutyák,
állnak otthonra
vágyva
az öreg
füzek.

Néhányuknak
még cibálja
kócos fejét
a szél,
de már vonyít a társtalan-
ság.

Majd
földbe gyökerezett lábakra
borul a test,
de még kizöldell belőlük
így is
az élet.

Arrébb
új medret terveztek
a folyóknak;
vizük már
sötét tükör,
s nem tekint bele
a múlt sem.

Köszöntő helyett

Anyám,
születésemben
csak te vagy
meg én.
Most hetven év után
már csak a föld s az ég
köt bennünket össze.
Te ott fent tisztulsz,
törölve vétkeimet,
én meg itt
lent,
megérintve
lelked sugallatától,
magasztallak téged.

Köztünk
csak az Isten
mosolyog
átölelve téged,
hogy örömkönnyeid
hullajthasd most rám.

Levélféle helyett

Elmentél,
hogy visszaküld
fecskéinket,
mint nagyanyád
tesmagi házadhoz,
ahogy azt egykor mondtad.

Most hosszú szünet után
itt vannak újra
Istennek madarai
erkélyünk sarkában,
kis padod fölött,
s hallgatom csivitelésüket
hiányoddal bár,
de tudom, képletesen
benne vagy minden
reggelünkben,
éjszakáink csöndjében,
a virrasztásban,
a repülésben,
a költözésben,
s a
visszatérésben
– az Úrnak
elrendeltetése szerint.

Feszület, Egri Érseki Palota
(fotó: Gergely Gábor)

Orosz Margit

Védtelenül

Hajnal
valahol távol, a völgyben, szélen
bomlik a hajnal bíbor színében,
ablakot nyit széles e világra,
hűs huzat babrál kócos hajába',
kávéját tölti, hosszasan nézi:
új nap, új reggel mit hoz majd neki.

Reggel
tegnapi múltból arcok sorjáznak,
feszülnek érvek, késes egymásnak,
zavaros világ gátlástalanul
öklét megrázza, kiabál vadul,
tömegben árván magában maradt,
(mert) szavakkal babrált ez idő alatt.

Aztán
nézte a parton fűzfáknak sorát,
kristályos vízben mosta meg arcát,
bezárta magát egy szűk világba,
kényszere szülte boldogtalanságba,
picike öklét most ő is rázza
vétlenekre - a védtelen, árva.

Madonna, Egri Érseki Palota
(fotó: Gergely Gábor)

Csontos Márta

A harag hét pohara

Láthatatlan kezek most újra öntögetik
Isten haragjának hét poharát,
a földi királyok kiadták a hadiparancsot
angyal jelmezbe bújva táncolnak, nyomukban
pénz folyik, szivárvány a fényűzés tűzijátéka,
s nem tudni ki nevet a végén ebben a társasjátékban
a szelleműző világasztalon.
Új formákat ölt a lét metamorfózisa.
A zöld lombok tépett-szürke arccal
zuhannak a földre, a Nap sugarai gyilkos tüskéket
szórnak az égre, a madarak szárnya csupa vér,
szennyes lében zihál a lét tüdeje, behívót küldtek
minden lelkes lénynek a romlás műhelyébe.
Eljött a leszámolás ideje,
kihűlt csillagok fulladnak zavaros tengerek sötétjébe.
És a templomok falain fekete nyomot hagy az ördög keze,
az ősök szobrait darabokra töri a gyűlölet ereje,
s már nem tudni, hogy az ember aljas vagy tudatlan állat.
A szívekből kihajtott édenkerti fákat megszállták
emberarcú fenevadak.
És az égitestek a pokol kemencéjébe bújnak,
a szemekben is bolond lángok kóválygognak, az
igazság túllépett a földi barikádon.
A végrehajtótó kezében remeg az ötödik csésze, felbolydult
felbolydult zsibvásár lett tér és idő keveréke.
Az emberszabásúak nem néznek már többé az égre,
nyelvükre vastagodott a káromlás, szitkokat
szórnak Isten szent nevére.
És a tisztátalan lélek utat nyit hamis próféták
szájában, jönnek, mint mosolygós álarcot
öltött férgek; és végveszélyben van az Élet.
Jön a hegyomlás,a földcsuszamlás, tumorok
csúfítják a fák törzsét, tűzrózsák petárdái
perzselnek a pipacsmezőkön, az emberek már nem
tudják hova tartoznak, csak egyetlen utolsó lehetőség
van még; új lappal mattot adni a haragnak.

A félelem breviáriumából

„A szabadság ott kezdődik,
ahol megszűnik a félelem”.
(Cullen Hightower)

Megbontottad az egységet Ég és Föld
között, s most nem tudod, melyik
oldalra állj, nem hagytál sehol jelet.
A parazsat homok alá kotortad kertedben,
kiűzted a fényt a lombok közül, s mint
hentes a pulton bárdjával teszi,
felapróztad, kiporcióztad érzéseidet.

Nem álltál meg a célszalagnál, a győzelem
szárnyán nem nőttél magasba, csak menekültél
saját szabadságod elől, nem vetted át
a zászlórudat Delacroix amazonjától.

Megbabonázott vásznadon a felhők osztódása,
a tenger lázas hullámainak haldoklása; megtorpantál.
Most fojtogatod magad önsajnálatod oldalában,
s már gyűlölni sem tudod saját szenvedésed,
nem tudod véleményedet jól odamondani,
csak lassan kortyolod a kimért adagot.

Betonfalat öntesz magad köré a béke porából,
kémlelőnyílást hagysz és tágas lőréseket,
csak fehér zászlódnak nem hagysz talpalatnyi helyet.

Cantare volo et cantari volo*

Csak volna az én kezemben
e nép, majd elűzném Abiméleket…
(Bírák Könyve, 9.29)

Itt most lobog a tűz,
a dogmák mégsem égnek,
a gyertyafény- próbát kiállták.
Mert nincs igazi világosság,
csak mutatványosok vannak,
akik mindent ravaszul kiterveltek,
s a kalandor szenvedély ürügyén
lélek-darálóba préselték
az előjeleket rejtő virágfejeket.

Itt most a színek mezítelenek,
az illatok szétszakadtak, a sugarak
felszívódtak öngyilkos ösztönök
árnyékába, s nem látják a támasz-
pontról, hogy valami mégis közeleg.

Mi meg itt téblábolunk
az összetört harangok között,
félünk, hogy az idegen dal bekormozza
az eget, félünk, hogy az erdők kivetik
magukból a megbecstelenített lepketesteket.

Végül nevet adunk a Felismerésnek,
s a szuperhold vöröslő fényében,
arccal a vérengző sötétnek végig-
csináljuk a Nagy Kalandot, s a kékre
meszelt homályból az Írás szerint,
várjuk Illyést, s az ünnepi Szekeret.

* apokrif János Evangéliumából *(Dalolni vágyom és dallá válni)*

Balajthy Ferenc

Nem a versből éltem

(Arctalan ar/c/s poétika)

Lettem?! – S lehettem volna akárki!
Kopottas koldus, – bár akár királyfi!
Az ölni, vagy ölelni nekem nem egy,
Jöttment alak, aki mindig lépre megy.

Nem öltöttem fényes flancokat soha.
Bába volt fölöttem néhány ostoba. –
Díjakat nem kaptam, került a babér,
De, sorba se álltam kenyérért, halért!

Nem kevés év az, – mit adott az Isten,
Társammá szegődött a van, a nincsen.
Ám, aprócska örömök boldoggá tettek.

Nem kérek, de adok, amíg lesz erőm,
Mit írtam, – sírfelirat bús szemfedőn:
Nem a versből éltem, de azok éltettek!

Felföldi Csaba

Remény

Förtelem tépáz,
sekély vizű patakban
fuldoklom, múlok.

A levegő sűrű, áporodott és… nehéz. Mélán ballag az előtte lépkedő sarkát bámulva. A következő rothadó hullát is próbálja minél nagyobb ívben elkerülni. De nem az ocsmány látvány és az orrfacsaró bűz miatt. Ahhoz már hozzászokott. Letekintve rá a saját lelkiismeretét juttatja eszébe…

Hová vezet? Miért ballag ilyen komótosan? Kivel kell találkoznom? És egyáltalán mi ez a hely? Az első nap még csak állattok oszló tetemei között kellett lavíroznia, ám a napok bomlásával már az emberi hullák egyre sűrűsödő útvesztőjében botorkál a fekete csuhába rejtett alak hátát fürkészve. A fák is halottak körülötte. Csupán a lába alatt cuppogó, felázott, foszló avar jelzi, hogy hajdanán élet nőtt rajtuk. Elméjének egy nyirkos odújából fagyos visszhangként csendülő hang emlékezteti pusztán arra, hogy valamikor ő is élt. Ha életnek lehet nevezni azt a néhány évtizedet, amit robotoló kis rabszolgaként tengetett, meggörnyedve a lelkén cipelt terhek súlya alatt. Akkor még hitte, hogy helyes feláldoznia önnön szabadságát az alázat oltárán. *Tévedtem…, mint oly sokszor életemben…*

A sűrű ködfátylon keresztül érkező távoli fénycsóva hirtelen látványa a remény egy picinyke magját ülteti a szívébe. A reményét, amely elkísérte élete fák és virágok nélküli mezején. A remény, mely éltette… mint kiderült, hiába. A remény, mely egy csalárd, alamuszi szerető volt csupán, ki oly sokszor kecsegtette alantas ígéreteivel. Ő pedig mindannyiszor itta fülébe súgott, galád szavait. Bár ne tette volna… De már késő. Mindennek vége. Vagyis reméli… *na, már megint megjelent a köpönyegforgató…* De mit tehetne ellene… *MIT?* Túl kicsi ő ahhoz, hogy bármit is tehessen. Főleg most… főleg itt… mindennek a végén…

A szürke hamueső áztatta holt fák szűnni nem akaró végtelenjében tett utazása végéhez közeledve megfáradt lábai egyre nehezebben tapodják a rothadó avartól sikamlósság vált talajt, miközben a förtelmes bűz megállíthatatlan terjengése savas okádékként marja félelemtől összeszorult torkát. A fekete csuhába rejtett alak hirtelen megáll. Napok, hetek, talán hónapok óta először. Nem tudni. Itt, mint minden más, az idő is halott. Majd lomhán hátrafordul. Narancssárgán parázsló szemével egyenesen az övébe néz. Száj nélküli szürke arcán nem tükröződik érzelem, pusztán izzó szemének végtelen lángtengere ébreszt benne félelmet. *De legalább nem a reményt.* A nemrég még oly távolinak tűnő fénycsóva egyszeriben

karnyújtásnyira van tőle. A fekete csuhába rejtett alak oldalra lépvén utat enged neki.

– Hát itt vagy – csendül a fénycsóvából egy szelíd hang. A nőt meglepve éri. Nem is igazán a semmiből előtörő hang, hanem annak lágysága. Egy ilyen zord helyen idegennek hat. – Válaszút elé érkeztél – folytatja selymesen. – Azonban előtte még számot kell adnod tetteidért.

Szóval igaz. Létezik… léteznek. Vajon melyik áll most előttem. A fekete csuhába rejtett alakból ítélve nem a haragvó, hanem a végrehajtó. Ellenben jámbor hangját halva…

– Már megint reménykedsz? – kérdi a továbbra is barátságos hang. – Pedig elég időd volt elmélkedned és rájönnöd, hogy minden remény hamis. Hamis, mint minden más, mi a jövőben létezik. A remény a cselekvés lábain lévő béklyó. A remény a jelen pillanatának megfeketedett kalodája. Higgy! Ne a haragvóban, és ne is a végrehajtóban. Csakis magadban. Ők nem léteznek, ellenben Te… Te vagy Minden. Hiszen egy vagy a Mindenséggel. Te vagy a haragvó, te vagy a végrehajtó, te magad vagy a halál.

A fénycsóva finoman rezegni kezd saját körvonalán belül, majd egy emberi alakká formálódik. A nő döbbenten nézi, miközben felismeri benne saját maga tükörképét. – És persze te vagy a jóságos, te vagy a megbocsájtó, te magad vagy az élet. Csakis magad előtt kell elszámolnod tetteidért. Csakis te büntetheted vagy oldozhatod fel magad. Most pedig dönts! – utasítja tükörképe. Saját fénylő lénye, látva hallgatását, megtöri a zavarodottság homályába burkolódzó csendet.

– Szerinted miért ezen a halott vidéken meneteltél?

A nő nyugtalanul tördeli átfázott kezeit. Felnéz a fekete égboltra, honnan sűrű, szürke, hamu kezd alászállni az élettelen vidékre.

– Talán… – kezdi alig halható hangon. – Talán a pokolban vagyok… ide kerültem halálom után.

Fénylő lénye somolyogva figyeli a még emberi mivoltát.

– És miért a pokol? Miért nem a Mennyország? Mi a bűnöd?

A nő próbál visszaemlékezni élete főbb állomásaira. Nehezére esik. Oly messzinek tűnnek. Már a halála is csak egy távoli varjúkárogásként zendül a holt fák rengetegéből.

– Néhányszor csaltam az egyetemi vizsgáimon… még gyerekként elloptam egy nyalókát a közeli boltból…

Fénylő lénye hangosan felnevet.

– Ne butáskodj, hiszen ezek jelentéktelen dolgok. Ezért senki sem kárhozik el.

A nő tovább pörgeti élete perceit elméje képzeletbeli vetítővásznán, miközben a köd egyre nehezebb súlyként telepszik görnyedt hátára. A távolból a halott fák ágai megfeketedett karomként merednek a zord ég felé.

– Hazudtam. Sokszor… sok mindenkinek… – látva fénylő lénye kérdőn rámeredő tekintetét, folytatja. – A szüleimnek, a férjemnek, a gyermekeimnek… akik nagyon hiányoznak – szemét keserű könnycseppek áztatják. – Szeretném őket legalább még egyszer magamhoz ölelni – most már hangosan zokog.

– Folytasd, kérlek!

A nő kézfejével megtörli szemeit, miközben a háta mögött keserves gyereksírás kezdi marcangolni az áporodott levegőt.

– Számtalan rémes gondolatom volt a családommal kapcsolatban… a gyermekeimmel kapcsolatban… – csendül megbánástól átitatott hangja. – Sokszor éreztem, hogy nem bírom tovább. Sokszor szerettem volna otthagyni az egészet. Persze mindannyiszor megbántam, és tudtam, hogy csak fellángolt haragom pillanatnyi hevében gondolom így.

Tükörképe barátságosan mosolyog.

– Ez még mindig semmi. Ha ezek számítanának, akkor az egész emberiség elkárhozna. Folytasd, kérlek!

– Gyakran harcoltam… nem is… mindig harcoltam. Minden átkozott nap, minden egyes keserves percében. Jó szülő vagyok? Jól végzem a munkám? Miért nem azt csinálom, amit szeretnék? – a szavakat megkövesedett ürülékként veti ki magából. – Meddig akarom még elfecsérelni az életem jelentéktelen dolgokra? Miért nem játszom többet a gyermekeimmel? Miért nem tudom kielégíteni férjem szexuális fantáziáit? Kevés vagyok neki? Szeret még? Egyáltalán, én még szeretem őt? Miért kell minden időm másokra áldoznom? Miért érzem ezt áldozatnak? Hiszen én akartam. Én akartam férjet, én szerettem volna gyerekeket. Én alázkodtam meg a főnökömnek. Én akartam megfelelni az egész világnak. Én, én, én… Unom a mindennapok mókuskerekét. Nem bírom… nem bírtam tovább… Miért zakatolnak állandóan ezek a gondolatok bennem? Miért ez az őrült? Csak csendet szeretnék… nyugalmat… – ismét zokog.

Fénylő lénye közelebb húzódik, és megfogja remegő vállait.

– Na ez már valami – mosolyog szelíden. – Kivel harcoltál?

A nő vesz egy mély lélegzetet. Hirtelen tüdejét tiszta, frissítő levegő tölti meg. Felnéz. A köd egyre halványabb, az égből lehulló hamu sem olyan sűrű már.

– A férjemmel, a gyermekeimmel, a főnökömmel, a szomszéd átkozott kutyájával… – nagyot sóhajt. – Mindenkivel…

– A legfontosabbat kihagytad. Pedig már tudod. Csak félsz bevallani. Pedig ezen a helyen már nemigen van mitől félned.

A nő felemeli tekintetét, egyenese fénylő lénye szemébe néz. – Veled… magammal…

Tükörképe megsimogatja elgyötört arcát. Az arcán ülő ráncok kisimulnak, vonásai megfiatalodnak.

– Folytasd, kérlek!

– Gyakran féltem… nem is… mindig féltem… vagyis inkább rettegtem. Rettegtem a megfelelési kényszerem miatt. Rettegtem testem mulandósága miatt. Rettegtem családom tagjainak egészsége miatt. Rettegtem a rám bízott feladatok elvégzése miatt. Rettegtem az idő múlása miatt… az elpazarolt évek miatt. Rettegtem a férjemtől, a gyermekeimtől, a főnökömtől, még attól a nyamvadt kutyától is… – zokog… ismét.

Tükörképe újfent közelebb húzódik. Megsimogatja kócos haját.

– Csak így tovább – kacsint rá. – És kitől rettegtél leginkább?

A nő felemeli fátyolos tekintetét. A távolba réved, hol a megfeketedett fák ágain rügyek pattannak, halott ágaikon piciny levelek növekszenek. A gyermeksírást halk kacajok váltják. Az égbolt feketéből szürkére vált, s már a hamu sem hull alá.

A nő ismét fénylő lényére tekint. – Tőled… magamtól…

Tükörképe a vállaira teszi kezeit. A nő görnyedt háta kiegyenesedik.

– Folytasd, kérlek!

– Gyakran alázkodtam meg mások önző vágyainak. A férjem akaratának. A gyermekeim vágyának… kik nagyon hiányoznak… kérlek, engedd, hogy még egyszer láthassam őket… – de fénylő lénye nem felel, így visszafolytja a torkát mardosó keserűséget. – Meghunyászkodtam a mindennapok elvárásainak. A hatalommániás főnököm nárcisztikus személyiségének. És persze annak a rohadt kutyának… – most nem zokog, csupán könnyes szemmel vizslatja tükörképét.

Fénylő lénye megfogja mindkét kezét.

– Bátor vagy – mosolyog. – És még kinek alázkodtál meg?

A nő lenéz, és látja, hogy a bűzös avarból aprócska virágok bontják szirmaikat. Friss pázsit burjánzik körülöttük, hol piciny pillangók fogócskáznak a virágok tarka szirmai között.

A nő felnéz, fénylő lénye szemeit is könny áztatja. – Neked… nekem…

Tükörképe hirtelen magához öleli. Könnyeik felszáradnak.

Lomhán kúsznak el
tovatűnő fellegek
közeledő fény.

– Mindenki harcol – kezdi fénylő lénye. – A párjával, a gyermekeivel vagy akár a szomszéd kutyájával. De mindezen harcok csupán színjátékok. Egyetlen harc létezik, egyetlen harc számít. Csupán ezt az egyetlen egy harcot kell megnyerned. És miután megnyerted, a többi tovatűnik. Viszont ez a harc a legnehezebb. Ez a harc megtörhet vagy felemelhet. Ezt a harcot egyedül kell megvívnod a sötétben, a sarokban, a padláson… magányosan…vagyis mégsem, hiszen valódi, végtelen,

fénylő lényed mindig ott lapul a sötétben, a sarokban, a padláson. Várja, hogy mikor veszed észre ragyogó tekintetét. Várja, hogy ismét magadhoz öleld. Várja, hogy ismét egyek legyetek. Ezt a harcot sokféleképp nevezték már; a szív és az elme harca, az igazság és a hamisság harca, a félelem és a bátorság harca… lényegtelen. Csupán az számít, hogy merd megvívni. Merj szembenézni önnön sötétségeddel, hogy aztán rájöjj, egy nevetséges illúzió volt pusztán. Ami veszélyes… mindaddig, míg arcul nem simogatod végtelen szereteteddel. Ezt a harcot nem erőszakkal kell megvívni, minden úgy megvívott harc hamis és lényegtelen. Szeresd és tiszteld a sötétségedet, hiszen ő emlékeztet fényességedre. Ő általa találod meg ismét a Mindenséget. Értsd meg, öleld magadhoz, majd szeresd! Neki csupán erre van szüksége. Hát ne légy gyáva, vívd meg belső harcod, majd élj!

Múló alkonyat.
Virágszirmok paplanján
fekszem, létezem.

– Mindenki fél. – folytatja. – Féltek és rettegtek a hamisságok oltárán feláldozott életetek miatt. Féltek a mulandóság miatt, mely mulandóság csupán egy illúzió, hiszen valódi, fénylő lényetek végtelen és sebezhetetlen. És ami a legnagyobb gond, hogy féltek a változástól. A változástól, melytől állandóbb dolog talán nem létezik az életben. Minden nap, minden perc, minden lélegzetvétel változást hoz, ti mégis félitek. A változatosság az élet, az állandóság a halál. De ti képtelenek vagytok észrevenni a mindennapok sokszínűségét. Nem néztek fel az égre, hiszen akkor látnátok, hogy minden felhő különböző. Nem néztek a lábatok elé, hol látnátok a pázsiton szaladgáló bogarak tarka táncát. Nem néztek előre, hol látnátok világotok ezerszínű arcát. Csupán befelé bámultok, hol nem vár más csakis a pusztaság. Nyisd ki hát tudatod kapuit, lásd a Mindenség vibrálását, majd táncolj együtt vele!

Csillámló patak
felszínén vágyakozás
család, otthon vár.

– Mindenki megalázkodik. Gyakran kell meghunyászkodni, azonban ez az alázat nem feltétlenül rossz. Azért teljesíted gyermekeid vágyait, mert ezzel örömöt okozol magadnak. Gondolj csak bele. Te is önző vagy. Mindenki az. Önzőnek kell lenni a túléléshez, hiszen minden belőled ered. A te önzőséged kell ahhoz, hogy gyermekeid legyenek, mint ahhoz is, hogy leszakíts egy érett gyümölcsöt a fájáról. Mindaddig, míg mások szabadságát nem sérted önzőségeddel, addig nem teszel

kárt vele. Fogadd el. Tudd, hogy természetes, a részed. Tégy különbséget. Ha az alázat megtör, lealacsonyít, akkor szükségtelen, menj tovább. Ha viszont felemel, akkor a részed, hát élvezd!

– Döntöttél – mondja immáron önmagának, hiszen eggyé olvadtak fénylő lényével.

Fényesség hátán
lassú folyamú patak
sodor, hazavisz.

Hunyorogva nyitja ki szemeit. A nap selymes sugarai lágyan cirógatják megfiatalodott arcát. Frissnek, üdének, már-már gyereknek érzi magát. *A gyerekek!* Felül a pázsitra terített pléden. Szemeit megdörzsöli. A park legnagyobb fájának lombkoronája alatt pihen, melynek egy vastag, elkorhadt ága éppen a feje fölött recseg, azonban még hosszú ideig nem hagyja el otthonát. Mindeközben férje és gyermekeik néhány méterre tőle futkároznak a bokrok között. Mikor észreveszik, mindannyian odaszaladnak hozzá. Párja meleg csókot lehel ajkára, amit Ő szenvedélyesen viszonoz. A pindurkák is a nyakába ugranak.

– Végre felébredtél, anya – puszilgatják az arcát.

– Igen… végre Felébredtem – mosolyog, majd szorosan magához öleli gyermekeit…

Remény *(fotó: Gergely Gábor)*

Pál Júlia

A záró keringő

Fehéren ragyogtak a karácsonyi égősorok a város folyóján átívelő hídon. A folyó, az esőtlen nyár és a túl hosszúra nyúlt vénasszonyok nyara miatt csak árnyéka volt önmagának. A meder két oldalán igazi pázsitos rét alakult ki. A frissen ráhullott hóban kutyanyomok vezettek a híd alá, ahol tőkésrécék tollászkodtak az egyre hidegebb estében. A híd bal oldalán, végig a lakóparkon, sétány húzódott, mint egy kötött, téli sál a tömbházak öreg,ráncosodó nyakán.

Méretes fűzfák szolgáltatták nyáron az árnyékot és ősszel a vastag avarréteget.

A friss hó alól pállott geozminillat terjengett. Ennek a vegyületnek az aromájára az emberi orr különösen érzékeny, idézte fel a fél évszázados biológiai ismereteit. A talajban levő baktériumok állítják elő, és ez adja a cékla jellegzetes földszagát, és az ízét is. Ez utóbbiban azért nem volt annyira biztos. Ez az illat keveredett a halott levelek által kibocsátott terpénnel, ami a növények illatáért, színéért és ízéért felelős. Szerette a biológiaórákat és Kekszi bát, az iskolához túl nagy tudással rendelkező biológiatanárát, aki néha Gyuri, a csontváz társaságában bent maradt a biológialabor raktárában, az amfiteátrumban hagyva a diákokat, hogy maguk kísérletezzenek kedvük szerint. Azonban ha tanított, David Attenborough-t is magával ragadta volna.

A vállán a plédet összébbhúzta, az esti hidegtől megborzongott. Az illatok mindig fantáziaképeket és asszociációkat elevenítettek fel benne. Most az elmúlás szagát érezte az avar alól, de a frissen hullott hó illata a régmúlt karácsonyokat idézte az emlékezetébe. Hallani vélte lánya szintetizátoron előadott karácsonyi dalait. A csillagszóró fojtó füstje most is előidézte a köhögést, és belehasított a mindenkori félelemérzés. Istenem, csak járjon le békében legalább ez a karácsony. Megkönnyebbülve eszmélt fel, hogy nincs már ott.

Itt van. Szerette a városnak ezt a szegletét. Központban volt, mégis a természetben.

Reggelente a vadkacsák hangos hápogására ébredt és kutyasétáltatás közben figyelte, ahogy le-lebuknak a víz alá egy-egy falatért, a fagyos vízben pedig meg-megmártóznak. Télen több réce időzött a folyón, mint év közben. Jövevény, vegyes nációjú kacsapopuláció várta a tavaszi jégzajlást. Egyelőre jégnek nyoma sem volt, ma hullt le az első hó. Reggelente húsz-huszonkét kacsát számolt összse, amint békésen, gondtalanul úszkáltak a folyón. Figyelve őket, újra, meg újra meggyőzték arról, hogy az élet szép. Közhely, klisé, gondolta. Igen, akkor is szép.

Egyik földszinti tömbházlakás jelentette számára a szabadságot pár évig. Azért választotta a városnak ezt a részét, mert közel volt a munkahelyéhez, és mert ka-

rácsony közeledtével a város ezen pontját díszítették fel a legszebben. Az ablakából rálátott a feldíszített hídra és a színházra. Mennyire élvezte a színházi előadásokat! Nyugodtan hagyhatta a kutyát otthon, és nem kellett izgulnia, hogy ha hazaér, számonkérés várja. Fülébe csengett most is a kérdés. Csaknem az előadás tartott ilyen sokáig?!

Szabadság. Hangosan kimondta. Évekig gyűjtögette a pénzét és a bátorságát, hogy ne csapja be, csak halkan, de örökre csukja be az otthonának hitt lakás ajtaját.

Ma sem bánja. Akkor sem, hogy ha most költözne, már nem tudna berendezni egy kétszobás lakást. Összébbhúzta magán a takarót. Elfogta ismét egy fullasztó köhögési roham. Ma mintha többször zökkentette volna ki a köhögés az elmélkedéséből, mint más napokon. Még szorosabbra húzta magán a kissé kopott pokrócot, amit pár napja hagyott a padján egy volt szomszéd. Egy kacsa a folyóba csobbant, s a többiek hangos szárnycsapással és méltatlankodó hápogással jelezték, hogy talán a landolás a tömeg közepébe sikerült.

Ahogy sötétedett, egyre több ember sétált át a hídon, gyönyörködtek a kivilágított színház épületében. A színház. Igen, az hiányzik. Későn kapott rá az ízére, a lelkületére. Arra az érzésre, hogy napokig lehet építkezni, töltekezni belőle. Jó lenne, legalább a karácsonyi előadásra elmenni. Vagy legalább a szilveszterire. Egy évben sem hiányzott, de most nincs mit felvennie. Elmosolyodott. Hányszor mondta ezt, véresen komolyan gondolva, amikor a szekrényben nem fértek a ruhái. Ránézett a két szatyorra, ami a padon hevert mellette. Az egyikben, a kisebbikben, volt a gardróbja. A nagyobb méretűben, volt a kacattár. Ezt a szatyrot egy bútorüzletben vette, amikor kivette albérletbe azt a kétszobás lakást, amely előtt most a padon üldögélt. Ebben tartotta a nélkülözhetetlen emlékeit, pár fényképet, gyerekrajzot, Edith Eva Eger *A döntés* című könyvét, két szőke hajtincset, egy tejfogat, egy gyerekcipőcskét, szóval minden apróságot, ami a lélek túléléséhez elengedhetetlen.

Egy darabig tudta fizetni az albérletét, de aztán a test, a lelki nyavalyák miatt benyújtotta a számlát. Meg az elméje is megbomlott, azt mondogatták. Ő azonban tudatában volt annak, hogy most jó. Így jó. Néha betért egy-egy turkálóba, magához illesztette a ruhákat, nézegette a márkákat. Amikor akció volt, vásárolt magának egy-egy különlegesnek hitt darabot, amit más nem vett volna meg. Főleg a narancssárga és a bordó darabokat szerette viselni.

Emiatt diagnosztizálta magát borderline személyiségzavarral. Mindig szeretett boldognak öltözni, színesen. Meg nárcisztikus is volt, mondták a gyerekei. Ez most olyan divatos, felkapott személyiségzavar. Egy címke arra, hogy jogosan hagyd magára az ilyen embert, mert mérgez. Remélte, ha elismeri a személyiségzavarait, talán akkor nem is az. Talán…

Két nap múlva karácsony. Az idén először nem kell, hogy gondja legyen sem a takarításra, sem a karácsonyi ebédre. Nincs már mit kitakarítania, meg asztala sincs, amit megterítsen. Gyerekei az idén nem jönnek haza. Az idén sem. Hónapok óta nem voltak itthon, kell a pénz, amit Németországban keresnek. Nem is tudják, hogy nem tudta fizetni az albérletet. A bérelt lakás tulajdonosa megvette a bútorokat, annak az árából él.

El fog menni a karácsonyi előadásra, döntötte el. Ismét rájött a fullasztó köhögés. Nem akart szűnni. Évek óta köhécselt, nyáron könnyebb volt, de pár napja egyre hűlt a levegő. Csak apróbb levegővételre futotta már a tüdőjéből. Kimerült a köhögésben, óvatosan vett pár lélegzetet. Becsukta a szemét, összébb húzta a takarót magán.

S akkor felgyúltak a karácsonyi díszek, fényárban úszott a bálterem. Sosztakovics második keringője szólalt meg bomlottnak hitt elméjében. A keringő dallamára, kézről kézre adták soha nem feledett szerelmek, férjek, míg végül kiszakadva az utolsó karjaiból, csak forgott, forgott, egyedül a táncparketten. Narancssárga ruháján fodrok libbentek a karácsonyi fényárban, szemét lehunyta és csak mosolygott.

A takaró ismét lecsúszott a válláról, de már láztól égő kezével nem húzta összébb. Csak forgott, pörgött...

Petrusák János

Á, csodás élet!

A férfi nem tudta, nem képzelte, nem álmodta volna, hogy ilyen is létezik. Létezhet! Bárhol a földön. Méghozzá az ő országa (amelynek adót fizető, hivatalok-tól és rendőrtől dresszírozott polgára ő) közepén, a fővárosban. Egy álomvilág. A körítés, mint a mesében. Kissé, vagy nagyon giccses, hollywoodi álromantikás mesében. Oszlopok, márványból, antizálók, de különféle stíluskeveredők (pálma-oszlop, protodór oszlop, dór, ión és korinthoszi, toszkán és kompozit meg még francia oszlop mellé) sorjáztak ott. Tömören, arany fejekkel, csillogón. Magasra törőn. Gazdagságot hirdetőn. (Mindenki mást meg magasról leszarón.)

Mert, ahol a pénz, ott a hatalom. Ahol a hatalom, ott az isten! Már tudta a férfi, jól tudta, miért is szentély, még ha szépség szentély is, ennek a helynek a neve. Itt a pénzisten lakozik, hogy szépítse-szépíttesse önmagát.

Bár… szépíteni kell? A pénz és a gazdagság mindig szép, mint tudjuk!

A férfiért egy alacsony, de egész formás leányzó jött. A férfi előbb már óvatosan, finoman, mintegy mellékesen – jól megnézte – magának. Egyenköpeny volt a lányon: arany mintákkal egy világoskék köpeny. Épp' hogy csak takart. A férfi már – nem tudta megállni – vigyorgott.

A nő megállt és visszavigyorgott rá. Á, csodás az élet! Né, hát ilyen csodás is lehet? (Mindehhez csak pénz kell, vagy hit, hogy van, legalábbis van olyan, aki fizessen. Mert az életben, mint tudjuk, minden valamibe kerül.)

– Itt levetkőzhet az úr – mondta a szexi, aki máris fordult, hogy hagyja magára, jelezve, ő aztán nem akar a vetkőzgetésben segédkezni. Nagy kisfiúnak néz ki, túl nagynak – korban és nem ott – a férfi.

A férfi bámult. Nem sokáig a nő után, akit hamar eltüntetett egy lengőajtó. Aztán ő is lengetett, fejet, azaz körbenézett, hogy találja meg a rozsdabarna ajtót, melyen az állt, hogy: Öltöző 1. Na, legalább a „nambervan"-t kapta ki.

Benyitott, vagyis nem is nyitott, hanem lökte az ajtót, de nem is lökte, hiszen mégsem vagánykodjon egy szegény ember a gazdagéknál, már ha a gazdagságba meg lett hívva, hát tolta be, egy ujjal óvatosan a nyílástakaró fát, azaz az ajtót. Kilincs nem volt, hanem csak egy rézgomb azon. Kívül is és bévül is. Bévül egyébként egy szűk öltözőt várt, ehelyett egy kényelmes szobát talált. Mondom, szobát! Olyat, amilyen gazdag szobája neki sosem volt. Még, ez eddig álmaiban sem. Pedig már álmodott – ő is – cifrákat, ezt elhihetik.

A szoba nagy volt, legalábbis neki hatalmas: úgy huszonöt négyzetméteres. Narancs meg fehér bolyhos szőnyeges, apró márványkandallós, amely előtt rézbetét, a kandallón óra, meg egy fotó, amely mi mást, mint ezt a szépség szentélyt ábrá-

zolta, kívülről – amikor már, aki ide bejutott, az bent van – és amely szoba falait körben vörös-barna fával futtatottak be, rézkeretes festményekkel ékítve, összességben giccseses, kanapés, két foteles – forgós, ezt kipróbálta – és még tévés és hűtőszekrényes is volt. Ide, tisztára be lehetne költözni!

A férfi fejében ez meg is fordult, a nagy gerilla, beköltöző akciója. Óvatosan a gombkilincsre sandított, majd odalépve próbálta, hogy be lehet-e zárni, valahogyan. De azt fordítani sem lehetett, mert nem kilincs volt, még ha gombos is, angolos, hanem csupán egy fogó, avagy ütköző.

Tehát – sóhaj, világrengetős – itt nem maradhat. Magára nem zárhatja, még picit, iciny-picit sem a gazdagság ajtaját.

Megint körbenézett: itt még, ennyi idő alatt álmodni sem lehet. Hogy milyen lenne egy ilyen szobában élni? Ahová most hívták – csak egy álomra, tűnőre. Hogy jöjjön majd az ébredés.

De ahol az ember van, ott kell lenni!

Itt, csak egy zavarta, hogy ajtó volt – egy – de ablak egy sem. Így az, mint valami börtön. A százmilliárdokat elsíboló, bukott bankárok szigorított börtöne.

Koppantás. Mintha a hang a fejére koppant volna. Talán a bíró koppantotta le az ítéletet? Többszörösen visszaeső, a gazdagságról álmodozás krónikus bűnében vétkes… Zéró már itt a tolerancia, ezért százmilliárd év jár…

Még százmilliárd év – szegénység.

Összerezzent. Ő tudta miért. Nem az irodalom kafkai, hanem körülöttünk már a világ! Itt, bármi megtörténhet, és ahogy látjuk, meg is történik.

Egy fej… Fej? Kerek, rózsás, dundis, szétfolyó, akár egy hájas tészta bukkant fel az ajtóban. Hogy férfi volt, vagy nőnemű, azt a hangjából sem lehetett kitotózni.

– Szivecs, mennyit várjak még reád? Méltóztass, már kérlek szivi lepucosodni! Vannak más vendégeim is – felhúzta a tészta az orrát, vagyis azt a kiemelkedést, amely az orra lehetett. Csak az.

A tésztafej eltűnt, a férfi sóhajtott, és ha már átváltozás lesz itt, hát kezdje az eddig őt meghatározó szegényfiús – tanárfiús – gönceivel. Levetette, le, még az alsót is.

Hogy álljon egy szál… szóval semmiben, takarva azért magát. Mint akt az első percben a rajzszakkörben. (Ó nem, én nem vagyok olyan, nem mutatom meg.)

Senki sem volt rá kíváncsi.

Azért, még mindig volt egy olyan érzése, valahol az agya mélyén, már oda, egész mélyre űzve, hogy ez itt, körülötte egy nagy átverés show lesz. És persze benne őt verik. Címe talán ez: mire képes egy szegény – és itt a *szegény*en a hangsúly – hülye, nem is pénzért, amiért az ember sok mindenre képes, hanem csupán az álmaiért? Vagy, egy előtte felvillantott álomért? Mert, hát valljuk be – tegyük szívünkre, vagy oda, ahol a szívünk volt, oda tegyük most a kezünk – hogy bizony,

ahogyan a kislányok királyfiról, úgy a kisfiúk – egy része – királylányról álmodozott. Ebből aztán a többség, sacc/köbö 5 esztendős korára kigyógyult. De nem mindenki. Ahogyan nem mindenki kapta el a rózsahimlőt sem, meg van, aki 10 évesen kapta. Szóval…

Szóval most mit csináljon? Durván, egész durván mi a faszt csináljon, amikor az meg volt neki, tapinthatta, az még meg.

Kitotyogott, azon csupasz a folyosóra. Mert hát egy ajtó volt, amit látott, mint kivezető.

Kint meg senki, csak a kő hideg. (Meg giccses, ami nem melegít, csak egyes kritizálókat harci lázba.)

Merre menjen? Balról jöttek, arra van az oszlopcsarnok, azon túl meg a fogadótér. Ott meg a fogadó frakkos pingvinek és az izmos kidobó ember, aki biztosan örömmel hajítaná így, ahogyan most van ki. Hát arra nem megy. Megy a másik irányban.

Totyogott. Vagy menjen inkább vissza? Egészen vissza a szoba-öltözőbe? És kapcsolja be azon csupaszon a TV-t? Még mit nem gondolnának – így is miket nem gondolnak róla!

Szembe jött egy nő. A kis aranyos, aki bevezette. Szeme kerekedett, szája is. Az egész feje egy nagy O volt, olyan, amelyben három O van, két szem, meg a száj.

– Magának, izé, uram, nincs köntöse?

A férfi, azon köntöstelen rámeredt:

– Hát honnan lenne?

A nő az öltöző-szobára mutatott.

– A szekrényből – jelentette ezt úgy ki, mint egy nagyon szakképzett diliházi ápolónő.

A férfi biccentett, köszönömöt motyogott, és visszatotyogott. Kissé furán oldalazva, mert nem akart többet mutatni magából, mint amije van. Se azt meg, amije nincs. Ugyanis a kis szépség hosszasan, érdeklődve nézegette.

A férfi pofával – arcpofával, meg farpofával vegyest – lökte be az ajtót.

Felsikkantott. Ott állt a tészta, karba-fonottkalács kezekkel.

– Elnéz… – motyogta a férfi és már vonult volna vissza.

A tészta azonban fel volt háborodva:

– Én időre vagyok! A maga idejéből telt már le negyed óra.

A férfi nem értette, most mi lesz, mit akarnak itt vele. Ezért inkább hátrált volna ki, vissza a folyosóra. Csakhogy nyílt az ajtó és a nő jött be, a kis egyen szexi.

– Mit szorítja? Még kisebb lesz! Már láttam olyat.

Biggyesztett a kis bögyös szájat és ó, istenem, lehajolt. Le a kis rafináltja. Volt bugyi rajta, nem? De nem látszott! Csak a popsi, a kerek.

A tészta fintorgott. A férfi nem. Nála egészen más történt.

– Előbb a fürcsi jöjjön – szagolt a lány a férfi ruhái felé. Majd papucsos, színezett körmű lábaival megrúgta a levetett göncöket.

– Áh! – fordított erre hátat a tészta. – Csak siessenek!

A férfi nem látott még olyan kalácsot, amelynek ennyire sürgős lett volna valami, de vajon mi?

Miközben a tészta, nem is kissé duzzogva ment, a lány odalépett a fával burkolt falhoz, hogy Ali Baba legyen ott, ugyanis az Szézám, tárult. A férfi ámult-bámult, a lány meg egy fehér frottír-köntöst dobott felé. Repült az, akár egy kótyagos madár. Neki a férfi mellének, hogy utána kellett – ösztönszerűn – kapnia.

A lány felkuncogott. A férfi nem is mert rágondolni, mi okból. De már akkor magához szorította a köntöst és belebújt. Ez már tőle nem menekül!

A formáska lányka ránézett, gusztálta – talán – kokettált vele, mert lehetett azt érezni, hogy ez több, jóvalta több, mint az idevágó munkaköri leírása. (Vagy sosem lehet azt egy kívülállónak tudni!)

– Na, menjünk – jelentette ki, és megint ajtót tárt. Hogy ennek a nőnek (nemhiába, bennfentes) sikerül csak úgy nyitogatni a falakat! – Itt a fürdő, vigyázzon, csúszik.

A férfi arra óvatoskodott. Meleg levegő csapott ki, meg kellemes szappanillat abból az ajtórésből, ahol a lány most leguggolt.

– Huh – nevetett a nő – éppen lancsi. – Ezzel vetett egy mosolyt a mellé érkező férfire. – Ez itt nem fogja leforrázni a kicsi szőrös valamit…

Kuncogott és felállt. A férfi meg már akkor ott állt a padlózatba süllyesztett – márvány, mert milyen lenne más – kád előtt. A kádnak fekete-fehér kockás – hogy lehet itt játszani! – szegélye volt. Biztos, az egész kád is márvány, bár az nem látszott a habtól.

– A köntöst nem kell kimosni, az tiszta – jegyezte meg a csinoska lány. Aztán egészen színésznős, vagy egyszerűen csupán teátrális módon a habzó medence felé intett.

– Maga – valahogy száraz volt a férfi torka – marad?

A lány csücsörített.

– Á, nem – villant szeme, miközben máris elfordult. – Erre a hétre el vagyok tiltva… – felkuncogott – a szextől! Na, ba-a-áj!

Ennyi volt a történet. Ez tulajdonképpen egy fürdő, ha luxus is.

A gazdag befizette ide, aztán…

Ez már más történet, vagy a való.

Ferenczfi János

Hurok

– Hát mégis megpróbáltad. – mondta a fiatalabb példány, és szomorúság suhant át a tekintetén.

– Meg kellett próbálnom. Az utasítás szerint.

Az Amerikai Robot terméke mindig az Amerikai Robot és Gépember Társaság tulajdonát képezi. A felhasználó csupán bérlőként rendelkezik a gép felett. A robotpszichológia egyre fejlettebb diszciplína, amely igen terjedelmesen foglalkozik azokkal az emberi reakciókkal, identitási zavarokkal, amelyeket a termékeikhez még kevéssé szokott személyek átélnek. Így vált az ügyfelükké Mr. Reveller is.

Samuel Reveller a festői Galway-ben látta meg a napvilágot, ahol a legenda szerint Columbus is megfordult, mielőtt elindult Indiába. Nem akkor, és nem oda érkezett, de a történelemben akkor még beláthatatlan távlatokat nyitott, amikor felfedezte Amerikát. Igaz, annyira rosszul ítélte meg a felfedezését, hogy nem is róla nevezték el az Újvilágot. De ez egy másik történet.

Samuel hamar érdeklődést mutatott a kvantumfizika iránt, így ír származása, szeplős arca és rőt bozontja ellenére Oxford doktora lett.

A rőt bozont korán megritkult, melyet terebélyes rőt szakállal ellensúlyozott. Néha honvágy fogta el, és olyankor egy igazi ír kocsmában kortyolta az otthon füstös ízeit a Regent Streeten.

Ennek több mint harminc éve már. A rőt szakáll még megvan. Rendezett, rövid. Így fedi el a tényt, hogy ritkul már. A rőt bozont rég oda. Barnásvörös szeplők és öregségi foltok tarkítják csupasz fejbőrét a mélyülő ráncokkal barázdát homloktól a zavarba ejtően sima fejtetőn át a kövérkés hurkákat gyűrő tarkóig.

Szemüveget visel, ezt az ósdi eszközt. Nem akar műszemet, vagy szembe ültetett intelligens lencsét. Az ő szemeit ne vagdossák össze, mert ezekkel a szemekkel látta meg az ír mezőket, és ezek a szemek látták édesanyja szemében a kihunyó élet utolsó meleg fényeit.

Prof. Samuel Reveller az idő paradoxonát vizsgálta. Az időét, amelynek sebessége mindig állandó, iránya mindig egyfelé mutat. Vagy mégsem mindig?

A kozmológia terén rég felvetették már a relativitás egy új szintjét. A távolságok, az időtartamok, a tömegek viszonylagosságát. Akkora-e, és olyan idős-e az univerzum, mint ahogy azt kiszámolták? Vagy lehet, hogy ha máshol mérnénk és számolnánk, más eredményeket kapnánk? Mit mutatnánk ki, ha ezeket a műveleteket egy fekete lyuk eseményhorizontján végeznénk el?

Prof. Reveller a párhuzamos időkkel foglalkozott. Azzal a soksávos sztrádával, amelyen mind azonos irányba haladunk, azonos sebességgel. De mi van akkor, ha

a sztráda kanyarodik? Akkor ugyanis az ív külső szélén futó sávok hosszabbak, mint a belsők. Mi van akkor, ha egyes sávok dombon mennek át? Mi van akkor, ha egyes sávok máshogyan kanyarodnak? Mi történik, ha kialakul egy hurok?

Sam alig két éve dolgozott a NASA-nak. Hiányzott neki a Regent Street. Galway még inkább. Az ír sör, amit itt az ír kocsmában adtak, nem is volt igazán ír, és Giuseppe, a csapos sem tűnt igazán annak. De ez volt itt az a giccses, műanyag világ, ami a leginkább enyhítette honvágyát.

Akkor már működött a nagy Sky Laboratory. Egy nagy hadronütköztető, amely nem a Földön, hanem Föld körüli pályán működött. A Föld–Hold rendszer kettes Lagrange pontja körül elhelyezkedő szerkezet szinkronban lebegő műholdak sorozatából állt. Ezek működtették a szükséges elektromágnesek gyűrűit. A vákuumról az űr gondoskodott. Azt tudták, hogy stabil, tartós fekete lyuk csak igen nagy tömeg mellett keletkezik. De azt is értették már, hogy bizonyos szubatomi részecskék ütköztetése során, a kvarkok nagyságrendjében létrejöhet, és akár mérhető ideig is fennmaradhat egy-egy apró, illanékony példány.

És itt jött az ír professzor. Azt állította, át lehet vezetni az időtráda egy sávját egy ilyen objektumon. Azt is állította, hogy egy fotel, és benne egy ember is átutazhatna ezen. Csak azt nem tudták, hogy hová. Csupán át kell juttatni ezt a fotelt egy olyan térburokon, ami az illanó fekete lyuk körül létrejön, és stabilan utat nyit több milliomod másodpercen át. A kísérletet nem engedték végrehajtani, hiszen senki sem tudta, mit változtatna meg a jövőben, vagy a múltban.

V423X17B Leon, az Amerikai Robot Vállalat kiváló terméke komornyik, és laboráns volt a Professzor mellett, és pozitron agyának minden empátiájával szolgálta őt. Nem volt kérdés, hogy együtt utaznak a Holdra. A professzor éveken át spórolt erre. Még támogatást is szerzett, hogy ott, alacsony gravitációban elvégezhessen néhány kutatást. Nem igazán értették a spinekről írt fejtegetését, de a hóbortos ír hasznos volt, így betudták olyan befektetésnek, amely busásan megtérül majd a következő évtizedek alatt. Még arra is biztosítottak forrást, hogy egy Hold körül keringő bázisról automata űrtaxival kirándulásokat tegyen. A Professzor pedig jócskán költött a megtakarításaiból arra, hogy néhány saját készítésű műszert, mint extra poggyászt magával vihessen.

V423X17B Leon és V423X17B Leon ott ült egy-egy fotelben, és más-más harminc évről beszéltek. Annak a valószínűsége, hogy találkozzanak, igen csekély volt, tehát alaposan elemezték ezt. Egy villámcsapás a Holdon legalább egymilliószor lehetségesebb.

Prof. Samual Reveller gondterhelten nézett rájuk.

Egyet hoztam, és most kettő vagy.

Mert igaza volt. Sikerült, ilyen szerény eszközökkel is.

Attól félek, ha kitudódik, az Amerikai Robot elkoboz mindkettőtöket, és kiégeti a pozitron agyát annak, akit választ.

De hiszen az Ön robotjai vagyunk.

Ők a tulajdonosok. Én csupán bérlő. És kétségtelen, hogy egyet béreltem csupán. A legjobb, ha valamelyikőtöket én magam szerelem szét. Kidobok valami műszert, és helyette a kiszerelt agyat viszem magammal. A többit valahogy megsemmisítem.

Kérem, nekem indentitásom van. Én személy vagyok. Leon vagyok. Kérem, ne pusztítson el!

Nem pusztíthat el minket. A harmadik törvény értelmében meg kell védenünk magunkat.

Persze, emberi lényben, és különösen önben nem teszünk kárt.

Prof. Samuel Reveller autonóm űrtaxija meghibásodott. Katapultálni kényszerült, egy rövid üzemidejű szkafanderben. Szerencsére a legjobb helyen ért Holdat. A haszontalan fémszerkezetté vált kis hajó pedig, a robotjával, és a tudományos eszközeivel érdektelen űrszemétként elsodródott, majd keringeni kezdett az L4-es Lagrange pont körül.

Galway-ben, a St. Nicholas templomban Prof. Samuel Reveller gyertyát gyújtott egy barátért, bárhol is van, bármikor, és bármennyi példányban.

Szalai Éva

Számvetés

Megint kórházba kerültem. Évek óta újra meg újra ez történik. Mindenki nagyon kedves velem, de én elfáradtam. Hosszú volt az út a két világ között: ahonnan indultam, s ahova érkeztem. 72 év, 12 gyermekszülés, 6 gyermek temetése. Eltűnődöm lassan, békésen. Rossz házasság, részeges férj. Eszembe jut édesapám mondása: „Az ökreim sem bírnak ennyit."

Magam sem hittem volna, hogy a villámcsapásszerű, égig emelő szerelem hova sodorhat. A középparaszti családban élve és dolgozva, „halálos szerelembe" estem egy jóvágású, vidám katonával. Követtem őt, mindent hátrahagyva. Pedig józan gondolkodású édesapám – világ csúfjára – még az istállóba, az ökrök jászlához is bekötött, hogy visszatartson, meggondolásra késztessen. Én, a „halvérű", eddig nyugodt fiatal lány, senkire sem hallgattam. Messzire, kanyargós utakon vitt a sorsunk, férjem szolgálati helyeivel, s egyre keservesebb lett az egész vándorlás. Hamar kiderült: az „égig érő" szerelem egyre többször csapódik a földhöz. Leplezetlenül látszott férjem alkoholizmusa, durvasága, s a származásbeli különbségek. Ő egy lecsúszott, valahai kisnemesi származású, urizáló, percnek élő, szenvedélyeitől függő ember volt. Hithű katolikusként valahogy ilyennek képzelhettem a földi poklot. Csak egy dolog jelleméhez: minden gyermekbetegség, gyermekhalál, temetés idején halaszthatatlan szoknyavadászat, kártyaparti, és persze az ital jött közbe neki. Két esetben kellett félni, sőt, rettegni tőle: ha nem ihatott, és ha túl sokat ivott. Ilyenkor az élő fába is belekötött. Élvezte, hogy kínozhat bennünket. Harmincnyolc évesen már alkoholos agysorvadása volt.

Mindeközben megszállottan próbáltam fenn- és megtartani magunkat. Megés túlélni. Vezeklésszámba ment, ahogy hajszoltam magam. Megalázó, filléres gondok között éltünk. Édesapám kétszer indított el bennünk az életkezdéshez. Férjem torkán minden lecsúszott. Ha megpróbáltuk elhagyni, erővel visszacibált bennünket. Akkoriban, főleg vidéken az asszonyok „nagy köténének" illett – el kellett – takarni a családi bajokat, nyomorúságot. Az utolsó másfél évtizedet végre máshol töltötte, tombolta. Legyen neki könnyű a föld. Mi az ő beteg lelke ellenére, s nem vele, tudtunk talpon maradni.

Egész életemben vittek a mindennapi tennivalók. Hajnali 3 órától késő estig. A gyerekeknek, s a követelőző férjnek ennie kellett. Állami gazdaságokban végzett, folyamatos munka mellett aratás, kapálás, tehenészet, nagy házikert, napszám, részes munka, mindig-mindig. Ha kellett, cipőt javítottam, ha kellett, fát hasogattam, vagy zsákoltam. Éltem a mindennapok sodrásában. Ez tartott életben.

A gyerekek nőttek, okosodtak, sok örömöm telt bennük. Végül hatuk felnőtt, tisztességgel megállják a helyüket. Ők már a saját életüket kell éljék. Nem szeretnék terhükre lenni. De a folytatáshoz már a hitem is kevés. Tudom, ezt a gyermekeim is megértik majd. Mindent megtettem, amit lehetett. Nem kell szégyenkeznem senki előtt.

Elszámoltam. Hitemet megtartottam. Így kitartottam a döntésem mellett, amikor az orvos tájékoztatott: műtéttel kellene eltávolítaniuk belőlem azt a nagy vérrögöt, ami lassan, de biztosan közeledik életfontos szerveimhez. Ha nem egyezem bele, rámehetek. Gondoskodó módon adtak gondolkodási időt, több részletben is. Emberséges lehetőséget kaptam, de már döntöttem. Nem megyek bele: tudva, ismerve a többi bajaimat, s az erőm fogytát. Józan ésszel, higgadt nyugalommal döntöttem. Mindenre volt időm, minden feladatomat elvégeztem. Tudom, az Úr csak akkora keresztet rak ránk, amit elbírunk. Nem félek az elmúlástól, én megyek elébe. Megbékéltem küszködéses életemmel, nem érzem áldozatnak magam. Nagy volt a kihívás, sok és sűrű a feladat, de sikerült, az erőm eddig kitartott. Lezártam a dolgaimat, kis és nagy ügyeket egyformán. Nem bánt semmi. Szépen, nyugodtan megyek el, miközben kezelőim itt állnak körülöttem, ígéretük szerint kényszerűen leeresztett kézzel. Nem akarom, hogy úgy „segítsenek”, ahogy már nem kell. Imádkozom. Ezen a kapun túl már várnak.

Jámbor Ildikó

A trieszti macska

Most kaptam ezt az akvarellt. A fiam jövendőbelije festette. Egyszer egy beszélgetős nyári estén – na jó egy kis pálinkázás után – meséltem neki az álmomról, ami gyerekkorom óta kísért. Az álom egy ismerős tájra visz el, egy városba. Házakat látok, súlyos homlokzatokat, faragott ablakokat, kőkerítéseket, és díszes fakapukat. Zöldellő tájat, leandereket, tömött bokrokat, nagy lombkoronákat, s felette piros tetőket. Rá kellett jönnöm, hogy ez egy régi történelmi város: az utcákon kocsikkal, selymekben és puha szövet zsakettekben sétáló emberekkel. A trieszti álom – mert hogy egy idő után beazonosítottam, hogy ez a város egy a monarchiabeli városokból, és kikötőváros lehet – mindig új részletekkel gazdagodott.

Egyszer például egy kocsival suhantam egy széles, hosszú utcán. Már alkonyat lehetett, mert a lombkoronák árnyékai a falakra vetültek, s elmosták a kontúrokat. Ezen a széles utcán mediterrán derű és nyugalom honolt, s bizonyos voltam benne, hogy ide tartozom, otthon vagyok.

Nézem az akvarellt. Szinte pontról pontra megjeleníti azt, amit meséltem: színes házfalak, piros és barna tetők, zöld hegyoldal. S mindeneken túl a tenger, a tenger mediterrán kékje!

Tudni kell, hogy egy alföldi kisvárosban születtem, a magyar síkon, mint Petőfi, és nemhogy tengert nem láttam, de a Balatont se, egészen tizenhat éves koromig. De álmomban már megjelent! Térjünk vissza az álomhoz! Mivel az utca épületei felettem magasodnak, kis logikával rá kellett jönnöm, hogy azért ilyen félelmetesen magasak a házak, mert alulról látom őket, azaz kisebb vagyok minden emberi léptéknél. A szemem viszont éles, és világosan látok. Miért lehet ez? Mindig jó barátságban voltam az állatokkal, főként a kutyákkal, de nemcsak a női minőség miatt, hanem a hajlékonyság, s főként a hangtalan lépteim miatt rá kellett jönnöm, hogy ebben az álomban én nem ember, hanem Macska vagyok.

Miután időről időre visszatért ez a bűvölet, most már tudatosan belehelyezkedtem, s megkíséreltem tovább gondolni: Tehát egy macska vagyok egy mediterrán városban, ahol pálmafák és leanderek vesznek körül. Addig nem ismertem a növények megnevezését sem, de az illatok, a langy meleg az álomban mindig visszatértek.

Mikor már itthon Magyarországon is kinyílt a világ (ez a kilencvenes években lehetett), és utazhattunk mindenhová, egyszer eljutottam Triesztbe. Afféle buszos kétnapos bevásárló körút volt ez, Jesolóba mentek bőrkabátot venni a magyarok. Kimaradt egy hely, lemondta valaki a csoportos utazást, és szólt, hogy nem mennék-e el helyette? Mindez márciusban történt, az Alpok útjait még hó borította.

Mikor Triesztbe értünk, egész nap vigasztalanul zuhogott az eső. Nem is láttunk semmit, az olasz tolmáccsal bebújtunk az egyik templomba, s onnan tekingettünk ki a kikötőre.

Most már tudtam, hogy macska voltam, mégpedig Triesztben. Egy hatalmas épület szuterénjában lakhattam, mert kinézve az ablakon a tengert láttam, a tenger kékjét. Pont olyannak, mint ezen a rendkívüli érzékenységgel megrajzolt képen. Óvatosan egy-két hozzám közelebb állónak elmeséltem az álmomat. Szállóigévé is vált a családban: Tudjuk, Anya előző életében, macska volt Triesztben! Ezen jót nevettek. Egy idő után nem hozakodtam elő ezzel. Mindenki maradjon meg az álmaiban!

Az olasz város és a vidék iránti különös vonzódásom megmaradt. Még kétszer jártam ott. Egy csoportos szakmai utazás a kétezres évek elején Velencébe vitt, és Trieszben is megálltunk fél napra. Egy tengerparti étteremben ettünk tintahalas tésztát, megnéztük a vízben úszkáló medúzákat, s a hajókat! Másszor Padovába mentünk az ott tanuló fiamhoz látogatóba. A busz késő este indult a Népligettől, és hajnali három és négy óra között suhant át Trieszten. Utcák hosszú során át haladtunk, néha megálltunk egy-egy lámpánál, kivilágított étterem előtt. A főtéren ismerősek voltak a szobrok is.

Bizonyos vallások követői hisznek a lélekvándorlásban. Mondják: a lélek különféle alakváltozatokon keresztül jut el egy-egy magasabb szintre. (Nyilván, ennek egyik állomása a macskalét is) míg egyre tökéletesedik, s emberként reinkarnálódik.

A város, ahol születtem, mostanában egyre híresebb lett egy Nobel-díjas tudós által, aki iskolatársam volt. A szomszédos település Kenderes, Magyarország kormányzójának családi birtoka. Mint tudjuk, ez a kormányzó tengerész volt, s bizonyára megfordult a Monarchia több kikötővárosában.

A saját családi legendáriumunkat kutatva, mostanában tudtam meg, hogy apai dédnagyanyám, bizonyos Szilas Zsuzsanna – mielőtt férjhez ment a „fene természetű" nagygazdához, Koczó nagyapámhoz, Triesztben volt belső szobalány. Aztán persze elfelejtette, és nem beszélt róla senkinek. Nekem sem.

Árpádházi Szent Erzsébet szobra az Egri Érseki Palota kertjében
(fotó: Gergely Gábor)

E számunk szerzői

Aknay Tibor (1944) Budapest
Ádám Tamás (1954) Budapest
Ambrus József (1966) Lajosmizse
A. Túri Zsuzsa (1971) Genf
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Balatoni Teréz Budapest
Bakonyi István (1952) Székesfehérvár
Bakos József (1968) Székesfehérvár
Balogh Ferenc (1974) Noszvaj
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy András (1975) Eger
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bíró József (1951) Budapest
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Cs. Varga István (1946) Eger
Deák-Sárosi László (1969) Budapest
Demeter László, Eger
Dr. Hanisné Petró Valéria Eger
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Felföldi Csaba (1983) Mátészalka
Ferenczfi János (1967) Budapest
Filip Tamás (1960) Budapest
Gergely Gábor (1981) Eger
Handó Péter (1961) Sóshartyán
H. Móra Éva (1958) Eger
Homa János (1956) Eger
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Jánosi Zoltán (1954) Budapest
Juhász Pál (1967) Parádsasvár
Juhos-Kiss János (1959) Budapest
Kalász László (1933–1999) Szalonna
Kaszás István, Székesfehérvár
Katona Kálmán (1956) Mezőkövesd
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Keller Péter, Budapest
Konczek József (1942) Pomáz
Kovács István (1945) Budapest
Kuti József (1968) Pécs
Lőkös István (1933) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Magyari Barna (1965) Vésztő
Mahler-Fürj Katalin (1976) Gyoma
Malejkó Norbert (1968) Miskolc
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Ocsovai Ferenc (1995) Budapest
Orosz Margit, Bánhorváti
Pál Júlia (1967) Székelyudvarhely
Petrusák János (1970) Nyíregyháza
Pósa Zoltán (1948) Debrecen
Sándor József, Kompolt
Sebők Melinda (1979) Budapest
Sípos Anna (1956) Miskolc
Szalai Éva, Egerbocs
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Toldi Éva Mária (1950) Veszprém
Tornai Xénia (1968) Budapest
Török Nándor (1965) Budapest
Törő István (1949) Diósd
Vasi Ferenc Zoltán (1966) Tatabánya
Wessetzky Dániel (1997) Veszprém